КОРПОРАТИВЕН МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
"Г.Р.Державин" - Свети Николе - Р.Македонија

ЗБОРНИК
на научни трудови

ВТОРА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

«МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД»
(КУЛТУРА, СЛАВЈАНСТВО И ЕКОНОМИЈА)

СВЕТИ НИКОЛЕ, Р.МАКЕДОНИЈА - ТАМБОВ, РУСКА ФЕДЕРАЦИЈА
- 2011 -

Организационен одбор:
претседател: Јордан Ѓорчев
заменик претседател: Нина А.Ковалъ
член: Јован Дамјановски
член: Јордан Михајловски
член: Душан Николовски
член: Наталија Софонова
член: Стојан Пржовски
член: Борче Серафимовски

Уредувачки одбор:
проф.д-р Душан Николовски
проф.д-р Јован Дамјановски
проф.д-р Стојан Пржовски

Технички секретар на конференцијата: Дејан Наковски
Компјутерска обработка и дизајн: Ефремовски Владимир

Адреса на комисијата: ул.Маршал Тито 77, Свети Николе, Р.Македонија
Контакт телефон: 00389 (0)32 440 330

Организациониот одбор им се заблагодарува на сите учесници за соработката!

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

082

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (2 ; 2011 ; Свети Николе)
Меѓународен дијалог : исток-запад : (култура, славјанство и економија) : зборник на трудови / Втора меѓународна научна конференција ; [уредувачки одбор Душан Николовски, Јован Дамјановски, Стојан Пржовски]. - Свети Николе : Меѓународен славјански институт "Г.Р. Державин", 2011. - 349 стр. ; 21 см

Текст на повеќе јазици. - Фусноти кон трудовите. - Библиографија кон одделни трудови

ISBN 978-608-4559-04-7

а) Меѓународна научна конференција (2 ; 2011 ; Свети Николе)
COBISS.MK-ID 88973322

Напомена:

Организациониот одбор на Втората меѓународна научна конференција «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК-ЗАПАД» не одговара за можните повреди на авторските права на научните трудови објавени во зборникот. Целосната одговорност за оригиналноста, автентичноста и лекторирањето на научните трудови објавени во зборникот е на самите автори на трудовите.

МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ

ИСТОК - ЗАПАД

(КУЛТУРА, СЛАВЈАНСТВО И ЕКОНОМИЈА)

Содржина

СЕКЦИЈА: КУЛТУРА И СЛАВЈАНСТВО

Стеван Алексоски - ПРИМЕНАТА НА ОДРЕДБИТЕ НА МЕЃУНАРОДНОТО ПРАВО ОКОЛУ УПОТРЕБА НА ВООРУЖЕНА СИЛА ВО СПРАВУВАЊЕ СО ТЕРОРИЗМОТ 11

Е.Г. Антипирович - СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ КАК ОДНА ИЗ УЗЛОВЫХ ЗАДАЧ ДИАЛОГА В МЕЖКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ: «ВОСТОК – ЗАПАД» 18

В.В. Антонова - К ВОПРОСУ О ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ПАРЕНТЕТИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ В ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ 23

Л.В. Бабина, И.В. Бочкарева - ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОИЗВОДНЫХ СЛОВ В РАМКАХ КОГНИТИВНОГО ПОДХОДА 27

Д.С. Батарчук - РОЛЬ ДИАЛОГА КУЛЬТУР В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОГО ЭТНИЧЕСКИ ДИВЕРСИФИЦИРОВАННОГО ОБЩЕСТВА 31

Кита Бицевска - МАКЕДОНСКАТА МЕДИЕВИСТИКА 37

Марјана Ванева - ХОМОНИМИЈАТА И ПОЛИСЕМИЈАТА ВО АНГЛИСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК 40

Виларова Македонка - УЛОГАТА НА ИНТЕГРАТИВНИТЕ ПРОЦЕСИ И ОДНОСИ ЗА ВЛЕЗ ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА 44

И.М. Глушкова - АКМЕОЛОГИЧЕСКИЙ РЕСУРС ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ КАК ОСНОВА АДАПТАЦИИ ЛИЧНОСТИ В МУЖКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ 47

Костадин Голаков - ГЛОБАЛИЗИРАНИ СЛОВЕНИ – ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ, СО ПРИМЕРИ ОД МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК 51

Вангелица П. Гаврилова - ПСИХОЛОШКИ АСПЕКТИ ВО ПРЕГОВОРИТЕ ПРИ РАЗЛИЧНИ МЕЃУКУЛТУРНИ КОМУНИКАЦИИ 54

Мимоза Давчева - ЕВРОПСКА УНИЈА – ГЛОБАЛИЗАМ И РЕГИОНАЛИЗАМ КАКО ЗБИР НА КОМПЛЕМЕНТАРНИ И ПРОТИВРЕЧНИ ПРОЦЕСИ 58

А.А. Зырко - ОПРЕДЕЛЕНИЕ ВЕКТОРА РАЗВИТИЯ ДУХОВНО–НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ 63

Ѓорѓи Илиевски - ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ 68

Ѓорѓина Ќимова - КУЛТУРА НА КУРИКУЛУМ НАСПРОТИ КУЛТУРА НА НАСТАВНА ПРОГРАМА 73

Н.А. Коваль, М.С. Жиляева - К ВОПРОСУ О СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ СТРАТЕГИЯХ РАЗВИТИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ 80

Н.А. Коваль - ЦЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА КАК СОДЕРЖАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ 83

М.В.Коваль - ДИАЛОГ КАК УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ 87

И.Б. Коняхина - САМОРЕАЛИЗАЦИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ОДНА ИЗ ЦЕНТРАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ДИАЛОГЕ «ВОСТОК-ЗАПАД» 91

Марија Леонтиќ - ДИЈАЛОГОТ МЕЃУ ИСТОКОТ И ЗАПАДОТ И ПАТОТ ДО СРЕЌАТА .. 95

В.Э. Матвеенко - РАБОТА С ЭКРАНИЗИРОВАННОЙ РУССКОЙ НАРОДНОЙ СКАЗКОЙ В АУДИТОРИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ 99

Микова С.С. - ОТРАЖЕНИЕ ДУХОВНОГО КРИЗИСА КОНЦА XX-НАЧАЛА XXI ВВ. В ЯЗЫКЕ РУССКОЙ ИНТЕРНЕТ-БАСНИ 103

R.Millrood - RUSSIAN CULTURE OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING..... 106

Г.В. Миронова - АКМЕОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ В ПЕРИОД ЮНОСТИ (15-20 ЛЕТ) КАК НОВАЯ ЦЕННОСТЬ В ДИАЛОГЕ «ВОСТОК- ЗАПАД»..... 112

О.В. Москаленко - ПРОБЛЕМА КАРЬЕРНОГО РОСТА СПЕЦИАЛИСТОВ КАК ОДНА ИЗ КЛЮЧЕВЫХ ЗАДАЧ ДИАЛОГА В МЕЖКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ: «ВОСТОК – ЗАПАД» 117

Е.В. Митина - ПСИХОЛОГО-АКМЕОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМООРИЕНТАЦИИ ШКОЛЬНИКОВ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИУМЕ КАК ОДНА ИЗ ОСНОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ДИАЛОГЕ «ВОСТОК-ЗАПАД» 122

Митревска Јагода - ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ИНТЕГРАТИВНИТЕ ПРОЦЕСИ И ОДНОСИ 127

Јордан Михајловски - КРИЗАТА ВО КУЛТУРАТА НА КРАЈОТ НА XX ВЕК И ПОЧЕТОКОТ НА XIX ВЕК, ПРИЧИНИ, ПОСЛЕДИЦИ И ПОТРЕБА ОД НОВА ИНТЕГРАТИВНА ИДЕЈА И ВРЕДНОСТИ..... 130

В. П. Михајловски - КОМПАРАЦИИ НА РЕЛИГИЈСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ИСТОК-ЗАПАД И ВО Р. МАКЕДОНИЈА..... 135

Кети Несторовска - КРИЗАТА ВО КУЛТУРАТА НА КРАЈОТ НА 20 И ПОЧЕТОКОТ НА 21 ВЕК, ПРИЧИНИ , ПОСЛЕДИЦИ И ПОТРЕБА ОД НОВА ИНТЕГРАТИВНА ИДЕА И ВРЕДНОСТИ ВО ДИЈАЛОГОТ ИСТОК –ЗАПАД..... 140

Виолета Николовска - КИРИЛИЦАТА И ЕКОНОМСКАТА МОЌ..... 143

М.Л Новикова - КУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО В КОСМИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ 147

Е.Д. Окладнова - СОЗИДАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВОСПИТАТЕЛЯ ДОШКОЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ КАК ОДНА ИЗ ВЕДУЩИХ ЦЕННОСТЕЙ В ДИАЛОГЕ

«ВОСТОК-ЗАПАД» 152

Никола Петров - МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ И СОВРЕМЕНОТО ОБРАЗОВАНИЕ..... 156

Т.Н. Пилюгина - ОСОБЕННОСТИ МОДЕЛИРОВАНИЯ ЦЕЛЕВОЙ АУДИТОРИИ ПОСРЕДСТВОМ РЕКЛАМЫ В РОССИИ И СТРАНАХ ЗАПАДА 162

М. Р. Михајловска - КРАТОК ОСВРТ КОН СЛАВЈАНСТВОТО НА ЏИНОТ ИЛИ ОБИД ЗА ДЕФИНИРАЊЕ НА ЕВРОПСКИОТ РОМАНТИЗАМ..... 165

Мики Рунтев - МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ НА МАКЕДОНИЈА И НЕЈЗИНАТА НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА СПРЕМА СЛОВЕНСКИТЕ НАРОДИ ОД ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА..... 168

Н. В. Сафонова - ВУЗОВСКИЕ МУЗЕИ, ИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ..... 173

Ю.В. Атанасовска - СЛАВЯНСКИЙ МИР И ЕГО ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ 175

Петар Солаковски - ОСЛОБОДИТЕЛНИТЕ БОРБИ НА БАЛКАНСКИТЕ СЛОВЕНИ ВО 70-тите ГОДИНИ НА XIX ВЕК..... 178

М.Р. Солунчевски, В.Ј. Лозановски - ВИЗИЈАТА И МИСИЈАТА НА СВЕТИТЕ БРАЌА КИРИЛ И МЕТОДИЈ СОЛУНСКИ ОСНОВА НА КУЛТУРНИОТ РАЗВОЈ НА СЛАВЈАНСТВОТО.... 183

Катица Стоименовска - ИЗБОР НА КОПИНГ СТРАТЕГИИ И ПСИХОСОЦИЈАЛНИ СТАТУСИ НА ИДЕНТИТЕТ КАЈ СТУДЕНТИТЕ..... 186

Е.А.Уваров - ПСИХОЛОГИЯ ЖИЗНЕННОЙ ПЕРСПЕКТИВЫ В СИТУАЦИИ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ БЫТИЯ СОВРЕМЕННОГО СУБЪЕКТА 196

Ю.Л. Форофонтова - ОБЩЕРУССКОЕ СЛОВО СУДЬБА В ДИАЛОГЕ КУЛЬТУР: ВОСТОК И ЗАПАД..... 200

М. А. Хохлова - СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПОДХОДОВ К МОТИВАЦИИ ПЕРСОНАЛА В СОВРЕМЕННЫХ КОМПАНИЯХ ВОСТОКА И ЗАПАДА 204

А.С. Щербак - ОБЩЕРУССКОЕ СЛОВО КАК ОТРАЖЕНИЕ КРОСС - КУЛЬТУРНЫХ СВЯЗЕЙ 207

И.Е. Ширшов, Л.А. Ширшова - МЕНТАЛЬНЫЕ ИНВАРИАНТЫ И МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ УНИВЕРСАЛИИ ОБЩЕСЛАВЯНСКОЙ КУЛЬТУРЫ КАК ОСНОВАНИЯ ДИАЛОГА С ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКОЙ КУЛЬТУРОЙ..... 211

Шурыгин И.Н. - ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЕЙ СРЕДНЕГО ЗВЕНА В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ..... 215

Шурыгина И.А. - АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ 218

Вдовина Юлия - «ЕДИНСТВО СЛАВЯНСКИХ КУЛЬТУР: ОТ СОХРАНЕНИЯ НАСЛЕДИЯ ДО КУЛЬТУРНОЙ И ПОЛИТИЧЕСКОЙ «ИНТЕРВЕНЦИИ»

СЕКЦИЈА: ЕКОНОМИЈА

А.В. Атанасова - БИЗНЕС КЛЪСТЕРИТЕ – ЕФЕКТИВНА ФОРМА ЗА ИНТЕГРАЦИЯ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ 225

Виолета Бабић - ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА У УСЛОВИМА СВЕТСКЕ ФИНАНСИЈСКЕ КРИЗЕ – СРБИЈА И ЗЕМЉЕ ОКРУЖЕЊА 229

Вчков Љупчо - СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ НАГРАДУВАЊЕТО НА МЕНАЏЕРИТЕ 236

Здравко Гргаров - ЕКОЛОГИЯ И ИКОНОМИКА - ИКОНОМИКА И ЕКОЛОГИЯ 240

Ј.Д.Босилкова - БАЛКАНСКА УНИЈА- РЕАЛНОСТ ИЛИ ФАНТАЗИЈА 248

Деница Богданска - ДИНАМИКА В ОБВЪРЗАНОСТТА НА РАБОТНАТА ЗАПЛАТА С ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТТА НА ТРУДА В МЕБЕЛНАТА ИНДУСТРИЯ 251

Јован Дамјановски - ЕКОНОМСКАТА ДИПЛОМАТИЈА ВО НАСТАВНАТА ПРОГРАМА 255

Миронова Снежана - ЕНЕРГЕТИКАТА И СЛАВЈАНСКИТЕ ЗЕМЈИ 260

Стевчо Димески - СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА И НЕЈЗИНИТЕ ИМПЛИКАЦИИ ВРЗ БАНКАРСКАТА ИНДУСТРИЈА СО ОСВРТ ВРЗ БАНКИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 263

Емануела Ефремовска - УЛОГАТА НА МОНЕТАРНАТА ПОЛИТИКА ВО ГЛОБАЛНАТА ФИНАНСИСКА КРИЗА ВО СЛАВЈАНСКИТЕ ЗЕМЈИ И СТРАТЕГИЈА ЗА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ 267

Д.Јошески, Ц.Котески, Н.В.Димитров, З.Јаковлев - ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ПОЛИТИЧКАТА И ЕКОНОМСКАТА ТРИЛЕМА НА НАЦИОНАЛНИТЕ ЕКОНОМИИ ВО ПРОЦЕСИТЕ НА ИНТЕГРАЦИЈА И ГЛОБАЛИЗАЦИЈА 271

Е. Митрева - ПОТРЕБАТА ОД НОВА ПАРАДИГМА ВО КВАЛИТЕТОТ НА ДЕЛОВНАТА КУЛТУРА ВО МАКЕДОНСКИТЕ КОМПАНИИ 275

К. Мишева - СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ НА ПАЗАРОТ НА КАПИТАЛ СОГЛЕДАНО ПРЕКУ ИНВЕСТИЦИСКИТЕ ФОНДОВИ 280

Дејан Наковски - ГЛОБАЛНИТЕ ЕНЕРГЕТСКИ ПЕРСПЕКТИВИ 283

Томе Неновски - МАКЕДОНИЈА И СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА: ЕФЕКТИ И ПЕРСПЕКТИВИ 287

Душан Николовски - ДЕЛОВНА ОРГАНИЗАЦИСКА КУЛТУРА ВО ПРОЦЕСОТ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА 291

Борче Серафимовски - ФОРМИРАЊЕ НА ЦЕНИ И ЦЕНОВНАТА ПОЛИТИКА ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ МАРКЕТИНГ АКТИВНОСТИ КАКО ПРЕВЕНЦИЈА ОД ГЛОБАЛНАТА

ЕКОНОМСКА КРИЗА 297

Н. Д. Федулова - ПРОГРАММА ВОСТОЧНОГО ПАРТНЕРСТВА ЕВПРОПЕЙСКОГО СОЮЗА, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ УЧАСТИЯ В НЕЙ БЕЛОРУСИ И УКРАИНЫ..... 302

А. Цуцулески - ВЛИЈАНИЈАТА НА СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА ВРЗ МАКЕДОНИЈА И ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО КАКО ПОКРЕНУВАЧ НА ЕКОНОМСКИОТ РАСТ ЗА ИЗЛЕЗ ОД КРИЗАТА 305

Крсте Шајноски - ПАТОТ НА ДЕНАРОТ ДО ПРИФАЌАЊЕ НА ЕВРОТО 309

В.Семченко - МЕСТО СЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ В ЕВРОПЕ 313

А.П.Малышкин - ЕДИНОЕ ЕВРОПЕЙСКОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО, КАК ФАКТОР ЕДИНЕНИЯ СЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ..... 316

Сапольковой Евгении - СЛАВЯНСКИЕ ТРАДИЦИИ В ИНТЕРЬЕРЕ 322

Лещенко Владимир - ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИИ И МАКЕДОНИИ: ВЕКТОР РАЗВИТИЯ 325

Кристина Митревска - ЕКОНОМСКАТА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА КАКО ВИЗИЈА ЗА СВЕТ БЕЗ ГРАНИЦИ И СЛАВЈАНСКИТЕ СТРАНИ 328

Ирена Блажевска - ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И НЕЈЗИНИТЕ ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ 331

Маријан Гаврилов - МЕНАЏМЕНТОТ НА УРЕДУВАЊЕТО И КОРИСТЕЊЕТО НА ЗЕМЈОДЕЛСКОТО ЗЕМЈИШТЕ, СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ИПАРД ПРОГРАМАТА 335

Кристина Димковска - ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ЕКОНОМСКАТА ДИПЛОМАТИЈА ПОМЕЃУ Р. МАКЕДОНИЈА И РУСИЈА..... 339

Евгения Колодина - МОСКВЫ И СКОПЬЕ: НАПРАВЛЕНИЯ И ВОЗМОЖНОСТИ СОТРУДНИЧЕСТВА 342

Ванѓа Нако Радевска - СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА И НЕЈЗИНАТА РЕФЛЕКСИЈА ВО СЕМЕЈСТВАТА СО ДЕЦА-ЛИЧНОСТИ СО ПРЕЧКИ ВО ПСИХИЧКИОТ ПРИРОДЕН РАЗВОЈ ВО СЛАВЈАНСКИТЕ ЗЕМЈИ 345

Стојан Пржовски - ПРИДОНЕСОТ НА ВЕДАНТИСТИЧКАТА ФИЛОСОФИЈА ВО ИЗГРАДУВАЊЕТО НА УНИВЕРЗАЛНАТА ЕТИКА – ИСТОК – ЗАПАД 351

Милена Филипова - MANAGER'S QUALITIES AND TYPES OF MANAGERS IN THE COMPANY 357

СЕКЦИЈА

КУЛТУРА И СЛАВЈАНСТВО

Проф. д – р Стеван Алексоски
Универзитет Гоце Делчев - Штип, Правен факултет

ПРИМЕНАТА НА ОДРЕДБИТЕ НА МЕЃУНАРОДНОТО ПРАВО ОКОЛУ УПОТРЕБА НА ВООРУЖЕНА СИЛА ВО СПРАВУВАЊЕ СО ТЕРОРИЗМОТ

Според заедничкото убедување на земјите членки на ООН и земјите членки на ЕУ, тероризмот претставува тешка и сериозна повреда на основните слободи, на човековите права, како и на принципите на слобода и демократија.

Еволуцијата на правото на употреба на сила во рамките на меѓународното право, не се сведува само на обидите за воспоставување исклучоци надвор од предвиденото со Повелбата на ООН. После терористичките напади на светскиот трговски центар во Њујорк на 11 септември 2001, сузбивањето на тероризмот и во ЕУ во земјите-членки добива нова динамика.

Правото на самоодбрана предвидено со членот 51 на Повелбата... е сè уште, инхерентно и се засновува врз идејата за само – помош и во повеќе наврати се применувало без дозвола на Советот за Безбедност на ООН. Примената на сила врз основа на правото на самоодбрана во борбата против тероризмот во практиката укажува на проширување на примената на ова право во поглед на постоечкиот концепт предвиден со членот 51. на Повелбата на ООН.

Во првиот случај примена на сила без дозвола на Советот за Безбедност на ООН се работи за примерот од практиката применет при употребата на сила врз Авганистан.
Употребата на сила против терористот во - **„Глобалната војна против тероризмот"**, употребата на сила ја оправдуваа со правото на самоодбрана.
СБ во две свои Резолуции ја потврди оправданоста на употреба на сила во име на правото на самоодбрана.

За прв пат е активиран членот 5 за употребата на сила против не-државни актери врз основа на правото на самоодбрана во борбата против тероризмот.Во практиката САД и Израел најчесто употребата на сила против „не-државни актери„постојано ја оправдуваат со правото на самоодбрана според членот 51. При тоа, САД ја потенцира својата намера да преку вооружена итревенција да спречуваат и одвраќаат и идни терористички активности во САД и други земји членки на ООН.

УПОТРЕБА НА ВООРУЖЕНА СИЛА ВО САМООДБРАНА СПОРЕД ЧЛЕНОТ 51 ОД ПОВЕЛБАТА НА О.О.Н ВО БОРБАТА ПРОТИВ ТЕРОРИЗМОТ

Во членот 51 од Повелбата се вели дека:

„Ништо согласно оваа Повелба нема да го спречи инхерентното право на индивидуална и колективна самоодбрана ако вооружен напад се одвива врз членка на Обединетите нации, сè додека Советот за безбедност не преземе неопходни мерки за одржување на светскиот мир и безбедност. За преземените мерки при примената на правото на самоодбрана членките веднаш ќе го известат Советот за безбедност и во

ниту еден случај нема да влијаат со акција која би го попречила Советот за безбедност врз основа Повелбата да ја оствари својата надлежност и одговорност за одржување и воспоставување на светскиот мир и безбедност.

Колективната самоодбрана се активира од страна на земјите сојузнички доколку за тоа постои посебен договор. Колективната самоодбрана ќе се активира и на посебно барање на земјата жртва на вооруженият напад, во услови кога не постои таков договор. Индивидуалното право на самоодбрана според членот 51 завршува кога СБ презел соодветни мерки против напаѓачот. По преземените мерки, индивидуалното право на самоодбрана преминува во колективно право на самоодбрана.

Она што исто така е јасно во овој дел од одредбата е дека, постоечкото право на самоодбрана не може да се користи за освојување туѓи територии, ниту, пак, може да се користи како основа за преземање казнени експедиции (нешто, за што се повикувало во минатото). Во тој контекст, по прибегнувањето кон примена на одредбите на членот 51, државата е должна веднаш да го извести СБ за преземените активности, што пак, ја активира неговата надлежност.

Доколку државата не го извести СБ за преземните мерки и за тоа дека го остварува правото на самоодбрана, таа е под основано сомнение околу оправданоста на вооружената интервенција. Имено,Меѓународниот Воен Трибунал во Нирнберг, смета дека;

"... за да се утврди дали една акција, за која постои изјава дека е преземена во име на самоодбрана е агресивна или одбранбена, таквата акција мора да биде предмет на детална истрага и пресуда".

Сепак, најдискутабилниот дел од тесктот на членот 51 е терминот кој од анлглиската верзија на тесктот на македонски би се превел како: "ако се случи вооружен напад (англиски: **if an armed attack ocurs**)".

Од анализата на овој дел од текстот може да се констатира дека, правото на самоодбрана е легално само доколку е против постојан, актуелен напад што е во тек. Со членот 51 не е предвидено ова право да се активира и заради напад кој што допрва треба да се изврши, односно ќе се случи, или, пак, ќе се случел. Поточно, несогласувањата се пред сè околу прашањето за тоа, дали текстот на членот 51 од повелбата дозволува унилатерална употреба на сила (без дозвола на СБ на ООН) кога нападот е на ниво на закана (т.е. сè уште не се случил), или не.

Според САД: - обичајното право на самоодбрана ја дозволува употреба на сила за спречување на идни напади кои сè уште не започнале да се одвиваат.

Иако тенденцијата на ограничување на употребата на сила за која што се расправаше погоре во текстот иако е во контекст на правото на самоодбрана, при едно потесно толкување на членот 51, сепак, ја дозволува употребата на сила против „вооружен напад кој што е во тек". Ваквиот став е потврден и од **Меѓународниот суд на правдата** според кој **"правото на самоодбрана се активира само доколку постои вооружен напад."**

Примената на правото на самоодбрана во практиката се среќава во контекст на спасување на сопствените граѓани во оние држави во кои системот **de facto** не функционира, особено во случаи на решавање на заложнички ситуации како посебни акти на тероризам. Силата во вториот случај на решавање на заложнички ситуации како посебни акти на тероризам била употребувана само во случај кога државата на чија што територија се случила кризата не била согласна да интервенира и да ги заштити граѓаните на другата држава, или, пак, кога не била во можност да го стори тоа.

ICJ Reports, "Military and paramilitary activities in and against Nicaragua", 1986

Случајот кога интервенцијата во државата во која системот не функционира се бележи во неколку наврати, како, на пример, во Конго од страна на Белгија во 1960 година, САД во Доминиканската Рпублика во 1965 година и сл. Употребата на сила, пак, за заштита на сопствените државјани во случај на решавање на заложнички кризи - против недржавни актери е манифестирана од страна на Израел во Уганда во 1976 година, САД во Иран 1980

година и сл. Пр. Заштита на сопствени државјани и добра, заложници од аеродромот Ентебе-Уганда 3 јули 1976 година.

Без да навлегуваме во теоретските разграничувања помеѓу правото да се употреби сила за заштита на сопствените граѓани на туѓа територија **sui generis** и правото на самоодбрана како такво, ќе заклучиме дека официјалниот став на Владата на Израел по ова прашање бил дека, "употребата на сила на туѓа територија е изведена "**во име на правото на самоодбрана**".

Оваа одлука за употреба на воена сила на туѓа територија како одговор на терористички напад изведен од страна на не-државен актер во името на правото на самоодбрана, наместо да биде осудувана, наишла на широка поддршка, како во рамките на СБ на ООН, така и пошироко, меѓу останатите членки на ООН.

Од примерот е јасно дека потребата од употреба на сила заради „спасување" и „само-помош" е евидентна. Во таков случај, силата е употребена стриктно против не-државни актери и е ограничена на спасување на граѓаните, а правната основа за употреба на сила се наоѓа во правото на самоодбрана.

Тоа посочува на ставот на овие држави (САД и Изараел), дека :„**актот на напад врз нивните државјани и добра**, дури и **на туѓа територија**, е на рамниште на акт на "**вооружен напад врз државата**" (значи квалификуван вооружен напад согласно членот 51 од повелбата на ООН), со што оправдано се повикуваат на инхерентното "**право на самоодбрана**".

Според порфесорот Schachter државите се решиле на ваков чекор за да ги одвратат извршувачите од идни вакви чекори.

N. Ronziti, " Rescuing Nationals Abroad trough Military Coercion and Intervention Grounds of Humanity", Nijhoff M, 1985, str.42-44

O. Schachter, "In Defense of International Rules on the Use of Force", 53 U. Chi. L. Rev., 1986, стр. 231

Според ставот на **Меѓународниот суд на правдата** , изразен во случајот на заложничката ситуација во Техеран, каде што во Амбасадата на САД беше организирана заложничка ситуација, актот на киднапирање претставувал акт на „**вооружен напад**". Советот за безбедност на ООН, исто така, има свој став по однос на истото прашање. Според ставот на Советот изразен во случајот Локерби, во случај на терористички напади, сите држави имаат право на заштита на сопствените државјани и добра на туѓата територија.

Во членот 51 на Повелбата, како што видовме, не е предвидено дали правото на самоодбрана може да се активира ако државјани и добра на државата жртва станат цел на напад на туѓа територија. Советот за безбедност, во таа смисла, во својата резолуцијата 731 од 1992 година, сè чини, како да му дава проширено значење на текстот на членот 51 на Повелбата на ООН. При тоа, Советот не го потенцира правото на самоодбрана, но смета дека тероризмот претставува „**закана за светскиот мир и безбедност**".

Во практиката на Ирзаел, се покренува одговорот на прашањето за одговорноста на страната која употребила сила во име на правото на самоодбрана, т.е. одговорноста на Израел. Опкружен од Арапскиот свет, Израел има извршено повеќе напади на туѓа територија кои се изведени и покрај отсуството на евидентни докази за тоа дека, државите на чија што територија е употребена воена сила од Израел, директно ги поддржувале палестинските терористички напади врз него. Најчесто, причината за употреба на вооружена сила од страна на Израел била друга, односно се состоела во одбивањето на државите-жртви на нападот да соработуваат со Израел, односно, во не-спречувањето на нападите врз Израел.

Легитимноста на ваквата практика на Израел исто така се доведува во прашање, бидејќи примената на сила во неколку случаи е и врз територии кои се окупирани од страна на Израел. Ставот на Меѓународниот суд на правдата е исто така изразен во таа смисла.

ICJ Reports, "Unites States Diplomatic and Consular Staff in Teheran",, 1980

Имено, во случајот околу изградабата на „ѕидот" од страна на Израел на окупираните територии на Западниот брег, Израел беше на становиште дека изградбата на „ѕидот" е во знак на самоодбрана од терористички напади.

Советот за безбедност, во неколку наврати, го осудил Израел за погорната практика. Во својата Резолуција 262 од 1968 година, Израел е осуден за нападите против Либан, Резолуцијата 270 од 1969 година,, повторно го обвинува Израел за нападите врз Либан каде Израел се осудува за унилатерални-незаконски „воени репресалии" и тоа без ниту еден глас во негова корист. Осуди за акцијата на Израел врз Либан има и во Резолуцијата 509 од 1982 година, донесена во Советот за безбедност. Во овој случај, Израел е осуден за воената акција која ја презел на територијата на Либан и од него се барало да ја прекине оваа операција и да ги повлече своите трупи. За нападите на територијата на Тунис, со Резолуцијата 573 од 1985 година, со еден воздржан глас (САД), Израел е осуден за "вооружена агресија",а Тунис имал право на репарација .

Во конкретниот случај не е најјасно зошто Израел е осуден за примена на сила во самоодбрана. Не е јасно тоа дали осудата против употребата на сила од него е заради недостаток на докази за вмешаност на државите-жртви, заради недозволена репресалија спроведена од Израел , или заради не-пропорционална употреба на сила .

Во сите наведени случаи, САД го поддржувале пристапот на Израел. Последното е значајно, особено, во контекст на обидите да се афирмира најновиот пристап кон правото на самоодбрана во борбата против тероризмот чијшто предводник се САД,

На 14 април 1986 година САД извршија серија на напади врз селективни цели во Либија, вклучувајќи го и Триполи, во кои беа убиени 37 цивили. Овие напади следеа по терористичкиот напад на 5 април истата година во дискотеката во Берлин во која беа повредени поголем број лица при што загина и еден американски војник. Од страна на СБ нападите врз Либија на САД, беа оправдувани во име на правото на самоодбрана. Употребата на сила во име на ова право според САД е резултат на серијата на терористички напади диригирани од страна на Владата на Либија .Нападите кои ги презеле САД против Либија, според САД требало да ја одвратат Либија од идни вакви акти на терористички напад.

Следен пример на примена на сила од страна на САД во оваа насока се бележи во случајот против Ирак во 1993 година. Нападот на САД врз објекти во Ирак е испрвоциран по неуспешниот обид од 14 април 1993 година за атентат (терористички акт) од страна на Ирак врз Претседателот Џорџ Буш.

Според разузнавачки податоци на САД, местото на напад е место од каде се планирал ваквиот терористички акт (станува збор за разузнавачкиот штаб на Ирачката војска во Багдад). Во писмото кое официјалните претставници на САД го испратија до СБ, нападите, повторно, се оправдуваат со членот 51 од Повелбата на ООН (според Ворен Кристофер тогашен Државен скеретар на САД.

Како резултат на терористичките напади од 7 август 1998 година врз амбасадите на САД во Најроби (Кенија) и Дар ес Салаам (Танзанија) беа убиени над 300 лица, меѓу кои 12 државјани на САД. Силната осуда од страна на СБ, покрај останатото повика и на изнесување на виновниците пред лицето на правдата.

Како одговор на терористичките акти, на 20 август 1998 г. САД лансираше проектили врз терористички инфраструктури во Авганистан и Судан, за кои постоеше верување дека се поврзани со нападите од 7 август. Преземените активности, САД повторно ги оправдаа со правото на самоодбрана според членот 51. Нападите всушност беа врз кампови за обука на Ал Каеда во Судан.

Под влијанието на терористичките напади на светскиот трговски центар во Њујорк на 11 септември 2001,рековме дека сузбивањето на тероризмот во ЕУ-земјите-членки добива нова динамика.Меѓу државите членки на ООН о ЕУ постои усогласеност за тоа, дека на масовната закана на меѓународната заедница треба повратно да се дејствува преку јаки меѓусебно договорени кривично правни мерки.Веднаш по терористичките напади на трговскиот центар во Њујорк, Европскиот совет изготвува на 21 септември 2001 година - акционен план, кој содржи каталог на мерки за сузбивањето на тероризмот. Членот 31 литера кој е од договорот за ЕУ тероризмот го наведува како втора област на криминални форми, способни за асимилација. Давањето на прецизна дефиниција на овој термин се покажало

како доста тешко, бидејќи дотогаш во земјите-членки не се развил единствен поим и само неколку правни поредоци познаваат кривична фактичка состојба насочена само кон тероризмот. Имено, во декември 2001, Советот зазема заеднички став за сузбивањето на тероризмот и се усогласи врз основа на предлогот на комисијата, кој исто така ги земаше во предвид и дефинираните проценки на меѓународното право. На 6 декември 2001година донесе рамковна одлука за сузбивање на тероризмот.Дефиницијата на поимот тероризам содржана во член 1 на рамковната одлука (реф.бр.57) нуди како израз на заедничкото правно убедување суштинска помош при интерпретацијата за определба на областа на примена на член 31 литера од договорот за ЕУ. По нападите во Мадрид на 11 Март 2004 година не само што е именуван е координатор за сузбивање на тероризмот на ЕУ и се формирани стратешки цели за преработениот акционен план.

На 13 Јуни 2002, советот ја прифаќа рамковната одлука за сузбивање на тероризмот, која стапува на сила 23 јуни 2002 година.

Сузбивањето на тероризмот беше тема во европскиот совет на Тампере (1999) и во Европскиот совет на Санта Марија де Феира (2000).Одредбите за сузбивање на тероризмот се содржани во повеќето правни акти на земјите-членки на ЕУ.Овде се вбројува и Европол – договорот после измените врз основа на одлуката на советот од -3-ти декември 1998 година .Задачата на ЕВРОПОЛ е да се занимава со кривични дела кои се извршени или можат да бидат извршени во рамките на терористичките дејствија против животот, телесната неповредливост, личната слобода како и против предмети. Исто така и заедничката мерка 96/610/на правда и внатрешни работи, се однесува на изготување на индекс на посебни способности и стручни знаења од областа на сузбивањето на тероризмот.Заедничката мерка 98/428/ на правда и внатрешни работи од 29 јуни 1998 година овозможува создавање на европска судска мрежа, која според член 2 има овластување во поглед на кривичните дела од областа на тероризмот. Заедничката мерка 98/733/ на правда и внатрешни работи (21 декември 1998 година се однесува на казнивоста на учеството во некоја криминална организација во земјите членки на ЕУ.

Препораката на Советот од 9 декември 1999, исто така се однесува на сузбивањето на финансирањето на терористичките групации.Оваа рамковната одлука на Советот на ЕУ наоѓа примена кај терористичките дела:- кои, се извршени или потготвувани во некоја земја членка, коишто се извршени од државјанин на некоја земја членка или во полза на правно лице кое престојува во некоја земја членка или пак се извршени против институциите или населението на некоја земја членка.

Според член 1, секоја земја членка треба да ги донесе потребните мерки, за да гарантира, дека оние криминални дејствија, кои според правните прописи на поединечните држави како кривични дела, кои преку начинот на нивното извршување или нивниот контекст, можат сериозно да загрозат некоја земја или некоја меѓународна организација, кога тие ќе бидат извршени со цел, населението да се заплашува на сериозен начин или пак некоја меѓународна организација незаконски да се принуди нешто да направи или пак со цел сериозно да се дестабилизираат или да се уништат социјалните основни структури на некоја земја (напади врз некое лице, кои можат да доведат до смрт, напади врз телесната неповредливост на некое лице, киднапирање или заложништво, сериозно уништување владина институција или јавна установа превозно средство инфраструктура вклучувајќи систем за информации, цврста платформа која се наоѓа на континентално копно, јавно пристапно место или приватна сопственост, кои можат да го загрозат човечкиот живот или можат да доведат до големи економски загуби, заробувањето на воздухопловни и водени превозни средства или на други јавни превозни односно транспортни средства, производство, поседување, купување,транспорт, набавување или примена на огнено оружје, експлозивни материјали, атомско, биолошко, хемиско оружје како и истражување и развој во врска со биолошки и хемиски оружја, ослободувањето на штетни материјали , предизвикување на пожари, поплави или експлозии, ако притоа се загрозува животот на човекот, спречување или прекинување на снабдувањето со вода струја или други природни ресурси, важни за

животот, ако притоа се загрозува животот на човекот.Како терористички кривични дела се казнуваат и кривични дела, кои се извршени со умисла, да се заплаши населението и политичките, економските или општествените структури на земјата сериозно да се оштетат или да се уништат.

Споменатите кривични дела можат да бидат извршени од поеинец или некоја организација и да бидат насочени против една или повеќе земји.Според член 2, секоја земја членка мора да се грижи за тоа, да ги казнува наведените умислени дејствија .

Рамковната одлука ја дефинира терористичката организација во чл.2 како организирано здружување на подолг период на повеќе од две лица, кои заедно дејствуваат, за да извршуваат терористички кривични дела. Земјите членки на ЕУ мораат според чл.7, 8, да гарантираат исто така дека и правните лица можат да бидат одговорни за некои од кривичните дела наведени во чл.1-4 и против нив може да се подигне казна односно ефективни, релативни, застрашувачки санкции.

Специјалните прописи за јурисдикцијата и кривичното гонење се содржани во чл.9.

Според кој земјите членки се обврзуваат да ги преземаат потребните мерки за:

Да ја образложат нивната судска надлежност во врска со терористичките кривични дела, да ја образложат нивната судска надлежност во случаи кога одбиваат да екстрадираат сопствен државјанин, да ги координираат нивните дејствија, кога се надлежни повеќе земји членки и да разменуваат релевантни совети. Рамковна одлука за заеднички истражни групи на земјите членки на ЕУ која содржи и мерки за хармонизација за сузбивање на тероризмот е надополнета со понатамошни мерки кои се насочени кон ефективирање на прекуграничната соработка при истрага и разјаснување на терористичките кривични дела. Оваа рамковната одлука на Советот од 13 јуни 2002година за заеднички истражни групи предвидува дека надлежните истражни служби од две или повеќе земји членки за одредена цел и ограничен период,со обострана согласност може да се прошири и да се создаде заедничка истражна група за спроведување на кривично правни истраги за една или повеќе земји членки кои учествуваат во групата. Заедничка истражна група може да биде создадена по пат на меѓународен договор, кога во повеќе земји членки се спроведуваат истраги за откривање на кривичните дела од областа на тероризмот , кои како последица на фактичката состојба се темелат на потребата од координирано и усогласено дејствување на земјите членки на ЕУ и ООН во борбата против тероризмот.

ЗАКЛУЧОК

Според заедничкото убедување на земјите членки на ООН и земјите членки на ЕУ, тероризмот претставува тешка и сериозна повреда на основните слободи, на човековите права, како и на принципите на слобода и демократија.

Под влијанието на терористичките напади на светскиот трговски центар во Њујорк на 11 септември 2001, сузбивањето на тероризмот кај земјите членки на ООН и земјите-членки на ЕУ добива нова динамика.Постои усогласеност за тоа, дека на масовната закана на меѓународната заедница треба повратно да се дејствува преку јаки меѓусебно договорени кривично правни мерки. Европскиот совет изготвува на 21 септември 2001 година - акционен план, кој содржи каталог на мерки за сузбивањето на тероризмот.

Слободно би можеле да заклучиме дека правото на самоодбрана се применува не само против државите како актери, туку и против не-државни актери,во случаи на терористички напади. Таква практика на државите е забележана пред 1945 година, но и по стапување на сила на Повелбата на ООН. **Употребата на сила на туѓа територија во борбата против тероризмот од страна на САД пред 11 септември 2001** започнува да се практикува почнувајќи од 14 април 1986 година кога САД извршија серија на напади врз селективни цели во Либија. Овие напади следеа по терористичкиот напад на 5 април истата година во дискотеката во Берлин во која загина еден американски војник, а беа повредени

поголем број лица.САД нападите врз Либија ги оправдува со правото на самоодбрана. Употребата на сила во име на ова право според САД е резултат на серијата на терористички напади диригирани од страна на Владата на Либија врз оваа земја.

Следен пример на примена на сила од страна на САД во оваа насока се бележи во случајот против Ирак во 1993 година. Нападот на САД врз објекти во Ирак е испровициран по неуспешниот обид од 14 април 1993 година за атентат (терористички акт) од страна на Ирак врз Претседателот Џорџ Буш. Следен случај на примена на сила на САД во случај на спонзорирање на тероризам се нападите кои САД ги презедоа врз Авганистан и Судан во 1998 година како одговор на терористичките напади од 7 август 1998 година врз амбасадите на САД во Наироби (Кенија) и Дар ес Салаам (Танзанија) беа убиени над 300 лица, меѓу кои 12 државјани на САД. Имено, како одговор на терористичките акти, на 20 август 1998 г. САД лансираше проектили врз терористички инфраструктури во Авганистан и Судан, за кои постоеше верување дека се поврзани со нападите од 7 август. Преземените активности, САД повторно ги оправдаа со правото на самоодбрана според членот 51. При тоа, САД ја потенцира својата намера да спречуваат и одвраќаат и идни терористички активности со напади од тој тип.Имено,од страна на САД во Судан беа нападнати кампови за обука на Ал Каеда .

После терористичките напади на светскиот трговски центар во Њујорк на 11 септември 2001, сузбивањето на тероризмот кај земјите членки на ООН и земјите-членки на ЕУ рековме дека добива нова динамика.

На 13 Јуни 2002, советот ја прифаќа рамковната одлука за сузбивање на тероризмот, која стапува на сила 23 јуни 2002.Сузбивањето на тероризмот беше тема во европскиот совет на Тампере (1999) и во европскиот совет на Санта Марија де Феира (2000) . Одредбите за сузбивање на тероризмот се содржани во повеќето правни акти на земјите-членки на ЕУ. Овде се вбројува и Европол – договорот после измените врз основа на одлуката на советот од -3-ти декември 1998 година.

Случаите на примена на сила врз основ на постоечките одредби на правото на самоодбрана во практиката покажуваат дека нападите врз сопствените граѓани и добра на туѓа територија имаат третман на акт на „вооружен напад против државата", а сила во тој контекст е употребувана во името на „правото на самоодбрана". Употребата на сила врз основа на истото право е насочена, како против државите, така и против не-државните актери(терористите).

Обемот на воените операции во поглед на силите користени за спречување и одвраќање идни терористички активности се разликуваат од обемот и времето на употреба на силите за време на класична војна. Силите се малубројни, а употребата на сила завршува со спасување на заложниците,уништување на арсенали на оружје кое го користат терористите и елиминација на терористи . Според ставот на државите членки на ООН и согласно договорите на земјите членки на ЕУ, Меѓународниот суд на правдата и на Советот за безбедност, доколку употребата на сила во такви услови е пропорционална и неопходна, таа е легитимна (според обичајното право на самоодбрана), иако, како таква, децидно не е предвидена согласно членот 51 на Повелбата на ООН.

Е.Г. Антипирович
Институт бизнеса, психологии и управления, e-mail: a.eg@mail.ru

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ КАК ОДНА ИЗ УЗЛОВЫХ ЗАДАЧ ДИАЛОГА В МЕЖКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ: «ВОСТОК – ЗАПАД»

Идея взаимодействия является основой представлений об интерактивной природе общения в концепциях символического интеракционизма (Дж. Мид, Г. Блумер, М. Кун, Э. Гоффман и др.), социального бихевиоризма (А. Бандура, Н. Миллер, Д. Доллард, Д. Тибо, Г. Келли, Г. Хоманс), социально-перцептивного когнитивизма (К. Левин, Ф. Хайдер, Т. Ньюком, Л. Фестингер), а также в теориях психоаналитической ориентации (Г. Салливен, Э. Берн, В. Шутц, М. Кляйн) и гуманистической психологии и психотерапии (К. Роджерс, Д. Морено, В. Сатир, Д. Бьюдженталь). Сама по себе широта многочисленных теоретических концепций и подходов к изучению взаимодействия (интеракции) в общении свидетельствует о принципиальной многозначности в понимании феноменов взаимодействия и интеракции.

Общение представляет собой взаимодействие между людьми или межчеловеческое взаимодействие. В большинстве научных трактовок общения взаимодействие является определяющей (родовой) характеристикой сущности и содержания общения. Б.Ф. Ломов указывает, что реальный образ жизни человека складывается из двух основных составляющих - предметно-практической деятельности и общения как «специфической формы взаимодействия человека с другими людьми» (1, С. 107). Понятие «общение» охватывает другую, нежели деятельность, категорию реально существующих отношений «субъект-субъект» и именно «субъект-субъектность» этих отношений определяет истоки механизма «взаимодействия». А.А. Леонтьев также подчеркивает, что центральным моментом определения общения является не «передача информации», а взаимодействие с другими людьми как внутренний механизм жизни коллектива, причем взаимодействие понимается как обмен идеями, интересами и т.п. и формирование установок, усвоение общественно-исторического опыта (2 С.90). А.А.Леонтьев указывает, что взаимодействие (интеракция) опосредовано общением и благодаря общению люди могут вступать во взаимодействие. Взаимодействие, интеракция, по А.А.Леонтьеву, это коллективная деятельность, которая рассматривается не со стороны содержания или продукта, а в плане ее социальной организации (там же, С.103).

Интерактивная сторона общения - это условный термин, обозначающий характеристику тех компонентов общения, которые связаны с взаимодействием людей, с непосредственной организацией их совместной деятельности (3). Исследование проблемы взаимодействия имеет в социальной психологии давнюю традицию. Если коммуникативный процесс рождается на основе некоторой совместной деятельности, то обмен знаниями и идеями по поводу этой деятельности неизбежно предполагает, что достигнутое взаимопонимание реализуется в новых совместных попытках развить далее деятельность,

организовать ее. Участие одновременно многих людей в этой деятельности означает, что каждый должен внести свой особый вклад в нее, что и позволяет интерпретировать взаимодействие как организацию совместной деятельности. В ходе ее для участников чрезвычайно важно не только обменяться информацией, но и организовать «обмен действиями», спланировать общую деятельность. При этом планировании возможна такая регуляция действий одного индивида «планами, созревшими в голове другого» (4) которая и делает деятельность действительно совместной, когда носителем ее будет выступать уже не отдельный индивид, а группа. Таким образом, в общения под понятием «взаимодействие» понимается фиксация не только обмена информацией, но и организацию совместных действий, позволяющих партнерам реализовать некоторую общую для них деятельность. Такое понимание позволяет не отрывать взаимодействие от коммуникации, но исключает и отождествление их: коммуникация организуется в ходе совместной деятельности, «по поводу» ее, и именно в этом процессе людям необходимо обмениваться и информацией, и самой деятельностью, т.е. вырабатывать формы и нормы совместных действий.

Следовательно, сущность взаимодействия сводится к совместной, коллективной деятельности и к ее социальной природе и организации. Данное понимание взаимодействия определило содержание дальнейших исследований общения и совместной деятельности (5), однако, очевидно, что трактовка взаимодействия через раскрытие его «совместно-коллективных» и «социально-организационных» структур и процессов еще не раскрывает сущностной природы и внутреннего механизма феномена взаимодействия.

В истории социальной психологии существовало несколько попыток описать структуру взаимодействий. Так, например, большое распространение получила так называемая теория действия, или теория социального действия, в которой в различных вариантах предлагалось описание индивидуального акта действия. К этой идее обращались и социологи: (М. Вебер, П. Сорокин, Т. Парсонс) и социальные психологи. Все фиксировали некоторые компоненты взаимодействия: люди, их связь, воздействие друг на друга и, как следствие этого, их изменения. Задача всегда формулировалась как поиск доминирующих факторов мотивации действий во взаимодействии.

Еще один подход к структурному описанию взаимодействия представлен в транзактном анализе - направлении, предлагающем регулирование действий участников взаимодействия через регулирование их позиций, а также учет характера ситуаций и стиля взаимодействия (Э. Берн).

В последние годы принципы, подходы, способы изучения и анализа общения получили значительное развитие, однако, проблемы взаимности общения, роли взаимодействия в общении, соотношения взаимодействия и общения остаются недостаточно исследованными. Значительная часть психологических исследований взаимодействия между людьми в общении осуществляется в русле социально-психологического изучения общения и совместной деятельности. Для понимания соотношения общения, взаимодействия и совместной деятельности рассмотрим некоторые концептуальные модели общения и совместной деятельности.

Л.И.Уманский выделил три вида совместной деятельности: совместно-индивидуальную, совместно-последовательную и совместно-взаимодействую-щую. При совместно-индивидуальной деятельности каждый член группы делает свою часть работы независимо друг от друга. Если же совместная деятельность предполагает последовательное выполнение частных действий и процедур разными членами группы (как на поточном, конвейерном производстве), то мы имеем совместно-последовательную деятельность. Если же общая задача выполняется при непосредственном (и одновременном) взаимодействии

каждого члена группы со всеми другими ее членами, то следует говорить о совместно-взаимодействующей деятельности.

Фундаментальные результаты социально-психологических исследований соотношения общения и совместной деятельности получены психологами МГУ и чехословацкими психологами в цикле работ 1980-х гг. Описывая логику исследований взаимосвязи общения и деятельности, Г.М. Андреева и Я. Яноушек отмечают, что на первом этапе этих исследований преимущественное внимание уделялось исследованию закономерностей детерминации общения особенностями совместной деятельности (5), т.е. доказывалась опосредованность общения рядом характеристик совместной деятельности. Уже в этих исследованиях было установлено, что далеко не все характеристики общения зависят от содержания и уровня развития совместной деятельности.

Другое направление анализа влияния общения на совместную деятельность заключается в выявлении того, как процессы коммуникации, интеракции и перцепции воздействуют на уровень развития группы или коллектива как субъекта совместной деятельности. В этой связи отмечается, что данное направление исследований опирается на идею и концепцию деятельностного опосредствования межличностных отношений в группе А.В. Петровского.

Третье направление анализа сопряжено с изучением личности в системе общения и совместной деятельности, причем исследование процесса порождения и трансформации личности человека в условиях совместной деятельности рассматривается как ключ к научному пониманию личности.

Иной подход к описанию взаимодействия в структуре совместной деятельности представлен в работе А.Л. Журавлева, который рассматривает взаимодействие между людьми как существенную особенность структуры совместной деятельности и основной отличительный признак по сравнению с индивидуальной деятельностью. Под взаимодействием понимается такая система действий, при которой действия одного человека или группы лиц обусловливают определенные действия других, а действия последних, в свою очередь определяют действия первых.

В фундаментально-парадигмальной концепции Г.А. Ковалева раскрываются особенности психологии воздействия и взаимодействия. Под воздействием в широком смысле слова понимается процесс (физический, химический, биологический, символический), реализующийся в ходе взаимодействия двух или более систем, результатом которого является изменение состояния хотя бы одного из них. Эффектом психологического воздействия относительно человека является изменение его субъективных характеристик (потребностей, установок, отношений, способностей, деятельности, поведения) в результате взаимодействия этого человека с коммуницирующей с ним системой.

Интересную методологическую схему исследования общения и взаимодействия разработала Н.В. Казаринова. Рассматривая аналитические модели межличностной коммуникации, межличностного взаимодействия и раскрывая логику научного изучения феномена общения, она показывает, что на первых этапах изучения общения оно исследовалось как процесс коммуникации, т.е. как процесс передачи информации. Затем общение стало изучаться как процесс «воздействия», направленный на определенные цели, имеющий структуру и организацию и ведущий к определенным результатам. Далее исследование общения продолжилось как изучение межличностных отношений и феноменов межличностного взаимодействия.

Вышерассмотренные концепции и модели понимания взаимодействия - в контексте общения и совместной деятельности - дают основания выделить три подхода к проблеме

природы взаимодействия.

Первый подход заключается в построении схем взаимодействия (и совместной деятельности), исходя из идеи структуры индивидуальной деятельности и сведения взаимодействия к той или иной сумме индивидуальных деятельностей. Логика этого решения соответствует представлению о «совместно-индивидуальной деятельности» (по Л.И. Уманскому), линейно-передаточной модели коммуникации (Н.В. Казариновой и др.), «объектной» парадигме понимания психологического воздействия (по Г.А. Ковалеву), наконец, логике первого этапа социально-психологических исследований совместной деятельности и влияния совместной деятельности на межличностное общение (исследования социальных психологов под руководством Г.М. Андреевой). Важно сделать общий вывод о том, что расчленение единого акта взаимодействия на такие компоненты, как позиции участников, ситуация и стиль действий, также способствует более тщательному психологическому анализу этой стороны общения, делая определенную попытку связать ее с содержанием деятельности.

Второй подход к решению проблемы взаимодействия состоит в постулировании и конституировании первичности и исходности социальной макроструктуры совместной деятельности, целостная архитектоника которой задает особенности процессов взаимодействия и индивидуальных деятельностей как внутренних микроструктур совместной деятельности. Логика этого решения лежит в основе представлений о «совместно-последовательной деятельности» Л.И. Уманского, интерактивно-циклической модели коммуникации Н.В.Казариновой, «интерсубъектной» парадигме психологического воздействия Г.А. Ковалева, теории деятельностного опосредствования межличностных отношений в коллективе А.В. Петровского, содержании второго этапа социально-психологических исследований взаимовлияния общения и совместной деятельности Г.М. Андреевой и др., наконец, в основе представлений А.Л. Журавлева о социально-коллективной макроструктуре совместной деятельности (в единстве ее целевого и предметного компонентов) как «единице» психологического анализа совместной деятельности.

Третий подход к решению проблемы взаимодействия заключается в утверждении внутренне-сущностного, интерсубъектно-интерперсонального, недизъюнктивно-процессуального понимания природы межчеловеческого взаимодействия. Логика этого подхода - в большей или меньшей мере - соответствует представлениям о «совместно-взаимодействующей деятельности» (по Л.И. Уманскому), трансакционной модели коммуникации (по Н.В. Казариновой), «интерсубъектной» парадигме психологических воздействий-взаимодействий (по Г.А. Ковалеву), «метаатрибутивной» подструктуре личности В.А. Петровского. Однако, наиболее глубокие потенциалы данное решение проблемы межчеловеческого взаимодействия раскрывает в контексте представлений современной философии диалога (М.М. Бахтина, М. Бубера, В.С. Библера, С.Л. Франка и др.) и психологии диалога (Т.А. Флоренская, Г.А. Ковалев, А.Ф. Копьев, А.Б. Орлов и др.).

Таким образом, научно-теоретический анализ соотношения общения и взаимодействия открывает значительные потенциалы и перспективы понимания и исследования психологии общения, воздействия и взаимодействия с точки зрения интерсубъектно-диалогических, антиномически-парадоксальных, двуголосо-недизъюнктивних представлений и концепций. Это означает, что последующее развитие научно-психологических исследований сущности и природы воздействия и взаимодействия нуждается не только в развитии субъектно-деятельностных и структурно-функциональных схем анализа общения и взаимодействия, но и в разработке теоретических подходов и практических методов исследования общения и взаимодействия, исходящих из

интерсубъектно-диалогической парадигмы, из интерсубъектно-диалогической перспективы в понимании и исследовании общения и взаимодействия.

Литература

- Ломов Б.Ф. Психические процессы и общение // Методологические проблемы социальной психологии. М.: Наука, 1975. - С.106 -123. –С. 107.
- Леонтьев А.А. Общение как объект психологического исследования.// Методологические проблемы социальной психологии. М.: Наука, 1975.-С.86-105.
- Агеев В. С. Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. — 240 с.
- Ломов Б.Ф. Общение как проблема общей психологии //Методологические проблемы социальной психологии. М., 1975. С. 132.
- Межличностное восприятие в группе. // Под ред. Г.М.Андреевой, А.И. Донцова. М.: Изд-во МГУ, 1981. Общение и оптимизация совместной деятельности /Под ред. Г.М.Андреевой, Я. Яноушека. М.: Изд-во МГУ, 1987 - 302с. Совместная деятельность: Методология, теория, практика. М.: Наука, 1988.-230с.

В.В. Антонова
«Российский университет дружбы народов», e-mail: valeria.antonova@yahoo.com

К ВОПРОСУ О ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ПАРЕНТЕТИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ В ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

На сегодняшний день актуальным является изучение языка в прагматическом аспекте. Лингвистами на круглых столах и конференциях поднимаются вопросы современных проблем русского языка, его функционирования в СМИ, в учебной аудитории. Литературный язык постоянно пополняется новыми разговорными и книжными лексемами и конструкциями, причём происходит это не только в устной, но и в письменной форме речи. Формирование и корректировка языковой картины мира могут зависеть от интенсивного употребления довольно ограниченного числа лексических единиц, которые, выступая первоначально как фоновые, по мере употребления их с нарастающей частотностью, приобретают (хотя бы на какое-то время) статус ключевых [Васильев, 91].

Сами объекты интереса публицистики и лингводидактики находятся в непрерывном движении и изменении, они оказываются наиболее явными показателями реализации двух основных тенденций развития языка: демократизации и европеизации. «Своеобразие ситуации в настоящее время заключается в том, что обе тенденции реализуются свободно, широко и весьма интенсивно» [Саркисова, 168]. СМИ сегодня способствует не только формированию общественного мнения, но и в значительной степени влияет на формирование языковых вкусов. Язык прессы стал «источником инноваций, которые в той или иной мере определяют направление и темпы развития» [там же]. Европеизация проявляется в заимствовании средств из иностранных языков, демократизация – во внедрении в нормированную речь единиц, появившихся относительно недавно или ранее считавшихся нелитературными (например, использование журналистами центральных общественных каналов просторечий как средства реализации диалогичности при монологическом высказывании). Немаловажным представляется вопрос о становлении нормы в современном русском языке под влиянием живой разговорной речи.

По мнению О.А. Лаптевой, процессы языковых преобразований можно называть по-разному – в зависимости от их деления на три группы. Активные процессы – это любые действующие процессы: и продолжающие направление старого движения, и возникающие вновь. Важно, чтобы и те и другие были продуктивными. Если активный процесс идёт по прежнему руслу, отчасти видоизменяя его и привлекая к участию новые способы выражения, его можно назвать живым. Новый же процесс (тоже, конечно, живой) формирует свои, ранее не известные, механизмы развития и привлекает вновь складывающиеся языковые средства, которые могут сочетаться со старыми и дополнять их. И при расширении возможностей старых процессов, и при возникновении новых преобразуется система соотношений явлений и структурная сетка на данном участке языковой системы и неизбежно меняется характер языковых норм. При любом типе процесса любой сдвиг – и формальный, и семантический – начинается в узусе, в живом употреблении. Поскольку свойство гибкой стабиль-

ности литературного языка сохраняется на всех этапах его жизни, изменению подвергается не весь язык в целом, но на каждом этапе некие – причем немногие – «кризисные точки». При этом важно видеть различия кодифицированной и узуальной норм, опирающиеся в свою очередь на различия объективной и субъективной нормы. Вместе оба типа обеспечивают эластичность нормы, её стремление к увеличению числа допустимых вариантов. А это, в свою очередь, создаёт возможность появления слабых звеньев и возникновения в них новаций, несмотря на нормативный запрет и стремление нормы к закреплению синхронной устойчивости.

Лишь при широком употреблении формируется и получает свои очертания узуальная норма, без которой невозможно развитие языка [Лаптева, 15-16].

Тенденция к демократизации языковой нормы проявляется не только в области публицистики, но также в лингводидактике, так как на продвинутых уровнях обучения русскому языку как иностранному основополагающим аспектом является развитие разговорной речи у студентов. Главным принципом работы в иностранной аудитории, как известно, является отбор изучаемого материала, как лексического, так и грамматического. При подготовке к занятиям по практикуму устной и письменной речи преподаватель-русист выбирает не только стандартные, соответствующие норме современного русского языка, слова и конструкции, но и готовится объяснять наиболее употребимые и актуальные языковые единицы, функционирующие в речи носителей языка, тем самым определяя их значимость в целом.

Прагматический подход к публицистическому и лингводидактическому тексту обуславливает интерес к функционированию отдельных единиц и их значимости в построении общей картины, а также интерес к обоснованию выбора наилучших средств для воздействия на адресата.

Одной из таких единиц является парентеза, в русском языке представленная различными вводными и вставными конструкциями. Лингвисты сходятся в том, что парентетическое внесение – это одновременно синтаксическое и стилистическое понятие. Как отмечает Н.Н. Костюк, основная синтаксическая функция внесений проявляется в их способности, вторгаясь в любой сегмент высказывания и «нарушая» все виды синтаксических связей, расширять структуру предложения и образовывать параллельный, сопутствующий план изложения. Это проявляется в актуализации высказывания, в разграничении темы и ремы, а также в обеспечении связи между коммуникативно значимыми частями высказывания. Функция парентезы во многом зависит от места в предложении: в препозиции вводные элементы могут являться отправной точкой высказывания, за которой следует наиболее информативная часть предложении, в то время как вынесение вводного элемента в конец высказывания придаёт ему большую значимость и весомость [Костюк, 16].

Возвращаясь к реализации тенденции демократизации, особо отметим, что вводные и вставные слова и выражения, безусловно, являются средством внутренней диалогичности речи журналиста и учителя, преподавателя. Недаром наиболее частотными в газетных публикациях оказываются парентезы со значением указания на источник информации, которые призваны повысить в глазах читателя объективность, фактологичность передаваемой информации, а в речи методиста-практика нередки комментирующие вставки, полуриторическое «да?», употребление вводных слов, выражающих уверенность (конечно, действительно, на самом деле). Это, в частности, объясняется тем, что монологическое по форме, но полилогическое по сути высказывание (то есть основная форма речевого акта в публицистике и лингводидактике), в основном, содержит 3 контекста: повествование, рассуждение и описание. Необходимость периодической смены этих контекстов друг другом – основное условие удержание внимания адресата, следовательно, основное условие успешной реали-

зации высказывания. Парентетические конструкции в силу своей синтаксической и стилистической гибкости являются эффективным средством оформления подобных переходов. Таким образов, участие вводных и вставных конструкций в реализации сменности единиц контекстно-композиционного членения может рассматриваться как их текстообразующая функция. Следовательно, умелое их использование профессионалами, имеющими дело с полилогическими высказываниями, не только облегчает процесс выражения своей мысли, но и помогает удержать внимание многочисленной аудитории.

Вместе с тем интерес представляет и ошибочное употребление парентез, широко представленное, в частности, так называемыми «словами-паразитами». При слишком частотном и неуместном их использовании (иногда – через каждое слово), говорящий рискует перегрузить ткань высказывания так, что адресат потеряет нить повествования. А.Д. Васильев, например, уделяет целую главу в своей книге одному такому примеру – сочетанию как бы [Васильев, 91-102]. В частности, слова и сочетания на самом деле, это, ну, достаточно, так и многие другие были объектами научного интереса разных лингвистов. Интересно ошибочное употребление парентетических вставок и у носителей языка (как преподавателей, так и студентов), и у иностранных граждан, изучающих русский язык как иностранный.

Вопрос об актуальности исследований в этой области поднимался ещё в 70е годы XX века. В частности, один из редакторов журнала «Вопросы языкознания» Т.М.Николаева, указала на ряд работ и экспериментов, проводимых на материале английского языка, связанных с механизмами порождения речи, в том числе спонтанной. В её статьях обращается внимание на необходимость проведения аналогичных исследований на базе русского языка, флективный характер которого мог бы дать интересные результаты для изучения сохранения и нарушения внешне выраженных грамматических связей. Актуальным видится исследование просодии, сопровождающей паузы хезитации (колебания), возникающих при употреблении парентетических конструкций. Согласно работе Т.М. Николаевой, «существуют два принципиально различных по функции типа психолингвистических феноменов, выражающихся в реальной речи посредством колебаний» [Николаева, 120-121]. Одно из этих явлений связано с так называемым «нащупыванием» (gropping) будущей структуры. В такой ситуации говорящий затрудняется переменить тему или структуру высказывания, не нарушая гладкости и правильности уже начатой конструкции. Тогда он перебивает себя, делает паузу и начинает заново. С этим явлением связано введение пауз колебания, как заполненных, так и незаполненных. Другое явление связано с самоисправлением. Оказывается, что говорящий уже произнёс нечто, что он считает неверным, неудачным. Тогда он должен исправить себя. Такое психолингвистическое явление больше связано не с паузами, а с повторами и ложными началами. Именно в случаях использования заполненных пауз велика вероятность появления слов-паразитов. На продвинутых этапах владения русским языком как иностранным высок уровень самоконтроля, вследствие чего возникает необходимость заполнять паузы хезитации, которые повсеместны в спонтанной речи. Студент, владеющий языком на уровне выше среднего так же, как и носитель языка, сталкивается с ситуациями «нащупывания» структуры повествования, и тем более знаком с привычкой самоисправления. Следовательно, преподаватель языка в иноязычной аудитории должен быть требователен к своей речи и не допускать в ней ни чрезмерных пауз хезитации, ни, тем более, слов-паразитов. В то же время он должен следить за речью студентов и пресекать неуместное употребление парентетических конструкций, научить их использовать вводные и вставные элементы правильно.

О связи просодии, пауз колебания и парентезы в тексте говорит и Н.Н. Костюк. В частности, ею указывается на разнообразие функций, выполняемых вводными и вставными

элементами. Особенно отмечается способность выражать «различные оттенки значения: от нарочитой сухости, бесстрастности до крайней аффектированности» [Костюк, 18].

Таким образом, можно прийти к выводу о высокой выразительной, текстообразующей и лингводидактической значимости парентетических конструкций в современном русском языке. Исследование этого вопроса позволяет ближе подойти к разгадке вопроса о механизме порождения речи, её проявлении в различных ситуациях, а также найти решения для многих проблем, связанных со становлением нормы литературного языка. Немаловажным является рассмотрение этой тематики в свете методики преподавания иностранных языков, в частности, русского. Исследования, проводимые в иноязычной аудитории, дают интересные результаты как для лингводидактики, так и для теории синтаксиса. Русский язык имеет обширный материал, иллюстрирующий необходимость разграничения вводных и вставных конструкций (в английском языке такая необходимость не видится целесообразной), исследования семантически пустых синтаксических конструкций, получивших полуофициальное название «слова-паразиты», а также разработки вопроса о просодии и связанных с ней механизмах порождения речи.

Список использованной литературы:

1. Васильев А.Д. Слово в российском телеэфире: Очерки новейшего словоупотребления // А.Д. Васильев. – М.: Флинта: Наука, 2003.
2. Саркисова Л.Н. О культуре речи в средствах массовой информации // Восточноукраинский лингвистический сборник: Выпуск одиннадцатый. Сборник научных трудов. – Вып. 11 / Редколлегия: Е.С. Отин (отв. ред) и др. – Донецк, 2007.
3. Лаптева О.А. Самоорганизация движения языка: внутренние источники преобразований (статья первая) // Вопросы языкознания, М., 2003, №6.
4. Костюк Н.Н. Синтактико-стилистические функции парентетических внесений в художественной литературе (на материале английской художественной литературы XX века). Автореф. М., 1985.
5. Николаева Т.М. Новое направление в изучении спонтанной речи (о так называемых речевых колебаниях) // Вопросы языкознания, М., 1970, №3.

Л.В. Бабина, И.В. Бочкарева
«Тамбовский государственный университет им. Г.Р. Державина»,
e-mail: ludmila-babina@yandex.ru, e-mail: margo-max1984@mail.ru

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОИЗВОДНЫХ СЛОВ В РАМКАХ КОГНИТИВНОГО ПОДХОДА

Когнитивный подход к изучению языковых явлений, описывающий язык как специфическую деятельность человека, которая связана с его мышлением, получил широкое распространение в российской лингвистике под влиянием работ западных исследователей. В рамках данного подхода через языковые явления рассматриваются процессы концептуализации и категоризации, являющиеся основными способами познания человеком окружающего мира. Сложный процесс концептуализации предполагает процесс обработки и накопления знаний различного характера и их отражение в сознании индивида в виде концептов. В результате концептуализации происходит порождение новых смыслов, в том числе на основе концептов и концептуальных структур уже имеющихся в концептуальной системе человека, то есть осуществляется повторная концептуализация, результаты которой объективируются производными словами разного типа. Изучение когнитивных оснований производных слов позволило ввести понятие концептуальной деривации, которая предполагает, что после того, как концепты, составляющие концептуальную систему человека, уже были каким-либо образом поименованы, в языке появилась необходимость для их дальнейшего объединения в новые концептуальные структуры, которые обладают новыми языковыми значениями. Под концептуальной деривацией понимается мыслительный процесс, обеспечивающий формирование нового смысла в результате определенного способа интерпретации исходного знания за счет когнитивных моделей и механизмов.

Исследование концептуальной деривации на материале производных слов, в том числе производных, образованных от имен собственных (ИС), показало, что процесс вторичной концептуализации может происходить одновременно с вторичной категоризацией. Под категоризацией понимается осмысление объектов и явлений действительности в рамках категорий – обобщенных понятий [Lakoff 1990]. Взаимодействие вышеупомянутых процессов приводит к формированию новой концептуальной структуры, репрезентируемой производным словом, которая включает как участки, определяющие общее категориальное значение появляющегося наименования, так и участки, дающие представление о категориальном значении производящего слова.

Вторичная категоризация, приводящая к смене грамматической категории появляющегося наименования, также может определять его отнесение к определенной категории оценочных слов, то есть, наряду с перекатегоризацией, осуществляется оценочная категоризация. Оценочная категоризация представляет собой мысленное соотнесение объекта или явления с определенной оценочной категорией - динамический аспект, или группировку объектов и явлений по характеру их оценки в соответствующие оценочные классы и категории – статический аспект [Болдырев 2002: 104]. Как отмечает

Н.Н. Болдырев, существуют два типа категорий, репрезентирующих разные типы знания: собственно оценочные категории (оценочное знание о неязыковых объектах внешнего мира) и категории оценочных слов (знание о единицах языка, выполняющих определенную оценочную функцию). Выступая в качестве средства оценочной концептуализации и оценочной категоризации, производные от ИС относятся к категории оценочных слов, поскольку в их семантике получают отражение дополнительные знания интерпретирующего характера.

Постараемся рассмотреть, как вышеописанные процессы определяют семантику производных слов, образованных от ИС аффиксальным способом. Как показало исследование производных слов, образованных от ИС, формирование их значений в результате концептуальной деривации может осуществляться как за счет когнитивных моделей, так и за счет когнитивных механизмов.

Когнитивные модели, лежащие в основе семантики производных от ИС, имеют вид пропозиции и выступают аналогом словообразовательных моделей в смысле репрезентации знаний [Кубрякова 2004]. Пропозицию составляет предикат пропозиции и определенный набор участников – аргументов, концептов. Для выявления пропозиции необходимо определить предикат пропозиции, в качестве которого может выступать либо атомарный предикат, либо операциональный концепт. Атомарный предикат определяет не конкретный тип связи, а лишь указывает на ее наличие, либо на самый обобщенный и абстрактный тип связи, который не нуждается в конкретизации. Операциональный концепт (OPER/BE OPER) представляет собой обобщенный предикат, который указывает либо на само действие, либо является средством связи концептов в концептуальную структуру, стоящую за определенной группой производных слов.

Исследование производных глаголов, образованных от ИС аффиксальным способом, показало, что в основе их семантики лежат такие когнитивные модели, как: DO - LIKE - ACTOR (Hooverize, Clintonize, Bowdlerize, Vulcanize, etc.), OPER - PATIENT – MANNER (Tantalize, Neronize, etc.), USE – OBJ/CONTENT – INVENTED BY – ACTOR (Macadamize, Galvanize, Dieselize, Pasteurize, etc.), ACTOR1-OPER-ACTOR2-VALUE-MANNER (out-Zola, out-Reagan, out-Hitler, out-Bush, etc.)

Данные модели позволяют получить общее представление о семантике производной единицы, поскольку соотносятся со словообразовательным значением. Уточнение элементов выявленных пропозиций, определение характеристик концептов, соотносимых с конкретными производными словами, предполагает использование механизмов концептуальной деривации, обращение к структуре знания, стоящей за производящим ИС, а также учет контекстуальной информации. Исследование производных слов, образованных от ИС, показало, что при формировании их значений могут использоваться следующие когнитивные механизмы: перспективизация, соединение, достраивание, развитие.

Когнитивные механизмы представляют собой определенные схемы действия со структурами знания и над ними [Кубрякова 2004]. Когнитивный механизм «перспективизация» определяет возможность индивида фокусировать свое внимание на определенных важных участках концептуальной структуры. Термин «перспективизация» первоначально был использован в теории фреймов Ч.Филлмора, в которой он вводится в связи с тем, что «лексическое значение слова связано с определенной ситуацией, которая соотносится с фреймом знания посредством «перспективы», то есть определенной перспективизации (perspective), или фокусирования внимания на отдельных элементах фрейма» [Филлмор 1988: 60]. Механизм перспективизации предполагает выделение определенных характеристик концепта, соотносимого с производящим ИС, которые заимствуются в концепт, репрезентируемый производным словом.

Когнитивные механизмы «соединение», «достраивание» и «развитие» первоначально предлагаются в рамках теории концептуальной интеграции, разработанной Ж.Фоконье и М.Тернером [Fauconnier, Turner 1998] на основе теории ментальных пространств и теории концептуальной метафоры. Исследователи вводят понятие «интегрированное, смешанное пространство» (blending), в котором элементы из разных исходных ментальных пространств комбинируются, соединяются, а также возникают новые элементы, не присутствующие в исходных пространствах. Действие когнитивного механизма «соединение» предполагает согласование характеристик концепта, репрезентируемого производным словом (характеристик, заимствуемых у концепта, репрезентируемого производящим ИС, а также характеристик, появившихся в результате действия механизмов «достраивания» и «развития»). Когнитивный механизм «достраивание» обеспечивает появление новых характеристик у концепта, соотносимого с производным словом, образованным от ИС. Данные характеристики возникают на основе перспективизируемых характеристик концепта, репрезентируемого производящим ИС, за счет обращения к когнитивным областям, в рамках которых осмысливается концепт, стоящий за производящим ИС. Когнитивный механизм «развитие» обеспечивает появление новых характеристик или их комбинаций у концепта, объективированного производным словом, за счет использования инферентных и энциклопедических знаний. Эти характеристики или их комбинации возникают на основе определенных характеристик концепта, репрезентируемого производящим словом, которые заимствуются в концепт, репрезентируемый производным словом, а также характеристик, появившихся в результате «достраивания».

Проиллюстрируем то, каким образом выводится значение производного, образованного от ИС, за счет обращения к когнитивным моделям и вышеописанным когнитивным механизмам на примере производного глагола to out-Bush.

Just look at the facts: Obama has **out-Bushed Bush**. On the Patriot Act, on Habeas Corpus, on rendition, on wire-tapping, and when you tell liberals this... and of course, you know how many more troops he sent to Afghanistan? 50,000 more troops and more to come...

He's launched more predator missile trikes on Pakistan... In his first year of office, he did more than George Bush did his last year of office... He's **out-Bushed Bush** every way. And he is one of the ones taking away our freedoms. And when you tell liberals this, the only thing they do is that they respond [...]. Saying "Oh, he's only doing the best he can", "Oh... give him time" [http://realitylenses.blogspot.com].

Производный глагол to out–Bush образован при помощи присоединения префикса out к основе слова, в качестве которой выступает имя сорок третьего президента США – George W. Bush. Семантику данного глагола определяет когнитивная модель ACTOR1-OPER-ACTOR2-VALUE-MANNER. Для того чтобы уточнить элементы модели, требуется обратиться к производящему имени собственному, стоящей за ним структуре знания и контекстуальной информации. Исходя из контекста, в фокус попадает характеристика «ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ» концепта, стоящего за именем собственным. Как известно, Дж. Буш проводил жесткую военную политику по отношению к странам ближнего Востока (Ирак, Афганистан), известную как «война против террора». В 2001 г. Дж. Бушем была проведена военная операция в Афганистане, закончившаяся свержением режима талибов. В 2003 г. Дж. Буш инициировал нападение на Ирак с целью свержения режима Саддама Хусейна. В результате всех этих военных действий пострадало большое количество мирного населения подвергшихся нападению стран. На основе данной информации перспективизируется характеристика «военные действия на территории других стран». Контекстуальная информация, передаваемая языковыми единицами how many more troops he sent to, 50,000

more troops and more to come, he did more than, more predator missile trikes, отсылает к когнитивной области ПОЛИТИКА (ВОЕННАЯ), откуда заимствуются за счет достраивания характеристики «жестокость», «кровопролитие». Данные характеристики согласуются и позволяют уточнить элемент MANNER пропозиции, определяющей семантику производного слова. Кроме того, на основе данных согласующихся характеристик за счет механизма развитие возникает характеристика «отрицательное отношение», уточняя элемент VALUE. Выявленные характеристики позволяют определить значение глагола to out-Bush в данном контексте как "to surpass (Bush) in manner of politics concerning war actions associated with violence, bloodshed, establishing of domination over other nations".

Рассмотренный пример показывает, что значения производных, образованных от ИС, формируются в ходе концептуальной деривации как за счет когнитивных моделей, так и за счет когнитивных механизмов. Процессы, задействованные в ходе концептуальной деривации, включают вторичную концептуализацию, вторичную категоризацию (перекатегоризацию и оценочную категоризацию). Выведение значения производного слова, образованного от имени собственного за счет когнитивных механизмов предполагает учет контекстуальной информации и обращение к структуре знания, стоящей за именем собственным.

Список использованной литературы:

1. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. – Chicago and London: University of Chicago Press, 1990. 607p.
2. Болдырев Н.Н. Структура и принципы формирования оценочных категорий // С любовью к языку: Сб. научн.тр. – М.; Воронеж: ИЯ РАН, Воронежский государственный университет, 2002. С. 103 – 114.
3. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. М.: Языки славянской культуры, 2004. 560с.
4. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс, 1988. С. 52-92.
5. Fauconnier G., Turner M. Conceptual Integration Networks // Cognitive Science, 1998. Vol. 22 (2). P. 133-187.

Д.С. Батарчук
«Астраханский государственный университет», e-mail: batarchuk@mail.ru

РОЛЬ ДИАЛОГА КУЛЬТУР В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОГО ЭТНИЧЕСКИ ДИВЕРСИФИЦИРОВАННОГО ОБЩЕСТВА

Этнически диверсифицированное общество представляет собой сложный феномен современной жизни. Взаимодействие людей различных национальностей требует от каждого представителя той или иной этнической группы способности и готовности к диалогу на уровне принятия как человека, этникоса, личности; необходимо учитывать особенности духовного становления личности [4]. Эта задача четко определена в Концепции государственной национальной политики российского государства. ООН, ЮНЕСКО и другие международные организации в основополагающих документах рассматривают целевое взаимодействие людей в духе мира и дружбы между народами как важнейшую цель системы отношений.

В настоящее время ряд факторов социально-экономического характера способствует формированию у населения страны негативного отношения к мигрантам, жителям бывших союзных республик, приезжающим на постоянное или временное (в поисках работы) место жительства в Россию. Ухудшению межнациональных отношений способствуют и военные действия на Северном Кавказе, и территориальные акции политического и религиозного характера, совершаемые представителями различных группировок.

Недостаток знаний о других народах, отрицательные национальные стереотипы в обществе во многом определяют конкретные ситуации, вызывающие психическое неудовлетворение людей, которые переносятся на этническую почву. Поэтому в современной социальной ситуации актуальным является определение механизма снятия, снижения межнациональной конфликтогенности через формирование готовности к диалогу культур.

Практически повсюду на Земле существуют противоречия между этническими общностями – межэтническая напряженность в широком смысле слова. Без нее, к сожалению, не обходится ни одно этнически диверсифицированное общество. Эта напряженность может быть как открытой, проявляющейся в форме конфликтных действий, так и скрытой, тлеющей. В последнем случае напряженность выражается в социальной конкуренции, сравнении своей и чужой групп в пользу собственной.

Имеющиеся социальные противоречия, хотя и играют решающую роль среди причин конфликтных действий, не связаны с ними напрямую. «Конфликтные действия возникают, если противоборствующие стороны осознали несовместимость своих интересов и имеют соответствующую мотивацию поведения» [6].

Распад СССР и обострение межнациональных отношений на территории СНГ в значительной мере затронули и Россию. Во многих субъектах федерации проявлялись центробежные, а в некоторых и сепаратические тенденции. Фактически весь период 1991–1993 гг. прошел под знаком усиливающейся суверенизации российских регионов. В национально-территориальных республиках стали возникать и действовать

националистически ориентированные движения и организации.

Обозначенная характеристика проблемы этнического конфликта требует поиска путей формирования способности к диалогу культур, культуре межнационального общения. Культура межнационального общения – это система характерных для личности нравственных идей и представлений, форм и способов поведения, специфических видов деятельности, которые осуществляются в целях взаимодействия, углубления взаимопонимания и взаимовлияния культуры между людьми различных национальностей [5].

Межэтнические отношения – это легко воспламеняющийся материал. Зоны напряжения при сравнительно небольших ошибках способны быстро трансформироваться в зоны конфликтов.

В процессе культуры межнационального общения народы стремятся не только к взаимосближению, но и сохранению собственной социокультурной идентичности. Происходит как укрепление единства и целостности мира, так и усиление тяги к обособлению его социально-этнических частей.

При организации целенаправленного воспитания необходимо исходить из этих объективных процессов, которые и сегодня составляют сердцевину национальных отношений как на мировой арене, так и внутри многонационального общества. Из этого обстоятельства вытекает конкретная педагогическая задача – воспитание у детей и молодежи общечеловеческих, гражданско-патриотических и интернациональных чувств, сознания и поведения.

В качестве основных функций культуры межэтнического общения выступают следующие:

- развитие в личности мировоззренческой культуры (национальный срез системного представления об окружающем мире, самостоятельность определения человеком своих жизненных позиций);

- познание людьми друг друга и усиление взаимопонимания между ними (социальная детерминированность возникновения интереса к общению и ценностям других народов; отражение элементов национальных культур других народов через призму собственной ментальности);

- регулирование процесса взаимодействия (наличие у людей положительных эмоционально-психологических и нравственных характеристик и проявление их в межнациональном общении; нормы и правила человеческого общежития и государственные законодательные акты, касающиеся межнациональных отношений);

- возрастание общей культуры представителей наций и народностей (реальная связь личности с национальной средой; гармония национального с общественно-культурным ответом);

- социализация личности (многообразие и различие национальных культур, обусловленные историческим развитием; особенности национальной культуры как основы адаптирования к социальным нормам и требованиям);

- воздействие личности на культурную среду нации, социума (этносубъект как интеллектуально свободная и ответственная личность; личность как субъект творческого расширения общечеловеческих ценностей).

Факторы организации межэтнического общения указывают, на то, что внутриэтнические и межэтнические круги общения – это важнейший элемент структуры этнического поведения. Эти круги формируются на основе механизма «мы – они» на основе этноэталонов и стереотипов. Этнокультурные ценности со временем становятся все более независимыми от людей. Представители этнической группы вынуждены им подчиняться, не осознавая этого. Таким образом, ценности и нормы играют самостоятельную роль, выполняют функцию «культурного маяка» в межнациональном общении.

Основное содержание этнического самосознания составляют представления о характерных чертах своего народа. Характерной чертой этнического самосознания является преувеличение позитивных начал своей этнической общности, преуменьшение позитивных качеств другой общности.

На основе данных особенностей самосознания формируется феномен фаворитизма по отношению к своей этнической группе и дискриминация по отношению к другой этнической группе.

Необходимо осуществлять анализ этнотипических проявлений личности на разных уровнях: квазипсихологический уровень, на котором рассматриваются существующие в массовом сознании представления о типичной для этноса личности, изучаются бытующие в культуре представления об особенностях поведения, характеристика системы отношений и т.д.; интерпсихологический уровень, на котором рассматриваются типичные формы поведения в ситуациях конфликтного, затрудненного общения, этнические представления, установки, регулирующие ролевые взаимоотношения участников совместной деятельности, педагогического общения; интрапсихологический уровень, на котором рассматриваются этнические смысловые установки. Эти образования появляются в результате проблемно-конфликтных взаимоотношений, в процессе которых стереотипы, представления этнической культуры преобразуются в личностные смыслы.

Эскалация затруднений общения в этнически диверсифицированном обществе возрастает, если возникает дефицит информации об особенностях поведения и общения. В этих случаях рассматривают не реально существующие трудности, а придуманные, существующие в воображении и этнических фантазиях.

Все эти особенности, включая и этнические стереотипы приводят к постоянно возникающим сбоям, трением в процессе межэтнического общения.

Как отмечает Ю.А. Гаюрова, толерантность – это способность к диалогу, которая достигается в процессе познания мира и себя, что возможно только при наличии «Другого», «некоего Ты» [3].

При встрече с человеком другой культуры у человека возникает, как правило, несколько типов реакции на нее: неприятие; защита собственного культурного превосходства; признание инокультурных ценностей, норм и форм поведения; адаптация к новой культуре.
Попытка «ввести» понятие толерантности в семантическое пространство диалога как формы бытия представляется наиболее ощутимой в связи со следующей цитатой М.М. Бахтина, в которой усматривается обоснование толерантности как перцептивной стратегии человеческого сознания: «Из самого понятия единой истины ещё не вытекает необходимость одного и единого сознания. Вполне можно допустить и помыслить, что единая истина требует множественности сознаний, что она, так сказать, по природе событийна и рождается в точке соприкосновения разных сознаний» [1].

Для воспитания толерантности большое значение имеет теория диалога. Человеческая индивидуальность устанавливается в процессе диалога. Позитивная форма толерантности выходит за рамки простого терпения и предусматривает установление контактов с другим

лицом в интересах понимания. Диалог с другим лицом (представителем этноса – я) заставляет подтвердить свою индивидуальность и признать индивидуальность другого. Но этого не происходит, если предполагаемые при диалоге чувства солидарности и взаимного уважения не включают подлинного признания и уважения отличий, рассматриваемых как источник обогащения жизни, а не печальный факт. Это также невозможно без взаимного признания равной значимости другого лица, без которого невозможно всестороннее и одновременное признание различий и равенства.

Именно признание равной значимости другого лица выводит человека за рамки толерантности как просто терпения на более высокий уровень позитивной толерантности, предусматривающей открытость к другому человеку. Быть открытым не значит отказаться от собственных убеждений и принципов; быть открытым по отношению к другому человеку – значит поддерживать свой предел «предрассудков», используя образное выражение, в постепенно подвешенном состоянии.

Такую открытость следует культивировать и воспитывать. Чтобы понять другого человека, необходимо наличие воли, но и этого мало. Чтобы понять другого человека, нужно, прежде всего, уметь понимать самого себя.

С точки зрения Дж. Дьюи и других исследователей, истинное образование и воспитание можно осуществлять только в процессе общения и бесед с другими людьми.

Резкая нетерпимость часто возникает из-за фрустрации вследствие неспособности к общению, из-за низкой степени самоуважения, а также неспособности примириться с самим собой, с тем, что мы есть на самом деле. Поэтому воспитание толерантности предполагает обучение человека общению, выработке навыков общения.

Анализируя суть явления диалога, можно утверждать, что есть форма выражения потребности в общении на материале культуры, то есть форма выражения социальной потребности на личностном уровне.

Важно отметить, что диалог предполагает не просто наличие двух собеседников, но и ещё готовность каждого узнать и признать другого в его инаковости [1].

Еще И. Кант выделил в своей антропологии «эгоистов» и «плюралистов». Эгоисты считают, что нет необходимости сличать свои суждения с мнениями других, так как будто нет необходимости «во внешнем критерии правды». Плюралисты же считали, что мир не замыкается на самом себе. Свое «Я» следует рассматривать как просто одного среди равных. Толерантность формируется при сравнении своих (логических, эстетических, нравственных) суждений с мнениями других и выработке выводов на основе этого сравнения.

В современной философии плюрализм означает учет альтернатив, так как в теории знания в целом и в философии нации в частности главным является тот постулат, что для того, чтобы познать что-то, необходимо провести критическое сравнение конкурирующих идей. В этом случае возможен диалог.

«Жить – значит участвовать в диалоге», – говорил М.М. Бахтин. Им разграничены два взаимосвязанных значения понятия «диалог»: во-первых, диалог в философском, антропологическом, общечеловеческом смысле как почти универсальное явление, пронизывающее «...все отношения и проявления человеческой жизни», вообще все, что «имеет смысл и значение» в его возможных формах – слове, литературе, жанре, мышлении, сознании, искусстве, межличностных отношениях и т.д. [2].

В более узком значении диалог рассматривается М.М. Бахтиным как конкретное событие общения, которое может состояться, а может и не состояться, когда можно говорить о большей или меньшей диалогичности в общении. Сюда относится и понимание диалога как совместной активности двух или более людей, диалог смысловых позиций,

как содержательное взаимодействие двух точек зрения, если они принадлежат разным субъектам, диалог личностей как наиболее совершенная форма общения. Диалог в этом смысле является как бы моментом актуализации человеком своей подлинной природы, непосредственно связанным с преодолением различных форм сопротивления и защиты, опирающихся на инерцию, привычки адаптивного, недиалогического поведения.

Диалог, по мнению, М.М. Бахтина, есть не средство, а сущность сознания, другими словами, не средство обмена информацией, а бытийная потребность контакта как оправдания собственного существования.

Путь от «Я – есть» к «Ты – есть» – это путь становления личности, диалектика ее развития, главное условие которой – осознание личной свободы и ответственности, признание амбивалентности как основополагающего принципа восприятия бытия и духовного восхождения.

С.В. Белова выделяет следующие уровни готовности к диалогу:

- уровень формального принятия ценностей (низкий);
- уровень критического анализа смыслов (средний);
- принятие смысла личностного самосовершенствования (высокий).

Рассмотрим представленные уровни более детально.

Представители формального принятия ценностей отличаются стремлением к получению знаний для отметки. Им присуща однозначность трактовки учебного материала, усвоение знаний «на веру». Знания усваиваются формально и не являются «информацией к размышлению» о себе, ориентацией в своих поступках, действиях.

Представители критического анализа смыслов способны выделить из учебного материала его целостное содержание, проявив к нему интерес, и принять ценность на декларативном уровне, проявляют толерантность в восприятии собеседников. Свою точку зрения формируют с трудом, наблюдается стремление понять партнёров диалога. Диалог им важен в коммуникативной функции.

Представители уровня принятия смысла совершенствования характеризуются повышенным интересом к себе как личности. Изучаемый материал им важен как средство изучения себя, ценности воспринимаются на уровне ориентации. Они готовы делиться с другими своими ценностями и в этом видят важность самореализации. Получают эстетическое наслаждение от поиска смыслов, в диалоге открыты, искренни, им важен диалог в его личностно развивающей функции.

Следует отметить, что диалог культур является не только важным, но и необходимым для гармоничного развития сложного, но своеобразного, представляющего научный интерес этнически диверсифицированного общества.

Список использованной литературы:

1. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. – М., 1972.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
3. Гаюрова Ю.А. Толерантность: психологический и философский анализ феномена // Педагогика в этнокультурных традициях народа : Известия Академии пед. социальных наук. – М.-Воронеж, 2003. – С. 94.
4. Коваль Н.А. Духовность в системе профессионального становления специалиста: дис. ...

д-ра психол. наук. М., 1997. 464 с.

5. Попова О.Н. Формирование у школьников культуры межнационального общения: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Волгоград, 2004.
6. Стефаненко Т.Г. Этническая идентичность в ситуации социальной нестабильности. Этническая психология и общество / Под ред. Н.М. Лебедевой. – М., 1997.

Д-р Кита Бицевска

МАКЕДОНСКАТА МЕДИЕВИСТИКА

Македонската книжевна историја се развивала во континуитет, почнувајќи од 9-ти век, кога преку творците на словенското писмо светите Кирил и Методиј, а потоа и преку дејноста на нивните ученици свети Климент и свети Наум Охридски, заживува процесот на словенската цивилизациска свест. Во Македонија почнале да се градат цркви и манастири во кои се изведувала богослужба на славјански јазик, а подоцна во тие црковни средишта никнале и првите скрипториуми на двете позначајни школи – Охридската книжевна школа во западна Македонија и Кратовско-Лесновскиот книжевен центар во североисточните предели. Овие две книжевни школи преку најразлични културни и духовни форми го промениле цивилизацискиот тек на овие простори и пошироко од нив.

За дејноста на овие книжевни центри во нашата наука прилично е пишувано (Б. Конески, 1986; Р. Угринова-Скаловска, 1972 и други). На нивните проучувања се надоврзува сегашната помлада генерација на македонски палеослависти. Поширок преглед за сите лесновски книжевници, ракописи, книжевни процеси и појави ни дава Илија Велев во својот труд Лесновскиот книжевен центар, Скопје 1997 година.

За жал поради низа општествени околности, огромен дел од тоа наше културно и книжевно наследство било однесено од нашата земја и со него се гордеат многу библиотеки, музеи или научни институции во повеќе земји низ Европа, давајќи им можност на научните работници да се запознаат со нив и да ги проучуваат.

Прашањето за научните кадри од оваа област е посебно важно. Ракописи има многу, специјалисти за нивно проучување – малку. Да се стане специјалист од оваа област може само тогаш кога ќе се стекне повеќегодишно искуство кое подразбира секојдневно дружење со ракописи од најразлични типови.

Мајсторство на специјалистот за стари текстови, или како што уште во науката се нарекува **медиевист** е да умее да го запознае текстот, да го прочита (скриптура континуа), да го определи неговиот ракопис, дали еден или повеќе пишувачи учествувале во неговото пишување или препишување (доколку не е оригинално дело), да го одреди времето и местото на неговото настанување, да ги опише неговите палеографски и јазични особености итн.

Македонските научници треба да го сметаат за свој патриотски и професионален долг учеството во подготовката на изданијата на средновековните македонски ракописи.
Во нашата земја три врвни научни институции (Македонската академија на науките и уметностите, Институтот за македонски јазик и Институтот за старословенска култура) во своите научни програми си имаат поставено за цел издавање на стари текстови од македонска провениенција.

Важноста на издавањето на ваквите текстови за македонскиот јазик, особено во однос на изучувањето на онаа варијанта на црковнословенски јазик што се употребувала во Македонија ја истакна редакцијата на првата книга на едицијата Стари текстови при Институтот за македонски јазик, која се појави уште во 1954 година. Тоа беше монографијата Македонско евангелие на поп Јована што ја приреди Владимир Мошин.

Оттогаш наваму од печат излегоа десет текстови, од кои авторките на изданието

Радомирово евангелие Радмила Угринова-Скаловска и Зденка Рибарова во 1988 година ја добија високата републичка награда **Гоце Делчев** за дело во областа на науката.

Освен едицијата Стари текстови во Институтот за македонски јазик постои и едиција Посебни изданија, која содржи изданија од сите области на македонскиот јазик (современа состојба, дијалектологија, лексикологија и ономастика), а за прв пат во 1995 година во оваа едиција излезе монографија на тематика од старословенски јазик. Тоа е монографијата Лингвистичка анализа на Битолскиот триод од Стоја Поп-Атанасова, излезена како книга 23 во посочената едиција.

Институтот за старословенска култура со седиште во Прилеп во својата едиција Македонски средновековни ракописи под истиот наслов ја реализира првата книга во 1988 година. Во неа авторките Лидија Славева и Вангелија Десподова со богатиот избор на македонски средновековни ракописи ја засведочија културната писмена традиција на македонскиот народ во хронолошки рамки од старословенскиот период до 16-тиот век. Од стотиците македонски ракописи тие вклучија сто кодекси пишувани со двете словенски азбуки – глаголицата и кирилицата.

Во 1995 година како четврта книга во едицијата Македонски средновековни ракописи при Институтот за старословенска култура во издание на Книгоиздателството Матица македонска излезе од печат Карпинско евангелие, македонски ракопис од 13 век, што го подготвија Кита Бицевска, Вангелија Десподова, Љупчо Митревски и Димитар Пандев. И ова издание ја доби високата републичка награда **Гоце Делчев** за дело во областа на науката.

Неопходноста за издавањето на Карпинското евангелие ја истакна уште во 1960 година Ватрослав Јагиќ кој напиша: Текстот на ова евангелие би требало да се издаде целосно или барем сестрано да се проучи, бидејќи според јазикот од граматичка и од лексичка гледна точка ги надминува сите досега познати кирилски евангелија и директно се зближува со најстарите глаголски преписи (В. Десподова, К. Бицевска, Д. Пандев, Љ. Митревски, 1995:90). Ракописот на Карпинското евангелие се чува во Државниот историски музеј во Москва и ѝ припаѓа на Кратовско-Лесновската книжевна школа.

Со издавање на стари текстови од македонска провениенција често се занимаваат и познати странски слависти. Тоа го направија уште на почетокот на минатиот век руските слависти С. М. Куљбакин, со Охридскиот апостол, 1907 и Г. А. Илински со Слепченскиот апостол, 1912 година, а на крајот на дваесеттиот, т.е. во 1990 чешките научници Емилие Блахова и Зое Хауптова во издание на МАНУ го отпечатија Струмичкиот апостол од 13 век.

Со издавање на стари македонски текстови се вклучија и некои од новоформираните издавачки претпријатија, меѓу кои попознати се Менора и Метаморфоза од Скопје. Менора подготви неколку нови изданија, а во издание на Метаморфоза во 1996 година излезе монографијата Хлудов паримејник од Мито Миовски.

Паримејниците, вклучувајќи го и Хлудовиот паримејник, не можеле да останат надвор од научниот интерес на славистиката, но во споредба со другите споменици на старословенското книжевно наследство, тие како да не успеале да се пробијат во центарот на вниманието, туку во поголема или во помала мера останале понастрана. Во поново време се забележува поинтензивна заинтересираност за овој жанр во еден поширок славистички круг, а во тие рамки и во нашите научни средини. За овој зголемен интерес и за посистематскиот пристап во проучувањето на паримејниците се заслужни и прашките славистички кругови, каде што беа иницирани и дефинирани потребите и задачите во врска со нивното проучување за кои е искажано мислењето дека тие се вбројуваат меѓу најважните извори за проучувањето на најстарата етапа од старословенскиот јазик.

Во најново време издавачката куќа Менора почна да издава годишен зборник со наслов Кирилометодиевистика, чиј прв број се појави во 2003 година, во редакција на Ѓорги Поп-Атанасов, Илија Велев и Маја Јакимовска Тошиќ.

Лексичкиот фонд на сите досега споменати ракописи, како и на многу други од македонска редакција од 12 до 16 век (вкупно 29) претставува составен дел на проектот Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција што се работи во Институтот за македонски јазик Крсте Мисирков во Скопје.

Во воведниот дел кон првиот том на Речникот редакцијата во состав Лилјана Макаријоска, Зденка Рибарова и Радмила Угринова-Скаловска заклучуваат дека во лексиката нашло одраз и постоењето на стари меѓусебни контакти со други средини, со српската писменост на правописен план, со бугарската писменост на Трновската школа, а особено се важни контактите со руската писменост, често посредувани преку манастирите на Света Гора. За таа цел сите недоволно проучени текстови што се ексцерпирани за Речникот, претходно се монографски обработувани (Речник:2006, 31).

Поголемиот број научници не се задоволуваат со постигнатото и секогаш очекуваат последниот збор да го каже некој друг. Во таа смисла некои од авторите на изданијата на стари текстови порачаа дека за детална проценка на нивните трудови ќе бидат потребни уште натамошни проучувања. Тоа го порачуваше Владимир Мошин во своите трудови, тоа го порачуваше и нашиот професор Блаже Конески, го порачаа и чешките научници Зое Хауптова и Емилие Блахова и други.

Консултирана литература:

- Б. Конески, Охридска книжевна школа, Климент Охридски, Студии, Скопје 1986.
- Р. Угринова-Скаловска, Јазичните особености на книжевните споменици од Охридската школа, Предавања на Петти семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје 1972.
- В. Десподова, Л. Славева, Македонски средновековни ракописи 1, Прилеп 1988.
- В. Десподова, К. Бицевска, Д. Пандев, Љ. Митревски, Карпинско евангелие, Скопје 1995.
- Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција, Скопје 2006.

д-р Марјана Ванева
Универзитет Американ колеџ Скопје, vaneva@uacs.edu.mk

ХОМОНИМИЈАТА И ПОЛИСЕМИЈАТА ВО АНГЛИСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Во секоја јазична структура важен е меѓусебниот однос на зборовите од морфолошки, фонетски и семантички аспект, бидејќи морфолошката сличност не само што не значи и блискост во изговор и значење, туку понекогаш таа сличност во формата може да биде окарактеризирана со сосема различен изговор и значење. Токму поради ова и за успешно разгледување на овие појави, неопходно е да се направи разлика која ќе се заснова на оддалеченоста, односно блискоста и поврзаноста на значењата меѓу двосмислените зборови, иако не е секогаш лесно да се направи таа дистинкција поради тоа што нема универзален критериум и ваквото прашање поттикнува теоретска дискусија.

Впрочем, дека значењето е важно се покажува со фактот дека тенденцијата за негово проучување постоела уште пред осамостојување на лингвистиката како посебна дисциплина и таквите размислувања започнале уште со Платон и Аристотел во стара Грција, а се провлекувале сè до Витгенштајн и Расел во минатиот век. Од сите размислувања како најприфатливо се покажало она на Витгенштајн кој рекол дека „значењето на јазичниот израз е определено од неговата употреба во јазичната заедница". Ова упатува на сознанието дека значењето на јазичните изрази може да се расветли со анализа на говорот и средината каде тој се одвива. Всушност, за негово одредување важни се семантичките и лексичките односи во кои влегуваат зборовите и изразите, а од нив најважни се односите на полисемија и хомонимија бидејќи токму тие доведуваат до лексичка повеќесмисленост во јазикот. Тоа е така затоа што една иста форма добива две или повеќе значења кои, од друга страна, се слични или сосема различни, врз основа на што се разликуваат полисеми и хомоними.

Разликата помеѓу хомонимијата и полисемијата не е голема, но е од педагошко-методолошки карактер. Имено, хомонимите се зборови кои се пишуваат и изговараат исто, но имаат сосема различни значења, додека полисемите имаат иста форма, но различни подваријанти на едно исто значење. Сепак, и покрај ваквото дефинирање, разграничувањето меѓу овие две појави е тешко, бидејќи полисемите можат да добијат новопризнаени различни значења и со тоа да се вбројат во хомоними.

Во случајот со полисемија, пак, различните значења се доволно блиску поврзани за да се сметаат како една лексема со две различни интерпретации. Оваа врска е лоцирана внатре во семантичката форма на една лексема и поради тоа е прашање на семантичка анализа. Од друга страна, во случајот со хомонимија двете значења се толку далеку што овие зборови се сметаат како две различни лексеми при што идентичноста во формата би била случајна. Затоа, нема морфолошка врска меѓу зборовите што се предмет на анализа, така што полисемијата значи постоење на повеќе од една семантичка спецификација, а хомонимијата постоење на повеќе од една морфолошка спецификација со иста фонолошка или графичка форма.

Ваквите тесно поврзани лексички односи се предмет на проучување на лексикологијата која има за цел да ги разликува, а лексикографијата правилно да ги подреди

лексемите на даден јазик. Полисемијата е појава која се јавува кај повеќе јазици, додека хомонимијата е далеку покарактеристична за англискиот отколку за македонскиот јазик поради аналитичниот карактер и доминантниот број на еднокоренски зборови во англиската јазична структура. Инаку, во прилог на големиот број полисеми, статистиката покажува дека колку е поголема фреквенцијата на еден збор, толку е поголем бројот на варијантите кои влегуваат во неговата семантичка структура, што значи поголема е неговата полисемија. Со користење на правилни критериуми за осознавање на разликата меѓу хомонимијата и полисемијата, лексикографот многу му помага на корисникот при барањето одреден збор. Притоа, етимолошкиот фактор е клучниот критериум според кој една лексема ќе добие третман на хомоним, односно тогаш кога е претставена преку повеќе од еден заглавен збор, или на полисем кога се дадени различни значенски варијанти во рамките на еден ист заглавен збор. Ова значи дека единиците со иста форма, иста историја или етимологија, а различни значења, лексикографијата ги третира како полисеми, а оние со различна етимологија имаат третман на хомоними.

Лексиконот ни дава информации за значењата на одделните зборови кои се важни за правилно толкување на реченицитe, така што тоа е изворот кој е консултиран за одредување на значењето на зборовите во рамките на граматиката. За илустрација, ќе го разгледаме следниот пример:

Тој ја занемари **косата**.

(**коса**: а.„коса на глава'; б. ‚коса за косење')

Ако ја имаме само оваа реченица, тогаш таа може да биде сфатена како повеќесмислена бидејќи не знаеме која е точната интерпретација на зборот **коса**. Меѓутоа, со следната реченица се разјаснува повеќесмисленоста, затоа што веќе точно знаеме дека тука се мисли на ‚коса на глава':

Од неочекуваната глетка нејзе ѝ се крена **косата** на главата.

Во процесот на комуникација многу е важно да се открие повеќесмисленоста бидејќи успешна комуникација имаме кога и говорителот и соговорникот ќе најдат едно исто значење кај еден потенцијално повеќесмислен израз.

Поимот лексема ни помага да ја претставиме полисемијата – постоењето на неколку значења кај поединечни зборови, на пример во англискиот јазик:

fair им. (панаѓур) како „a collection of outdoor entertainments, stalls"

fair прид.1 (добар) како „good, acceptable"

fair прид.2 (светол, рус) како „light in colour, of the skin or hair".

Овде гледаме дека оваа лексема има три различни значења за една иста зборoформа. Истото се покажува и со различните значења на следнава лексема:

lap 1 им./гл. (круг) како „in a race"

lap 2 гл. (лиже, мласка) како „the cat laps the milk"

lap 3 им. (скут) како „sit on my lap"

Така е и во случајот со македонскиот јазик каде доколку различните значења на зборовите се очигледно сродни, односно изведени од заеднички основни значења по пат на метафориски трансфер, се работи за полисемија или повеќезначност, како што се:

лист - на гранка, во книга, вид риба или

крило - на птица, авион, прозорец, зграда, во фудбал.

Овие единици, како полисеми, се одликуваат со одредена интуитивна или метафориска поврзаност која е заедничка за двата збора, односно зборот има две или повеќе значења што се барем малку поврзани.

Од друга страна, двете или повеќе различни и неповрзани значења, упатуваат на

хомоними кои настануваат случајно, без постоење на поврзаност и мотивација меѓу нив. Ова е прикажано со следниве зборови во англискиот јазик:

bank (банка, брег) - a financial institution; side of a river or a stream
club (клуб, палка) - a social organization; a blunt weapon
pen (пенкало, трло) - a writing instrument; a small cage
bat (лилјак, палка) - a winged rodent; a piece of equipment used in baseball
stick (стап, се лепи) - a piece of wood; adhere

а многу слична е ситуацијата и во македонскиот:

кука им.ж.р.; гл.несврш.
јасен прид.; им.м.р.
скара им.ж.р.; сврш.гл.
под им.м.р.; прил.
од пред.; им.м.р.

Разликата меѓу хомонимијата и полисемијата е во степенот на поврзаност на значењата на лексемите за кои се зборува, а со тоа што подразбираме под поврзаност има два одговори: историски и психолошки, кои не мора да коинцидираат. Всушност, двете значења се историски поврзани ако потеклото им е од ист извор или ако едното значење е изведено од другото, а психолошки кога современите говорители интуитивно чувствуваат дека тие значења се поврзани и поради тоа претпоставуваат дека тие се, всушност, различни употреби на еден ист збор. Ова ни дозволува да кажеме дека две лексички значења се психолошки поврзани ако говорителот може да ги поврзе со лексички правила, односно со правилото на метафориски трансфер. Според Лич [Leech, 1974: 218-229], ваквата дефиниција добива основа во фактот дека лексичките правила имаат психолошка реалност и тие се дел од лингвистичката компетенција на роденият говорител.

Меѓутоа, кога во лингвистиката значењето е критериум за класификација, се јавуваат разни проблеми, особено во секогаш незгодните гранични случаи. До ова доаѓа поради тоа што значењето е субјективна категорија, нешто што не може да се подведе под строг критериум. Поради ова, воопшто не е чудно што е тешко, понекогаш и невозможно, строго да се одвојат хомонимијата и полисемијата. Стефановски [Stefanovski, 2006: 91] вели дека во лексикографската традиција граничните случаи меѓу овие два поими се објаснувале според историски критериуми, што значи дека ако во некоја порана фаза од историјата на тој јазик повеќезначниот збор имал различни форми кои одговарале на неговите различни значења во современиот јазик, тогаш тој бил третиран како хомоним, а ако тие различни значења се развиле од првобитниот облик на тој збор во даденият јазик, тогаш тој се набљудувал како полисем и само еднаш се внесувал во речникот.

Од прикажаните примери можеме да заклучиме дека при лексикографска обработка на хомонимијата во македонскиот јазик, како проблем се јавува описот на разликите меѓу лексичката и граматичката хомонимија и затоа постојат различни лексикографски решенија, додека во англискиот јазик практика е во рамките на една влезна единица да се вклучат зборови со идентична форма, слично лексичко значење дури и тогаш кога припаѓаат на различни зборовни групи.

Досега кажаното дава само мал дел од споредбата и сличностите меѓу англискиот и македонскиот јазик во поглед на видовите семантички односи и лексичка поврзаност и, се разбира, отвора простор за многу понатамошни лингвистички анализи кај овие две јазични структури.

Користена литература

1. Hornby, A.S. 1995. Oxford Advanced Learner's Dictionary. 5th edition, Jonathan Crowther (ed.). Oxford: Oxford University Press.

2. Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања. 1994, редактор Блаже Конески. Скопје: Детска радост.

3. Leech, G. 1974. Semantics: The Study of Meaning. London: Penguin Group.

4. Stefanovski, Lj. 2006. English Lexicology: A coursebook. Skopje: DataPons.

м-р Виларова Македонка

УЛОГАТА НА ИНТЕГРАТИВНИТЕ ПРОЦЕСИ И ОДНОСИ ЗА ВЛЕЗ ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Почетната идеја за формирање на интеграција, преку разните меѓународни договори од кои проникнале темелите на денешната Европска Унија се темели врз низа договори, (потпишани во Париз и Рим во 50-те год., договорите од Мастрихт, Амстердам и Ница од 1990-та год.) постојано и во континуитет се развива и остварува.

Темелите на обединета Европа поставени врз основните идеи и вредности со кои се согласуваат земјите-членки ги пренесуваат оперативните институции на Заедницата во практичната реалност. Овие признати основни вредности како: обезбедување на траен мир, единство, еднаквост, слобода, безбедност и солидарност се имплементираат преку декларираните цели на ЕУ, а тоа значи гарантирање на принципите на слобода, демократија и владеење на правото, кои ги споделуваат сите земји-членки (Член 6 (1) ЕУ)[1].

Европската интеграција отсекогаш претставувала политички и економски процес, кој е отворен за сите европски земји подготвени да ги потпишат основачките договори и да го прифатат целосно европското законодавство.

Европска интеграција е процес на политичка, правна, економска (и во некои случаи социјална и културна) интеграција на држави кои се целосно или делумно во рамките на Европа. Во денешно време, европската интеграција пред сè се одвива преку Европската Унија и Советот на Европа.[2]

Процесот на европска интеграција денес има влијание врз целиот континент, а тој е дел од светот кој брзо и радикално се менува и на кој му треба нова форма на стабилност. Размислувањата и на западните политичари се движат во позитивна насока за создавањето и неопходноста од заедничко дејствување на заедничко европско семејство на луѓето кои гравитираат на овие географски простори.[3]

Интегративните процеси и односи се најзначајни фактори за сигурен и брз влез на кандидатките - членки за влез во ЕУ и во тој контекст би ги споменале:

- **Економска интеграција** (дејствување на единствен економски пазар низ територијата на сите земји-членки, слободно движење на добра, користење на единствена валута меѓу земјите-членки на Еврозоната, еврозона-зона за слободна трговија, користење на Европската економска област и договорите за царинска унија-укинување на внатрешните царински бариери меѓу земјите-членки, борба против корупцијата и организираниот криминал.)
- **Социјална и политичка интеграција** (заеднички проекти во образование, здравство, војска, визна политика - за укинување на визите за слободно патување, Шенгензона, Повелба за основните права, остварувањето на право на глас, проширување на

1 Клаус- Дитер Борхарт, АБВ на правото на Заедницата, Европска комисија, 2000 г.

2 http://mk.wikipedia.org/wiki/Европска-интеграција

3 [Мора да изградиме еден вид Соединети Држави на Европа. Само на овој начин стотици милиони работници,повторно ќе можат да ги стекнат малите нешта кои го прават животот вреден за живеење - Винстон Черчил]

правото на глас на странските државјани за време на избори, Договор за заедничка безбедност-врска меѓу евроат-ланска и евроазиска област, Концепт на единствен правен простор-спроведување на заеднички закони и норми, Евромедитеранско партнерство – остварување врски со партнерите од регионот за заедничко дејствување итн.) Ова значи целосно владеење на демократијата во земјите, ослободеност од политички влијанија на институциите и слобода на судови.

- **Културна и спортска интеграција** (културни и спортски настапи, манифестации и културна (аудио-визуелна) промоција на европските народи за нивно подобро запознавање и претставување)

Не постои фиксиран краен резултат на процесот на интеграција. Интеграцијата и проширувањето на Европската унија се главни прашања во политиките на Европа и на национално и на локално ниво. Интеграцијата може биде во конфликт со националниот суверенитет и културниот идентитет, и нејзе ú се спротивставуваат евроскептиците, но сепак таа цврсто го гази патот кој претходно го трасирала и се стреми за негово реализирање.

Прашањето околу идното проширување на Европската Унија теоретски е отворено за секоја држава која се наоѓа на европскиот континент, која е демократизирана, земја во која функционира организацијата на слободен пазар и земја која е подготвена да ги спроведе сите претходни закони кои ги наложува законодателството на ЕУ.

Европската интеграција ќе продолжи во областите за кои земјите–членки сметаат дека е во нивен најголем интерес да работат заедно во рамките на традиционалната рамка на Европската Унија.[1]

Денеска, Европската Унија претставува наднационална и меѓувладина унија (заедница) на 27 демократски земји-членки. Таа е најголемата конфедерација на независни држави во светот, која се стреми кон постојано проширување со нови членки, како што е кандидат и Република Македонија.

Членството во ЕУ е стратешки интерес на Република Македонија од нејзиното осамостојување. Од воспоставувањето на дипломатските односи со Европската Унија во Декември 1995 година, Република Македонија се легитимира како партнер од доверба и вистински сојузник на Европската Унија, притоа не прескокнувајќи ниту една институционална етапа во приближувањето кон Унијата: од склучување на спогодба за соработка, преку Спогодбата за стабилизација и асоцијација, до стекнувањето на кандидатскиот статус во 2005г. до целосна интеграција во ЕУ.

Членството на Република Македонија во Европската Унија одамна е меѓу приоритетните национални интереси, околу кои нема никакви недоразбирања. Евроинтеграцискиот процес има широка согласност и по политичка и по етничка линија. Ова најдобро се гледа и во последните истражувања на јавното мислење кои покажуваат дека општата јавност (74 проценти од македонските граѓани очекуваат придобивки од членството во Европската Унија) во нашата држава има многу позитивни ставови кон европската идеја.

Агендата за пристапување на државата во ЕУ е рефлектирана во националната програма за усвојување на правото на ЕУ (законодавни измени и мерки за институционално засилување на краток и среден рок). [2]

Прогресот на интегративните процеси на нашата земјата, преку спроведените реформи во посочените општествени сегменти, добивањето визна либерализација и датум за преговори, кој Република Македонија го прави за членство во Европската претставуваат важен сигнал за странските држави и инвеститорите, сигнал дека Македонија мора да биде

1 Фонтејн Паскал, Европа во 12 лекции, Европска Комисија Луксембург, 2006 г.

2 Билјана Лајмановска, Која е историјата на Европската Унија, 2009 г.

политички стабилна, со функционална демократија, во која владеат принципите на правната држава и пазарната економија и така ќе докаже дека е подготвена е за влез во големото семејство на Европската Унија.

Интегративните процеси и односи имаат голема улога за членството во Европската Унија и затоа земјите-кандидатки треба континуирано да ги следат сите препораки на Европската Комисија и да се движат во насока кон побрзо и поефикасно евроинтегрирање, споведувајќи ги бараните реформи во сите сегменти од општественото живеење- за доброто на сите !

Користена литература:

1. Клаус- Дитер Борхарт, АБВ на правото на Заедницата, Европска комисија, 2000 г.
2. http://mk.wikipedia.org/wiki/Европска-интеграција
3. Фонтејн Паскал, Европа во 12 лекции, Европска Комисија Луксембург, 2006 г.
4. Билјана Лајмановска, Која е историјата на Европската Унија, 2009 г.

И.М. Глушкова
ГОУВПО "Тамбовский государственный университет имени Г.Р.Державина»,
e-mail: spsy@tsu.tmb.ru

АКМЕОЛОГИЧЕСКИЙ РЕСУРС ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ КАК ОСНОВА АДАПТАЦИИ ЛИЧНОСТИ В МУЖКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Акмеологический ресурс психологического здоровья молодежи представляют собой резервы личности, позволяющие ей успешно функционировать в изменяющихся социальных условиях, сохраняя свой социально-личностный статус, реализуя собственный личностный потенциал, регулируя и самоограничивая свои нужды и потребности, гармонично взаимодействия и автономно существуя в социуме, адаптируясь к своему окружению и интегрируясь с ним, утверждая собственные идеалы при помощи конструктивных стратегий утверждения личностно и социально значимых ценностей.

В психологических исследованиях наблюдается тенденция сближения и объединения таких понятий, как потенциал, ресурс и резерв в объяснении и развитии личностных возможностей существования в осложненных обстоятельствах, выживания в условиях разрушительных воздействий и адаптации к непомерным стрессовым нагрузкам. Подобное единство потенциального, ресурсного и резервного, по всей видимости, раскрывает сущность акмеологического подхода к пониманию психологической природы возвышения личности над обстоятельствами. Поэтому триединство резерва, ресурса и потенциала можно отнести к свойству акмеологического ресурса психологического здоровья как психологического феномена. При кажущейся синонимичности этих понятий, каждое из них имеет свою специфику. Акмеологический ресурс психологического здоровья рассматривается в связи с различными сферами деятельности личности, где этот ресурс может быть актуализирован (В.Н.Марков). Эти сферы включают учебу, работу, семью, хобби, общение, причем обращение к ресурсам психологического здоровья связано с явлением «социального перемещения» личности, то есть, попыток сократить социальную дистанцию между «наличным» и «желаемым». В этом контексте особый психологический смысл приобретает «социальная мобильность личности», означающая способность перемещаться по социальной лестнице, преодолевая препятствия, обусловленные обстоятельствами жизни. Чем более затратным в психологическом плане является социальное перемещение личности, тем более востребованными становятся акмеологические ресурсы психологического здоровья, развивающиеся по мере усложнения стоящих перед личностью проблем. Дефицит акмеологических ресурсов психологического здоровья в связи со стремлением к социальной мобильности приводит к развитию тревожности, ревности, раздражительности, депрессии, а также социальной дезадаптации и деструктивным реакциям в социальном взаимодействии. Достаточные акмеологические

ресурсы психологического здоровья обеспечивают устойчивость взаимодействия личности и окружающей среды, что наблюдается в положительной психологической симптоматике, включая положительную гамму эмоций, адекватную самооценку, устойчивую мотивацию, нравственную основу поступков, паритетные отношения притязаний и возможностей и др. Акмеологический ресурс психологического здоровья бывает востребован в системе межличностных отношений. Взаимодействие с деловыми партнерами, руководителями и подчиненными, личными друзьями, членами семьи, случайными попутчиками, обслуживающим персоналом требует в разных случаях значительных энергетических затрат и стать испытанием устойчивости ценностно-смысловой направленности личности, ее морально-волевых принципов, эмоциональной регуляции и других проявлений психологического здоровья, искажение которых может свидетельствовать о развивающейся патологической тенденции развития личности. Одним из патологических проявлений, свидетельствующих о возможном нарушении психологического здоровья личности в межличностных отношениях является снижение «социальной смелости», повышение «социальной сензитивности» и нарастание «социальных сомнений». Снижение социальной смелости означает постепенный отказ личности от сложных проектов, трудных задач и рискованных целей. Повышение социальной сензитивности проявляется как рост тревожности в связи с возможными осложнениями межличностных отношений, нежеланием обидеть другого, болезненной реакцией на действия противоположной стороны в общении. Рост социальных сомнений наблюдается как повышенная склонность к повторному обдумыванию и навязчивому переосмыслению своих отношений с другими, постоянная переоценка своих жизненных ценностей и поступков, неуверенность в принятии решений для себя и за других. Появление подобной психологической симптоматики свидетельствует об истощении акмеологических ресурсов психологического здоровья в сфере межличностного общения.

Акмеологический ресурс психологического здоровья личности нередко актуализируется в динамически существующем окружающем мире, который требует своевременных и даже срочных реакций, создает угрозы и риски в виде природных аномалий и катастроф, меняет приоритеты деятельности, перестраивает картину будущего и перечеркивает прошлое, вызывает эмоциональный дискомфорт и стресс. Подобные напряжения испытывают адаптационные возможности личности, ее устойчивость к вызовам природной среды, способность оставаться на «функциональном уровне» в сложных обстоятельствах. Это позволяет утверждать, что адаптационные возможности личности можно рассматривать как форму акмеологического ресурса психологического здоровья личности, причем успешная личностная адаптация служит и критерием, и показателем этого феномена. Поскольку окружающий мир находится в постоянной динамике, обращение к акмеологическим ресурсам (потенциалу развития) психологического здоровья можно представить как последовательность флуктуаций его показателей, включая статус адаптации индивида к окружающей социальной и материальной среде. Наблюдаемые флуктуации позволяет сделать вывод об индивидуальных акмеологических резервах психологического здоровья личности, которые допускают значительные отклонения от средних показателей как в одну, так и другую сторону.

Обращение к акмеологическим резервам психологического здоровья личности раскрывает не только индивидуальную картину его флуктуаций, но и отражает субъективное акме личности (В.Н.Марков). Как путь к вершине психологического здоровья, так и само идеальное представление о нем носит субъективно-индивидуальный характер. Более того, «сила притяжения» акме для личности определяется личностной значимостью

«восхождения» на вершину и от этого зависит мера усилий, прилагаемых личностью в стремлении к укреплению собственного психологического здоровья. Поэтому акме-результаты достижения личностью психологического здоровья отличаются своей относительностью, а их абсолютные вличины поддаются скорее качественной оценке, чем количественному измерению. Это в полной мере относится к акмеологическому резерву психологического здоровья как особому «запасу личностной прочности» в осложненных жизненны обстоятельствам, когда личность не «ломается», и не «соскальзывает с натянутого каната», а продолжает свое устойчивое функционирование и поступательное движение к цели. Важным психологическим обстоятельством также является то, что акмеологический ресурс психологического здоровья личности представляет собой системное образование и это значит, что его индидуально-субъективное варьирование есть всякий раз новое сочетание составляющих элементов и выстраивание заново возникающей иерархии ресурсных компонентов – ценностно-смысловых, нравственно-волевых, мотивационно-деятельностных, чувственно-эмоциональных и субъектно-регулирующих.

Как видно акмеологический ресурс психологического здоровья молодежи представляют собой резервы личности, позволяющие ей успешно функционировать в осложненных условиях, сохраняя свой социально-личностный статус, реализуя собственный личностный потенциал, регулируя и самоограничивая свои нужды и потребности, гармонично взаимодействия и автономно существуя в социуме, адаптируясь к своему окружению и интегрируясь с ним, утверждая собственные идеалы при помощи конструктивных стратегий утверждения личностно и социально значимых ценностей в системе значимых отношений, сферах деятельности и катаклизмах материального мира на пути к индидуально-субъективному акме своего психологического статуса.

В современной науке сложилось несколько теоретических подходов к изучению акмеологического ресурса психологического здоровья личности как основы ее адаптации в межкультурном пространстве. К ним можно отнести системный, деятельностный, личностный, гуманистический и собственно акмеологический.

Системный подход есть совокупность взаимосвязанных и взаимообусловленных структурно-функциональных компонентов, представляющих собой единое целое, направленных на достижение искомой цели; отразить динамичный характер психологического здоровья в постоянном движении, изменении, преобразовании его компонентов, составляющих целостность психологического здоровья, отражающих акмеологические и потенциальные возможности личности и порождающих каждый раз новую, качественно иную степень ее самореализации в профессии.

Деятельностный подход отражает процесс достижения и совершенствования психологического здоровья индивида в профессиональной деятельности и представляет его в виде специально организованного обучения и развития.

Личностный подход раскрывает психологическое здоровье через мотивационно-ценностные и нравственно-волевые качества личности, где ее черты не существуют автономно, а иерархически взаимосвязаны и интегрированы в сложную многоуровневую систему.

Гуманистический подход подчеркивает уникальность человеческой личности, поиск ценностей и смысла существования, свободу, выражающуюся в самоуправлении и самосовершенствовании.

Именно **акмеологический подход**, диалектично интегрировал в себе теоретико-методологические и эмпирические достижения философии, культурологии, антропологии, педагогики, психологии, медицины, что позволило нам обосновать рассмотрение

психологического здоровья не только как меры самореализованности личности, цели и результата ее жизнедеятельности, но и отразить в нем динамичный характер гармоничного взаимодействия человека с окружающим миром и самим собой, а также обозначить наиболее оптимальные пути решения проблемы его достижения и совершенствования.

Костадин Голаков
Филолошки факултет, УГД – Штип, e-mail: kostadin.golakov@ugd.edu.mk

ГЛОБАЛИЗИРАНИ СЛОВЕНИ – ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ, СО ПРИМЕРИ ОД МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Глобализацијата е неминовност.

Секојдневниот брз развој во современото живеење придонесува постојано менување на вредностите од една страна, а од друга страна предизвикува и забуна во општеството во однос на заземањето став кон тие промени. Многумина приврзаници на глобализацијата се среќни што живеат во време на лесен и брз пристап до информации, што имаат на располагање технички средства кои им овозможуваат полесно функционирање во нивната средина, додека противниците на глобализацијата сметаат дека глобализацијата, покрај сите позитивни нешта, носи и одредени негативности, чиј ефект врз единката, а особено врз народите, како целина, со текот на времето би бил катастрофален.

Постојат многу факти кои потврдуваат дека словенските народи се првите кои ги чувствуваат ефектите од глобализацијата. Научниците кои се занимаваат со славистика, тврдат дека веќе се видливи и позитивни, и негативни резултати од овој процес. Како позитивни резултати се земаат поголемата отвореност на словенските општества кон несловенските влијанија, зголемениот технолошки развој на самите општества, идеолошките, социјалните и образовните промени во системот. За негативни ефекти се сметаат самата интеграција на словенските народи во тнр. „Западен систем на вредности", каде што за сметка на сопствените традиционални начин на живот и вредности се претпочита „западните", културата (музиката, филмот, театарот, книжевностите) е секогаш со „послаба" уметничка вредност од западната масовна култура, а се вреднуваат единствено уметниците кои прво се докажале на Запад, идентитетот на единката (и на цели народи, како што е примерот со македонскиот) се ставени под прашање, додека пак словенските јазици се соочуваат со сé поголема „англиканизација", односно со сé поголемо присуство на англиски зборови во секојдневната јазична употреба како резултат на енормното ширење на Интернетот.

Според некои податоци, англискиот јазик е застапен до 75-80% проценти на Интернет. Тоа значи дека во иднина, словенските јазици можат да ја загубат својата (сé уште) доминантна позиција во матичните земји, и постои опасност тие да бидат сведени на ниво на локална (воништитуционална) употреба. Како пример за ова, би навел некои процеси кои во моментов се случуваат во рамките на македонскиот стандарден јазик, кои не се за занемарување, со оглед на можните последици:

- Мала застапеност на содржини на македонски јазик на Интернет (на Википедија, застапени содржини на македонски јазик има 44 135), за разлика од содржините на англиски јазик, кои ги има 3 571 234) [1]. Ова значи дека за да се дојде до потребните информации, можноста да се најде информација на македонски јазик во споредба со информација на англиски е во однос 1:81.

- Речиси стопроцентна употреба на англиски зборови и термини со кирилична транскрипција во информатичко-компјутерската терминологија: наместо „избриши", се

користи „дилит", наместо „зачувај" се користи „сејв" или „сејв ез", наместо „влез" се користи „инпут", итн.

- Во популарната култура, особено во музиката, се користат зборови и термини од претежно англиско говорно подрачје, и постои тренд песните да се пишуваат и пеат на англиски јазик. Ќе наведам два примера: речиси сите земји кои имаат свои претставници на популарната „Евровизија", целите песни, или барем рефрените, ги пеат на англиски јазик, иако официјалниот јазик во тие земји не е англискиот. Таков е случајот и со македонските претставници, каде обично рефренот се пее на англиски јазик. Изговорот за тоа е дека ние мораме да испееме барем дел од песната на англиски, за да можат останатите да нé разберат за што пееме. Вториот пример се однесува на еден популарен фестивал во Република Македонија, тнр. „Поп-рок фест". Овој фестивал се одржува од 1982 година. Во првите 15 години, победници на тој фестивал се групи кои имаат македонски имиња: Автограм, Токму така, Бадмингтонс (името е на кирилица), Зијан, Скитници, Премиер, Во градот на светлината, Легенда, Ареа, Октавијан, Жолтица на бродот Баунти, Амнестија, Тотално опуштање, Бумбикс [2]. Изненадува фактот што во последните десет години, од победниците на овој фестивал само три групи имаат име на македонски јазик, додека останатите имаат имиња на англиски јазик: DFL, Crimson Sunrise, Таратур, Hardfaced, Borgoth, Serpentine Fire, Etaoin Shrdlu, Темјан, Next Generation, Noise, Крпен живот, Primary Priority [2].

- Во дневниот печат, забележлива е тенденцијата да се објавуваат двојазични огласи (на македонски и на англиски јазик), иако побарувачката за кадар се однесува на лица од Република Македонија. Исто така, зачестено се објавуваат и огласи целосно напишани на англиски јазик, иако, повторно, се однесуваат на побарувачка на кадар од Република Македонија. Пример, фирмата „FUTURA 2/2" (самото име на фирмата е на латиница), објавува оглас за вработување за работни места кои се опишани на англиски јазик [3].

- Најзабележлива е „македонизацијата" на зборови и термини од англиско говорно подрачје и нивна секојдневна употреба, пред сé, во јазикот на политичарите и на медиумите. Ќе наведам некои примери: алиментација, алокација, апликација, асоцијација, диференцијација, едукација, експропријација, ексхумација, интенција, интервенција, компензација, конфискација, нострификација, поларизација, презентација, приватизација, проституција, сегментација, сензација, стабилизација, тенденција, транзиција, турбуленција, фрагментација, хоспитализација, шпедиција...

Според горенаведеното, очигледно е дека македонскиот јазик, под притисок на глобалните процеси, веќе претрпува промени во самата срцевина, т.е. во лексиката. Иако некои тврдат дека ова се случува со цел да се прошири јазичното богатство на јазикот, сепак сметам дека ваквиот тип на промени не води во посакуваниот правец.

Кои се перспективите за еден словенски јазик и општо за словенските народи во рамките на глобализацијата, односно, што би можеле словенските народи да сторат за да ги претворат негативните ефекти во своја придобивка?

Сметам дека постојат два начина кои можат да се искористат: институционален и воинституционален.

Институционалниот начин треба да се занимава со проширувањето на контактите меѓу словенските земји на државно ниво, со зголемувањето на размената на културни информации меѓу државите кои имаат мнозинско или малцинско словенско население, со продлабочување на соработката од секаков тип, како и со поголема заштита на својот јазик,

култура и воопшто, својот идентитет. Како пример за соработка на институционално ниво би го навел основањето на Форумот за словенски култури, основан од 13 словенски земји (Словенија, Русија, Белорусија, Украина, Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Хрватска, Бугарија, Полска, Словачка, Чешка и Македонија). Една од активностите на овој Форум е заедничкиот книжевен проект „100 словенски романи", т.е објавувањето преводи на дела напишани на словенските јазици.

Како вонинституционален начин би ги навел активностите на поединци и на невладините и непрофитните организации и граѓански здруженија чии дејности се поврзани со проекти од заеднички интерес на словенските земји. Тука би можеле да ги наведеме како пример манифестациите од типот на фестивалот „Славјански базар", проектите за прекугранична соработка во рамките на ЕУ, настапите на независните уметници и уметнички групи во словенските и несловенските земји, основањето разни форуми, веб-страни во врска со Словенството на Интернет итн.

Сепак, сиве овие активности пред сé треба да бидат насочени кон заштита на словенскиот идентитет, затоа што сметам дека Словените се цел на глобализацијата, но таа глобализација не треба да биде наметната, односно не треба да води кон самоукинување на словенските култури, книжевности и јазици (како што покажав во примерите за македонскиот јазик), туку треба да биде обединител на културната, книжевната и јазичната разновидност.

На крај, би се послужил со реченицата со која го започнав овој труд: Глобализацијата е неминовност. Единствено останува да му се дозволи на времето да даде одговор на прашањето: Дали после глобализацијата, Словените ќе бидат глобализирани Словени, или ќе бидат нешто друго?

Користени податоци

[1] – http://mk.wikipedia.org/wiki/Главна_страница, од 28.02.2011 година
[2] – Неделник „Теа модерна" бр. 543, од 23 февруари 2011 г., стр. 37
[3] – Дневен весник „Дневник", сабота, 26 февруари 2011, Маркетинг 7

Вангелица П. Гаврилова
ПВУ Меѓународен славјански институт "Г.Р.Державин" Свети Николе, Р.Македонија,
e-mail: vangelicagavrilova@yahoo.com

ПСИХОЛОШКИ АСПЕКТИ ВО ПРЕГОВОРИТЕ ПРИ РАЗЛИЧНИ МЕЃУКУЛТУРНИ КОМУНИКАЦИИ

Вовед

Во денешни услови кога глобализацијата е светски процес, неопходно е поврзување на сите делови на нашата планета Земја во економска, културна и образовна смисла. Во такви услови, сé поприсутна е идеата за размена на информации, идеи или знаења меѓу државите и народите. Перманентниот развој на информатичката технологија наметнува нов начин на деловно работење кое директно влијае врз комуникацијата и нејзиното подобрување како по квалитет така и квантитет. Комуникацијата е неминлива, незаменлива, неопходна. Независно колку компјутерската техника ќе се развие, како и колкав развој ќе достигне технологијата, луѓето сепак остануваат на прво место. Во секој сличај најголем акцент треба да се стави на психолошкиот аспект при различни видови на преговори, зошто ниту еден компјутер, ниту една машина нема да може да ги пренесе чувствата што се нераскинлив дел на секоја интерперсонална комуникација.

Еден од најважните домени на човековото живеење претставува културата, која е проткаена во сите негови сфери. Човекот е општествено битие кое постојано настојува да се прилагоди кон воспоставените норми и правила на однесување, поставени од општествената група на која и припаѓа. Затоа, припадниците на различни култури се разликуваат според основните компоненти на културата: јазикот, вредностите, нормите, верувањата и социјалната контрола [Петковски К., 2006].

Комуникацијата со примена на симболи во кои спаѓа и јазикот претставува најважна компонента на секоја култура. Вредностите кои се вториот составен дел на културата впрочем се идеали за посакуваните цели. Тие претставуваат контактивност за нивна реализација и нивно почитување. За разлика од нив нормите се точно определени правила, прописи, модели или стандарди врз основа на кои се носат определени заклучоци. Со нивното воведување во една култура се зацврстуваат определени критериуми за однесување и тие претставуваат еден вид програма за однесување. Верувањата како составен дел на културата се состојат во прифаќање на тврдења или претпоставки за определени состојби, личности, објекти со определен степен на сигурност дека тие тврдења се логички оправдани. Честопати верувањата се поистоветуваат со ставовите, но тие од нив се разликуваат по емоционалната и акционата компонента.

Психолошки карактеристики на преговорите во меѓукултурната комуникација

Уште од најраното детство човекот учи да ги прифаќа нормите на однесување кои се воспоставени во рамките на културата во која живее. Почитувањето или непочитувањето на овие норми го следат најразлични институции. Најпрво тоа е семејството, потоа

училиштетото и на крај, пошироката заедница и државата. Сите тие вршат социјална контрола врз однесувањето на поединецот.

Припадниците на одредена култура се свесни за нејзините основни категории. Како член на одредена култура припадникот е поврзан со заедничките културни вредности, норми и верувања кои ги почитува од аспект на идентификување со групата. Меѓутоа, кај секоја култура се јавуваат одредени варијации во поглед на почитувањето на нормите, вредностите и верувањата. Тоа значи дека, во рамките на секоја култура се јавуваат одредени групи кои имаат значајно различни културни компоненти од основната култура и кои ја сочинуваат таканаречената субкултура. Субкултурите можат меѓу себе да се разликуваат според јазикот, обичаите, религијата и однесувањето.

Еден од начините на кои субкултурните групи се дефинираат е јазикот што го развиваат во определен правец, различен од доминантиот, кој се нарекува "жаргон". Со неговата употреба се изразува припадноста кон субкултурната заедница, а за возврат на тоа се добива определен статус и идентитет. На тој начин субкултурите се јавуваат како креатори на однесувањето и размислување на поединците и тие преку нив гледаат на светот. Верувајќи дека нивните ставови и гледишта се исправни стануваат непопустливи спрема ставовите и мислењата на другите па заедничката комуникација со припадниците на останатите културни субјекти е отежната, а во екстремни случаи и неможна. Се јавува ситуација кога припадниците на различни субкултури воопшто не можат да комуницираат, иако зборуваат на ист јазик.

Комуникацијата меѓу субкултурите е отежната кога во субкултурите кои се формираат делуваат етноцентризмот и стереотипите. Основна карактеристика на евентуалната комуникација помеѓу ваквите субкултури е нетрпеливоста и конфликтното однесување. Тоа е разбирливо кога се земе во предвид делувањето на предрасудите. Во недостаток на доволно информации за вистинските карактеристики на останатите субкултуни групи, останува верувањето дека предрасудите што се стекнати се вистинити.

За разлика од субкултурата, антикултурата се јавува кога системот на вредности, верувања и норми на една група припадници од една општествена средина е во спротивност со општо прифатената доминантна култура. Основна причина за појава на антикултура се смета отсуството на социјална контрола и правда. Нефункционирањето на правната држава и непостоењето на систем на вредности е генератор за нејзина појава. Во вакви случаи доаѓа до фрустрации кај поединецот. Станува збор за фрустрирани личности кои своето однесување не успеале да го профилираат во рамките на нормите воспоставени од пошироката културна заедница. Нивното однесување станува дотолку подевијантно, доколку е зголемено отсуството на социјална контрола и социјална правда.

Во преговорите важен сегмент е фактот соговорниците да не се разберат погрешно, но и да не ги сфатат работите лично. Основен факт во преговарањето, кој често се заборава во корпоративните и меѓународни соработки, е дека не се работи со апстрактни претставници на "другата страна", туку со човечки суштества. Тие имаат емоции, длабоко вкоренети вредности, образование и гледишта [Fisher R., Ury W., 1991]. Човечкиот аспект на преговарање може да биде корисен или катастрофален. Процесот на разработување договор може да создаде психолошка основа за взаемно прифатливо решение. Работните односи во кои довербата, разбирањето, почитувањето и пријателството се изградуваат со текот на време може да го направат секој преговор поедноставен и поефикасен. Секој преговарач сака да постигне договор кој ги задоволува неговите суштински интереси. Повеќето преговарачи учествуваат во контекст на постојана врска каде што е важно секое преговарање да се изведе на начин кој ќе ги помогне а не да ги отежни нивните односи.

Преговарањето е процес на комуникација со цел да се дојде до заедничко решение. Тоа не

е лесен процес, дури и меѓу луѓето кои имаат огромна позадина на заеднички вредности и искуства. Постојат три големи проблеми во комуникацијата: првиот е кога преговарачите може да не зборуваат помеѓу себе или барем не на таков начин за да се разберат, вториот е кога не се обрнува внимание што кажува другата страна, а третиот е недоразбирањето односно она што едниот го кажува другиот може погрешно да го разбере. Таму каде што се комуницира на различни јазици можностите за недоразбирање се многубројни и сложени.

Постојат преговори во кои луѓето се однесуваат со религиозни убедувања. Тие нивни убедувања тешко може да се променат со преговори, но сепак луѓето иако од различни култури се слични едни на други. Сакаат да бидат сакани, почитувани, но не и искористени. Некои се отворени, некои повлечени, некои конфликтни, некои не. Како преговарачи тие имаат различни интереси и стилови на комуникација.

Еве два карактеристични примери за комуникација во преговорите својствени на две словенски земји т.е. Република Македонија и Руската Федерација [Кључева Н., Вавринович Н., 2010].

Љубезноста, срдечноста, гостољубивоста на Македонија овозможува лесна, брза и непосредна комуникација. Македонецот во деловниот живот е економичен, ефикасен, отворен кон светот. Македонците практикуваат искрена комуникација, се интересираат за содржината, а помалку за формата и стилот. Тие се одмерени, отворени и флексибилни преговарачи. Во преговорите пристапуваат отворено и пријателски.

Русија изобилува со историско – уметнички знаменитости. Русите посебно ценат ако деловниот посетител покаже интерес за тоа. Деловните разговори слободно и прецизно се воспоставуваат. Компанијата поседува амблем напишан на руски или англиски јазик. Полезно е да се има фотографија на производот од фабриката со цени. Се зборува јасно за целите и активностите на компанијата.

Заклучок

Секој човек кој сака да биде успешен во работата, но и воопшто во животот, треба да научи на кој начин ефективно ќе комуницира. Не постојат универзални правила кои можат да се применат во секоја ситуација како што не постои ниту апсолутна вистина. Најдобриот начин се избира индивидуално.

Независно од тоа за каков вид на комуникација станува збор треба да се знае дека врз изборот на структурата на пораката и начинот на кој што таа ќе се испрати влијае и средината или опкружувањето во кое живеат и работат испраќачот и примачот, односно културниот контекст. Културниот контекст во кој што се комуницира ќе влијае врз сите три аспекти на оваа стратегија, а тоа се: целта, стилот и кредибилитетот.

Културните фактори ќе го вообличат изборот на структурата на секоја порака. Во култури каде се негуваат бавни или ритуални преговори можно е да се бараат индиректни структури, додека пак во култури каде се негуваат брзи и ефикасни преговарања, директни структури.

Користена литература

1. Гуревич, П.С., Культурология, Москва, 1996
2. Dahl S., Intercultural Research: The Current State of Knowledge, Middlesex University Business School London, 2004

3. Кљусева Н., Вавринович Н., Деловна култура, Нампрес, Скопје, 2010
4. Петковски К., Јанкуловска П., Деловна комуникација, ИРИС Струга, 2006
5. Fisher R., Ury W., Getting to yes: Negotiating agreement, Houghton Mifflin Company, 1991

м-р Мимоза Давчева
ПВУ Меѓународен славјански институт "Г.Р.Державин" Свети Николе, Р.Македонија,
e-mail: humanasorabotka@yahoo.com

ЕВРОПСКА УНИЈА – ГЛОБАЛИЗАМ И РЕГИОНАЛИЗАМ КАКО ЗБИР НА КОМПЛЕМЕНТАРНИ И ПРОТИВРЕЧНИ ПРОЦЕСИ

Во постоечкиот земјен свет, забрзано се работи на привршување на процесот на интеграција на стопанствата врз континентална основа, на три техноекономски регионализирани блока: европското светско стопанство (ЕУ со нејзините членки во блиска перспектива со поголем број централно-источни, источни и медитерански земји), САД со НАФТА и Кина со Јапонија и Југоисточна Азија. Ниту еден од трите блока, не ги опфаќа стопанствата на сите земји од светот и самото тоа укажува дека сеуште не постои интегрирано светско стопанство. Наместо идеолошката политичка поделба на светот – која постана минато, се поприсутна и поизразена е економската поделба на светот. Така може да се каже дека [„Ни се случуваат повеќе светови во светот, повеќе светски стопанства во светското стопанство, повеќе полови како плус и минус, во сите сегменти на економскиот ентитет на светската заедница."[1]]. Овој факт, наметнува дилема: дали глобалниот регионализам е победник над интегративните процеси и глобализацијата или глобализмот, интеграцијата и регионализмот се одвиваат напоредно како комплементарни процеси кои водат кон интеграција на светот и светското стопанство!

Од една страна извесен број на теоретичари застапуваат став дека регионализацијата на светското стопанство доведува до дезинтеграција на светското стопанство, а потврда за тоа е создавањето на регионални економски интеграции врз континентална база – а не врз основа на интерконтиненталност. Во рамките на интерконтинентална база се одвива најголемиот дел од надворешно економските односи помеѓу државите на тој регион, наспроти се помалото учество на земјите што не припаѓаат на тој регион.

Од друга страна, определен број теоретичари застапуваат спротивен став од претходно наведениот и потенцираат дека процесот на регионализација на светското стопанство придонесува за негова поголема интеграција, односно дека регионалните аранжмани се јавуваат како преодни аранжмани кон мултирателарните. Значи, според нив, регионализацијата на светското стопанство претставува само една нужна фаза кон глобалната интеграција и кон создавање единствен светски пазар како за создавање на светско стопанство.

Најдалеку во процесот на економската интеграција од постоечките три економски блока, има отидено Европската унија. После успешното завршување на двете етапи од процесот на економска интеграција, со донесените одлуки од Мастрихт, (1992), е започната третата фаза од процесот во кој е планирано воспоставување на монетарна, економска и политичка унија помеѓу членките на Европската унија. Целта на сето ова е обезбедување на понатамошен хармоничен економски и социјален напредок на членките на Европската унија и создавање на уште посилен економски и политички ентитет, кој што ќе има многу

1 Т, Тодоров, С, Атанасоски, „Анатомија на светскиот поредок" Прилеп, 2003, стр.469

позначајна улога во меѓународните односи.

Целиот проект за интегрирање на земјите од европскиот континент потекнува од планот на францускиот министер Роберт Шуман и Жан Моне, надлежен за економското опоравување на Франција по Втората светска војна. Во Единствениот европски акт во различен временски тек, се внесуваат различни значителни промени за политичка и социјална кохезија, истражување и технолошки развој, заштита на животната средина, програма за создавање на Внатрешен пазар дефиниран како област без внатрешни граници каде е обезбедено слободно движење на стоки, лица, услуги и капитал, креирана рамка за политичка и економска монетарна унија со договор за тристолбна структура, воведување на нови принципи за недискриминација, транспарентност, флексибилност, вработување, животна средина, царинска соработка и заштита на податоците. Со Лисабонскиот реформски договор од 2007, се извршени нови измени во постоечките договори – преименувани во [„Договор за функционирањето на Европската унија"[1]] .

Лисабонскиот договор меѓу другото, предвидува трите постоечки столба да бидат споени во единствен правен ентитет наречен Европска унија, кој ќе има правен персоналитет. Но со тек на функционирањето на ексклузивниот европски круг или европско семејство, започнуваат да струјат различни фронтови и струи за можноста за отварање на европската врата и добивање статус на привилегирани партнери. Во момент кога се чини дека Европа значително ги растегнува границите кон Стариот континент, европското семејство, првпат по многу години, започнува со голема решителност и енергија да се завртува кон самата себе со радикално средување на сопствената куќа, со се појавно манифестирање на стравови и се позабележителна аверзија кон доаѓање на нови членови во европското семејство. Распнато између интеграција по длабочина и интеграција по широчина, Европската унија почнува замаглено да ги гледа своите поставени цели и визии за своето функционирање со пројавена потреба од нова преформулација и преиспитување. Една струја од ЕУ е убедена дека новата европска повелба би требало всушност да биде устав на интегрирана Европа, друга струја реагира алегорично и одбивно и на самата помисла на тоа. Во британскиот весник Тајмс, кој што ги изразува ставовите и расположенијата на голем дел од интелектуалниот (поконзервативен) свет од Британците како струја на евроскептицизам, на ЕУ се гледа како вештачки политички идентитет - [„Човекот може да се бори за својот роден крај, за својата земја или дом, затоа што ги сака, но дали некогаш ќе го даде својот живот за некаква Комисија (Комисија на ЕУ) или Континент."[2]] Но и кај големите ентузијасти на европската интеграција како да се чувствува измореност и осаменост во напорите за реализација на идејата и визијата за интеграција. Практичен проблем на поборниците за интеграција е ограничената визија за интегрирано тесно европско екслузивно семејство, кое со своето проширување со новодојденци, започна да доживува проблем со својот стекнат комодитет, скептично гледајќи на потенцијалните и нетрпеливи нови членови на европското семејство.

Политичкиот преттекст остана присутен во сите развојни фази на интеграцијата на ЕУ како еден од чинителите кој што придонесе за поголем степен на нивна економска интеграција и за зголемување на бројот на членството на оваа регионална интеграција од почетни шест на 27 членки колку што изнесуваат денес. Најголемите проблеми на кои што наидуваат членките на Европската унија во целосното реализирање на одлуките од Мастрихт, се чини дека произлегуваат од различноста на интересите, кои стануваат уште побројни и потешко решливи со зголемување на бројноста на членките. И меѓу најразвиените и меѓу помалку и најмалку развиените земји, присутна е различноста и противречноста на интересите. Посебно таа спротивставеност се чувствува околу прашањата за динамиката

1 А, Николовски, А, Чавлески, „Институции на Европската унија" ФОН, Факултет за правни науки, 2008, стр.9

2 Т, Тодоров, Д, Димков, „Меѓународен менаџмент" стр.323

на институционалниот развој на ЕУ, степенот и ширината на надлежностите на Европскиот парламент, совет, комисија и суд. Интересите на членките се разликуваат и околу проширувањето на ЕУ со нови членки од редот на централноисточните и источноевропските земји и од редот на медитеранските земји. Противречни интереси и големи разлики се чувствуваат и при решавањето на економските проблеми со кои се соочуваат членките, се поприсутниот проблем на невработеност, надворешната и безбедносната политика на ЕУ како во однос на определени глобални прашања, така и во однос на поединечни актуелни меѓународни политички и безбедносни проблеми.

Остварувањето на целите е отежнато и поради сложеноста, комплексноста и неизвесноста на остварувањето на предвидениот процес на економска, монетарна и политичка интеграција. Голем дел од противречностите помеѓу членките на регионалните економски интеграции, произлегуваат од различните степени на нивниот економски и социјален развој, како и непрекинатата борба за економски и политички примат меѓу најмоќните и најсилните членки на регионалната економска интеграција, чија што жештина ги разнишува честопати и темелите на постоењето на интеграцијата. Резултат на сето ова е забавен процес на предвидената европска интеграција.

За ефикасноста на една регионална економска интеграција, од пресудно значење е пронаоѓање на точките на заеднички интерес и корист, како и степенот на успешност во усогласување на различните интереси меѓу нејзините членки. Во секој случај, процесот на „интеграција" во Европската унија ќе продолжи и во наредниот период, како во поглед на продлабочувањето на интеграцијата меѓу членките на ЕУ, така и преку приемот на нови членки. Процесот на европеизација на целиот европски простор, е од посебно значење за иднината на Европа и за нејзината положба во светот. Се надевам дека Европа нема да биде спокојна и просперитетна доколку и понатаму во иднина еден дел од нејзе живее во привилегирани услови на мир и благосостојба, а во истовреме еден друг нејзин дел едвај егзистира во услови на сиромаштија и конфликти. [„ЕУ несомнено преставува моќен политички и економски ентитет, значаен фактор на трансформацијата на светскиот поредок во 21 век."[1]] Користа и позитивните ефекти од интеграцијата на членките од Европската унија, треба секогаш да бидат поголеми од негативностите и штетите што настануваат како резултат на нејзиното конструирање, со цел таа да може и во иднина да опстојува и секако да се развива. Всушност и смислата на постоењето на регионалните интеграции е токму во максималното искористување на можностите и предностите, во поголемата економска и политичка моќ на создадениот ентитет преку обезбедување негова поповолна положба во светот воопшто. Европската унија направила најголеми чекори кон допирањето и изградувањето на нов светски поредок – стартувајќи како лабава регионална организација – Заеднички европски пазар, продолжувајќи како Европска економска заедница, па се до денес како Европска унија.

ЕУ е сочинета од земји кои имаат еднакви права и должности и тоа треба да остане основа на Заедницата, која при донесување на одлуките потребно е да води сметка да се обезбедуваат и чуваат виталните интереси на сите членки и на Унијата во целост, без при тоа, да се успорува и загрозува континуитетот на општествениот и економскиот раст и развој и на другите земји од регионот.

Свое видување на проблемот на одлучувањето во ЕУ, дава добро упатениот дипломат во оваа проблематика Дамберто Дини (поранешен министер за надворешни работи на Италија). Според него [„Сите држави имаат национални интереси и ако само определена група од „јадрото" на силните земји членки може да бараат флексибилност, тогаш целите

1 B, Gavin, The Europen Union an Globalization, University of Basel, Switzeland, 2001

на ЕУ и нејзината политика можат да бидат искривени, модификувани и преиначени во интерес првенствено само на една група земји – членки на Унијата!"[5]. Дини во врска со флексибилноста како начело на системот за одлучување, е на став дека [„Флексибилноста не е супституит на интеграцијата, ниту е цел на трансформацијата на Унијата, туку на неа треба да се гледа како на начин поефикасно да се работи, како на извонредно развиен и динамичен начин на развојот, соработката и усогласувањето на интересите! Флексибилноста треба да ја урамнотежува диверзификацијата со кохезијата, а на ниедна земја членка не може да и биде дозволено да ја блокира или да ја присвои неа само за своите интереси!"[51] Со предлозите за ваква трансформација на некои од механизмите на одлучување во ЕУ, се сака да се постигне уште поголема кохерентност и стабилност на европскиот регионален блок.

Европската интеграција денес е единствен пример на обид за обединување до претопување. Таа има голема улога во светската економија и во разноврсноста на различните видови на односи и комуникации во светот. Но овој тип на регионално обединување до претопување, наметнува многу непријатни, опасни и штетни реперкусии по земјите кои не сакаат да бидат претопени, кои сакаат да си го задржат својот идентитет, или пак земји кои не можат да го сторат тоа или не се доволно успешни во исполнување на критериумите создадени од ЕУ за влез во неа. Една од основните и најизразените противречности на современиот свет е противречноста меѓу тенденцијата за се поголема глобализација на светското стопанство – од една страна, и тенденцијата кон негова се поголема регионализација – од друга страна.

Тенденцијата кон глобализација на светското стопанство е одраз на природата и логиката на капиталот за негова непречена репродукција во проширени размери, што доведува до тоа да стане прво сврзувачко ткиво на националното стопанство, а потоа и сврзувачко ткиво на светското стопанство. Но покрај тенденцијата на капиталот кон интернационализација, има тенденција и кон национализација, која што всушност произлегува исто од природата на капиталот. Преку анализата на овие противречни тенденции, може да се заклучи дека не може да се зборува за постоење на единствен светски пазар и за постоење на светско стопанство, туку само за постоење на светски пазар што е составен од национални пазари и за постоење на меѓународна економија што е составена од националните стопанства на сите држави во светот.

Значи, паралелно со процесот на глобализација на светското стопанство и светот воопшто, во современиот свет се одвива и процесот на регионализација на светското стопанство, кој што како таков е противречен (повеќе или помалку) на процесот на глобализација – бидејќи процесот на регионализација на светското стопанство доведе до создавање на три јасно препознатливи економски блока, од кои што секој за себе изградува сопствено светско стопанство. Во овие настанувачки светски стопанства, националните пазари се многу поповрзани во единствен пазар што се создава во нив, отколку што тоа е случај со светскиот пазар.

Регионализацијата на светското стопанство неминовно значи и определена дезинтеграција на светското стопанство. Контрадикторноста на овие процеси воопшто не е спорна. Спорен е само нејзиниот степен. Во реалниот свет, истовремено се одвиваат и едниот и другиот процес, при што истовремено дејствуваат факторите коишто влијаат позитивно или негативно врз одвивањето на овие процеси. И покрај се, помеѓу трите економски блока и натаму постои висок степен на меѓусебна зависност, бидејќи ниту еден од нив не е самодоволен на самиот себе. Натамошната глобализација на светското стопанство е неминовен процес, чиј што ритам го условува, пред се, ритамот на технолошките иновации, кои што го отвораат патот кон интеграција на светското стопанство во сите области.

1 Т, Тодоров, С, Атанасоски, „Анатомија на светскиот поредок" Прилеп, 2003, стр.380-382

Процесот на регионализација на светското стопанство, го забавува одвивањето на процесот на глобализација на светското стопанство. Можноста од намалување на негативните ефекти на процесот на регионализација врз глобализацијата на светското стопанство, е мала, бидејќи една од најважните причини за создавање регионални економски интеграции претставува дискриминаторскиот и селективниот однос кон земјите кои што не се членки на регионалната економска интеграција – а што е во заштитничка функција на членките од меѓународната конкуренција.

Литература

[1] Т, Тодоров, С, Атанасоски, „Анатомија на светскиот поредок" Прилеп, 2003,

[2] А, Николовски, А, Чавлески, „Институции на Европската унија" ФОН, Факултет за правни науки, 2008,

[3] Т, Тодоров, Д, Димков, „Меѓународен менаџмент"

[4] B, Gavin, The Europen Union an Globalization, University of Basel, Switzeland, 2001

[5] A. Chronological History of the European Union 1946-1998, Wim F.V. Vanthoor 1999

А.А. Зырко
«Московская открытая социальная академия» (Астраханский филиал),
e-mail: andrey_zyrko3@mail.ru

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ВЕКТОРА РАЗВИТИЯ ДУХОВНО–НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

В настоящее время Россия переживает очередной исторический период, характеризующийся кризисом экономики, нестабильностью в политической системе страны. Но самая большая угроза заключается в том, что материальные ценности доминируют над духовными. Поэтому необходимым вектором развития духовно – нравственных ценностей является подлинное представление о нравственных категориях добра и зла, любви, милосердия, справедливости, смысла жизни и других важнейших смысложизненных понятий.

Большое значение для понимания сущности процесса развития духовно-нравственных ценностей молодежи имеет личностный рост студентов ВУЗа, когда потенциал их духовно–нравственных возможностей значительно увеличивается вместе с личностным созреванием, обусловленным возрастным периодом их развития (Н.А. Коваль).

Развитие духовно–нравственных ценностей человека относится к числу основных научных проблем занимавших и занимающих умы многих поколений исследователей. Библейские истины учат нас, что главным нравственным мерилом для наших далеких предков было Сердце. Именно в Сердце человека Творец заложил первые базовые понятия о нравственности. Человек религиозный назовет это голосом Божьим, звучащим в наших сердцах. Человек светский удовлетворится понятием совести. Долгое время человечество довольствовалось этими примитивными, нравственными категориями которые представляли собой некий уровень обыденности. Обыденный уровень нравственного сознания можно определить как представленный в виде нравственных норм, оценок, обычаев способ освоения мира, отражающий будничные, изо дня в день повторяющиеся отношения между людьми. Этот первый период формирования нравственного сознания человечества очень точно охарактеризовал А. Лабриола: «Весь человеческий род, в сущности, говоря, на протяжении своего развития никогда не имел ни времени, ни возможности ходить в школу Платона или Оуэна, Песталоцци или Гербарта. Он поступал так, как бывал вынужден поступать». Более высокая степень абстрагирования присуща теоретическому нравственному сознанию, которое определяется Г.Г. Акмамбетовым, как «система о должном, об идеале, о смысле жизни».

В своей «Никомаховой этике» Аристотель, одним из первых сделал попытку систематизации категорий счастья, добродетели, блага, анализировал понятия, являющиеся критериями нравственной оценки, рассмотрел главные пороки и аморальные поступки своих современников. Христианство имеет особое значение в категории нравственности. Примером может служить Нагорная проповедь Христа: «Итак, будьте совершенны, как совершенен Отец ваш Небесный» (МФ.5.43-48). Именно эти тексты Священного Писания

Нового Завета на протяжении столетий потрясают воображение людей, радикально меняя жизнь одних и вызывая удивление и даже неприятие других. Очевидно, что приведенные слова Христа заключают в себя образ некоего высшего духовно-нравственного идеала, подобно которому мы не находим ни в одной из известных этических, религиозных и философских систем, включая и Ветхий Завет. Именно христианское возвышенное духовно–нравственное учение подталкивает нас к понятию «Ценностные ориентации». А.И. Титаренко дает им такое определение: «Ценностные ориентации - это устойчивые, инвариантные, определенным образом скоординированные образования («единицы») морального сознания - основные его идеи, понятия, «ценностные блоки», выражающие суть нравственного смысла человеческого бытия, а опосредованно - и наиболее общие культурно-исторические условия и перспективы». Попытка построения безрелигиозной этики была предпринята Б. Спинозой. Источниками моральных ценностей, согласно Спинозе, являются, с одной стороны, сам человек, интуитивно постигающий нравственные ориентиры, и, с другой стороны, государство, обеспечивающее юридическое закрепление моральных норм.

Началом всякой человеческой мудрости И. Кант называет моральное самопознание, которое формирует «беспристрастность в суждениях о самом себе при сравнении с законом и искренность в признании себе своего морального достоинства или недостойности» [2, с.391].Гегель рассматривает мораль в соотношении с правом: «То, что можно требовать от человека на основании права, представляет собой некоторую обязанность». Моральный долг, по Гегелю, предполагает обязанности: «Право оставляет умонастроению полную свободу. Моральность же преимущественно касается умонастроения и требует, чтобы поступок совершался из уважения к долгу. Следовательно, и соответствующий праву образ действий морален, если побудительной причиной последнего является уважение к праву» [3, с 54-55]. Вывод, к которому подходит И. Шопенгауэр, исключительно пессимистичен: «... цель нашего бытия вовсе не счастье. Напротив, если ближе, беспристрастно присмотреться к жизни, то она покажется нам как бы нарочно приноровленной к тому, чтобы мы не могли себя чувствовать в ней счастливыми... по своему характеру жизнь представляет собою нечто такое, к чему мы не должны чувствовать склонности, к чему у нас должна быть отбита охота и от чего мы должны отрешиться...» [4, с.183].

«Мораль нынче, - пишет Ф. Ницше, - увертка для лишних и случайных людей, для нищего духом и силою отребья, которому не следовало бы жить, - мораль, поскольку милосердие; ибо она говорит каждому: «ты все-таки представляешь собою нечто весьма важное», что, разумеется, есть ложь... Должно быть, некий дьявол изобрел мораль, чтобы замучить людей гордостью, а другой дьявол лишит их однажды ее, чтобы замучить самопрезрением» [5, с.735].

Из вышеперечисленных примеров мы делаем вывод, что человечество, в лице своих великих мыслителей неоднократно делало попытки переосмысления и поиска более совершенной системы нравственных ценностей. Моральные ценности Спинозы базируются на юридических нормах общества. Отрицание бытия Бога лишило Канта главного вектора духовно–нравственной направленности. Гегель рассматривал мораль в отношении с правом. Счастье не являлось целью жизни Шопенгауэра. Ницше искренне презирал мораль. Но превзойти Евангельские истины они так и не смогли. «Бог есть любовь», - свидетельствует Священное Писание (1 Ин.4.8). И если в центр своего существования мы поставим не собственное «Я», как это случается чаще всего, но Бога, то доминантой развития духовно–нравственных ценностей становится Любовь. В силу своей актуальной значимости

этот вопрос заставляет ученых всего мира вновь и вновь критически переосмысливать роль духовно–нравственных ценностей в формировании личности.

Психология акцентирует свое внимание на раскрытии понятия духовности и ее значимой роли в жизни человека. Н.А. Коваль духовность рассматривает как целостное психическое явление поиска истины, добра, красоты [1]. Для определения вектора развития духовно–нравственных ценностей нашей молодежи, нами было проведено исследование: «Изменение вектора духовно–нравственных ценностей средствами сказкотерапии». Была выдвинута гипотеза о том, что существует эффективная возможность изменения вектора духовно – нравственных ценностей, мировоззрения формирующейся личности студентов ВУЗов средствами сказкотерапии. В исследовании участвовали студенты Московской открытой социальной академии (Астраханский филиал), Астраханского Государственного Университета в количестве 25 человек. Исследование состояло из двух этапов. На первом этапе исследования была проведена методика «Ценностные ориентации» М. Рокича, которая определяет содержательную сторону направленности личности и составляет основу ее отношений к окружающему миру, к другим людям, к себе самой, основу мировоззрения и ядро мотивации жизненной активности, основу жизненной концепции и «философии жизни». Студентам было предложен набор из двух классов ценностей: терминальные и инструментальные. Студентам было предложено распределить представленные ценности по порядку значимости для каждого лично, как принципы, которыми они руководствуются в своей жизни. Были получены следующие результаты: В списке терминальных ценностей первостепенными выступили – здоровье (60%), жизненная мудрость (20%), любовь (10%), уверенность в себе (10%).

На втором месте – любовь (20%), здоровье (20%), наличие хороших и верных друзей (10%), активная и деятельная жизнь (10%), материально обеспеченная жизнь (10%), уверенность в себе (10%), свобода (10%), красота природы и искусство (10%).

На третьем месте – любовь (30%), интересная работа (20%), наличие хороших и верных друзей (10%), активная и деятельная жизнь (10%), жизненная мудрость (10%), общественное признание (10%), уверенность в себе (10%). Последнее место – красота природы и искусства (40%), познание (10%), жизненная мудрость (10%), развлечения (10%), материально обеспеченная жизнь (10%).

В списке инструментальных ценностей первое место заняли – независимость (30%), самоконтроль (20%), эффективность в делах (10%), широта взглядов (10%), чуткость (10%), исполнительность (10%), твердая воля (10%). Последнее место в списке инструментальных ценностей заняли –непримиримость к недостаткам к себе и у других (40%), смелость в отстаивании своего мнения и своих взглядов (20%), эффективность в делах (20%), чуткость (10%), ответственность (10%). Следующим этапом опытно – экспериментальной работы стало применение методов сказкотерапии. На этом этапе исследования использовалась авторская сказка «Страна цветочных грез» (А.А. Зырко). Студентам было предложено принять участие в инсценировке персонажей сказки. В процессе сказкотерапии, совместно с группой, были проанализированы такие философские и религиозные категории, как: любовь, красота, магия, болезнь, сострадание и др.

На вопрос: «Что такое любовь?», наиболее распространенные ответы – «Это – Болезнь, ...жить и страдать», «родители и родные люди...» и др. На вопрос: «Что такое женская красота?», студенты отвечали – «красота бывает внешняя и внутренняя», «добропорядочность (сочетание добрых качеств)», «способность женщины давать жизнь»,

«умение принимать и любить себя такой, какая я есть...». На вопрос: «Что такое магия?», были ответы – «наука», общение с духами», «средство достижения цели» и др.

Задавался вопрос «Что такое болезнь?» Отвечали – «потеря активности», «внутреннее самоосуждение» и др. На вопрос: «Стоит ли подавать милостыню?» были следующие ответы – «смотря кому...», «уличные попрошайки - это актеры», «нужно всегда давать», «нужно давать от чистого сердца». После применения методов сказкотерапии повторно была проведена методика «Ценностные ориентации» М. Рокича и были получены следующие результаты. В списке терминальных ценностей на первом месте оказались: здоровье (60%), любовь (20%), уверенность в себе (10%), счастливая семейная жизнь (10%). На последнем месте оказались такие терминальные ценности как: творчество (30%), материально обеспеченная жизнь (20%), развлечение (10%), счастье других (10%), интересная работа (10%), общественное признание (10%).

В списке инструментальных ценностей на первом месте представлены: независимость (30%), жизнерадостность (10%), аккуратность (10%), образованность (10), терпимость (10%), честность (10%), смелость в отстаивании своего мнения (10%), воспитанность (10%).

Далее студентам были заданы два вопроса: «Каким человеком Вы мечтаете стать?» и «Что Вам мешает стать им?».

На вопрос: «Каким человеком Вы мечтаете стать?» были получены ответы – «открытым и жизнерадостным», «честной по отношению к самой себе, в любой жизненной ситуации всегда оставаться Человеком!», «образованным человеком с активной жизненной позицией», «счастливым и успешным».

На вопрос: «Что мешает стать им?» были получены ответы – «неуверенность в себе», «боязнь сделать неправильный выбор», «недостаточность опыта», «современные установки общества», «нужно время отучиться и встать на ноги», «я – сам», «лень», «ничего» и др.

Проанализировав полученные данные исследования, мы пришли к следующему выводу. Студенты, независимо от национальности и конфессиональной принадлежности, в своей повседневной жизни придерживаются критерия универсализма. Основной мотивационной целью последнего являются: понимание, терпимость, защита благополучия всех людей и природы (здоровье – 60%), равенство, мир во всем мире (любовь – 30%), единство с природой (красота природы и искусство –10%), мудрость (жизненная мудрость – 10%), социальная справедливость и открытость.

Незначительные изменения в статистических данных, полученных на втором этапе исследования, свидетельствует о том, что выдвинутая гипотеза подтвердилась частично. Чтобы произошли значительные изменения в расстановке приоритета ценностей у современной молодежи, несколько дней оказалось недостаточно. Позитивная динамика развития духовно–нравственных ценностей только начала отмечать свое движение. Однако в пользу исследования говорит искренний, живой интерес студентов к диалогу. В анкетировании, на вопрос: «Считаете ли Вы необходимым проводить подобные исследования и аудиторные занятия для студентов в предложенной форме?», все испытуемые ответили: «Да!». А значит, диалог еще не закончен. И мы, с большой долей уверенности, можем утверждать, что гипотетически представленная и практически реализованная возможность эффективного воздействия сказкотерапии на позитивное изменение вектора духовно–нравственных ценностей, мировоззрения формирующейся личности студентов ВУЗов возможна и это является основанием для дальнейшего научного поиска.

Список использованной литературы:

- Коваль Н.А. Духовность в системе профессионального становления
- специалиста: дис. ... д-ра психол. наук. М., 1997. 464 с.
- Кант И. Соч. в шести томах. Т. 4. Ч. 2. М., 1965.
- Гегель Г.-В.-Ф. Работы разных лет в 2-х томах. Т. 2. М., 1973.
- Шопенгауэр А. Избранные произведения. М., 1992.
- Ницше Ф. Соч. в 2-х томах. Т. 1. М., 1990.

Ѓорѓи Илиевски

ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Советот на Европа како најстара европска политичка организација, основана е 1949 година, со намера да се постигне единство помеѓу европските парламентани демократии со седиште во францускиот град Стразбург.

Советот на Европа не се бави само со прашањето на националните одбрани, неговата работа опфаќа повеќе подрачја од развојот на демократијата, човековите права и слободи, медиите и комуникацијата, општествените и државните прашања, образованието, културата, културното наследство, спортот, младите, здравството, локалната демократија, соработката и слично.

Советот за културна соработка одговорен е за работата на Советот на Европа за подрачјето за образованието и културата. Поконкретно постојат 4 специјализирани поверенства: **поверенство за образование, стална конференција за проблемите на факултетите, поверенство за култура и поверентсво за културно наследство**.

Сите напред наведени поверенства треба да го дадат својот прилог и придонес за **ЕВРОПСКАТА КУЛТУРНА КОНВЕНЦИЈА**. Советот за културна соработка и редовната конференција за специјализираните европски министерсва вземно соработуваат кога станува збор за: **образованието, културата и културното наследсво.**

Програмите на Советот за културна соработка се составен дел на Советот на Европа заедно со другите програми на другите подрачја кои придонесуваат за најважните цели на таа организација и тоа :

- **заштита, интензивирање и унапредување на човековите права и слободи, како темелна вредност во плуралистичката демократија ;**
- **развивање на свеста за европскиот идентитет, и**
- **барање заеднички одговори на повеќе предизвици на кои се соочува европското општество**.

Образовните програми на Советот на културна соработка ги вклучува образовните институции, високото образование, образованието на возрасните, како и Педагошките истражувања.

Клучни зборови: демократија, култура, Совет на Европа, образование, интеркултурно образование, мултикулутура, идентитет и слично.

Слободата и демократијата преставуваат моторна сила кој не водат кон одлучност на поединецот и заедницата и му се спротивставуваат на уништувањето на својот идентитет(a, Touratine 1994 g.). Идентитетот, слободата, научно-технолошките промени како предизвици се доживуваат како меѓусебни и поврзани. Затоа интеркултурното образование настојува и овозможува согледување и практикување на меѓузависностите и поврзаноста и на тој начин да им помогне на идните граѓани да станат свесни за културниот плурализам на современите општества. Во конкретниот случај ќе наведиме некои причини во прилог на интеркултурното образование, односно на општествените околности кои го оправдуваат и на

кои се темели, содржините со кој на таквото образование да се вградат и пренесат (знаењата, способностите), како би можело да се вклучат сите деца во плуралното општество, каде што живеат и така да им се понуди нова концепција на историја на јазичните специфичности, културата, филозофија на човекот и неговото живеење и општествата а со тоа и психологијата и етиката.

Наведените сознанија укажуваат дека е потребно да се обезбеди поголема соработка, да се направат повеќе места за новите малцинства во европските општества, за доселениците и нивните потомци. Изградување општество на иднина за новите генерации и намалување на постојните разлики. Политичкиот предизвик се состои во изнаоѓање на сакани односи помеѓу културните разноликости и општетсвената кохезија врз основа на темелите на демократијата. Интеркултурното оразование е обид на политичкиот предизвик да се пренесе на подрачјето на образованието и културата.

Насоки за интеркултурното образование

Во мултикултурни европски општества, воспитно-образовните институции имаат важна задача. Поконкретно интеркултурното опкружување на децата со другите им овозможува да ги согледаат сличностите и разликите. Пренесувањето на знаењата не е доволно. Имено, децата мора да ги согледаат тие сличности и разлики во однос према другите. Откривањето и запознавањето на другите е откривање на односите, а не препрека, а истовремено е и потик за интеркултурното образование. Во односите се согледуваат и откриваат разликите и сличностите, но и едните и другите се подредени на елементот на односите. Односот е извор и снага на педагошка мотивација, како и суштина на интеркултурните активности. Затоа интеркултурното образование е насочено на системот на односите на децата и младите. Целта на таквото образование не е да се учи подучување за разните култури како што нагласува **(C, KAMILLERI 2004), туку меѓусебно запознавање, активирање и согледување на посебностите и различностите**.

Типичен пример за интеркултурното воспитание и образование се поедини предучилишни установи во повеќе европски земји, како и во Република Македонија. Во последните неколку години, предучилишното воспитание во Република Македонија, доживува поголем раст и развој, опфат на децата од повеќе национални етнички, верки и културни припадности, каде децата имаат можности во воспитните групи меѓусебно да се запознваат, да стапуваат во нови односи и врски, да ги согледуваат сличностите и различностите и на тај начин да се воведуваат во заедничко живеење соработување и развивање на други кооперативни врски и односи. Таквите деца од таквите предучилишни установи многу полесно се вклопуваат во училишната средина односно во нивното понатамошно образование и унапредување.

Во прилог на напред изложеното треба да напоменеме дека во повеќе предучилишни установи согласно **билингвистичкото сознание - законитост на експериментално ниво во повеќе воспитно-образовни институции (предучилишни, основни училишта-одделенска настава) на доброволна основа беше воведено изучување на јазикот на средината, државниот за малцинствата како и изучување на странски јазик по желба**. Експериментално билингвистичко учење на јазикот на средината односно странскиот јазик од експериментот, беа изведени поволни констатации дека **билингвизмот како научна законитост во предучилишниот и рано-училишниот период поволно влијат во учењето на мајчиниот јазик, на јазикот на средината и странскиот јазик**. Ваквиот пример и понатаму заслужува внимание да се истражува, вреднува и валоризира од причини

што постојат оптимални можности и услови, **истовремено да се учат два јазика како и меѓусебно да се запознваат децата со разните култури и национално битовите вредности на таа култура на таа нација што денес тоа е тренд и пракса во развиените европски држави на мултикултурализмот.**

Изнесените сознанија и примери укажуваат дека воспитно-образовниот систем мора да ги превзема да ги едуцира и негува, различностите и вредностите на разните културни и етнички групи и заедници, а истовремено да им овозможи развивање на способностите за согледување на посебните обележја и карактеристики на групите, заедниците и поединецот и неговото достоинство, слободата, свеста и човековите права. Тоа укажува и насочува дека треба да се свати посебното во општеството, сложеното и конфликтното и тоа непосредно преку интеракција а не апстрактно. Таквиот вид на пристап бара изготвување на план и соработка со бројните партнери надвор од училиштето. Училиштето може и мора да биде место каде се учи да биде граѓанин, под услови да ги развива способностите за комуникацијата со околината и способност за партнерство како што истакнува**Ѓ.Илиевски во Едукација за толеранција во образованието.**

Партнерството не се состои во тоа дека родителите треба да ги подготват на соработка онака како училиштето мисли дека е потребно, туку **како дел на образовната стратегија дека со нив треба да се соработува како со образовни ресурси, како луѓе кои живеат во одредено опкружување: тоа значи дека треба да се слуша и да се биде отворен за разни предлози**. Секако, образованието за односите не може да ги постигне саканите ефекти во смален обем на одделението-класот, помеѓу учениците и наставниците. **Образовната заедница непосредно контактира стапува во однос, стапува во контакт со наставниците, родителите и другите здруженија, движења, културни заедници како и високообразовни институции.**

Партнерството е значајно за заемно делување и соработување и во тој поглед тоа треба да се негува и едуцира кај децата и учениците со конкретни примери и постапки од секојдневието, преку различни содржини и активности во училиштето и надвор од училиштето што ја потврдува соработката и кооперативноста.

Интерактивното образование на младите првенствено мора да се насочи на интеракција а не на апстаркција. Према тоа кога говориме за интеркултурното учење, пред се мислиме на интерактивно образование. Интеракцијата обезбедува динамичка акција на контакти, односи и недоразбирање што ги дава саканите ефекти. Контактите помеѓу различните култури не секогаш ги унапредуваат меѓусебните разбирања, тоа го потврдува и искуството.

Повеќе луѓе не знаат што чувствуваат кога се загрозени за разлика од другите кои имаат други културни навики од тие причнини на младите луѓе и покрај запознавањето со разликите и специфичностите, преку конкретни примери и постапки , содржини и активности, треба да им се овозможи патување во одредени средини и региони каде претежно живеат повеќе етникуми и култури.

Учениците од урбаните средини, согласно, Годишните планови и програми во одредени временски периоди во текот на годината изведуваат ученички екскурзии и настава во природа како и за време на летниот распуст, одмор во детско ученичките одморалишта. Врз таа основа воспоставена е соработка со управите на одредени училишта во: мавровско - реканскиот регион, дебарско - жупскиот, охридско - струшкиот, преспанско-битолскиот регион, јужниот, источниот и други региони. Во сите напред наведени региони и места живее население од различни националности - етникуми, верски и културни припадности кои сите тие имаат свои посебности и различности. Преку заедничките активности од посетите,

размените на знаења, искуства даваме голема можност учениците меѓусебно да се запознваат односно поединечно, што отвора можност за соработка- кооперативност, а исто така и со запознавањето со белезите, обичаите, навиките специфичностите на другите култури заедници што условува да дојде до израз заедништвото, толеранцијата и разбирањето. Пример учениците од централните урбани средини преку посетите, екскурзиите, заемноста и соработката се запознаваат и со природните убавини и богатства во тие средини, како што е пример: убавините на Мавровското езеро, долината на реката Радика, манастирот „Свети Јован Бигорски", кој е од големо културно – историско, национално наследство, како и со културната заедница на Македонците со исламска вероисповест, со турската национална заедница и албанската кои заедно со македонската ја сочинуваат мултукултурната зедница – општеството **(Ѓ.Илиевски,Образовни рефлекси,2008)**

Општествената нееднаквост која ја доживува одреден број деца во одредени средини треба да биде камен темелник за интеркултурното образование и човековите права. На тоа не упатува и фактот дека со интеркултурното образование треба да се едуцира уште од најраната возраст. Поконкретно речено образованието за човековите права мора да започне уште во првиот ден од основното образование. Имено децата-учениците, треба да се насочуваат и запознаваат со другите деца од одделението, училиштето и средината на живеење и да ги доживуваат децата и возрсните какако поединци, што е примарна цел на образованието. Педагошкиот пристап мора да го постави воспитанието и образованието пред поучувањето. Предучилишната и рано - училишна возраст бараат координирано делување, усогласување и доследен прстап во образованието за заедничка одговорност на родителите,училиштето-наставниците и другите чинители на локалната самоуправа. Наведениот факт потврдува дека родителите и наставниците мора да ја превземаат улогата и функцијата на едукатори во практикувањето на запознавањето на сличностите и различностите кај поединците и групите односно заедниците. Изнесеното потврдува дека училиштето мора да биде свесно за својата улога, функција и место за воспоставување контакти и вземни односи меѓу врсниците и дека мора да овозможи, и допушти меѓусебен разговор и комуникација. Тоа потврдува дека училиштето не е само место за учење, туку и место комуникација, разговори, место каде во практиката се доживуваат и воспоставуваат нови односи и врз таа основа се обликуваат и групни правила кои ќе ги хуманизираат децата - учениците, а истовремено ќе ги смалуваат конфликтите, недоразбирањата и другите негативни појави **што истакнува авторот во книгата, Воспитанието и образованието за правата на децата во Р.Македонија.**

Училиштето како јавна едукативна и културна институција создава услови на сите степени на образование за едуцирање на човековите права, преку целокупната организација и животот во училиштето во одделението во наставта преку конкретните активности и содржини односно преку целокупното опкружување дека секоја личност индивидуа има своја индивидуалност и различност од другите индивидуи, како и секоја национална - етничка група заедница има свој специфичности и различности што треба да се има во предвид во почитувањето, соработката, слободата на поединцот и колективното манифестирање на еднаквост и правда.

Резиме

Наставниците како непосредни едукатори со учениците, непосредно и преку конкретни примери и постапки треба да ги воведуваат учениците во животот во равотата, и активностите во одделението и училиштето преку целокупната организациона и програмска поставеност при што понекогаш се манифестираат и одредени форми на нерамноправност

и дискриминација кој по случај на околностите се јавуваат и како резултат на тоа треба да се земаат како примери и искуства и мислења на одделението - класот на национална етничка и социјална разлика или разлика во полот што им дава за право да ја согледа неправдата од таквите случаи и да послужат како поука и пример за толеранција, разбирање и соработување. Општествените нееднаквости кои ги доживуваат некои деца –ученици, во одредени случаи треба да бидат база за образование на човековите права и права на децата. Тоа потврдува дека со образованието за правата и рамноправноста треба да започне уште од раната возраст. Не само вербално туку и практично преку повеќе активности содржини, односи и постапки.

Литература

- A Peroti, Interkulturan odgoj i obrazovawe, Eduka, Zagreb,1995.
- Ј.Алексиќ,Од културе до културног плурализма Београд,1986.
- А.Вранеш, Л.Марковиќ, Ј.Јанакиевиќ, Етичност у науци и култури, Филолошки факултет, Београд,2008.
- И.С.Кон, Дете и култура, Завод за уџбенике,Београд,1988.
- Н.Петров,Образование за новиот милениум, Работнички универзитет „Кочо Рацин", Скопје 2006.
- Милица Андески и Миленко Кундачина, Интеркултрурно општество и образвание, Просветно дело,Скопје,2009.
- Ѓ.Илиевски, Едукација за толеранција во образованието, Просветно дело бр.3 Скопје,2009.
- Ѓ.Илиевски, Воспитанието и образованието за правата на децата во Р.Македонија, МЦСП,Свети Николе,2010.

д-р Ѓорѓина Ќимова

КУЛТУРА НА КУРИКУЛУМ НАСПРОТИ КУЛТУРА НА НАСТАВНА ПРОГРАМА

Терминолошки толкувања на курикулумот и неговите варијанти

Терминот "курикулум" (латинсски:curriculum) ги насочува сите субјекти на воспитно-образовниот процес на тоа: што се учи; како се учи; кога се учи; каде се учи.

Курикулумот опфаќа прецизна и системска вкупност на планираното образование и воспитание (цели, содржини, организација, методи, медиуми, стратегии).

Темелна карактеристика му е „учење насочено кон ученикот", но прецизно и артикулирано (алгоротмизирано), зашто секое планирање и програмирање не може да се нарече курикуларно, туку само она кое ги задоволува условите, критериумите и технологијата на изработка на курикулумот, како нови наставни методи,истаржувачка настава, интердисциплинарност, компетенции на ученикот, интегрално планирање, евалуација на предусловите, условите и резултатите.„[1]

Англискиот збор curriculum потекнува од латинскиот и воопшто значи „од" поточно „тек" , но низ наставата (обуката).

„Курикулумот е план за составување и за одвивање на наставните единици. Таквиот план мора да содржи искази за: целите на учењето, организацијата и контролата на учење, и им служи на наставниците и на учениците за оптимално остварување на учењето".[2]

„Курикулумот, како што е познато, се базира на 'дидактичкиот циклус' кој ги интегрира: јасноста (на дефинирање) на целите; разработениот процес (содржина+ техника/ уреди, средства, извори...+/+ систем од активности на поучување и учење, насочување и регулирање на процесот; вреднувањето (евалуацијата) на постигнувањата".[3]

„Концептот на курикулумот е исклучително опсежен поим и може да покрива сè што и ненамерно".[4] „Курикулум (лат. curriculum) е разновидно користен термин за кој многу јазици немаат еквивалентен израз, па сè повеќе се одомаќинува поимот во изворен облик.
Курикулумот опфаќа прецизна и системска севкупност на планираните цели, задачи, содржини, организација, методи, медиуми, стратегии.

Главна карактеристика на курикулумот е индивидуализмот, кој секој човек го набљудува како посебна единка и посебен свет со свои специфичности.
Го нагласува 'учењето ориентирано кон ученикот', како и прецизно планираното учење, кои ги задоволуваат стандардите на изработка на курикулумот".[5]

Вештини и ставови кои ги развива курикулумот, а одговараат на предизвиците на модерното време:

- вештини на критика со кои ќе: анализираат, споредуваат, спротивствуваат, критику-

1 http://hr.wikipedia.org/wiki/Kurikulum
2 Moller, C. (1994), Didaktika kao teorija kurikuluma, Zagreb: Educa, str. 79
3 Jelavic, F. (1995), Didakticke osnove nastave, Zagreb: Naklada Slap, str.11
4 Powell, J. i Sollity, J.(1993), spored Poposki, K., (2000), str.38
5 Kelly, A.V.(2009), The Curriculum: theory and practice 6th Edition, London: SAGE Publications Inc, str.9

ваат и проценуваат;

- вештини на креативност со кои ќе се замислува, ќе се создаваат хипотези, ше се воспоставува и ќе се измислува;

- вештини потребни за пазарот на работа и за општеството (успешна комуникација, тимска работа и соработка, претприемаштво и самовработување, одговорност);

- развој на мотивација и капацитет за доживотно учење и учење од сите расположливи извори на знаење.

„Кај нас, вообичаено сфаќање на курикулумот е како список на наставни предмети кои вклучуваат содржини што се изучуваат во нивни рамки. Наспроти ова, некои автори се залагаат за едно пошироко сфаќање според кое концептот на курикулумот треба да вклучува: дефиниција на воспитно-образовните цели, програмски содржини, методи на учење и настава и постапки на евалуација".[1]

„Денес, курикулумите, наставните планови и програми се планираат така што во себе ги содржат и факторите како што се: проблемите и потребите на учениците, природата на процесот на учење, значењата на демократското општество и улогите кои секој поединец ги има во тоа општество".[2]

„Технолошкиот развиток придонел да се пронајде нов пристап во планирањето на курикулумот како императив. Овде не е во прашање напуштањето на традиционалните вредности, туку ситуација со која мора да се соочи училиштето ако мисли да ги изврши своите обврски во една ера на големи промени.

Во постоечките услови, улогата на творец на курикулумот не смее да биде доверена само на еден поединец затоа што потребата за многубројни и различни предмети бара задолжителна соработка на целокупниот училиштен персонал и општеството. На тој начин, со заемно усогласување на политиките на училиштето и на општеството, курикулумот станува заеднички напор заснован на заемен интерес и на разбирање.

Курикулумот мора да се крои така што ќе му излезе во пресрет на секој ученик и ќе се задоволат неговите потреби во поглед на неговите проблеми на учење.

Курикулумот го претставува целокупниот училишен живот. Треба да ги почитува поединечните разлики меѓу учениците, нивните потреби и да предвидува и да реализира флексибилна организација на наставата.

Курикулумот треба да содржи такви искуства кои ќе овозможат сестран развој на човекот. Тоа се овозможува со обединувања на наставните методи, форми, медиуми (и интегрирање на материјалот за учење - наставните содржини). Сето ова е битен дел на новиот курикулум".[3]

Во контекст на овие определувања би ги разгледале поимите на училишен и рамковен курикулум.

Училиштен курикулум

Под поимот училиштен курикулум се подразбираат сите содржини, процеси, активности кои се насочени кон остварување на целите и на задачите на образованието, со што би се промовирал интелектуалниот, личниот, општествениот и физичкиот развој на ученикот. Тој ги опфаќа, освен службените програми на наставата и неформалните програми,

1 Lalić, N., Mirkov, S., Spasenović, V. (2000), Nastavni programi i usvajawe nastavnih sadržaja, Zbornik 32: Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, str. 176-177

2 Mortensen, D., Schmuller, A. (1973), Pedagosko vodenje u suvremenim skolama, Sarajevo: Svjetlost, str. 215

3 Isto, str. 216-220

и карактеристиките кои го создаваат училишниот имиџ, како што се: квалитетните односи, грижа за еднаквоста на примерите, начинот на кој тоа училиште е организирано и водено. Наставните и поучувачки стилови силно влијаат на курикулумот и во пракса не можат да бидат одвоени од него.

Карактеристики на училишниот курикулум

- тежиштето на образовниот процес не се повеќе содржините, туку целите и резултатите на образованието;
- развој на системот на процена и самопроцена во образованието;
- насоченост кон квалитетот на резултатите;
- насоченост кон ученикот и кон процесот на учење;
- самостојност и развој на училиштето;
- стручна самостојност и одговорност на наставникот;
- локална и поширока поддршка на локалната заедница за ефективен и квалитетен образовен систем.

Индикатори на училишниот курикулум:

- слика на постоечката состојба, условите во кои работи училиштето што подразбира: училишна зграда, опрема, материјално-технички услови, кадровски услови;
- потребите на: учениците, наставниците, родителите, локалната заедница;
- можностите на училиштето (анализа и испитување);
- програмата за работа на училиштето во тековната година (се презема од планот на националниот курикулум);
- план и програма за развој на училиштето во следните 3 до 5 години.

Рамковен курикулум

Во многу развиени земји образованието се заснова на еден средиштен централен документ, рамковен курикулум, кој на национално ниво јасно поставува начела, вредности, цели и резултати кон кои тежнее нивниот образовен систем.

Таков рамковен документ е особено битен затоа што овозможува подигнување на квалитетот на целокупниот образовен систем со примена на холистички пристап (целина) кон образованието. Овде во прв план доаѓаат резултатите на образованието - она што сите ученици во текот на образованието треба да го научат, што треба да го знаат и умеат, кои вредности да ги прифатат. Овој пристап на образование е значително поширок од оној кој училиштето го гледа како место за усвојување знаења и за пренесување факти. Наспроти ова, курикулумот нагласува дека училиштето е место за целосен личен и социјален развој на учениците.

Рамковниот курикулум е многу повеќе од традиционалниот наставен план, кој ги нагласува содржините кои треба да се поучуваат. Наместо тоа, курикулумот ги истакнува

резултатите на образованието кои ги одредуваат стандардите на знаења, вештини и вредности што треба да ги достигнат сите ученици. На тој начин, курикулумот го осигурува квалитетот на образование за сите.

Низ содржините, курикулумот опфаќа и низа други елементи, како што се: методите на поучување и активностите насочени на постигнување на целите на учењето, материјалите со помош на кои се учи, вреднувањето на образовните постигнувања, системот на вредности на училиштето. Притоа, ваквиот вид на документ произлегува од општите цели на образованието кои ги опишуваат знаењата, вештините и вредностите што секој ученик треба да ги усвои за да биде подготвен за доживотно учење, за развивање на сопствените потенцијали и за активно и продуктивно учествување во општествениот живот.

Јасно истакнувајќи ги целите кои се заеднички за сите предмети, рамковниот курикулум е интегративен документ - тој овозможува развој на специфичните програми во одделни предметни подрачја, одредува специфични стандарди за секој поединечен предмет и вреднување на ефективноста на тие програми. Покрај ова, јасно определените општи цели придонесуваат за целосност и за кохерентност на целиот образовен систем. Курикулумот лесно осигурува и поврзаност на содржините меѓу различни предмети на исто ниво на образование, но и логичка поврзаност на содржините внатре во истиот предмет на различни нивоа на образование. Имено, ефикасното образование им овозможува на учениците да ја видат поврзаноста меѓу различни форми на знаења да ги сфатат како дел од поголема целина.

Иако ги одредува единствените исходи на образование за сите, рамковниот курикулум е истовремено и отворен, флексибилен документ - наставниците од секое училиште го приспособуваат на потребите и на карактеристиките на своите ученици, креирајќи го на тој начин курикулумот на училиштето. Таквиот курикулум се применува во соработка со родителите и со локалната заедница, кои заедно со училиштето ја делат одговорноста за квалитетот на образованието.

Како што се гледа од цитираните дефинирања на поимот курикулум, постојат различни сфаќања за тоа што треба да се подразбира под овој поим.

Меѓутоа, се чини дека преовладуваат сфаќањата што се блиски или идентични на поширокото дефинирање на поимот наставен план и програма, со таа разлика што некои автори под тоа го подразбираат и реалниот процес на изведување на наставата, односно реализирање на курикулумот, а други не.

Поимот наставна програма

Поимот наставна програма има традиционални и современи дефинирања. Од групата на позастарени дефинирања ги наведуваме следниве:

„Наставната програма е училиштен документ со кој се пропишуваат обемот, длабочината и редоследот на наставните содржини во одделен наставен предмет. Затоа, наставната програма е конкретизација на наставниот план..." [1]

Споменатите дефиниции се пример за типично традиционално определување на овој поим. Тоа сфаќање долго време било доминантно и во нашите образовни теорија и практика. Не е спорно дека програмата е службен документ. Спорни се содржината (структурата) на тој документ, неговата трајност, кој го изработува, донесува и друго.

Заедничко за сите цитирани дефиниции на наставната програма е тоа што:

- прво, во нив, за програмите се говори само како за готов, усвоен службен документ

1 Potkonjak, N i dr. (1989), Pedagoska enciklopedija 1 i 2, Beograd: Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, str.101

од потрајна вредност, а не како за нешто што е повеќе отколку макар и службен документ и што е во постојан развој:

- второ, во нив се говори само за еден елемент на програмата - за содржината на наставата, односно за нејзините обем, длабочина, редослед на изучување. Тоа значи дека со програмите се определува само што ќе се изучува - кои знаења, навики и умеења треба да ги усвојат учениците.

Малку поинаку програмите се дефинираат со Законите за основно и средно образование во нашата земја од 1995 година.

Во Законот за основно образование се вели: „Со наставните програми се утврдуваат целите, задачите и содржините на наставните предмети, како и профилот на кадарот што ја реализира програмата".

Во Законот за средно образование стои: „Со плановите и програмите за воспитно-образовната дејност се утврдуваат целите и задачите, содржините, видот и траењето на образованието во јавните и приватните училишта, како и профилот на кадарот кој ја реализира програмата".

Меѓу посовремените определувања на овој поим се следниве:

„Наставна програма: Наставниот план се конкретизира со наставни програми, со кои се пропишува што ќе се изучува по предметите предвидени со планот, т.е. кои знаења, умеења и навики треба да ги стекнат учениците во секое одделение, клас. Квалитетната наставна програма започнува со набројување и со образложување на образовните и воспитните задачи на соодветниот наставен предмет, а завршува со излагање на основните методски упатства за работа на реализирање на програмираните наставни содржини". [1]

- „Наставна програма: Програмата се разработува по предмети и одделенија / класови. Таа кажува што се учи: подрачја, целини, теми, единици на содржината. Програмата (од грчки programma-цел, замисла, намера, нацрт, распоред по кој ќе се работи) не може да се сведе на гола содржина. На ниво на изведба, програмата значи многу повеќе: социјални интеракции, форми на работа, стратегија, постапки, извори на знаење, организација, технички уреди... севкупност на сите случувања насочени кон поставените цели на наставата".[2]

Од овие дефиниции на поимот наставна програма се забележува дека наставната програма опфаќа повеќе елементи, за разлика од традиционалните определувања со кои се вели дека „наставната програма ги пропишува обемот, длабочината и редоследот на наставните содржини"[3], односно цели, задачи, содржини, дидактичко-методски упатства за организација на наставата или наставна технологија.

Ова определување на поимот наставна програма е блиско до сфаќањата на западните теоретичари за поимот курикулум. „Курикулумот се базира на дидактичкиот циклус, кој ги интегрира: јасноста (на дефинирање) на целите; разработениот процес (содржина+техника/уреди, средства, извори+... систем од активности на поучување и учење, насочување и регулирање на процесот); вреднувањето (евалуацијата) на постигнувањата".[4]

Во Законот за средно образование[5] се вели: „Со наставните планови и програми се уредуваат целите, наставните подрачја, теми и содржини, образовните стандарди и профилот на наставникот што ја реализира наставата".

Образовните стандарди, на предлог на Државниот испитен центар, ги донесува министерот.

1 Bakovljev, M., (1984), Didaktika, Beograd: Naucna knjiga, str.23

2 Jelavic, F., (1995), Didakticke osnove nastave, Zagreb: Naklada slap, str:25

3 Poljak, V., (1970), Didaktika za pedagoske akademije, Zagreb: Skolske novine, str:28

4 Jelavic, F., (1995), Didakticke osnove nastave, Zagreb: Naklada Slap, str:11

5 Закон за изменување и дополнување на Законот за средно образование од 1995 година, (2004), член 21.

Програмите се изработуваат од страна на стручни, компетентни лица во Бирото за развој на образованието, според модел на програми кој го донесува министеротна предлог на Бирото за развој на образованието. Во моделот се утврдува и флексибилноста во реализацијата на наставните подрачја и теми.

Според овие одредби, покрај содржините и целите како елементи на структурата на програмите, се опфатени и образовните стандарди.

Квалитетот и ефикасноста на образовната програма треба да се остваруваат преку наставни програми во кои се вградени современи научни и технички сознанија, примена на активни методи на учење и настава кои обезбедуваат трајни и применливи знаења.

Премин кон курикулум

Промените кон кои се стреми нашиот образовниот систем и современата концепција на наставата претежно се насочени кон курикуларните ориентации. Пред прифаќањето на нова филозофија која ќе ја сочинува сржта на новите идеологии на образовните концепти, особено се битни критичкиот осврт и анализите на досегашното домашно образовно искуство и крититичките опсежни анализи на странските искуства, можностите за апликација на тие искустава во наши услови и новите светски едукативни тенденции.

Промената и преминот кон курикулумот може да се наречат и премин од култура на наставни планови и програми, кон култура на курикулумот затоа што таа се одликува со потполно нови есенцијални контури:

- преместување на тежиштето на образовниот процес од содржините кон целите и кон резултатите на образованието;
- насочување кон квалитетот на резултатите и кон квалитетот на процесот на образование;
- развој на систем за евалуација и за самоевалуација во образованието;
- насочување кон ученикот и кон процесот на учење;
- поттикнувачко, развојно насочено окружување;
- одговорност, стручност и континуирана надградба на наставниците;
- локална и поширока општествена поддршка од заедницата за ефикасен и квалитетен образовен систем.

Кратко би можело да се каже дека курикулумот најчесто бара:

- отворање простор за активно учество на сите заинтересирани во процесот на образование;
- одредено ниво на самостојност на училиштето;
- вклучување на воннаставни активности во образовните подрачја;
- професионална самостојност и одговорност на наставникот;
- квалитетен наставен процес.

Сето ова овозможува конструктивно одговарање на општествените предизвици, квалитет и развивање предиспозиции за доживотно учење.

Како индикатори на курикулумот се јавуваат: ученичкото ниво, различноста и комплексноста

на образовните интереси, постојаниот пораст на знаењата и на способностите и нивниот квалитет, потребата за формирање на флексибилна ученикова самоактуелизирана личност во внатрешноста на светот кој се менува.

Користена литература:

- Moller, C. (1994), Didaktika kao teorija kurikuluma, Zagreb: Educa,
- Jelavic, F. (1995), Didakticke osnove nastave, Zagreb: Naklada Slap
- Kelly, A.V. (2009), The Curriculum: theory and practice 6th Edition, London: SAGE Publications Inc
- Lalić, N., Mirkov, S., Spasenović, V. (2000), Nastavni programi i usvajanje nastavnih sadržaja, Zbornik 32: Beograd: Institut za pedagoška istraživanja,
- Mortensen, D., Schmuller, A. (1973), Pedagosko vodenje u suvremenim skolama, Sarajevo: Svjetlost
- Bakovljev, M. , (1984), Didaktika, Beograd: Naucna knjiga,
- Jelavic, F., (1995), Didakticke osnove nastave, Zagreb: Naklada slap,
- Poljak, V., (1970), Didaktika za pedagoske akademije, Zagreb: Skolske novine,
- Jelavic, F., (1995), Didakticke osnove nastave, Zagreb: Naklada Slap,
- Previšić, V. (2007), Kurikulum: teorije, metodologija, sadržaj, struktura, Zagreb: Školska knjiga.
- Закон за изменување и дополнување на Законот за средно образование од 1995 година, (2004), член 21.
- http://hr.wikipedia.org/wiki/Kurikulum

Н.А. Коваль, М.С. Жиляева
«Тамбовский государственный университет им. Г.Р. Державина»
«Читинский государственный университет», e-mail: m.jiliaewa@yandex.ru

К ВОПРОСУ О СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ СТРАТЕГИЯХ РАЗВИТИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Развитие этнокультурной компетентности предполагает не только позитивное отношение к наличию в обществе различных этнокультурных групп, но и умение понимать их представителей, взаимодействовать с партнерами из других культур, а также гибко адаптировать, изменять и анализировать собственное поведение и действия в процессе общения с представителями других культур. Данное определение понятия «этнокультурная компетентность» раскрывает элементы структуры и обуславливает стратегии ее развития.
Рассматривая стратегии развития этнокультурной компетентности в теории и практике социальной психологии [Г.М. Андреева, 2008, 2009, Т.Г. Стефаненко, 1999 – 2008, Д.В. Берри и др., 2007] мы опираемся положение о том, что основной целью развития компонентов этнокультурной компетентности (когнитивного, аффективно-поведенческого и ценностно-мотивационного) является выборка единой стратегии, так как:

- в современной этнокультурной среде человеку необходимо обладать особой компетенцией - способностью таким образом подать различие культур, чтобы отдельные представители смогли в процессе общения достойно представить себя и попытаться так же понять позиции другого;
- чтобы обеспечить развитие этнокультурной компетентности в условиях многонационального и поликультурного региона, когда необходима культурная сенсибилизация, в которой такие явления как стресс, неуверенность, недовольство и игнорирование как феномены соприкосновения культур должны быть пережиты не со стороны, а "изнутри" на основании конкретного жизненного опыта;
- за культурной сенсибилизацией следует развитие культурно - аналитических способностей, которые создают пространство для интерпретации: понимание собственного культурно - обусловленного поведения и понимания действий представителей других культур, что способствует интеграции культурного опыта;
- развитие этнокультурной компетентности происходит с одной стороны на контрасте между своей и чужой культурой, но с другой стороны при их тесном взаимодействии;

Анализ научной отечественной и зарубежной психологической и социально-психологической литературы позволил выделить следующие социально-психологические стратегии развития этнокультурной компетентности [Г.М. Андреева, Дж. Берри и др., Д. Мацумото, Т.Г. Стефаненко]:

1. Стратегия индивидуального изменения, когда объектом изменений выступает отдельный человек, в ходе реализации данной стратегии оптимизируется его существование в социуме.

2. Стратегия вмешательства, которая подразумевает организационное развитие

или культурное изменение при помощи различных психологических техник для совершенствования взаимодействия в социуме; проектирование каких-либо ситуаций и помощи конкретному лицу в развитии этнокультурной компетентности.

3. Межкультурные стратегии, которые состоят из двух взаимосвязанных компонентов: установок и поведения, результатов такого взаимовоздействия становятся социокультурная и психологическая адаптация к этнокультурной среде.

4. Стратегии аккультурации, как одна из форм культурного изменения, которое происходит как результат контакта с другими культурами; индивидуумы – представители различных этнокультурных групп, вступают в длительный контакт, который приводит к изменению культурных паттернов, изменению поведения, как вследствие культурной трансмиссии, так и под влияние экологических, демографических факторов.

- психологическая аккультурация – изменения, которые претерпевает индивид в результате нахождения в контакте с другими культурами и в результате аккультурации, через которую проходит его культурная группа [см. рис. 1].

Рис. 1. Стратегии аккультурации.

Стратегия интеграции, какпринятие культурного разнообразия как ценности общества, относительно низкий уровень предубеждений, положительные взаимоотношения между этнокультурными группами, ощущение принадлежности к большому обществу и отождествление себя с ним.

Стратегия сепарации предполагает относительное предпочтение сохранить свою идентичность, стремление сохранить самобытность этнической культуры при отсутствии стремления принадлежать к большому обществу с приоритетом внутригрупповых связей.
Стратегия ассимиляции - это процесс, в ходе которого осознание общности с одной национально-культурной группой сменяется идентификацией с другой; происходит путем идентификации с культурой, религией, национальными или политическими идеалами ассимилирующей среды или посредством смешанных браков.

Стратегия маргинализации – осознанное или неосознанное стремление относиться к двум или нескольким этнокультурным группам, характеризующееся утратой прежних социальных норм поведения с неполным усвоением культурных, этических традиций новой этнокультурной среды (маргинализация поведения), размыванием чётких социальных, культурных ориентиров, традиций (маргинализация сознания).

Мультикультурализм как стратегия развития этнокультурной компетентности, которая ориентируется как на сохранение культурной самобытности и особенностей всех этнокультурных групп, так и на контакт и участие всех групп в большом плюралистическом обществе.

В процессе реализации стратегий аккультурации происходят изменения на двух уровнях: культурном и индивидуальном, результатом реализации данных стратегий становится психологическая и социокультурная адаптация, а этнокультурная компетентность, в свою очередь, рассматривается как результат социокультурной адаптации [см. рис. 2].

Рис. 2. Изменения в процессе реализации стратегий аккультурации.

Культурный уровень Индивидуальный уровень

5. Стратегии идентичности – выдвигаются на первый план тогда, когда люди находятся в контакте с другой культурой, а не живут в пределах единственной культуры.

Основой понимания этнокультурных различий и развития этнокультурной компетентности с позиции реализации стратегии идентичности является ценностно-эмоциональное отношение к членству в этнокультурной социальной группе или группах. Это понятие включает как когнитивный компонент (знание о том кем является определенный человек в этнокультурной и социальной категории), так и аффективно-поведенческий компонент (отношение и чувство привязанности к этой категории) и ценностно-мотивационный компонент (степень и значимость привязанности). Реализация данной стратегии с точки зрения развития этнокультурной компетентности необходима, так как она вступает в действие тогда, когда необходимо мотивировать личность на достижение положительной социальной идентичности, что бы хорошо думать, знать, представлять свою собственную этнокультурную группу в то же время не противопоставляя ее остальным этнокультурным группам, что особенно важно в профессиональной деятельности специалиста социальной сферы.

Все выше перечисленные стратегии, возможно, отнести к социально-психологическим стратегиям, которые могут применяться для развития этнокультурной компетентности специалиста социальной сферы в многонациональном регионе.

Литература:

- Андреева Г.М. Социальная психология. – М.:АСПЕКТ ПРЕСС, 2009, с. 319 – 322.
- Берри Дж.В. и др. Кросс-культурная психология. – Харьков, 2007, с. 380 – 389.
- Психология и культура /Под ред. Д. Мацумото. – СПб.: Питер, 2003, с.53 – 57.
- Стефаненко Т.Г. Этнопсихология: практикум. - М.:АСПЕКТ ПРЕСС, 2008, с.112 – 113.

Н.А. Коваль
ГОУВПО "Тамбовский государственный университет имени Г.Р.Державина»
e-mail: spsy@tsu.tmb.ru

ЦЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА КАК СОДЕРЖАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Ценности человека определяются как внутренний стержень культуры общества, объединяющее звено всех отраслей духовного производства, всех форм общественного сознания в их совокупности. В системе ценностей находит свое отражение формирующийся многомерный образ мира, готовность личности к изменению окружающего мира.

Анализируя роль ценностей в межкультурном пространстве, следует исходить из отношения субъект-объект, то есть из того, какие значения приписываются субъектом объектам внешнего мира, как он их переживает и оценивает. Ценностные отношения субъекта к внешнему миру опосредованы ориентацией человека на других людей, на общество в целом, на существующие в нем идеалы, представления и нормы. Отдельный человек может пользоваться лишь теми ценностями, которые имеются в обществе. Поэтому ценности человека в основе своей суть ценностей окружающей его общественной жизни.

Исходя из этого ценности можно разделить на три категории:

1) материальные ценности – техника и материальные блага. Они выполняют функцию стимулятора индивидуально-психического развития лишь в совокупности с общественно-политическими и духовными ценностями;

2) общественно-политические ценности – свобода, братство, равенство, справедливость;

3) духовные ценности – образование, наука, искусство. Направленность личности на те или иные ценности, составляет ее ценностные ориентации.

Можно выделить два полюса ценностного отношения к миру – предметные ценности, которые выступают как объекты направленных на них потребностей, и ценности сознания или ценности-представления. Первые есть объекты оценок личности, а вторые выступают в качестве высших критериев для таких оценок. Предметные ценности выражают деятельную потребность человека, они являются «знаками», опредмеченными во внешних объектах человеческих способностей и возможностей, символизирующих последние в виде «значения» предметов, получивших социальную санкцию.

Под предметными ценностями обычно понимают любые материальные или идеальные явления, ради получения, сохранения и обладания которыми индивид, социальная группа, общество предпринимают усилия, то есть ценности – это то, ради чего люди живут. Исследователи выделяют две категории ценностей: сквозные ценности, являющиеся основными в любой сфере деятельности (трудолюбие, инициативность, честность, порядочность, терпимость, доброжелательность, вера, милосердие и др.) и фундаментальные ценности, не зависящие от сферы и обстоятельств жизнедеятельности.

В последние годы появилось значительное число исследований, раскрывающих и конкретизирующих эту проблему. В связи с этим все чаще встает вопрос о связи индивидуальных ценностей и смысла жизни, жизненного пути и жизненных планов индивида, его самоопределения, самоуважения, самоутверждения.

В контексте социокультурной обусловленности как основное средство принятия

личностью ценностей общества может рассматриваться понятие «деятельность», занимающее ключевое место в теории А.Н. Леонтьева. По его мнению, становление личности заключается в закономерной перестройке систем отношений и иерархии смыслообразующих мотивов в процессе общения и деятельности, в становлении тем самым «связной системы личностных смыслов». Другие исследователи связывают становление личности с решением вопроса о смысле собственной жизни.

В концепции субъект-объектных взаимодействий понятие субъективных ценностей ассоциируется с понятием значимости, предполагавшим связь индивидуальной представленности значений с эмоционально-мотивационной сферой. Здесь понятия о личностном смысле и значении являются универсальными конструктами, позволяющими исследовать особенности сознания, деятельности и личности, узловыми моментами процесса становления представлений о смыслах как важнейших образующих сознания. Развивая эти идеи, можно сделать вывод, что всякая ценность характеризуется двумя свойствами – значением и личностным смыслом. Значение ценности представляет собой совокупность общественно значимых свойств, функций предмета или идей, которые делают их ценностями в обществе. Личностный смысл ценностей – это их отношение к потребностям человека. Он сам является объектом, выполняющим функцию ценностей, а также зависит от самого человека. В силу того, что ценность есть предмет потребностей человека, а таким предметом может быть вещь или идея, ценности здесь представлены двумя категориями – материальными и духовными.

Материальные ценности – орудия и средства труда, вещи непосредственного потребления, компоненты значений которых могут быть представлены следующими основными свойствами: физическим статусом; техническим устройством; праксеологическими функциями; социально-экономической формой.

Духовные ценности есть идеи (политические, правовые, моральные, эстетические, философские и религиозные). Они в силу своей природы характеризуются такими основными свойствами, как: информационным содержанием и истинностной характеристикой; материальным воплощением; аксиологической функцией; социально-экономической формой.

Ценности по отношению к индивидуальному сознанию находятся в двояком положении: они отражены в нем как значения, имеющие для индивида определенный смысл. При этом в состав значений включаются такие компоненты, которые характеризуют их как ценности, то есть их социально опосредованные функционально-праксеологические определения.

Необходимо отметить, что двойственность системы ценностей личности как высшего регулятивного образования заключается в том, что она не только определяет формы и условия реализации побуждений человека, но и сама становится источником его целей.

На двойственный характер ценностей указывают многие ученые. Ценности становятся фактом сознания благодаря опыту. Поскольку природа опыта социальна и одновременно индивидуальна, ценности также приобретают двойственный характер. Они социальны, поскольку обусловлены опытом в связи с положением человека в обществе, системой воспитания, системой усвоенных им от общества и групп значений, и одновременно индивидуальны, поскольку в них сосредоточен неповторимый жизненный опыт данного лица, своеобразие его интересов и потребностей, его привычки и усвоенные типы поведения.

Ценности выступают важным связующим звеном между обществом, социальной средой и личностью, ее внутренним миром.

Ценности личности, с одной стороны, это формы допустимого в данном обществе удовлетворения базовых потребностей и нужд человека. С другой стороны, это обобщенные представления людей о целях и нормах своего поведения, воплощающих исторический опыт и концентрированно выражающих смысл культуры отдельного этноса и всего человечества. То есть ценности представляют собой «поле возможных мотивационных образований субъекта» – «индивидуальные ценности», и в то же время – культивируемые в обществе внешние критерии оценки ситуации, на которые субъект опирается в процессе выбора мотива, – «общественные ценности».

Индивидуальные ценности выступают как внутренние носители социальной регуляции, закрепившиеся в структуре личности. Механизм формирования индивидуальных ценностей – интериоризация личностью социальных ценностей. Осознание некоторого предмета как общественной ценности предшествует его превращению в личностную ценность – регулятор индивидуального поведения. Таким образом, ценности выступают как укорененные в структуре личности общесоциальные регуляторные механизмы.

Ценности, выступающие как обобщенные цели и средства их достижения, выполняют функцию фундаментальных норм, которые заставляют индивида осуществлять социально одобряемый выбор своего поведения в жизненно значимых ситуациях.

Осознание личностью ценности предполагает наличие у неё определенного способа ориентирования в каком-либо виде или группе ценностей. Живя в обществе, человек всегда придерживается определенных норм, ценностей. Наличие у человека определенных ценностей характеризует уровень его культуры.

Ценности личности традиционно связывают с культурными особенностями. Считается, что культура опосредованно детерминирует поведение и общение личности через ценности, нормы, роли, социальные, когнитивные и аффективные процессы, через обычаи, традиции.

Ценности культуры – это важнейшие и глубинные принципы, определяющие отношения человека с природой, социумом, ближайшим окружением и самим собой. Но они ничего не могут определять до тех пор, пока не будут присвоены человеком, пока не станут для него значимыми. Ценности – это номинальные образования, просто ничем не наполненные формы. Это относится и к общественным ценностям, которые предлагаются личности государством в виде законов, и к архетипическим ценностям, которые еще К. Юнг определял как «способ, форму мышления, с помощью которой наши предки познавали себя, Вселенную и Богов». Именно поэтому внешняя социальная ценность лишена смысла, каждый человек вкладывает в неё свой уникальный смысл, который определяется его духовно-нравственным потенциалом.

Можно предположить, что система ценностных ориентаций имеет многоуровневую структуру. Вершина её – духовные ценности, связанные с идеалами и жизненными целями. Система ценностных ориентаций личности представляет определенную сложность её детерминации социальным, имея многослойную и многоплановую опосредованность всех зависимостей в этой сфере. Ценностные ориентации не являются чем-то абсолютно упорядоченным и неподвижным, они противоречивы и динамичны, отражают как главные, существенные, стержневые изменения взаимозависимости личности и мира, так и смену текущих, мимолетных, в известной мере случайных жизненных ситуаций. Система ценностных ориентаций выступает в качестве регулятора и механизма личностного развития и служит функциональной основой для развития межкультурной коммуникации в современном мире. Для Запада в большей степени свойственны ценности практицизма, рационализма, индивидуализма, свободы, демократии и др. Для Востока характерны духовность, идеализм, коллективизм, общинное начало и др. Это обусловлено неравномерностями эволюции

Запада и Востока, их культуры и другими социокультурными предпосылками. Отсюда межкультурная коммуникация выступает основанием для создания мультикультурной модели культурной политики в цивилизованном обществе, направленной на сохранение культурного генофонда как всего человечества, так и каждой отдельной страны (3).

Литература

- Коваль Н.А. Психология духовности личности. Тамбов., 1996
- Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. М., 1975
- Наместникова И.В. Межкультурная коммуникация как социальный феномен: диссертация...доктора философских наук: 09.00.01 Москва, 2003, 330 с
- Сержантов В.Ф. Человек, его природа и смысл бытия. М., 1990
- Соловьев В.С. Оправдание добра. Соч.: В 2 т. М.;1988

М.В.Коваль
Международный славянский институт, e-mail: Overmars@ya.ru

ДИАЛОГ КАК УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Современное общество отличает разностороннее сотрудничество, связанное с поисками «со-развития» и взаимной безопасности. В современном мире ни одно государство, невзирая на его культурную специфику, не может избежать вовлеченности в международные процессы экономической и политической модернизации.

Трудно представить, к примеру, что в этом тесной взаимозависимости западные страны могут обеспечить свою безопасность, отвлекаясь от проблем, существующих в не их мире. Кроме того, сами западные общества сталкиваются с рядом существенных проблем, связанных, например, с экологией, доминированными культом потребления и растущей примитивизацией жизни в рамках массовой культуры.

В этих условиях рождается и развивается диалог между Западом и Востоком. Происходит поиск общего языка, культур, согласованности действий в разрешении общих проблем, поиск общих целей, ценностей. На диалог выходят уже не столько страны, сколько их подсистемы. Важность его состоит в том, что будет быстрее: нарастание разрушительных сил или диалог, основанный на понимании диалогичности самой истины, на том, что понимание одного человека предполагает взаимопонимание «Я-Ты» как совершенно различных личностей, обладающих разными культурами, языками, ценностями, коммуникацией, различными, но необходимыми для жизни друг друга.

Основными характеристиками диалога в данном случае являются: равенство сущностных позиций общающихся (субъект-субъектные отношения); доверительная взаимная открытость обеих сторон; отсутствие оценочного, «измеряющего» отношения к каким бы то ни было сторонам самобытности каждого; взаимное принятие друг друга как неповторимых и ценных личностей.

Особое отношение к партнеру по диалогу определяется М. М. Бахтиным как состояние «вненаходимости», как «доминанта на собеседнике», в гуманистической традиции - как способность к децентрации. Суть такого отношения - отсутствие попыток приписывания «Другому» (партнеру по общению) каких- либо отсутствующих у него черт, мотивов, побуждений - как чужих (в чем оказывается действие стереотипного восприятия другого человека и как результат – атрибуция).

Диалог является естественной средой развития личности, одной из основополагающих форм проявления человеческой индивидуальности. Следовательно, диалог как форма общения может быть не только средством достижения тех или иных целей, решения задач, но представляет собой самостоятельную ценность человеческой жизни. Отсутствие или дефицит диалогического общения ведут к различного рода искажениям личностного развития, росту проблем на внутри- и межличностном уровне, росту неадаптивного поведения в обществе.

Известным психологом в области контактного взаимодействия Л.Б. Филоновым диалог рассматривается как форма взаимного дополнения общающихся. По его мнению,

для устранения преград объединению людей, нейтрализации ситуаций, создающих несинхронность в их действиях» служит диалог, порождающий потребность в переговорах для достижения согласий, взаимных целей, решения задач.

Как видим, диалог выступает необходимым условием успешной межкультурной коммуникации.

Коммуникация в данном случае выступает как способ организации прямых и обратных связей между локальными подсистемами культуры (субкультурами внутри отдельной культуры), индивидами внутри отдельной культуры или на уровне межкультурного общения, а также между инокультурами и даже между разновременными культурами. Поэтому реальность процесса межкультурной коммуникации предстает в виде взаимодействия и взаимопонимания:

а) культур, передающих своеобразие общественно - исторических условий и специфику культурной жизни;

б) языка, отражающего культуру народа и выступающего определенной формой культурного поведения;

в) субъекта-носителя культуры.

Исходя из этого, в межкультурной коммуникации можно условно выделить составляющие элементы, которые позволяют вести речь об ее особенностях:

- коммуникативная составляющая межкультурной коммуникации направлена на реализацию правил общения посредством знаков, символов, культурных традиций, характерных для той или иной социокультурной общности, с целью достижения взаимопонимания;

- интерактивная – нацелена на межличностное взаимодействие субъектов - носителей разных культур. Такое взаимодействие основывается на личностных характеристиках коммуникантов. Следствием данного процесса является взаимоотношение;

- перцептивная составляющая позволяет выявить механизм взаимного познания и сближения различных социокультурных общностей -взаимопознание.

На основании этого направленность процесса межкультурной коммуникации связана с достижением взаимопонимания, установлением взаимоотношений, взаимопознанием и сближением различных культурных общностей.

Если понимать коммуникацию в широком смысле как общение, то она всегда реализуется как диалог между культурами и индивидами, выступающими ее носителями. Отдельный человек как существо социальное, вступая в коммуникацию с представителем другой культуры, всегда «диалогизирует» от имени своей культурной общности, социального «мы», в рамках которого произошло его становление как личности.

В качестве структурной единицы, «обслуживающей сферу социального общения» (Ю. Лотман), выступает язык. Как средство коммуникации язык выступает знаковой формой культуры и позволяет говорить о символической природе культуры и соответственно коммуникации. Это означает, что любой предмет становится культурным объектом лишь тогда, когда он приобретает то или иное значение в зависимости от его включения в соответствующую систему культурных отношений. Это включение осуществляется благодаря коммуникации.

Таким образом, межкультурная коммуникация закрепляет в виде системы символов и знаков и языкового выражения культурное и общественное значение информации и создает особое семиотическое пространство, которое выступает важнейшим условием

сознательной общественной деятельности людей, их взаимодействия. Благодаря этому происходит фиксация, хранение и передача общечеловеческих ценностей и принципов, которые становятся далее условием целенаправленной деятельности людей сначала на уровне сознания, а затем и на практическом уровне.

Коммуникация включает в культурные отношения не только духовные ценности, но и любые знаковые системы. К примеру, быт, повседневность, которые не менее важны для понимания культуры, чем «элитные» образцы, зафиксированные в искусстве. Ю.М. Лотман отмечал, что «вечное носит одежду времени» и такой «одеждой» культуры выступает ее проявление, в том числе и на уровне быта.

Именно поэтому понимание другой культуры обеспечивается лишь глубоким проникновением на все ее уровни, своеобразным вживанием в нее, а не через простое восприятие зафиксированных культурных феноменов. Нельзя понять, к примеру, культуру прошлого, «не примерив» на себя (хотя бы мысленно) одежду, манеры поведения, стиль общения, моду, предрассудки и ритуалы, которые были свойственны человеку данной культуры.

В научном анализе межкультурной коммуникации можно выделить два основания. Первое ориентирует на целостный подход к культуре как к единству специфических модификаций и слоев. С одной стороны, культура рассматривается как феномен мирового, глобального характера, а с другой - как феномен, существование, развитие и индивидуальная неповторимость которого обусловлены социокультурными и культурно-историческими обстоятельствами и реалиями исторического бытия конкретного народа.

Второе основание выводит на дифференцированный подход в интерпретации социокультурной и культурно-исторической информации, которые несут в себе, прежде всего, язык и продукты культуры (артефакты).

Такой подход позволяет теоретически «охватить» феномен межкультурной коммуникации и рассматривать его как совершенно конкретное - практически и теоретически - социальное явление. Если исходить из того, что главный смысл коммуникации состоит в адаптации по отношению к другому и взаимодействию с ним, то можно заключить, что межкультурная коммуникация несет в себе возможности познания самого субъекта - носителя культуры.

Межкультурная коммуникация — это когнитивно-коммуникативная среда. Она эксплицирует наряду с коммуникативной функцией культуры ее культурно-прагматическую и аксиологическую функции и открывает возможность выделения социокультурного пространства как общего и национально-специфического, воссоздающего картину мира и самого субъекта, принадлежащего к конкретной культурной общности.

Система человеческих взаимоотношений опосредуется культурой, которая определяет их характер и эффективность. Но в ходе различных видов деятельности складывается потребность в поиске более совершенных и эффективных форм коммуникации. Это порождает различные роли и назначение тех или иных ее форм. Иными словами, в зависимости от разнообразных причин различные формы коммуникации приобретают соответствующее назначение в жизнедеятельности общества, то есть функцию.

Литература

- Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М., 1986
- Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. М., 1996
- Наместникова И.В. Межкультурная коммуникация как социальный феномен: диссер-

тация...доктора философских наук: 09.00.01 Москва, 2003, 330 с.

- Филонов Л.Б. Коммуникация, общение, взаимодействие /Л.Б. Филонов//Мир психологии. 1996. - №3. – с. 12 - 16

И.Б. Коняхина
Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ,
e-mail: Vgk007@mail.ru

САМОРЕАЛИЗАЦИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ОДНА ИЗ ЦЕНТРАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ДИАЛОГЕ «ВОСТОК-ЗАПАД»

Самореализация специалистов в профессиональной деятельности обусловлена возрастанием роли личной ответственности человека за свою жизнь и личностно-профессиональное развитие. Важнейшими психологическими характеристиками человека являются степень активности, его собственных усилий, направленных на преодоление жизненных трудностей, чувство личной ответственности за происходящие события. Острое значение эти характеристики приобретают в ходе социальной адаптации к часто меняющимся условиям современной жизни. Современный социум предъявляет колоссальные требования к специалисту в плане роста его профессиональной компетентности и личностно-профессионального развития.

Тем не менее, в психологии и акмеологии общепризнано, что смысл жизни каждого человека может состоять в его наиболее полной самореализации. Полнота самореализации означает максимальную успешность развития своих способностей, использование социальных условий для раскрытия задатков и одаренности, а вместе с тем и возможную пользу, которую он может принести своим близким, обществу, в котором живет, человеческой цивилизации в целом.

Проблема оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности может быть представлена в системе переподготовки и повышения квалификации.

Проблема развития профессиональной самореализации специалистов в условиях их переподготовки и повышения квалификации предстала в полном объеме в результате анализа обращений специалистов в систему переподготовки и повышения квалификации.
Проанализируем личности специалистов, которые обратились в эту систему. Они, как правило, сталкиваются с проблемами в профессиональной деятельности и личностно-профессиональном развитии.

В первую очередь, это нехватка и устаревание знаний, что выступает проблемой в деятельности специалиста, его карьерного развития. С этими специалистами понятна и ясна программа работы – вооружить современными знаниями, методами получениями профессиональных знаний, повысить уровень профессиональных умений и навыков.

Во-вторую очередь, мы рассматриваем группу специалистов, которые обратились за помощью в систему переподготовки и повышения квалификации, которым для разрешения профессиональных проблем необходимо решить личностные проблемы. Это безработные, или разочаровавшиеся в своей профессиональной деятельности, или неадекватно профессионально определенные, в том числе достаточно молодые люди (до 25 лет) и др.
Эти специалисты при обсуждении проблем переподготовки и повышения квалификации начинают со своей проблемы профессиональной самореализации. О самореализации так

или иначе давно писали многие и философы, и писатели, и психологи, но данная тема сложна и многопланова - именно из-за своей «неопределенности» (а точнее - из-за многовариантности определений).

Самореализация человека возможна в различных сферах. Самореализация связана с наработкой критериев оценки достижений, со стремлением к некоему моральному идеалу, с намерением воплотить в собственном поведении свое представление о ценности индивида. Но на самом деле речь идет о большем. Самореализация влечет за собой реализацию мира. «Самореализация – это не вещь, которую можно иметь или не иметь. Это процесс, не имеющий конца, подобный буддийскому пути просветления. Это – способ жизни, способ работы и отношение к миру, а не единичное достижение» (А. Маслоу, 1, С. 82).

Известно, что наиболее полное раскрытие способностей человека возможно лишь в общественно значимой деятельности. Причём важно, чтобы осуществление этой деятельности детерминировалось не только извне (обществом), но и внутренней потребностью самой личности. Деятельность личности в этом случае становится самодеятельностью, а реализация её способностей в данной деятельности приобретает характер самореализации.

Самореализация - это, по мнению психологов гуманистической школы, врожденная тенденция, которая приводит каждого к тому, что он старается полностью использовать свои потенциальные возможности. Таким образом, он может достичь удовлетворения своих важнейших потребностей, вплоть до полноценного включения в социальную жизнь и уважения со стороны других.

Особенность потребности в самореализации состоит в том, что удовлетворяя её в единичных актах деятельности (например, написание романа, создание художественного произведения) личность никогда не может удовлетворить её полностью.

Удовлетворяя базовую потребность в самореализации в различных видах деятельности, личность преследует свои жизненные цели, находит свое место в системе общественных связей и отношений. Было бы грубой утопией конструировать единую модель самореализации «вообще». Самореализации «вообще» не существует. Конкретные формы, способы, виды самореализации у разных людей различны. В поливалентности потребности в самореализации выявляется и получает развитие богатая человеческая индивидуальность. Вот почему, говоря о всесторонней и гармонически развитой личности, нужно подчеркивать не только богатство и всесторонность её способностей, но и (что не менее важно) богатство и многообразие потребностей, в удовлетворении которых осуществляется всесторонняя самореализация человека.

Теорию самореализации дополняют также идеи «смысла жизни» (В. Франкл, 2), «ответственности за право свободы» (Э. Фромм, 3), «актуализаторской деятельности» (Э. Шостром, 4).

В основе самореализации лежат индивидуальные способности, знания, умения, навыки, нравственные и мировоззренческие качества, определяющие в конечном счете масштаб личности человека, его реальный вклад в обогащение материальных и духовных ценностей мира.

Самореализация человека рассматривается как мотив, как опредмечивание (предметное наполнение) его сущностных сил и потребностей, стремление продолжить свое бытие как личности в других людях. Так личность со-творяет и о-творяет себя – в моментах выхода за границы себя и своих возможностей, представленности себя в других людях и воспроизводстве другого человека в себе. При этом человек оказывает (непосредственно, опосредованно) воздействие на все социокультурное пространство.

Мы предположили, что с психолого-акмеологических позиций оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности средствами переподготовки и повышения квалификации - это целенаправленная деятельность по созданию инновационной модели образовательной системы, ориентированной на оптимизацию самореализации специалистов в профессиональной деятельности средствами их переподготовки и повышения квалификации. При этом оптимизация самореализации специалистов в профессиональной деятельности – это мысленное конструирование и практическая реализация того, что возможно, того, что должно быть, или дальнейшая разработка созданной модели и доведение ее до уровня практического использования.

Оптимизацию самореализации специалистов в профессиональной деятельности можно рассматривать как структурные и процессуальные характеристики деятельности специалистов, направленной на разрешение различных проблем получения новой специальности или повышения качества профессионализма.

Оптимизация самореализации специалистов в профессиональной деятельности средствами переподготовки и повышения квалификации - это универсальный и самостоятельный в интеллектуальном и социокультурном отношениях тип деятельности, направленной на создание реальных объектов с заданными качествами, ценностно-ориентированной, глубоко мотивированной, высокоорганизованной. Оптимизация самореализации специалистов в профессиональной деятельности автономна как вид деятельности, что означает его типологическую отделимость от других интеллектуально и социокультурно выраженных видов деятельности.

В результате разработана акмеологическая модель оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности, внедрение которой позволит специалисту осознать актуальные уровни самореализации в профессиональной деятельности, создать мотивацию формирования более высокого уровня самореализации специалистов в профессиональной деятельности средствами переподготовки и повышения квалификации. Акмеологическая модель оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности содержит не только главные компоненты теоретической модели - субъект (специалист), объект (проблемы личностно-профессионального развития специалиста, его самореализации и система переподготовки и повышения квалификации специалистов различного уровня и характера), предмет (оптимизация процесса самореализации и взаимосвязь ее с профессиональным самосознанием специалиста.), форма (самопроектирование специалиста либо проектирование оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности специалистов под руководством акмеолога или психолога); средства и методы (психо - и акмеологические технологии оптимизации самореализации, а также технологии саморазвития, самосовершенствования и самораскрытия специалиста в условиях профессиональной деятельности); результат (сформированная система создания вариантов акмеологического развития личности в профессиональной деятельности и предвосхищение ее результатов в виде: многоступенчатой поуровневой самореализации в деятельности; овладения технологиями саморазвития и самосовершенствования; формирование оптимального уровня готовности субъекта акмеологического развития к самораскрытию; реализации личностно-профессионального потенциала в профессиональной деятельности). Модель оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности содержит критерии, показатели и уровни самореализации специалиста, алгоритм, методы и детерминанты внедрения путей оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности.

Уровни самореализации специалистов в профессиональной деятельности: высокий,

средний и низкий выявлены через следующие критерии и показатели самореализации специалистов: личностно-субъектный, профессионально-когнитивный, социально-оценочный, организационно-творческий. Данные критерии могут позволить описать профиль специалиста, разрабатывающего и участвующего во внедрении акмеологической модели оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности средствами переподготовки и повышения квалификации по следующим показателям: поглощенность делом как призванием, аутентичность личности, независимость в суждениях, уверенность в себе, инициативность, гибкость, критичность, внутренний локус контроля, высокая степень рефлексии, детская восприимчивость, спонтанность и естественность поведения, отношение к своим чувствам как к ценности, открытость внешнему и внутреннему опыту, стремление к глубоким личностным взаимоотношениям с людьми. В ходе нашего исследования разработаны алгоритм и методы внедрения путей оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности средствами переподготовки и повышения квалификации с учетом общего алгоритма педагогического проектирования, выявлены детерминанты оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности, к которым относятся акмеологические условия и факторы оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности средствами переподготовки и повышения квалификации: социально-организационные, образовательные, личностные. В детерминанты модели оптимизации самореализации специалистов в профессиональной деятельности входят следующие акмеологические факторы: объективные, субъектно-объективные, субъективные.

Наше исследование представляет интерес и в межкультурном аспекте, так как возможность изучения проблемы самореализации специалистов в профессиональной деятельности как в России, так и в других странах, построения на этой основе психолого-акмеологических коррекционных программ для системы переподготовки и повышения квалификации позволит не только решать проблемы безработицы в условиях мирового экономического кризиса, но и помочь специалистам в их профессиональной и личностной самореализации, самоопределении, самоактуализации и самоэффективности.

Литература

- Маслоу А. Мотивация и личность. СПб.: Евразия, 1999. - 478с.
- Франкл В. Человек в поисках смысла./Под общ. ред. Л.Я. Гозмана, Д.А. Леонтьева. М.: Прогресс, 1990. - 366 с.
- Фромм Э. Человек для себя. М.: Прогресс , 1992. – 400с.
- Шостром Э. Человек-манипулятор внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации: Пер.В.В.Данченко. К.: PSYLIB, 2003. -385с.
- Москаленко О.В.. Деркач А.А. Развитие профессионального самосознания руководителей образовательных учреждений. М.: РАГС, 1999. - 690с.

доц. д-р Марија Леонтиќ
Универзитет „Гоце Делчев", e-mail: marija.leontik@ugd.edu.mk

ДИЈАЛОГОТ МЕЃУ ИСТОКОТ И ЗАПАДОТ И ПАТОТ ДО СРЕЌАТА

Апстракт: Постојат разлики помеѓу Истокот и Западот. Но тие разлики се само надворешни, затоа што нашата цел е иста, сите ние сакаме да бидеме среќни. Истокот и Западот се должни да применат интернационален дијалог и да пронајдат пат до среќата за сите луѓе во светот. Но исто така, секое општество, секоја индивидуа мора да работи на себеси, да ги негува и да ги применува позитивните состојби на умот.

Клучни зборови: Исток, Запад, меѓународен дијалог, среќа

THE DIALOGUE BETWEEN EAST AND WEST AND THE WAY TO HAPPINESS

Abstract: There are differences between the East and the West. However the differences are only external, because our goal is the same, all of us want to be happy. The East and the West have to use international dialogue and find the way to happiness for all the people of the world. But also, every society and every individual have to work on themselves, nurture and use positive characteristics of the mind.

Key words: East, West, international dialogue, happiness

Предговор

Иако постојано се зборува за разликата меѓу Истокот и Западот, ако суштински се продре во стремежите на луѓето, ќе се види дека нивната цел во животниот век е иста. Тоа најдобро ја отсликува пораката на Далај Лама во едно негово предавање: „Верувам дека единствена цел на нашиот живот е да бараме среќа. Тоа е јасно. Дали некој верува во религија или не, дали некој верува во оваа или онаа религија, сите ние бараме нешто подобро во животот. Значи, јас сметам дека самото движење на нашиот живот е насочено кон среќата..."[1]. Со векови во далечното минатото различните цивилизации и народи, а во поблиското минато различните региони, општества и култури, среќата ја изедначуваа со материјалниот развој и богатството, културниот развој и богатството, световното задоволство, духовноста или просветленоста. Во одредени региони можеше да се забележи дека еден или повеќе елементи доминираат за сметка на другите, но тоа не причини тие да се доживеат како комплетно среќни средини. Токму поради овој факт многу современици сфатија дека човештвото може да си овозможи среќа доколку мудро го применува материјалниот развој, културниот развој

1 Далај Лама ова вака го изразува: „Верувам дека ако некој навистина сака среќен живот, тогаш е мошне важно тоа да се прави како со внатрешни така и со надворешни средства; со други зборови, умствен развиток и материјален развиток. Тука некој би додал и „духовен развиток", но кога велам „духовен", јас под тоа не подразбирам некаков вид религиозно верување. Кога го употребувам зборот „духовен", јас мислам на основните човекови добри особини. Тоа се: човечката топлина, свеста за поврзаност, чесноста, дисциплината и човечката интелигенција, соодветно водени од добра мотивација. Сите ги имаме овие особини од раѓање; тие не ни доаѓаат подоцна во животот." Види: Лама Далај. (2008). Книга на мудроста. Магор – Скопје, 15

и духовниот развој на Истокот или на Западот во својата средина. Затоа воопшто не е чудно кога ќе видиме дека високи облакодери во западен стил се градат на Истокот, дека курсеви по јога се одржуваат на Западот, а дека Денот на вљубените поради својата убава порака со ист восхит се прославува во сè повеќе земји на Исток и на Запад. Понекогаш културните придобивки на Истокот и на Западот се применуваат спонтано, а често пати свесно како резултат на глобализацијата, можноста да се патува, образува, специјализира, на можноста да се разменат искуства на разни конференции и конгреси во странските земји, соработката со странските фирми, интернет услугите кои ни овозможуваат постојано да сме во тек што се случува во светот и сл. При ова треба да сме свесни дека придобивките на Западот не се подобри во однос на оние од Истокот, ниту дека сознанијата на Истокот се посуштествени во однос на оние од Западот и да се впуштаме како што умееме во самозалажувачка среќа.

Дијалогот меѓу Истокот и Западот

Денес, повеќе од кога и да е порано, Западот и Истокот треба да воспостават конструктивен дијалог што ќе создаде атмосфера за среќа и позитивно ќе влијае да се доживее среќата. Денес и Истокот и Западот се свесни дека само еден сегмент не овозможува среќа и дека на сите нив сме должни да работиме паралелно доколку сакаме во иднина да нè следи среќата.[1] Но како што Западот и Истокот преку своите претставници и дипломати на државите и на кралствата ќе работат и ќе дејствуваат на глобален план, исто така секое општество, секој поединец кој е припадник на одредено општество, ќе треба да работи на себеси.

Дејствувањето во одредено општество и работата на себеси подразбира развивање на разбирањето за тоа кои се вистинските извори на среќата како што се човечка топлина, чувство на љубов, поврзаност и сочувство со другите луѓе, чесност и примената на човечката интелигенција во позитивни цели без нанесување штета некому и дисциплина тие да се негуваат. Ова навидум звучи едноставно, но за да се примени во практика треба мудрост, позитивна мисла, емоција и желба, волја, дисциплина и доследност. На оваа важност посочуваат сите големи светски мудреци и духовни учители. Според Далај Лама: „Првиот чекор во барањето среќа е учењето. Прво треба да научиме на каков начин ни штетат негативните емоции и однесување и како ни користат позитивните емоции. И мораме да сфатиме дека овие негативни емоции се многу лоши и штетни не само за поединецот лично туку и за општеството и иднината на целиот свет.“ Бидејќи на овој план глобално и индивидуално се работеше слабо, се случија бројни немили крвави настани во светот кои се рефлектираа и во други земји со слични проблеми, но исто така и на Балканот, кои се рефлектираа на соседните балкански земји, меѓу кои беше и Македонија. Во прилог на ова е и ставот на Е. И. Рерих: „Кога човекот во стремежот за совршенство ја развива својата духовна сила и ја насочува во полза на еволуцијата и за доброто на блиските, тој ја поништува целата своја карма и целото човештво го растоварува од негативната карма.“[2] На ова може да го надоврземе и мислењето на С. Н. Лазарев: „За да излезе од денешнава криза и да се спаси од своите чирови, човештвото мора да се научи да сака: Бога, човек човека, Вселената, светот што нè опкружува, минатото, сегашноста, иднината. Бог е Љубовта. Некои мислат дека од тоа нема ништо полесно: јас реков дека сакам и почнав да сакам. Љубовта е најсложената уметност која се постигнува со постојана работа.“[3] Токму од вакво позитивно размислување

1 Лама Далај, Катлер Хауард. (2008). Уметноста на среќата. Магор – Скопје, 56
2 Лазарев Н. С. (2007). Корекција на кармата. Лотос – Скопје, 48-49
3 Лазарев Н. С. (2004). Дијагностика на кармата. Лотос – Скопје, 152

имаме насушна потреба во Македонија кога одреден припадник на одреден народ си дозволува да смета дека вреди повеќе од припадник на друг народ, а при тоа заборава тој припадник да го гледа, почитува и сака како човек, кога за состојбата во земјата се обвинуваат други, а при тоа се заборава дека сегашноста е резултат на нашето минато, а дека со своите постапки во сегашноста ја градиме иднината на следните генерации. Место да обвинуваме и бараме виновници многу пополезно и поцелисходно ќе биде да работиме на себеси како индивидуи, на своето општество и активно да се вклучиме во глобалниот дијалог на Западот и Истокот. Овој процес е интерактивен, бара многу внимание и трпение, но води до чувството на комплетна среќа.

Како што утврдивме, среќата е состојба на умот и бара утврдување и негување на позитивни умствени состојби кои водат кон конечна среќа и утврдување и елиминирање на негативните умствени состојби кои можат да ја оневозможат среќата. Доколку се работи за средина или личност која нема предрасуди, ова ќе биде доволно за да се доживее среќата. Но доколку личноста има предрасуди, патот до вистинската среќа ќе бара преобразба на светогледот и начинот на размислување, а тоа е долг процес што бара активна работа. За жал, од ова нема да бидат поштедени многу индивидуи и општества, но исто така и дијалогот меѓу Западот и Истокот. Предрасуди сè уште постојат во однос на расата, народот, вероисповедта, полот, сексуалната определеност, мешаните бракови помеѓу различни раси, народи или вероисповеди, семејното уредување, државното уредување и сл. Предрасудите на ова поле можат да се одразат негативно на нашата среќа бидејќи во една од овие категории можат да припаѓаат нашите родители, сопатници, деца, браќа, сестри, роднини, пријатели или колеги кои се суштински чинители на нашата среќа. Но, како што претходно споменав, современиот човек од Западот и Истокот е должен да научи да развива толеранција и позитивен став кон различноста и тоа со почит да го примени во меѓусебниот дијалог. Во овој поглед може да се примени и ставот на Н. С. Лазарев: „Да се прифатат светот и луѓето онакви какви што се. Светот произлегува од љубовта, се исполнува со љубов, дејствува во љубов и станува љубов."[1]

Денес човештвото се надева дека Истокот и Западот ќе успеат да ги надминат своите надворешни несуштински разлики, негативните умствени состојби и предрасуди, ќе воспостават дијалог кој ќе поврзува и ќе се сконцентрираат на единствената цел на нашиот живот да бараме среќа и да бидеме среќни.

Заклучок

Денес дијалогот меѓу Западот и Истокот е неминовност за воспоставување хармонични односи и овозможување среќа на жителите на светот. Се разбира, успешноста на овој дијалог зависи од негувањето на позитивните умствени состојби кои водат кон вистинска среќа и доколку се работи за предрасуди, преобразба на светогледот и начинот на размислување. Ова бара активно дејствување на Западот и на Истокот, на сите општества и единки во нив, но тоа на крај ќе резултира со сегашност во која ќе се доживее среќата, а ќе се подготват услови за посреќна иднина на следните поколенија.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1 Според Далај Лама: „Чувството на задоволност е клучниот чинител за постигнување среќа. Телесното здравје, материјалните богатства и сопатниците и пријателите се трите чинители на среќата. Задоволноста е клучот што ќе го одреди исходот на Вашите односи со сите овие три чинители." Види: Лама Далај. (2008). Книга на мудроста. Магор –Скопје, 28

- Лама Далај, Катлер Хауард. (2008). Уметноста на среќата. Магор – Скопје
- Лама Далај. (2008). Книга на мудроста. Магор –Скопје
- Лазарев Н. С. (2007). Корекција на кармата. Лотос – Скопје
- Лазарев Н. С. (2004). Дијагностика на кармата. Лотос – Скопје
- Лазарев Н. С. (2007). Дијагностика на кармата – Одговори. Лотос – Скопје

В.Э. Матвеенко

«Российский университет дружбы народов», e-mail: veronikabelle@mail.ru

РАБОТА С ЭКРАНИЗИРОВАННОЙ РУССКОЙ НАРОДНОЙ СКАЗКОЙ В АУДИТОРИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ

Сказка стала объектом пристального внимания ученых многих специальностей, не только филологов и фольклористов, но также историков, лингвокультурологов, этнопсихологов. В последнее время, в связи с развитием таких наук, как лингвокультурология и методика обучения иностранным языкам, стали глубоко изучаться актуальные проблемы обучения русскому фольклорному тексту (жанру сказки) на занятиях по русскому языку как иностранному со студентами-филологами (что отражено в работах А.В. Бордовской, М. Кхерибиш, Е.Ю. Ласкавцевой, Н.А. Маркиной, Л.А. Никитиной, Ю.Е. Прохорова, Н.В. Татариновой и др.).

Включение в процесс изучения русского языка как иностранного материала русских народных сказок дает возможность лучше понять средства выражения изучаемого языка, характер мышления народа, его национальное своеобразие. Более того, в русских сказках можно найти образное выражение понятий общепринятого нормативного поведения. Использование русских народных сказок на занятиях по русскому языку как иностранному позволяет построить учебный процесс, направленный на овладение не только грамматикой и лексикой, но и на постижение базовых элементов национальной культуры народа, что позволяет учащимся выйти на уровень межкультурного диалога и ориентироваться в различных ситуациях общения. Немаловажной является воспитательная функция, реализующаяся в процессе знакомства иностранных учащихся с русской культурой, фольклором.

«Фольклорный текст – это закодированное сообщение, понимание которого требует дополнительных знаний» [Кхерибиш: 4]. Сказка обладает широким фразеологическим потенциалом («Повернись ко мне передом, к лесу задом»; «не было у бабы хлопот, так купила порося», «за тридевять земель в тридесятом царстве», «не разевай роток на чужой медок», «хрен редьки не слаще» и т.д.). В русских народных сказках отражена мудрость всего русского народа, выражается это великое наследие в афоризмах, пословицах и поговорках.
Русские народные сказки обладают богатым потенциалом не только фольклорной лексики, но и описанием реалий русской жизни. Сказки наполнены лингвокультурологическими единицами, известными с детства каждому носителю языка, но представляющими огромную трудность в понимании их иностранными учащимися: Баба-Яга, Царевна-Несмеяна, Василиса Премудрая, Кащей, Колобок, сапоги-скороходы, скатерть-самобранка, богатырский конь, избушка на курьих ножках и другие. Как правило, в устной речи русский человек часто использует образные средства выражения, в том числе фольклорного содержания. Как писал известный переводчик К. Фиксман, иностранным языком можно овладеть, но - спотыкаешься о культуру [Фиксман: 2]. Отсюда следует, что одним из ведущих принципов в процессе обучения иностранному языку является принцип культуросообразности.

Интересным методом подачи материала русских народных сказок представляется

просмотр экранизированных анимационных фильмов, таких, как «Алёша Попович и Тугарин Змей», «Добрыня Никитич и Змей Горыныч», «Князь Владимир», «Ночь перед Рождеством» и т.д. В пособии И.П. Лысаковой широко освещается аспект образного восприятия кинофильмов и влияние их на качество запоминания новых единиц. «Обучение на базе образов – принципиально новый тип обучения, для которого характерно то, что информация передается в виде образов, а не в виде текста. Такое обучение помогает сконцентрировать внимание обучаемых на предмете изучения» [Лысакова: 237]. Просмотр экранизированной русской сказки способствует совершенствованию навыков лингвострановедческой компетенции, которая предполагает профессиональное владение филологом теорией и умение реализовать ее в своей работе. Структурирование профессионально ориентированного видеокурса на основе типовых моделей занятий, а также разработанная система заданий и упражнений по каждому виду учебного материала позволяет соблюсти один из основополагающих методических принципов – принцип концентричности. По мере прохождения темы у студентов-филологов расширяется круг специальных знаний по предмету, а также совершенствуются навыки межкультурного общения.

Экранизированная русская сказка дает возможность визуальной демонстрации национальных предметов быта, традиций, фольклорных образов. Целесообразен предварительный самостоятельный просмотр экранизации сказки преподавателем с целью выявления визуальных картин, представляющих элементы русской культуры для составления к ним соответствующего лингвокультурологического комментария и тематического подбора текстов. При работе с лексикой лингвокультурологического содержания экранизированных русских сказок ведущим приемом выступает ее семантизация; лингвокультурологическая теория слова основывается на расширении границ лексической семантики, предполагает выход за пределы денотативного значения слова и широкое привлечение национально-культурных ассоциаций, присущих лексической единице в данной лингвокультурной среде. Важным для просмотра экранизированной русской сказки является предварительная работа с текстом как преподавателя, занимающегося подготовкой лингвокультурологического комментирования, так и учащихся, постигающих новую культуру, а этот процесс достаточно сложен. Русская сказка представляет собой концентрацию всего культурного богатства, создававшегося веками русским народом в образной и выразительной живой речи. Это проявляется и в лексических особенностях, и во фразеологическом богатстве, как было сказано выше, и в семантически насыщенных словах, и в фонетических, грамматических и синтаксических признаках. Лингвокультурологический анализ текстов русских народных сказок, направленный на раскрытие их потенциала, позволяет составить фрагмент языковой картины мира.

Применение экранизированных русских сказок на занятиях по русскому языку как иностранному требует от преподавателя предварительного анализа видеофильма и его текстового сопровождения, включающего следующие этапы работы:

1) чтение текста сказки и выделение лакун (лексико-грамматических единиц с национально-культурным компонентом, представляющих трудность в понимании для обучающихся);

2) классификация лакун: тематическая (герои, антигерои, географические названия, предметы быта, одежда и т.д.), лексико-грамматическая (имена собственные, устаревшие слова, фразеологизмы, «сказочные» единицы-зачин, концовка, эпитеты, сравнения и т.д.);

3) составление лингвокультурологического комментария к обозначенным лакунам (целесообразно обращение к лингвострановедческим и толковым словарям);

4) методическая организация допросмотрового, просмотрового и послепросмотрового этапов; разработка лексико-грамматических упражнений по введению, закреплению и

контролю нового материала.

Работа с текстом фольклорного содержания (сказкой) в аудитории студентов включает в себя несколько этапов (данный прием обозначается как допросмотровая работа):

1) обозначение объекта – преподаватель проводит вводную (подготовительную) беседу по теме сказки: студентам предлагается выразить свое мнение, что они думают о добре и зле в мире, что они читали об этом в детстве в сказках на родном языке, записывает на доске название сказки, которую предлагается посмотреть, называет имена героев, антигероев, географические понятия;

2) предварительный анализ – студентам предлагается прочитать сказку, по мотивам которой снят анимационный фильм;

3) выделение единицы – обучаемым предлагается обозначить непонятные лексические и грамматические сочетания, имена собственные, географические названия;

4) уточнение, беседа – студенты называют лексико-грамматические единицы, представляющие трудность в понимании;

5) студенты слушают объяснение преподавателя семантики непонятных единиц; знакомятся с письменным лингвокультурологическим комментарием; также учащимся предлагается найти соответствующие сказки, сюжеты, героев, антигероев в родной литературе;

6) повторное самостоятельное чтение текста;

7) просмотр экранизированной русской сказки;

8) обобщение проделанной работы (беседа, ответы на вопросы, письменные задания, чтение дополнительных текстов).

Апробация разработанной методической системы осуществлена в процессе экспериментального обучения, которое проводилось на базе филологического факультета Российского университета дружбы народов в группах студентов-филологов II сертификационного уровня владения русским языком как иностранным (Кабо-Верде, Китай, Мексика, Таиланд, Турция, Южная Корея, Франция). В ходе апробации исследования была доказана эффективность внедрения разработанной технологии обучения как лексическому аспекту речи иностранных студентов-филологов, так и ее целесообразность в совершенствовании лингвокультурологической компетенции обучаемых. Применение на практических занятиях по русскому языку как иностранному экранизированных русских сказок в группах иностранных студентов-филологов позволяет оптимизировать обучение лексическому аспекту в виду того, что данный материал обладает богатым потенциалом как фольклорной, так и современной лексики. Также русские сказки способствуют постижению базовых элементов национальной культуры народа и выполняют воспитательную функцию в процессе обучения.

Таким образом, введение в процесс изучения русского языка иностранными учащимися экранизированных русских сказок является новым, эффективным методом обучения. Экранизированный материал обладает звуковым и зрительным сопровождением лексических единиц, данный подход позволяет учащимся в большей степени понимать не только семантическую сторону слов и словосочетаний, правила и ситуативность их употребления, но и, что является также немаловажным, ознакомиться с реалиями русской культуры, русским фольклором, с загадочным и непредсказуемым русским характером.

Литература

- Кхерибиш М. Лексикографическое описание русских народных сказок в учебных целях. Дисс. ... к.ф.н. М., 2007.

- Carol E. Fixman. "The foreign Language Needs of US-based Corporations". Occasional Papers (NFLC at the Johns Hopkins University). Washington, 1989.
- Русский язык как иностранный. Методика обучения русскому языку: Учебное пособие. / Под ред. И.П. Лысаковой. М., 2004.

Микова С.С.
e-mail: svetlanamikova83@mail.ru

ОТРАЖЕНИЕ ДУХОВНОГО КРИЗИСА КОНЦА XX-НАЧАЛА XXI ВВ. В ЯЗЫКЕ РУССКОЙ ИНТЕРНЕТ-БАСНИ

Ученые, исследующие особенности культурного развития России конца XX-начала XXI вв., отмечают признаки духовного кризиса, ломки традиционных культурных ценностей, знаковых изменений миросознания народа: «При всех огромнейших достижениях и кардинальных свершениях <...> для этого [XX] столетия, особенно при завершении его пути, стали совершенно явственными присущие ему крупнейшие изъяны, недостатки, кризисные и критические проявления...» [1]

Такие сдвиги, естественно, не могли не отразиться в литературе, и не случайно эти изменения ярко демонстрирует жанр басни.

Как известно, басня обычно строится на нескольких типичных сюжетах, однако каждый автор вносит в них что-то индивидуальное и одновременно национально-специфичное, благодаря чему произведение приобретает уникальный характер, становится авторским. Таким образом, в этом жанре обязательно отражаются национальные идеалы, стереотипы, особенности национального менталитета.

Композиция большинства басен включает две части, одной из которых является мораль. Безусловно, любое художественное произведение имеет воспитывающее значение. Однако только в басне эта «воспитательная», морализаторская часть наиболее прямо выражена, и автор направляет читателя в процессе интерпретации текста, указывая на моральный урок, который необходимо извлечь.

На протяжении многих веков своего развития басня оставалась таким поучающим жанром, который одновременно воспитывал и развлекал читателей. Однако с конца XIX века начался процесс постепенного угасания жанра. Все меньше крупных поэтов выбирали для своих произведений форму басни (в отличие, например, от XVIII века, когда почти каждый известный поэт пробовал себя в этом жанре); «животная» образность – одна из отличительных жанровых черт басни – становилась все более редким приемом, мельчала и тематика басен, а у некоторых поэтов, как у К.Пруткова, басни лишь пародировали жанр, не предполагая воспитательного воздействия. И в этой утрате воспитательного значения также проявились черты начинающегося духовного кризиса.

Тем не менее, басни выдающихся басенников XX века – Д.Бедного и С.В.Михалкова – очень реалистично отражают современную поэтам российскую действительность, которая, бесспорно, была богата на события и социальные изменения.

Анонимная интернет-басня, зародившаяся в конце XX века и распространившаяся посредством глобальной сети, продолжает эти традиции, поскольку содержит большое количество указаний на реалии современной России. Среди них можно выделить:

- названия популярных брендов: «**сникерсы**» («Азура русская душой...»); **стиморол** («Егор и скотный двор»);

- реалии и понятия политической жизни: **компромат** («Грызня Бульдогов»); **суверенитет** («Три кабана»), **фракции, комитеты** («Кот и Мыши»);
- наименования должностей, званий и т.п.: **Заслуженная Мартышка** («Лев и Мартышка»); **телохранитель** («Грызня Бульдогов»);
- социальные явления: **приватизировать** («Егор и скотный двор»); **крыша** ('прикрытие для бизнеса') («Вороне как-то бог послал еще кусочек сыра...»);
- имена современных деятелей культуры, общественной жизни и т.п.: **Виталий Щерба** («Вароне, шьто жила в горах...»); «голос должна бит, как у **Алла Пугачева**» («Варон и Лисиц»);
- реминисценции из современных произведений массовой культуры, например, кинематографа: «Варон, какой ты красивый, навэрно, **комсомолка, спортсмэнка, отличница**, да?» («Варон и Лисиц»)

Интернет-басня отразила знаковые сдвиги в массовом сознании русского народа, не всегда, к сожалению, позитивные.

Как подчеркивает А.В. Исаевский, для современного кризисного мира России характерны «половая распущенность, межнациональные конфликты, <...> небывалый рост преступности и утрата положительных идеалов» [2]. Все эти тенденции развития современного российского общества со всей откровенностью отразила интернет-басня.

Многонациональная Россия всегда была примером толерантности к представителям других национальностей. Национальная терпимость культивировалась и в XX веке в СССР. Однако с распадом этого государства, с оформлением самостоятельных национальных государств, естественно, начинают распространяться националистические идеи, идеи превосходства одной нации над другими. Особенности внешности, языка, обычаев представителей других наций становятся предметом насмешек, издевательств, что видно, например, в так называемых «грузинских» интернет-баснях.

этих баснях едко высмеиваются особенности произношения и словоупотребления уроженцев Грузии, их фонетические ошибки, например, мягкое произношение твердых звуков [ж] и [ш]: «Вароне, **шьто** жила в горах, \\ **Шяшлик** на выходной послал Аллах» (интернет-басня без названия на известный сюжет о Вороне и Лисице) или, наоборот, отвердение согласных перед гласными непереднего ряда: «Какие бедра у **тэбя** красивий!» (вышеназванная басня); «Аднажды шел Варон па **лэсу**» («Варон и Лисиц»); нарушения морфологических норм, например, неправильное употребление форм рода и числа: «... **варона сел** поесть шяшлик на стуле»; «**праблема бил**» (там же); ошибки в предложно-падежных формах: «Стрекоз ... **кино ходил**, ... а **на работа** совсем не ходил» («Стрекоз и Мурова»), «Варон взял его в рот и полэз **на елка** кушать» («Варон и Лисиц») [3]

В современной басне также отразились активизировавшиеся в последнее время процессы трудовой миграции. Так, в басне «Орел и Голубь» противопоставляются голод провинции и сытость столицы, которую Голубь предпочитает природным красотам периферии.

В произведениях анонимных интернет-баснописцев также показаны изменения в российском обществе. Представители новых социальных групп России окружены характерными атрибутами, позволяющими понять, кого хотел изобразить автор. Так, «массивное золотое кольцо», «наколка», речевые особенности («Тут теперь моя точка», «наезжать») В**о**рона («Вороне как-то бог послал еще кусочек сыра») сразу напоминают о появившихся в 90-е годы «новых русских» рэкетиров. В другой басне – «Гламурная креветка» - изображено популярное в настоящее время течение гламура, характеризующееся показной роскошью во внешнем виде. Ключевые слова, связанные с образом жизни приверженцев этого нового стиля, - патти, съемки в «ню», омары с крабами, горные лыжи, вояжи в Ниццу,

Париж, дом в четырех км от МКАД.

Технизация современного общества привела к замене живого общения виртуальным, реальной жизни – компьютерной картинкой. Отсюда новые басенные персонажи – хаджиты, огры, босмеры, бретонцы, ассассины (персонажи популярной компьютерной игры Тамриэль), связанные с ними топонимы (Морровинд, Морнхолд и т.п.), а также реалии (названия напитков – мацт, суджамма) (см., например, басни «Басня о хаджитах», «Огр на карнавале», «Кот и орк»). Однако в эту виртуальную реальность нередко вмешиваются факты реальной современной жизни: «Хмурый страж капусту рубит // С двух хаджиток без прописки...».

Активное влияние компьютерного и интернет-языка на современный русский язык выразилось в распространении компьютерных терминов и жаргонов в современной речи молодежи, что также выявила интернет-басня: трэки, комменты, залить на промо, фидбек, проморанк, забанить («Барсук и плагиат»); Sleeping Mod, сбой программы, Bug it (Басни Тамриэля).

В целом, интернет-басня отразила общее снижение современной речевой культуры, что отразилось не только в жаргонизации речи, в основном за счет компьютерного сленга, но и в проникновении в нее большого количества нецензурных слов и слов со сниженной, просторечной и грубопросторечной окрашенностью: **крутые** трэки, больно **навалял**, нефиг лезть тут вон из кожи («Барсук и Плагиат»); из-за бугра («Обучение Львенка»), пёр, обалдел («В июньский день, по -летне жаркий...») и т.д.

Таким образом, в языке русской интернет-басни отразились следующие черты духовного кризиса конца XX-начала XXI вв.:

- распространение националистических идей, нетерпимость к представителям других национальностей;
- снижение культуры молодежи за счет жаргонизации и арготизации их речи;
- замена реальной жизни, реального общения виртуальной реальностью.

Литература

- Семенов В.С. Уроки XX в. и путь в XXI в. – http://i-ru/biblio/archive/semenov_uroki/11aspx
- Исаевский А.В. Смысл жизни как фактор преодоления духовного кризиса - http://cen-inauku.ru/news/services/page_11207.htm
- Грузинские басни – http://forum.mytischi.ru
- Басни Тамриэля – elderScrolls.net

R.Millrood
e-mail: rad_millrood@yahoo.com

RUSSIAN CULTURE OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Native speaking English language teachers are very much needed in Russia and in most cases they are met with traditional Russian hospitality, get a decent pay according to Russian standards and receive good evaluations and references. Behind this generally welcoming attitude there may often be a certain critique, which for face-saving reasons and culturally conditioned politeness may not be made explicit. One of the chief values of native English language speakers as teachers lies in their command of English and demonstration of their teaching techniques as a glimpse of "foreign" teaching methodology. In some instances, due to cultural differences and differences in expectations, these teachers are not as effective as they could be.

Native speakers of English as teachers usually demonstrate good standard English, along side with idiomatic language and slang. An interesting turn of attention in the Russian audience has recently been towards authentic behaviour (gestures, exclamations, explaining everyday behaviour, e.g. how to wait in line "in the American way" etc.). In most cases, however, they miss the point that the learners and teachers in Russia need primarily the language of general use. Interest-arousing cases can't make up for the rest of the language needed and become a "sore" when they top out too much.

Native speaking teachers of English often demonstrate teaching techniques, which seem interesting and are treated with enthusiastic welcome. The chief reason of it, however is the novelty of these practices and teachers/learners expectations of a miraculous result, supposedly achieved with the help of these techniques. When with the time, however, the audience feels that the chosen way of instruction does not meet their expectations of how language should be taught, muffled objections can be raised and subdued requests can be voiced about the change of tactics. This change is not likely to happen in most cases for the simple reason of the teacher being unaware of what has actually gone wrong. Another possibility is that the teacher may not be aware of the critique and lack sufficient feedback from the classroom.

The Hypothesis

The hypothesis of this research was that the chief reason why native speakers of English fail as teachers in Russia consists in their lack of knowledge about the Russian teaching culture.

The Subject of Research

The subject of this research was to study the Russian teaching culture and to work out recommendations for native speaking English language teachers, who want to go to Russia to teach effectively.

Teaching culture is a part of the general national culture. It comprises the following components:

Organisation of the lesson.

Expectations of learners (and of their parents) about the teaching ways deemed as relevant.

Teachers' professional beliefs.

Method of Research

Observations during the lessons were made and teachers'-learners'-parents' interviews taken in the three Russian provinces of Tambov, Ryazan and Samara in the period between 1995-1998. Moscow teachers and learners of English at different levels as well as their parents were also interviewed.

This helped to draw conclusions on what can be taken into account to enhance the effectiveness of English language teaching by native speakers coming to work to Russia.

Organisation of a Lesson in Russia

A lesson of English in Russia (as well as of other subjects) will usually though not strictly always have the following features:

A lesson usually has three-stages, including homework check up, presentation of the new material and reinforcement of the new material

The teacher, who signals when a particular learner is invited to speak, will regulate learners' participation in the lesson.

Learners' contributions in the lessons are called "answers", meaning that usually they come as a response to a teacher's question.

Learners work much individually and lack social skills of communicating with each other in the lesson.

In pairs and small groups learners need a very detailed description of what they are supposed to do, otherwise tending to work individually and/or waiting to be asked by the teacher and to give the prepared answer.

At the end of the lesson, each learner usually gets a mark on a five-point scale with a detailed comment from the teacher.

Whole-language approach is not universally supported. A good lesson is considered to be competence-building. In every lesson, the teacher is expected to organise balanced activities in learning lexis and grammar, as well as in speaking, listening and reading. Writing is usually confined to home assignments.

A lesson is usually result-oriented and it is the result, which is considered primary, not the activity, which may be very motivating and activating the learners.

A lesson is usually declared as communicative though in reality, teachers and learners spend a lot of time dealing with grammar structures, bilingual exercises and text understanding.

Failure to meet these commonly held ideas of how a lesson should be organised, may cause doubt in learners as to whether they will benefit much from the untraditional lessons. First reactions to novel lesson organisation may be very positive and enthusiastic.

Russian Learners' Expectations of Teachers

Be strict towards the class

Be kind towards individuals

Help students overcome learning problems even if it requires sacrificing one's own time after classes

Be lavish in giving higher scores thus crediting learners

Empathise with the learner

Coach learners for the exams or test papers

Be always available, even on the home telephone for consultations

Translate the material into a digested form

Learners' parents also share the expectations mentioned above. Many complaints voiced by parents concerning the teachers both local and foreign refer to a teacher's

failure to keep order in the classroom

failure to understand the difficulties experienced by a certain learner and to encourage him/her

failure to invite problem learners for additional classes and/or visit problem learners at home for additional instructions often without pay

failure to give a learner a higher score just to encourage him/her even in the event of an obvious failure

failure to understand what the learner and the parents feel in a challenging situation and to give support

failure to train individual learners or a group of learners for a certain type of exam (say, university entrance exam) in some cases without pay

failure to warn parents well ahead of time about possible academic failure of the student even when the learning outcome is not yet certain (permanent individual contacts with parents are advisable as well as inviting all the parents, usually on a Friday night, to school once a month for feedback and discussions)

failure to help a learner on the home telephone if required

failure to rearrange the teaching material into an adapted form making it easier to learn

Schools and teachers are held responsible for the academic performance and behaviour of learners, though there are attempts to find a more balanced approach to responsibilities shared by the school, the learner and the parents.

Russian Teachers' Professional Beliefs

A lesson should be mostly teacher-centred or else there will be little control and effect.

The general attitude should be error-intolerant or else the learners will never get rid of the mistakes in their speech

Learners' freedom for self-expression in the classroom should be restricted or else the class may get completely out of control

Learners should be assessed day-by-day or else they will lack motivation to work in the lesson and at home

Lesson should be home-task based or else there will be no consolidation of knowledge

Class should be well-disciplined or else learners themselves will suffer and learn little in the disrupted lesson

Teaching languages should be recitative or else the learners will not remember much of the material

Teacher should evaluate learners to inform them of their progress on a regular basis

Learners' should be accountable to teachers or else how can the teacher be responsible for the learners' proficiency?

These beliefs are commonly held by the teachers in Russia and shared by the professionals teaching different subjects.

In the Universities, a greater emphasis is put on learners' independence but this refers largely to student-teacher encounters during the lectures. Seminars and workshops, in many cas-

es, have the features of a school lesson, though the faculty may deny this.

Helping Russian Teachers of English to Develop

One of the tasks of the native speakers of English coming to Russia from abroad is to help the local teaching community develop professionally. The following principles of this process may help prevent disappointment in this area of engagement:

Instead of dumping an avalanche of information on the teachers, try to bring about changes in traditional teaching in very small steps

Instead of viewing the local teachers as the recipients of change, turn them into the agents of change

Instead of parting with the traditional past, suggest blending with the existing traditions, in which many local teachers firmly though covertly believe

Offer active learning through one's own exploratory teaching experience

Instead of emphasising weaknesses of local teachers, proceed from their field of excellence

Develop in you teacher-trainees the personality role of a critical friend, rather than just a knowledgeable expert

Instead of doing away with the local teaching culture, use the culture based approach and encourage integration of the existing practices with the new ways.

Experience shows that these principles usually help in introducing modern tendencies for English language teaching instruction in Russia. In the final account the teachers will demonstrate a fine blend of the modern and traditional features and this is to be expected as normal and justified.

General Interests

Russian teachers of English respond with interest to the ideas of:
Humanistic teaching
Communicative teaching
Student-centred teaching
Interactive teaching
Game activities
Role-play and problem-solving (communicative simulation) activities
Teaching communicative skills and language competencies
These points can be considered while working out sessions with the teachers, meant to enhance English language teaching methodology in Russia.
The procedures of the sessions with the teachers may be as follows:
Giving short theoretical input (tutor)
Demonstrating a technique (tutor and teachers as assistants)
Discussing pros and cons of the technique in small groups (teachers)
Micro-teaching in small groups with peer observation (teachers)
Possible video-taping episodes with micro-teaching (tutor and teachers)
Reflecting and self-reflecting on micro-teaching (teachers)
Adapting the technique for a particular course-book and classroom situation (teachers)
Trying a technique in the classroom (teachers and learners)
Reporting on the procedure, skills and competencies sustained in learners (teachers)
Writing a series of similar techniques for a particular course-book in a particular classroom (teachers)

During this process the teachers actually create a teaching pack, which they view as their own product, in which they believe and which they are ready to implement and recommend to colleagues.

Coral Reefs in Russian School Education and How to Overcome Them

Curricula are overloaded even at the primary school. The best way of dealing with it might be negotiating the curriculum with the school authorities who now have power to introduce changes at their school level

A considerable number of learners do not cope with the heavy load but are still scored as "passed" and expect it. The best way will be to stop assessment by the teacher and to give regular self-tests instead. This will keep the teacher away from the role of a judge.

Schoolteachers have little opportunities to develop and a limited access to modern Western literature on teaching English. A reasonable supply of books will definitely be appreciated and will guarantee a good start.

Schools get practically very little funding from the state and lack even basic equipment. A cassette-recorder, a portable OHP, a portable classroom board with coloured markers or a flip-chart might be necessary to bring along or borrow from elsewhere.

Schools in Russia are very much diversified with sometimes very unexpected profiles like a secondary school biased to training future pilots, or future lawyers, or businessmen, or diplomats, or doctors etc. These schools usually have an intensive language teaching programs. Program requirements should be specified in advance.

There is a mass exodus from teaching profession of English language teachers in favour of careers in business. One may find oneself among the teachers without the necessary full professional background and not capable of using the language freely. A foreign English language teacher from abroad may feel it necessary to adapt the level of teaching in his/her own class to the teaching level in the rest of school and to make efforts to bring up the professional level in the rest of the teaching staff. English language learners in other classrooms would not like to be disadvantaged in any way.

Russian classrooms are generally very well organised and reasonably well disciplined. There can be occasionally learners, who are emotionally disturbed and have behavioural problems. Teachers in Russia are not expected to deal with discipline problems alone. Classroom head-teacher and school head master usually feel it their duty and responsibility to intervene and help put the things right. It is not uncommon in most serious cases for the teacher to refuse to work in a certain classroom for the reasons of bad behaviour of learners. This is usually met with understanding among colleagues, parents and many pupils.

Conclusion

The research shows that teaching culture indeed has a lot to do with success in profession especially when one works abroad in a strange environment. The initial hypothesis being proven, practical steps are now necessary to start training English language teachers from among the native speakers to work in Russia, which is a huge market for this kind of services.

I hope that the material presented above will help native speakers of English, who want to try their pedagogical talent in Russia, cope with the difficulties, caused by the local teaching culture and be very successful in all their professional undertakings.

Further Reading

■ Dunstan J. Ed. Soviet education under perestroika: papers from IV World Congress for Soviet and East European Studies, Harrogate. L. 1992

Г.В. Миронова
«Астраханский государственный университет», e-mail: galamir51@mail.ru

АКМЕОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ В ПЕРИОД ЮНОСТИ (15-20 ЛЕТ) КАК НОВАЯ ЦЕННОСТЬ В ДИАЛОГЕ «ВОСТОК- ЗАПАД»

Под акмеологическим развитием личности в ранней юности (15-20) понимается особый самостоятельный процесс, как образующее процесса онтогенеза, многоступенчатую поуровневую самореализацию личности в учебно-профессиональной, профессиональной и саморазвивающей деятельности, в которой происходит одновременно зарождение потребности новой, на новом уровне (изменяющейся по структуре, содержанию**,** по степени выраженности и обеспеченности (реализации).

Смысл такого развития личности в период ранней юности заключается в реализации приобретаемого, накапливаемого человеческого потенциала как результата психического развития этой личностью, ее субъектного багажа в многоплановой активной творческой деятельности, презентующей человека социуму как деятельного субъекта, — деятельности, которая в своем интегрированном виде выступает как процесс — самореализации. И, в этом плане - самореализация представляет такую сущностно определяющую характеристику личности в период ранней юности, как его развитие-саморазвитие-развитие с открытыми границами, как системное выполнение определенной целостности, где полюс саморазвития (его уровень, степень и т. д.) постоянно «уравновешивается» полюсом самореализации в разной степени выраженности, вплоть до высшего уровня ее — акме в данный возрастной период. При этом вокруг самореализации, происходит развитие-саморазвитие всех процессов самости личности, самореализация выступает центральным новообразованием акмеологического развития.

Сущностными характеристиками акмеологического развития личности в ранней юности (15-20) можно выделить следующие:

- особая роль самоактуализации, самоосуществления, самореализации, которые вышли в центр познания развития личности в ранней юности (15-20) и приобретают особый смысл, прежде всего, в контексте акме как высшего проявления человеком себя в своем осуществлении в данный возрастной период;
- важность рассмотрения учебно-профессиональной, профессиональной и саморазвивающей деятельности как основания акмеологического развития субъекта в период ранней юности;
- потребность в самореализации (потребность состояться) как центральное новообразование данного возрастного этапа акмеологического развития личности выражается на разном уровне на этом этапе онтогенеза, в разных формах и соотнесении со способностью, возможностью, необходимостью ее осуществления личностью в ранней юности;
- в рассматриваемый возраст ранней юности феномены самореализации, самоосуществления, самоактуализации не только взаимосвязаны между собой единством прин-

ципов обусловленности, значимости, характером функциональной нагрузки, но и полагают предваряющие их формы и уровни проявления самости, выстраивающие ряды их развертывания и проявления - самоутверждение, самовыражение, самопознания, самоопределения и самоидентификации, самооценки, самовосприятия, самоотношения, самопредставления: самовыражения, самопрезентации, самоутверждения и т. д., образующие связь накопленного потенциала самости и цели его реализации;

- существует реально тесная связь способности к самореализации с уровнем и структурами осуществления социализации, индивидуализации и идентификации при любой степени выраженности такой потребности в ней на этапе ранней юности (15-20 лет);

- уровень проявления потребности и способности самоосуществления и самореализации связан с возрастными особенностями развития в период ранней юности;

- субъектность выступает как основание и условие самореализации в процессе акмеологического развития личности в ранней юности (15-20);

- самореализация в своем осуществлении на данном возрастном этапе –ранней юности - полагает на разных этапах соответствующую представленность уровневой развитости компонентов самости, т.е. полагает определенную развитость свойств человека;

- акмеологическое развитие личности в ранней юности (15-20) осуществляется в ходе учебно-профессиональной, профессиональной и саморазвивающей деятельности, в рамках которой происходит формирование субъектной позиции индивида;

- потребность, способность и необходимость повышения уровня самореализации личности в ранней юности (15-20) возможны до уровня способности самореализации человека в действительно творческой деятельности, реализующей его духовные потребности и способности в социально и личностно значимой деятельности на уровне акме в данном возрастном этапе;

- одним из основных новообразованием акмеологического развития личности в ранней юности (15-20) является готовность к самораскрытию личности как самоосознание собственного Я (самопознания, самоопределения, самооценки, самовосприятия, самоотношения), самопредставление своего Я, самовыражения, самопрезентации.

Структура любого явления (от лат. structūra — «строение») имеет целый спектр значений. В исследовании под структурой понимается совокупность элементов и связей между ними, которые определяются, исходя из распределения функций и целей, поставленных перед системой.

Структуру «акмеологическое развитие личности в ранней юности (15-20)» легче представить в графическом виде (рис.1).

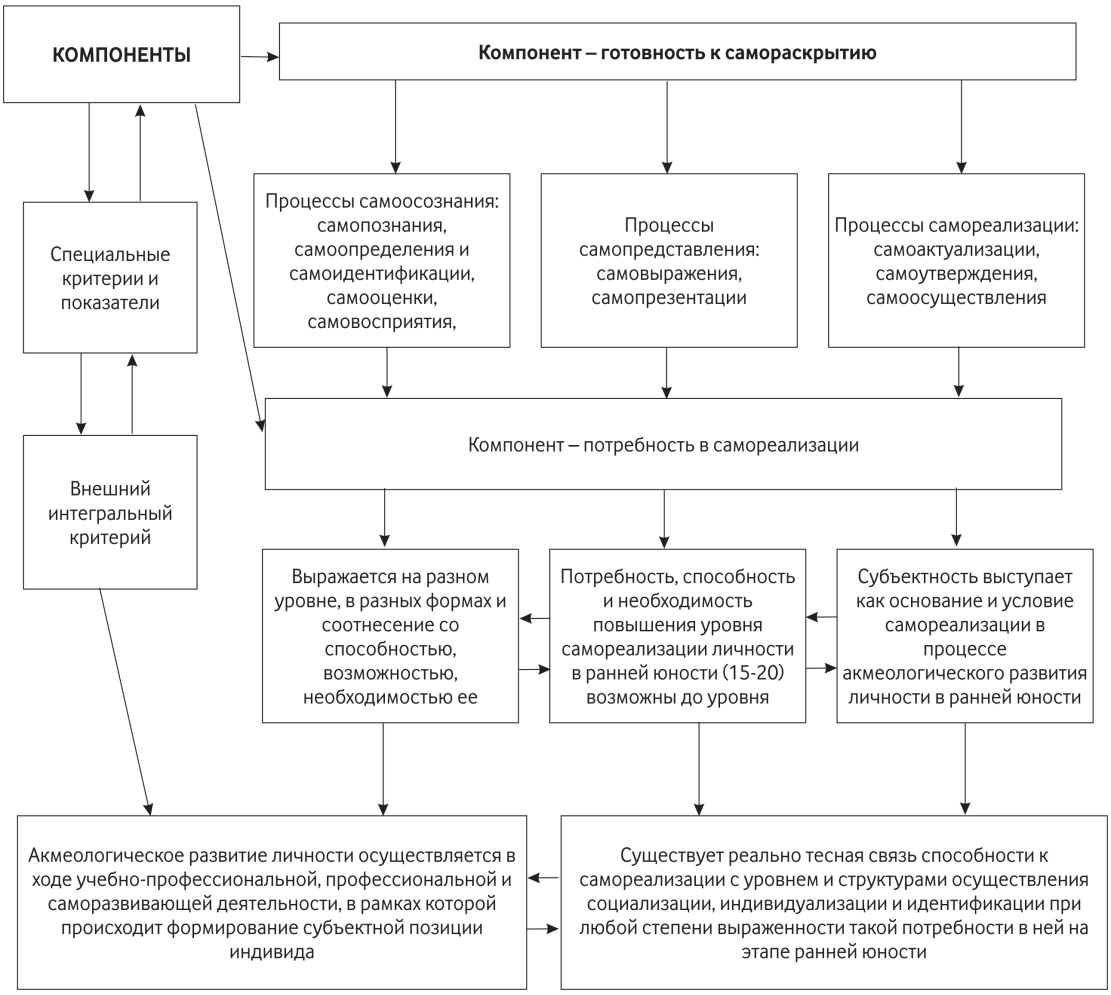

Рис.1. Акмеологическое развитие личности в ранней юности (15-20) как системно-структурное образование

Первый компонент акмеологического развития личности в ранней юности (15-20)» - это готовность к самораскрытию личности раскрывается как самоосознание собственного Я (самопознания, самоопределения, самооценки, самовосприятия, самоотношения), самопредставление своего Я, самовыражение, самопрезентации; особая роль принадлежит самоактуализации, самоосуществления, самореализации, которые вышли в центр познания развития личности в ранней юности (15-20) и приобретают особый смысл, прежде всего, в контексте акме как высшего проявления человеком себя в своем осуществлении в данный возрастной период.

Второй компонент акмеологического развития личности в ранней юности (15-20 лет) – это потребность в самореализации, которая выражается на разном уровне на этом этапе онтогенеза, в разных формах и соотнесении со способностью, возможностью, необходимостью ее осуществления личностью в ранней юности, уровень которой связан с возрастными особенностями развития в период ранней юности. При этом субъектность выступает как основание и условие самореализации в процессе акмеологического развития личности в ранней юности (15-20). Так же потребность, способность и необходимость повышения уровня самореализации личности в ранней юности (15-20) возможны до

уровня способности самореализации человека в действительно творческой деятельности, реализующей его духовные потребности и способности в социально и личностно значимой деятельности на уровне акме в данном возрастном этапе.

Взаимосвязью компонентов акмеологического развития личности в ранней юности (15-20) выступает то, что в рассматриваемый возраст ранней юности феномены самореализации, самоосуществления, самоактуализации не только взаимосвязаны между собой единством принципов обусловленности, значимости, характером функциональной нагрузки, но и полагают предваряющие их формы и уровни проявления самости, выстраивающие ряды их развертывания и проявления - самоутверждение, самовыражение, самопознания, самоопределения и самоидентификации, самооценки, самовосприятия, самоотношения, самопредставления: самовыражения, самопрезентации, самоутверждения и т. д., образующие связь накопленного потенциала самости и цели его реализации. Это позволяет развивающей личности выработать методы и формы, содержание «самостояния» развивающей личности жизненным условиям, социуму и т.д.и т.п. При этом важно учесть взаимосвязь учебно-профессиональной, профессиональной и саморазвивающей деятельности как основания акмеологичес-кого развития субъекта в период ранней юности; так как существует реально тесная связь способности к самореализации с уровнем и структурами осуществления социализации, индивидуализации и идентификации при любой степени выраженности такой потребности в ней на этапе ранней юности (15-20 лет) и в рамках которых происходит формирование субъектной позиции индивида.

По степени устойчивости можно выделить два типа акмеологического развития личности в период ранней юности (15-20 лет): неустойчивый и устойчивый. Первый характеризуется нечетким выявлением компонентов развития, их осознания, второй - четким и осознанным выявлением компонентов акмеологического развития, их тесной взаимосвязью.

Разработанный подход в исследовании представляет интерес и для межкультурного диалога «Восток-Запад», так как акмеологическое развитие позволяет личности ставить и решать вопросы о саморазвитии, самоосуществлении, самоактуализации и самореализации. Особенно это важно в период ранней юности, когда формирующейся личности важно определиться и самоориентироваться в жизненных планах, личностно-профессиональном развитии. Это и может выступить новой ценностью в рамках диалога «Восток-Запад».

Нам представляется достаточно интересным провести межкультурное исследование особенностей акмеологического развития личности в период развития в юности (15-20 лет) в различных социумах, что позволит разработать пути и программы развития формирующейся личности, скорректировать и решить уже возникшие проблемы в саморазвитии юношей и девушек. Это значимо как для самой личности, так и для всего социума в целом.

С другой стороны, акмеологическое развитие юношей и девушек не только определиться в жизни, в профессии, что само по себе судьбоносно для каждого человека, но и предупредить юношеский инфантилизм, который, чаще всего, переходит в молодежный и даже взрослый инфантилизм, что является не только бедой самого человека, но и проблемой общества, угрозой его безоопасности.

В-третьих, акмеологическое развитие личности позволит самоактуализироваться формирующейся личности, и, наоборот, «запретит» развиваться в асоциальном и антисоциальном направлении. Таким образом, возможно предупредить юношеский экстремизм, нацонализм и формировать толерантность ко всем людям страны и мира.

Литература

- Волков Б.С. Психология подростка. М.: Педагогическое общество России. 2002. – 160 с.
- Деркач А.А., Сайко Э.В Потребность в самореализации как феномен социального мира и основание акмеологического развития. //Мир психологии. 2008.№1(53) С.218-229
- Деркач А.А., Сайко Э.В. Развитие в акмеологии и акмеологическое развитие в структуре онтогенеза //Мир психологии. 2007.№ 2(50) С.43-54.- С 50.
- Москаленко О.В., Фурси Л.Ф. Условия и факторы, обеспечивающие продуктивное акмеологическое развитие государственных служащих. М., МААН, 2007. – 56с.
- Психология человека от рождения до смерти./Под общ. ред. А.А. Реана. СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. - 656 с.

О.В. Москаленко
Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ,
e-mail: moskalenkoolga@mail.ru

ПРОБЛЕМА КАРЬЕРНОГО РОСТА СПЕЦИАЛИСТОВ КАК ОДНА ИЗ КЛЮЧЕВЫХ ЗАДАЧ ДИАЛОГА В МЕЖКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ: «ВОСТОК – ЗАПАД»

Проблема карьеры личности имеет богатую историю и географию исследований. Понятие «карьера» в научно-публицистической литературе имеет большую историю. Его истинное содержание изменялось и обогащалось вместе с развитием общества.

Многообразность категории «карьеры» проявляется в том, что карьера выступает объектом исследований различных научных направлений и школ. Ее изучают социологи (Н.И. Дряхлов, А.И. Кравченко, А.И. Турчинов, Е.А. Охотский, В.И. Добреньков, В.В. Щербин), политологи (Р.Г. Григорян, А.В. Гришин, Г.И. Демин), специалисты в области экономики, труда и менеджмента (В.В. Гончаров, В.И. Курбатов, И.М. Слепенков) и др.

В акмеологии констатируется, что профессиональная карьера необходимым образом сопровождается личностно-профессиональным развитием, а данное развитие есть предпосылка движения. Высокий профессионализм выступает в качестве важной детерминанты успешного профессионального и личностного развития, сопряженного с эффективным карьерным продвижением.

Из всех определений только в акмеологии наиболее емким является определение карьеры как непрерывного процесса успешного «профессионального продвижения, профессиональный рост, переход от одних ступеней профессионализма к другим (в таком толковании карьера близка к траектории движения данного человека к вершинам «акме» профессионализма)» (А.А. Деркач, [1]). При таком понимании карьеры профессиональное становление работника, реализация его профессионально-личностного потенциала представляет собой процесс сознательного осуществления профессионального и должностного продвижения, в результате которого появляется достигнутый статус в социопрофессиональной среде, гарантирующий приемлемый способ профессионального самоутверждения, определенный уровень и качество жизни (доход). Такого понимания карьеры мы и будем придерживаться [2].

В психологической и социологической литературе встречается целый спектр типологий карьеры: по сферам деятельности, характеру динамики, исходя из критерия занятости и безработицы можно выделить карьеру, по среде рассмотрения.

На основе результатов исследования, учета особенностей профессиональной деятельности государственных служащих А.Р. Килба, О.В. Москаленко выявили пять групп стратегий карьерного развития, каждая из которых характеризуются акмеологическими особенностями: эмоционально-психологическая, властная, профессиональная, монетарная, конструктивная [3].

Т.А. Смахтина, О.В. Москаленко изучили критерии и показатели развития профессионального самосознания в структуре индивидуальных стратегий карьерного развития

государственных служащих и выделили следующие: организационный, деятельностно-творческий, субъектно-личностный, результативно-профессиональный. С помощью данных показателей и критериев авторы эмпирически доказали, что существуют разные уровни развития профессионального самосознания в структуре индивидуальных стратегий карьерного развития государственных служащих и государственные служащие могут быть дифференцированы как обладающие следующими уровнями: совершенным, достаточным и недостаточным [4].

На наш взгляд, исходя из принципов современной психологии профессиональной деятельности и акмеологии, которые во главу угла ставят принципы: детерминизма и социальной детерминации личности, развития и гуманизма, субъекта деятельности, субъекта жизни и жизнедеятельности, потенциального и актуального (имплицитного и эксплицитного), оптимальности, или оптимизации, моделирования, операционально-технологический, обратной связи, можно построить типологию индивидуальных стратегий карьеры личности, исходя из субъектогенеза карьеры, то есть развития субъекта карьеры: на первом этапе - принятие человеком на себя ответственности за непредрешенный заранее исход своих действий - проявление себя как субъекта предстоящего действия; на втором - переживание возможности реализации различных вариантов будущего, своей причастности к построению образа желаемого результата и своей способности желаемое реализовать - проявлением себя как субъекта целеполагания; на третьем - реализация открывающихся возможностей в совершаемых по собственной воле - действиях - проявлением себя как субъекта слагающих совершаемого «здесь и теперь» действия; человек в той мере является субъектом своей карьеры, в какой он видит возможные варианты, альтернативы своего продвижения, самостоятельно и осознанно выбирает те или иные модели карьеры; на четвертом - принятие ответственного решения о завершении действия - проявление себя как первопричины, субъекта окончания действия; будучи субъектом карьеры, работник четко осознает, что не его что-то останавливает и вынуждает завершить очередной этап продвижения, а он сам принимает решение о завершении данного этапа и переходе к следующему; на пятом - оценивание результата как личностно значимого новообразование детерминированного собственной активностью.

Взяв за основу субъектогенез карьеры, можно выстроить следующую типологию индивидуальных стратегий карьеры личности:

- «несубъект своей карьеры» - это тип индивидуальной стратегии карьеры личности, который можно охарактеризовать как неосознание человеком целей, мотивов и планов карьеры, непринятие человеком на себя ответственности за непредрешенный заранее исход своих действий, не проявляет себя как субъект, не выступает субъектом своего личностно-профессионального развития и построения акме-траектории карьерного развития; не может и не использует имеющиеся развивающие акмеологические технологии;

- «субъект своей карьеры на внешне-имиджевом уровне» - это тип индивидуальной стратегии карьеры личности, который можно описать как ориентацию на внешние атрибуты карьерного роста, в том числе имидж, невербальные и вербальные средства общения, демонстративные формы поведения (крик на подчиненных, грубое отношение к членам коллектива и семьи и др.), чрезмерное увлечение религией, политикой или модой и др.; таким специалистам характерно неструктурированность компонентов профессионального самосознания; подражание преуспевшим руководителям, часто вышестоящим, в аналогичных ситуациях, имитация их действий; незаинтересованность в

общении с коллегами; спонтанность и непоследовательность в принятии решения, низкая прогностичность; отношения в профессиональном социуме строятся с применением старых шаблонных способов управления;

- «неакме-ориентированный субъект своей карьеры», который может быть ориентирован на социально-профессиональный аспект карьеры более, чем на развитие своей собственной личности; им характерен интерес к индивидуальной стратегии карьеры через профессию и отношение к социуму (как ко всему обществу, так и к коллективу), у них может быть устойчивый и осознанный способ решения профессиональных задач, включающий в себя развитые до достаточно высокого уровня мыслительные операции; реальное достижение высоких профессиональных результатов, в том числе с гибким варьированием, комбинацией задач и средств профессиональной деятельности в условиях социальной нестабильности; универсальность в профессиональной деятельности и владение несколькими специальностями внутри профессии; соизмерение задач достижений в профессиональной деятельности и сохранения личности профессионала; они владеют выработкой новых способов управления профессиональным социумом; систематическим творческим подходом к решению и анализу профессиональных задач; постоянным поиском и выявлением оригинальных и нестандартных методов решения профессиональных задач; хорошо владеют грамотной профессиональной речью, умеют вести профессиональный диалог, заинтересованы в общении с коллегами и подчиненными; для них характерна продуманность диалогов, умение слушать и вести диалог, низкая эмоциональность и конструктивность, в своей работе они предпочитали новые методы деятельности;

- «акме-ориентированный субъект своей карьеры», который может быть ориентирован на творчески-преобразующий аспект карьеры, то есть творческое преобразование своей личности; это может быть как профессиональное творчество, так и в различных областях жизнедеятельности - виды искусства, техническое и др.; эффективную реализацию индивидуальных познавательно-интеллектуальных возможностей личности в творческой деятельности обусловливают сложные темпераментально-характерологичес-кие качества в структуре личности - сильное Я, понимаемое как сложная личностная характеристика, возникающая в контактах с людьми и в деятельности, описывающая эмоционально зрелую личность, устойчивую к действию фрустрации, доверяющую себе и независимую в суждениях и поведении. Перечисленные качества способствуют сохранению направленности личности на творчество; склонность к рефлексии (к размышлениям, к самостоятельному анализу ситуаций и проблем), позволяющая быть открытым по отношению к источникам информации, потенциально пригодным для реализации поставленной цели или для решения трудных проблем; эмоциональная и эстетическая восприимчивость, являющаяся условием неповторимого способа переживания творчества, самого себя, восприятия мира, эстетического отношения к действительности и ощущения творческой связи с другим человеком. В результате специалист, достигающий творческого успеха (роста карьеры), не только развивается и создает новые и социально значимые ценности, но и самореализуется и самовыражается в творчестве и в своей профессиональной деятельности, в своем карьерном росте. При этом выделены два вида стремления к самовыражению: стремление к совершенству (росту профессионализма, компетентности, достижению все новых высот творчества), и стремление к достижению превосходства как специалиста над другими людьми (желание доказать свою большую значимость по сравнению с окружающими, ориентация прежде всего на

признание окружающих, жажда славы, что мешает сосредоточиться на процессе творчества); может порождать стремление к риску;

- «акмеологический субъект своей карьеры» - если личность обладает данным типом индивидуальной стратегии карьеры личности, то ее можно охарактеризовать как субъектом своего личностно-профессионального развития и построения акме-траектории карьерного развития; активно, сознательно и эффективно использует имеющиеся развивающие акмеологические технологии карьерного развития. При этом личность добивается высоких результатов в карьерном развитии.

Предложенная акмеологическая типология индивидуальных стратегий карьеры специалистов может быть взята за основу построения траекторий развития карьерных стратегий специалистов.

С другой стороны, данная типология может быть изучена на межкультурном уровне в странах Востока и Запада, так как проблема карьерного роста специалистов является межнациональной проблемой, важна в каждом социуме и для каждого человека.

Данная проблема, вернее ее изучение, может объединить психологов Востока и Запада в едином исследовательском проекте, который поможет выявить как общие закономерности и механизмы карьерного роста, характерные для всех специалистов разных социумов, так и особенные характеристики этого процесса, присущие только данному социуму или стране.

Нам представляется также интересным изучение не только особенностей карьерного процесса личности, но и подготовки к этому процессу, карьерный тьюторинг и коучинг [5], планирование карьеры, ее динамика, построение карьерограмм и выявление содержания и структуры карьерной компетентности для специалистов как разных направлений производства и экономики (по горизонтали), так и разных уровней (по вертикали), карьерной демотивации, возникновении и протекание карьерных кризисов у специалистов с различным стажем профессиональной деятельности. Важен вопрос и критериев, показателей и уровней развития карьерной компетентности, карьерного роста, детерминант (условий и факторов) оптимизации данного процесса.

Карьерный рост важен и для подрастающего поколения, которое начинает строить свою жизнь с «чистого листа», но при этом, как показывают наши исследования, очень часто пересматривают карьерные цели, затрачивая на это время (вплоть до десятилетий), здоровье и другие ресурсы личности.

В связи с нестабильной кризисной и посткризисной социально-экономической ситуацией во всем мире, с социально-политическими процессами, проходящими на Севере Африки и Ближнем Востоке, потоками беженцев в Южную Европу актуальным встает вопрос, как для российского общества, так и для любого мирового социума, - организации жизни безработных (вынужденных переселенцев как в случае стран Северной Африки и Ближнего Востока, временно оставшихся без работы специалистов в результате экономического кризиса и др.). Это, прежде всего, предоставление работы, которая не только кормила специалиста и его семью, но и давала жизненную перспективу, цель как в профессиональной деятельности, так и в жизни. И без карьеры, изучения ее основных проблем в этом вопросе также не обойтись.

Литература

- Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развития человека: в 5 кн. Кн.5. Акмеологические технологии диагностики и актуализации личностно-профессионального роста. М.: Изд-во РАГС, 2001. – 376с.
- Москаленко О.В. Акмеология профессиональной карьеры личности. М.: Изд-во РАГС, 2007. – 352с.
- Килба А.Р., Москаленко О.В. Акмеологические особенности индивидуальной стратегии выбора карьеры государственными служащими//Акмеология и психология развития кадров управления. М.: Изд-во РАГС, 2006. – С. 36-48.
- Москаленко О.В., Смахтина Т.А. Эмпирическое изучение акмеологической модели развития профессионального самосознания в структуре индивидуальной стратегии карьерного роста государственных служащих. М., МААН, 2006 – 43с.
- Могилевкин Е.А. Психолого-акмеоологическая концепция карьеры профессионала. Владивосток, Изд-во ВГУЭС, 2005. – 266с.

Е.В. Митина
«Управление дошкольного и общего образования Департамента образования города Москвы»; «Российская академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ (РАНХГС)»; e-mail: emitina@educom.ru

ПСИХОЛОГО-АКМЕОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМООРИЕНТАЦИИ ШКОЛЬНИКОВ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИУМЕ КАК ОДНА ИЗ ОСНОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ДИАЛОГЕ «ВОСТОК-ЗАПАД»

Потребность в непрерывном совершенствовании системы подготовки квалифицированных кадров с необходимостью ставит вопросы создания целостной концепции профессионализации, выявления более эффективных форм, в которых она происходит. Без решения этих задач неосуществимо качественное обучение и прогнозирование успешной профессиональной карьеры личности. Профессиональное образование молодежи представляет собой один из важных аспектов социализации личности, т.к. оно связано с определением своего места в жизни, подготовкой к достижению профессионального мастерства, формированием отношения к труду как первейшей потребности, развитием активности молодежи. Важным условием в этом является формирование профессиональной самоориентации школьников в современном социуме.

Особенно актуально эта проблема стоит перед современной молодежью, так как условиями личностно-профессионального развития и построения профессиональных и жизненных планов в этом возрасте выступают не только собственные цели, мотивы и ценности, но и влияние педагогов, родителей, макро- и микросоциальной среды.

Исследование процесса психолого-акмеологического сопровождения профессиональной самоориентации школьников в современном социуме выявило ряд противоречий между потребностью молодого человека в адекватно сформированной профессиональной самоориентации в современном социуме и невозможностью учета комплекса психолого-акмеологического сопровождения данного процесса; а также необходимостью оптимизации процесса психолого-акмеологического сопровождения профессиональной самоориентации школьников в современном социуме и неразработанностью технологий оптимизации данного процесса.

Поэтому так важно изучить психолого-акмеологическое сопровождение профессиональной самоориентации школьников в современном социуме, выявить потенциал, методы и средства внедрения психолого-акмеологического сопровождение профессиональной самоориентации школьников в современном социуме.

Профессиональная самоориентация – это избирательное отношение индивида к миру разнообразия профессий как в целом, так и к конкретно выбранной профессии. Ядром самоориентации является осознанный выбор профессии с учетом своих личностных особенностей, возможностей и необходимых требований профессиональной деятельности и социально-экономических условий. Профессиональная самоориентация не заканчивается на выборе профессии, она осуществляется в течение всей профессиональной жизни,

так как личность постоянно рефлексирует, переосмысливает профессиональные ориентиры и самоутверждается в профессии. Профессиональная самоориентация – важная характеристика социально-психологической зрелости личности и ее потребности в самоактуализации [1].

О важности самоориентации говорит проведенное исследование среди экспертов – представителей вузов и кадровых агентств, по вопросу «Какие молодые специалисты нужны работодателям?», которое показало, что представители вузов считают самыми важными качествами для трудоустройства молодого человека на рынке труда образование и умение проходить собеседования, тогда как работодатели и кадровые агентства в качестве основного критерия для успешного трудоустройства называют потенциал. В качестве основных характеристик современных молодых людей эксперты выделяют, с одной стороны, нестабильность и профессиональную незрелость, а, с другой – потенциальность и готовность к достижениям. Такая противоречивость личностных характеристик находит свое отражение и в описаниях сильных и слабых сторон личности современных выпускников. В этом вопросе мнения экспертов, в основном, совпадают.

К сильным сторонам относятся: целеустремленность, мобильность, активность, желание развиваться и строить карьеру, уверенность в себе, амбициозность, коммуникабельность, потенциал, обучаемость, практичность, прагматизм, компьютерная грамотность, желание хорошо зарабатывать, готовность к инновациям, энтузиазм, энергичность, лояльность, управляемость, смелость, открытость новому опыту, готовность к переменам и т.д.

К слабым сторонам относятся: чрезмерно завышенная самооценка, отсутствие чёткого представления о сфере деятельности, завышенные ожидания, некачественное образование, постоянная склонность к смене работы, неадекватность в требованиях к оплате труда, неумение работать в команде, низкий уровень практических умений и навыков, слабые представления о бизнес-процессах, деловой культуре, плохо развитые навыки взаимодействия, инфантильность, отсутствие точного представления, что им нужно в жизни, чем они хотят заниматься, незнание рынка труда, социальная незрелость.

Слабые стороны молодых специалистов говорят о том, что, вследствие отсутствия жизненного опыта, они зачастую переоценивают себя, не понимают или еще не определились со своим профессиональным будущим.

Данные этого исследования показывают, что основу трудовой мотивации молодых людей составляют две взаимосвязанные тенденции – работа как средство заработка и стремление сделать карьеру.

Это подтверждается и нашими многочисленными исследованиями мотивов профессионального выбора на разных контингентах и возрастных группах. Опросы старшеклассников и их родителей дополняют эту сложившуюся позицию. Практически не отмечается направленность на профессиональный рост, на достижение профессионализма. Профессиональная компетентность – занимает одно и последних мест в структуре ценностей большинства современных подростков и юношей. При исследовании ценностных ориентаций старшеклассников анализ выборов школьников по таким показателям как «Комфортные условия жизни», «Творчество», «Хорошая работа» показывает, что почти 35% школьников не стремятся к комфортной жизни, более 40% не желают заниматься творческой деятельностью, более 30% не интересуются своей будущей работой.

Если у этих групп школьников повысить осведомленность и, далее, интерес к современным рабочим профессиям, мы сможем помочь этим ребятам в правильном, соответствующем их личностным особенностям выборе профессии.

Таким образом, актуальность проблемы профессиональной самоориентации как общественной проблемы особенно ярко проявляется в ситуации экономического кризиса. Решить эту проблему традиционными методами и подходами в рамках сложившихся представлений о профориентационной работе не представляется возможным. Часто профессиональное информирование понимается узко – как предоставление данных о соотношении спроса и предложения на рынке труда, а профессиональная диагностика сводится к выявлению психофизиологических особенностей клиента. Такой подход не ведет к достижению основной цели профориентации – гармонизации отношений человека и общества в сфере труда. Таким образом, проблема профориентации, и тем более самоориентации, оказывается шире, чем просто выбор будущего места учебы или работы.
Профессиональную ориентацию, в отличии от самоориентации, можно определить как обобщенное понятие одного из компонентов общечеловеческой культуры, проявляющегося в форме заботы общества о профессиональном становлении подрастающего поколения, поддержки и развития природных дарований, а также проведения комплекса специальных мер содействия человеку в профессиональном самоопределении и выборе оптимального вида занятости с учетом его потребностей и возможностей, социально-экономической ситуации на рынке труда.

Таким образом, профориентация выступает в качестве своеобразного социального института, включающего в себя оказание современных профессиональных услуг, систему социальной поддержки молодежи, способы распространения социально значимой профессиональной информации. Эта система является первой ступенью в научно обоснованном формировании рынка профессий. С профориентации начинается профессиональная самоориентация.

О серьезности рассматриваемой проблемы говорит то, что в мае 2009 года состоялась коллегия Департамента образования города Москвы на тему: «О профессиональной ориентации учащейся молодежи на получение востребованных на рынке труда профессий», где отмечалось, что перед системой образования стоит задача обеспечения кадрами развивающуюся российскую экономику в условиях демографических и миграционных изменений и деформации отечественного рынка труда. Особо важное значение придается системе психологической поддержки, сопровождению, которые осуществляются путем оптимизации психологического состояния человека как следствие полного разрешения или снижения актуальности психологических проблем, препятствующих трудовой, профессиональной, социальной самореализации на каждом из этапов жизни отдельного человека, малых групп, коллективов, формальных и неформальных объединений людей.
Исходя из перечисленных позиций, основной путь развития профессиональной ориентации в настоящий момент состоит, на наш взгляд, во включении ее проблематики в более широкий контекст гражданского воспитания молодежи и развитию профессиональной самоориентации у школьников.

В Концепции модернизации российского образования определены основные направления социализации школьников: «Развивающемуся обществу нужны современно образованные, нравственные, предприимчивые люди, которые могут самостоятельно принимать ответственные решения в ситуации выбора, способные к сотрудничеству, отличаются мобильностью, динамизмом, конструктивностью, обладают развитым чувством ответственностью за судьбу страны».

Как известно, социализация это процесс усвоения человеком определенной системы знаний, норм и ценностей, который позволит занять свое место в обществе. Для успешного вхождения молодого человека, выпускника школы в общество недостаточно

только школьной социализации. Часто считают, что если ученик не создает проблем в школе, родителям, в учебе, в поведении, то и дальше будет все хорошо. Однако жизнь корректирует это представление. Имеется немало примеров, когда отличники во взрослой жизни оказываются менее успешными, чем средние ученики, и, прежде всего, это касается профессиональной деятельности.

Выбор профессии не является сугубо личным делом отдельного ученика и его родителей. Это дело государственное, потому, что имеются социально-экономические последствия неправильного выбора профессии. Это: низкая производительность труда; производственный брак; нехватка кадров в отдельных отраслях; травматизм; низкий профессионализм; снижение роста благосостояния. Моральная составляющая – неудовлетворенность, стресс, фрустрация.

В целом, неправильный выбор профессии ведет к экономическому морально-нравственному обеднению общества.

Для личности также существуют печальные последствия неправильного выбора профессии. Это: невыполнение норм выработки, должностных обязанностей, выпуск брака; чрезмерное утомление, ухудшение здоровья, травматизм; замедление профессионального роста, так как человек не может реализовать свои способности; частая смена мест работы, отсев на первых курсах учебных заведений; чувство неудовлетворенности, разочарование, психические расстройства.

Интересно обратиться к «психологическому портрету поколения», составленному Красногорским общественным фондом поддержки образования и творчества в 2009 году по результатам многолетнего изучения представлений молодежи о своем личном и профессиональном будущем [2]. Масштаб исследования – 35 городов России.

Авторами выделено 6 основных типов современных старшеклассников.

Эффективные функционеры – делают ставку на успех в жизни, достижение высокого профессионального и социального статуса.

Деловые люди – намерены реализовывать только свои идеи и мечты, полны решимости открыть свое дело, основываясь на свободе от чужих обязательных наставлений и регламентаций.

Общественные деятели – всерьез озабочены общественным устройством города, страны, мира. В них горит пламенное желание изменить мир к лучшему, сделать счастливее всех людей не земле.

Домохозяйки – у них будущее в первую очередь осмысливается через создание семьи и воспитание детей.

Потенциальные эмигранты – уверенные в своем решении уехать для того, чтобы получить образование за границей или найти там достойную работу или просто жить там.

Несамоопределившиеся – они не имеют четких представлений ни о профессии, ни о специальности, их одновременно интересуют очень различные сферы деятельности и профессии.

Школьники распределились следующим образом:

1. 30,6 % - Эффективные функционеры,
2. 22,4 % - Деловые люди,
1. 31,3 % - Неопределившиеся,
2. 8,6 % - Домохозяйки,
3. 4,3 % - Общественные деятели,
4. 2,8 % - Потенциальные эмигранты.

Это тот потенциал, то будущее России, которое входит во взрослую жизнь. И из них треть

(31,3%) – неопределившиеся.

Проблему выбора профессии, самоориентации нельзя рассматривать отдельно, вне контекста формирования гражданской позиции личности, развития целостной системы социальных представлений, картины мира у молодого поколения.

Поэтому данную проблему можно рассматривать как одну из основных ценностей в диалоге «Восток-Запад», так как она имеет межнациональное значение и характерна для многих развивающихся и развитых стран.

Литература

- Боронова Г.Х., Прусова Н.В. Психология труда: конспект лекций. М.:Эксмо, 2009 – 246с.
- Курнешова Л.Е., Романова Е.С. Организация профориентационной работы в школе. М.: Академия, 2010. – 250с.

Митревска Јагода
Раководител на ПВУ Меѓународен Славјанкси институт- Битола,
e-mail: jagoda_mitrevska@yahoo.com

ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ИНТЕГРАТИВНИТЕ ПРОЦЕСИ И ОДНОСИ

Денеска евро интеграцијата е највлијателниот современ рецепт за демократијата и мир во регионот. Европската унија е промотор на демократскиот поредок во и надвор од своите граници, поради што претставува референтен модел за европските држави кои поминуваат низ процесот на транзиција кон правна држава, пазарна економија, односно либерално демократски политички и економски систем. Дваесетиот век го донесе со себе „третиот бран на демократијата„ Ниеден глобален тренд не беше поуспешен и помоќен од експанзијата на демократијата низ светот. Но, дали реформските обиди во Источна Европа се резултат на „ на третиот бран на демократизација„ или пак на Копенхагенските критериуми? Демократската транзиција е комплесен и тежок процес. Членството во Европската Унија бара остварување на успешна транзиција и демократска консолидација. Кога може да се каже дека е исполнета целта? Демократската транзиција е завршена кога е постигната значајна согласност за политичките процедури со кои се избира власта,кога владата доага на власт преку слободни и непосредни избори, кога власта de fakto има моќ да генерира нови политики, и кога извршната, законодавната и судската власт генерира од новата демократија de jure не ја дели власта со други органи. Alfred Stepan дава неколку дефиниции на демократската консолидација тргнувајќи од различни аспекти. Така демократскиот режим на една територија е консолидиран кога нема значајни национални, социјални, економски, политички или институционални актери кои трошат значајни ресурси обидувајки се да ги постигнат своите цели создавање на недемократски режими или користејќи насилство или странска интервенција за отцепување од државата. Демократскиот режим е консолидиран кога владините и невладините сили , на територијата на државата се навикнати да ги решаваат конфликтите на правен начин, преку постапки и институции санкционирани од новите демократски процеси. Исто така модерната демократија е демократија на национална држава и нејзиното настанување е поврзано со развојот на националната држава.

За време на 20–тиот век, повеќе национални империи во Источна Европа се распаднаа во држави кои во себе имаа структурни потенцијали за развој на национализам. Македонија исто така се соочуваше со национализмот од етничките заедници при градењето на својата независност. Нашиот свет и нашите животи се обликувани од конфликтните трендови на глобализација и индентитет. Европеизацијата (сфатена како концептуална рамка која ги врзува транзицијата и интеграцијата) и лек за „ лизгањето„ кон трибилизам во Источна Европа. Во многу Источно- европски земји постојат очекувања дека Унијата ке биде извор на чудотворни решенија на проблемите кои постојат со децении. Интеграцијата во ЕУ е ставена на врвот на приоритетите и стратегиски цели на властите во овие земји. Во 1993 година во Конпенхаген, ЕУ се обврза на „политика со целосно отворени врати„ и во принцип го прифати источното проширување декларирајки дека оние земји кои исполнуваат одредени економски и политилчки услови треба да станат членки на ЕУ. Меѓукултурниот дијалог Исток- Запад во ЕУ станува заедничка иднина на европските народи кои во таа заедница ја градат политичко-економската иднина на своите држави. Европската Унија преставува мост

помегу народите на Истокот – Западот, глобален свет без граници. Државите кандидати за членство во ЕУ треба да усвојат одредени вредносни и институционални параметри на заедничка политичка , економска и социјална рамка, и да поминат низ процес на системска и структурална трансформација со цел да добијат помош за достигнување на целите на Унијата како семејство на европските народи.

Република Македонија по својата големина е една од најмалите земји во Европа со ограничени финансиски човечки ресурси. Поради ова процесот на европска интеграција, кој е многу комплексен, обемен, долг и скап треба да се управува и да се координира со максимално користење на расположивите капацитети, користење на позитивното искуство од земјите - пристапнички и ефикасно користење на финансиската и техничка помош од Европската унија, но и од другите донатори со директно влијание на развојот на земјата и поддршка на процесот на европска интеграција. Интеграцијата на Република Македонија во Европската Унија, значи нејзин просперитет како од економски така и од политичко- социјален карактер. Во Европа без граници иднината на европските ѓраѓани е значаен фактор за мегусебно почитување меѓу народите . Европската унија претставува една организација во која бројот на членови постојано расте. Во мај 2004 година, десет држави добија членство во ЕУ ,опфакајки ги тука државите на Источна Европа, Малта и Кипар. Се поставува прашањето дали со ова проширување ќе се забави процесот на зачленување на балканските држави во ЕУ ? Дали може да се очекува по зголемувањето на бројот на членки на ЕУ за едно време да престане нејзиното проширување? Неопходно е ЕУ да се прошири кон балканските држави и да придонесува во нивниот развој.

Се надеваме дека овој процес нема да престане овде, туку ќе продолжи опфаќајки ја и Македонија откако ќе ги исполнат предвидените политички услови и доколку ги почитуваат правата на ѓраѓаните, ќе ги исполнат предвидените политички услови и доколку ги почитуваат правата на ѓраѓаните,ќе ги очекуваат преговорите за членство. Според член 49 од Договорите за ЕУ, секоја Европска држава која што ги почитува слободата,демократијата,правата на ѓраѓаните и основните слободи,основните законски начела ќе може да конкурира за членство во ЕУ.

Членството во Европската Унија е стратешки интерес на Република Македонија од нејзиното осамостојување. Од востапувањето на дипломатските односи со Европската Унија во Декември 1995 година, Република Македонија се легитимира како партнер од доверба и вистински сојузник на Европската Унија,притоа не прескокнувајки ниту една институционална етапа во приближувањето кон Унијата: од склучување на спогодба за соработка,преку Спогодбата за стабилизација и асоцијација,до стекнувањето на кандидатскиот статус. Членството во ЕУ значи подобар живот на граѓаните, посилна економија, поголема безбедност. Македонија има можност да докаже и покаже дека заслужува да биде европска држава и да ги исполни вековните стремежи за безбедност, економски раст и светско признание. На сите треба да ни е јасно дека ако сакаме еден ден да бидеме членки на една обединета Европа, тогаш треба повеке да работиме во оваа насока. Особено , сите политичари во Македонија , но и граѓаните треба да разберат дека иднината на оваа држава е во нивни раце. Прашањето на постоење на добрососедски односи останува како една од основните сугестии на институциите на ЕУ спрема државите кои се аспиранти за полноправно членство во ЕУ. Тука може да се спомне и спорот на Македонија со Грција околу името. Треба да ни е јасно и да го разбереме како многу значајна забелешка на Европскиот Парламент дека без постигнување на компромис за спорот со името меѓу Македонија и Грција ќе се забавува и одлага зачленувањето во оваа супранационална организација. За да се постигне сето ова е потребно политичките субјекти во Република Македонија да ги надминат своите политички

интереси да се изгради хармонизиран заеднички став во интерес на националните интереси на Реублика Македонија и нејзин влез во семејството на обединетите народи на Европа .Предизвиците и перпективите на ЕУ ,ќе станат реалност кога Балканските земји ке станат дел од големото семејство (европјани).

Користена литература:

- Истражување на актуелната политика и мислењето на ѓраѓаните
- „ Евро- атлантските персперктиви на Република Македонија: проблеми предизвици и политичка реалност по неуспехот на самитот на НАТО во Букурешт 2008„- Истражувачки центар за Јавна администрација.
- Б. Лајмановска, „ Која е историјата на Европската Унија„-2009.
- http: -Europa.eu-scadplus-leg-en-lvb 14536.htm.

Д-р Јордан Михајловски
ПВУ „ Меѓународен Славјански Институт "

КРИЗАТА ВО КУЛТУРАТА НА КРАЈОТ НА XX ВЕК И ПОЧЕТОКОТ НА XIX ВЕК, ПРИЧИНИ, ПОСЛЕДИЦИ И ПОТРЕБА ОД НОВА ИНТЕГРАТИВНА ИДЕЈА И ВРЕДНОСТИ

XX ВЕК, БУРЕН, КОЛОСАЛЕН И КОНТРАВЕРЗЕН

Американскиот филозоф од јапонско потекло Фукујама, пред две децении воспостави една парадоксална и сензационалистичка теза за „ крајот на историјата ", која предизвика значајно бранување во општествената мисла. Не требаше голем логички напор она што реално се манифестираше во реалниот живот и општествената пракса да се препознае како криза на културата и на историската парадигма на постоењето на човештвото.

Културата на XX век беше свртена кон иднината и се надеваше на расплет на многувековните трагедии на човештвото кои низ тангентата Исто-Запад се одвиваат веќе илјадници години без пауза помеѓу чиновите.

Во изминатото збиено столетие живееја 95% воопшто научници во светската историја. Во него се направени најзначајните пробиви на енергетското, сообраќајното, комуникациското, астрономското, индустриското, технолошкото и кој знае уште кое не поле. Во изминатиот век толку се испревртеа нештата на научен, духовен, социјален, етички и политички план, што едноставно неможе да се каже кои се неговите најголеми дострели.

Интегративната идеја на западната култура се препознаваше како модерна, а на исток како соцреализам. Модернизмот во културата генерално во себе ја опфати прогресивната уметност : архитектура, музика, книжевност и дизајн. На запад се појави една плеада научници писатели и уметници : Ајнштајн, Бор, Планк, Ман, Сартр, Милер, Хемингвеј, Пикасо, Дали, Мур и др. И додека запад иако заплиснат со комерцијализација ја почитуваше слободата во културата и творештвото, на исток соцреализмот се промовираше во правец на културата кој воспоставува уметничка концепција во која личноста ја создава историјата. Оваа култура ги утврдува целите на социјалистичкото општество, а на уметникот гледа како на слуга на државата. Преполн со догми и вулгарно – социјалистички поставки овој концепт ја задуши творечката слобода. Меѓутоа, во СССР се случи драматичен процес кој со своите духовни и естетски обележја до тогаш не е забележан во човековата културна историја, еднаков во креативноста и значението со западната модерна. Литературните дела на Шолохов, Пастернак, Солжењицин, Есенин, Цветаева, Булгаков, Горки и др., се едни од најзначајните возвишувања на човечкиот дух кои го премостија јазот исток-запад, и станаа дел од големата културна синтеза на западната цивилизација. Нетреба да се заобиколи фактот дека во првите две децении на XX век, најзначајните естетски импулси во современото сликарство се слеаа од Русија во поширокиот европски мултикултурен простор и тоа апстрактноста во делата на Кандински и супрематизмот во делата на Маљевич. Јазот помеѓу исток и запад беше повеќе политички изразен отколку културолошки насочен. Духовните струења со својата енергија ја премостуваа идеолошката бариера.

Се појавија и маркантни личности кои ја движеа светската историја : Ленин, Тито, Сталин, Черчил, Рузвелт, Де Гол, Мао, Ганди, Че Гевара и др. Ги имаше секакви од кои некои

следеа нехумани цели но небеа без далекусежни цели и размери. Во последниве децении од минатиот век и денес ни во перспектива не се насетуваат крупни политички личности со сопствена концепција на движење.

ПАДОТ НА ЖЕЛЕЗНАТА ЗАВЕСА

Обединувањето на Германија и распадот на сите комунистички режими го означи крајот на студената војна и влегувањето во нова етапа : глобализација. По овој период, кој се карактеризира со економска и општествена сигурност и со релативна светска политичка стабилност, следеше сложен период на нестабилност именуван како „нов светски неред". Ослободителниот бран од крајот на осумдесеттите години, предизвика голема надеж. На политички план се очекуваше генерализација и зајакнување на демократијата. Меѓутоа, избувнувањето на војни доведе до нов период на геополитичко прекројување што ја зафати целата планета.

Пропаднаа надежите на оние кои ја поистоветуваа глобализацијата на капиталистичкото стопанство со нов период на општа благосостојба. Ширењето на пазарната економија го нагласи јазот што ги разделува малцинството на богатите и мнозинството на сиромашните. Распаѓањето, исклучувањето и општествената нерамноправност се шират не само во земјите познати како сиромашни, туку еднакво и во Западна Европа и САД. „ Глобалниот град " се повеќе се препознава како поделен и распарчен. Се менифестираат одредени тенденции кои се неспорни за еднобразноста на масовната култура на глобалното медиумско село подржани од френетичниот технолошки развој. Глобализацијата на миграциските преселби доведе до тоа класичниот концепт држава-нација да не ги отсликува современите политички и општествени еволуции. Културната и етничката разнообразност и разнобразноста на идентитетот во западните политички системи кои се сметаа за хомогени ја подотворија вратата за идеологии и пракси инспирирани од национализам, локализам па дури и расизам.

Последната деценија од минатиот век сме сведоци на враќањето на културата и културните идентитети како апсолвирана тема во јавната расправа. Забележлив е стравот од загрозување на кохезијата на општествата, од културно распарчување и од појавата на културни и етнички идентитети кои би можеле да го уништат националниот идентитет во Европа и во САД.

Според некои набљудувачи, сме поминале од монокултурно општество кон мултикултурно општество кое се карактеризира со слаб национален индентите. Но културната разнобразност и разнобразноста на идентитетот во човековата историја не е ништо ново. Човековите општества секогаш се разнобразни по природа било да се работи за култури или етнички, културни, религиозни, класни или професионални идентитети. Оваа разнообразност е синоним за живот. Се покажа во пракса дека културната разнообразност на Европскиот континент не е пречка во конституирањето на обединета Европа. Поголема пречка од ова е општествената нерамнотежа помеѓу земјите и регионите на Европската Унија. Живееме во свет кој е неповратно плурален во поглед на културата, сепак основа за хармонична коегзистенција на културите може да се најде во заемното споделување на она што е заедничко, почит за она што е различно и кое не вклучува угнетување на поединците и групите. За жал сеуште односите помеѓу одредени култури (пр. македонската и грчката) се асиметрични со политички конотации во барањето право на ексклузивност врз културното наследство на античка Македонија.

КРИЗА ВО КУЛТУРАТА НА ИСТОРИСКАТА ПАРАДИГМА

Глобализацијата во културата по падот на железната завеса во Европа се промовираше како визија за свет без граници. Напоредно со неа, на големата врата во западната цивилизација како идеја со претензии да се промовира во водечка парадигма што не и успеа до денес, се појави постмодерната, чиј предвесник уште во раните шеесети години од минатиот век беше американецот од руско потекло, Владимир Набаков, со романот „ Лолита " (1955) .

Постмодернизмот кој како културно раздобје ја прифаќа светската глобализација, децентрализација и плурализмот, Жан Франсоа Леотар ќе го нарече „ парадокс на иднината ".

Во што се огледа парадоксот. Постмодерната е реакција на тежнението за напредок, објективност и разумност. Сепак тоа не е култура на идеалот. Во овој концепт законите на убавината и совршенството не функционираат. Светот е бесмислен. Ние тоа не можеме да го промениме но можеме да си играме со него. Деконструкција на светот е посакуван епилог во ова движење. Знаењето е функционално само доколку се користи. Виртуелната реалност на која се потпира ова движење, наоѓа место во третирањето на постмодерни форми како : клонирањето, еутаназијата, педофилијата, хомосексуалноста, наркоманијата, смртната казна, недовербата во авторитетот на власта и авторитетите воопшто и сл. Мора да се признае дека никој пред тоа во културата (книжевноста, ликовната уметност, музиката и др.), не сакал да ги допре овие провокативни, социјално значајни и болни форми на човековиот дух. Меѓутоа, ова зафаќање на темите и проблемите беше само иницијално без обид за нивно решавање, зашто тежиштето се става врз метафизиката, а областите на творење : свест, потсвест и имагинација не само што се од онаа страна на реалното, туку честопати и од онаа страна на логичното. Во таа визија на постмодернизмот целиот свет е шоу свет. Секој голем атентат или смрт на славна личност се претвора во мултимедијален шоу спектакл. Сите стилови во уметностите се измешани и просторот и времето и реалното и ирealното. Текстовите се извртени, значењето е изгубено. Во литературата се појавиа проблесоци на постмодернизмот во делата на Владимир Набаков, Владимир Сорокин, Џон Барт, а кај нас Венко Андоновски. Меѓутоа општ впечаток е дека во последните неколку десеттолетија и покрај интересни дела во книжевностите, уметностите и филозофијата, нема ниедно кое би било блиску до вредностите на западната и источната, руска класика.

Кој би рекол дека во XX век во кој живееа и твореа филозофи кои се сигурно меѓу најзначајните во историјата има толку малку оригинални етички теориски пројави. На прсти од една рака можат да се избројат философи кои дале вистински придонес кон етичката наука : Џорџ Мур, Макс Шелер, Албер Ками и Ерих Фром. Се во животот водеше кон слободата а малку кон моралот. Меѓутоа како привршуваше векот кога културата влезе во криза а историската парадигма на човештвото не се ни препознаваше етичката тензија се зголеми.

Злосторничкото искористување на природата, болестите како последица од начинот на живеење дрогата и другите зависности го запалија црвеното светло во човековата совест. Човекот се исплаши од негативните последици од неговиот живот и од можното сценарио за очекуваниот армагедон. Се јави сомнеж во целите на науката. Политиката е гарантирано сомнителна. Луѓето одат по некои цели кои ги загрозуваат другите. Се појави отпор. Човекот повторно стана моралист. Меѓутоа, другите општествени текови немаа сила да ја премостат веќе генерираната криза во културата.

Теоретирачите за кризата во културата и на водечката парадигма апострофираа две причини : брзата промена во животот и силниот либерализам кој владее со духот на ова столетие. Во претходните епохи, во моментот на криза на образецот и на водечката

идеја – парадигма, во културата би почнала да созрева и да функционира нова парадигма која би изникнала било од книжевноста, било од уметноста, било од филозофијата, било од политиката. Во моментот тоа не се случува. Додека да се појават контурите на нова парадигма на постоење на човештвото треба да се појават дејци способни во одговорен момент да дигнат глас против авантуристичка акција на некој политичар, држава или заедница и тоа така што ќе одекне во целиот свет. Единствено Солженицин можеше да ја преземе некако оваа улога – не затоа што ја пронајде парадигмата на постоењето и стремежите на човештвото, туку затоа што направи најмногу духовни напори за да ја прикаже кризата на старите цели и идеали на современото општество. За жал ова не му тргна од рака.

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ИЛИ ЗАЕДНИШТВО

Глобализацијата е вековен сон на човештвото. Александар Македонски се стремел да ја оствари со меч и култура. Исус Христос бил за обединување на човештвото со помош на духовното и моралното начело. Зарем Пушкин не сонувал за глобализација во своите замисли за она време „ кога народите ќе ги забораваат кавгите и ќе станат едно семејство ". Тој сон денес не е розов. Мозаикот на кризата во културата го оформуваат : кризата во политиката, постмодерната, ерозијата на вредностите, едносмерната глобализација како визија за свет без граници во која пропаѓаат малите култури, а најзначајниот елемент на тој морничав моазик е кризата на историската парадигма на постоењето. Дали глобализацијата онака како што се практикува можеме да ја изедначиме со идејата на заедништво. Одговорот е краток НЕ. Антиглобалистите мислители денес не се борат против глобализацијата во културата воопшто, туку против нејзиното претворање во американизација. Заедништвото и се спротивставува на едностраната глобализација залагајќи се за хумана глобализација без доминација и диктати на некоја држава.

Хуманата глобализација во која треба да се очекува да возникне новата парадигма на човештвото, подразбира преовладување на егоизмот на државите, посебно на моќните кои се во состојба своите интереси да ги остварат со притисок и оружје. Сеуште не се надминати опасностите глобализацијата да не се претвори во зло на човештвото.

Културната глобализација во која американското влијание е еднакво со руското, јапонското, македонското, бугарското, шпанското и други влијанија, е неопходен и очекуван тек во културата кој ќе ги обедини уметничките текови во единствениот океан на човековата култура. Со есктраполирање на овие тенденции во иднина, можеме да прогнозираме дека во овој век ќе се формира општочовечка култура чии дела нема да ги губат националните атрибути и традиции, стекнувајќи ново ниво на заедништво.

Не треба да се очекува ниво на издигнување на културата, ниту на уметноста, ниту на филозофијата, ниту на политиката, се додека некоја од гранките на духовното производство не понуди патишта за излез од духовната криза на човештвото и додека не се насетат контурите на нова парадигма на човештвото. Таа ќе се појави со издигање на човекот до натсвесното ниво на обединета духовност. И во Источната филозофија се навестува оваа оптимистичка визија според која новата епоха на историјата ќе биде епоха во која духот ќе доминира над интелектот.

Новата култура ќе биде втемелена врз нова интегрална идеја, мотивирана од креативна алтруистичка љубов, а материјалниот и духовниот живот целосно ќе бидат обновени. Затоа човечкиот дух мора да се обиде да ги воспостави вредностите на разумот, љубовта и ненасилството, инаку во спротивно би можеле да немаме натамошна историја како раса.

Повисоките вредности и цели без сомнение се наоѓаат потаму во нашиот историски еволутивен развој но ние мораме да целиме кон реализација на овие вредности во сегашноста.

Културата често се движи по траекторијата која ја исцрта Ана Ахматова, говорејќи за својата судбина :

А јас одам по својот пат
Ни право ни косо,
А никаде и никогаш
Како излегување од колосек

Оваа погубна траекторија ја одведе Ахматова во бесмртноста. Зарем не е тоа патот на културата на кој новата парадигма ќе биде само духовниот клуч кој ќе ја отвори големата порта на универзумот. Сцената на која денес се одвива само драмата на животот ќе се трансформира во остварлива визија на вековниот човеков стремеж за слевање на духот со космичката бесконечност.

Литература :

- Грејс Кернс, Филозофии на историјата, Скопје, 1993
- Юрий Борев, Эстетика, Москва, 2002
- Д-р Кирил Темков, Етиката денес, Скопје, 1993
- Д-р Јордан Михајловски, Основи на меѓукултурна комуникација (Прирачник – авторизирани предавања за студентите на МСИ), 2009
- Marco Martinielo, Living together, Paris, 1997

В. П. Михајловски
"Меѓународен славјански институт", e-mail: vladimir.mihajlovski@slavinst.edu.mk

КОМПАРАЦИИ НА РЕЛИГИЈСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ИСТОК-ЗАПАД И ВО Р. МАКЕДОНИЈА

Абстракт:

Во трудот авторот прави компарација меѓу застапеноста на религијското образование во Европа (исток-запад) и во Р. Македонија. Крајната цел на трудот е да ја афирмира постојната практика на МСИ во Р. Македонија и Универзитетите во Руската федерација во оправданоста и неопходноста од изучувањето на наставните предмети: Религија и Славјанство. Авторот на трудот го застапува ставот наведените наставни предмети (како изборни) да се изучуваат и на другите Универзитети (државни и приватни) особено во православните земји.

Клучни зборови:

Култура, религија, религијска настава, црква, духовност, православие, основни, средни училишта, Универзитети, интеркултурен менаџмент.

1. Вовед

„Човекот не е потполн ако не е свесен и
за внатрешните митолошки процеси"

Културата е составен дел на севкупниот општествен и индивидуален живот, збир на сите значајни човечки тековi, како материјални, така и духовни. Всушност, културата претставува сето она кое луѓето го имаат, мислат и работат како припадници на едно препознатливо општество.

Со векови верата на човештвото му давала основна причина за тоа цели народи да се спротивставуваат на опасностите од постепеното исчезнување. Ако сакаме нашето општество да биде здраво, а не да биде општество на духовни изроди и развратници, неспособни за репродукција, должни сме да ги научиме децата на правилен однос кон семејството, раѓањето и религиозноста. Државата не е во состојба сама да се справи со настанатите проблеми, да ги надмине тенденциите кон постојаното намалување на наталитетот, што особено е евидентно кај славјанските земји. Затоа, на државата и е потребен моќен сојузник во лицето на Црквата .

2. Религијското образование во Р. Македонија

Во Уставот на РМ. се споменати македонската православна црква, исламската верска заедница, католичката црква, евангелско-методистичката црква и еврејската заедница.
Македонската духовност со православието како духовен супстрат е предодредена и на

историската традиција, но и на промовирањето на националната политика преку религијата. Ова е особено актуелно последниве транзициски години кога е евидентен падот на рејтингот на повеќе општествени институции, и политичари наспроти се поголемата доверба на граѓаните кон религиозните институции.

Во програмскиот курикулум на религијата за православните верници мора да бидат вградени црковно-народните вредности како што се: православната вера, православниот христијански морал, македонската црковна традиција, македонската култура со просветителското и народното фолклорно богатство. Фундаменталната цел на релогијското образование во РМ. не е да едуцира послушни фанатици, туку да изгради здрави и стабилни човечки карактери кои ќе бидат способни да ги почитуваат животните вредности и да ја доживуваат среќата од секојдневието на овој земен свет, а не на другиот...

3. Религијското образование во некои европски земји на релација: исток-запад

Денес во последните одделенија на основните училишта се изучува наставниот предмет: Веронаука (Религија) во следниве Европски земји: [1]

- Исланд со 4 часа неделно
- Турција, Данска, Франција со 3 часа неделно
- Грција со 2/1 часа неделно
- Германија, Австрија, Белгија, Ирска, Луксембург, Холандија, Шведска, со 2 часа неделно
- Швајцарија со 1 час неделно

6. Во Р. Словенија, Р. Хрватска, Р. Србија, и другите републики од поранешната ЈУ религијата се изучува во основните училишта по избор на учениците. [2]
7. Во Р. Македонија религијата се изучува во 5-то одд. на основното 9 год. образование, преку изборниот наставен предмет: Запознавање на религиите или етика на религиите со по 2 часа неделно, додека во задолжителното средно образование се изучува преку одделни содржини по изборните наставни предмети: Етика и Граѓанско образование. [3]

Младите во Европа во поголемиот број сеуште знаењата за сопствената религија и за водечките светски религии ги стекнуваат во одделенијата во своите основни и средни училишта. Во тој контекст ќе наведеме некои специфики за реализацијата на религијската настава во одделни европски земји:

Англија и Велс

Католичките училишта во овие земји реализираат религијска настава и имаат многу блиски врски со својата црква, за разлика од основните училишта на англиската црква каде религијска настава слушаат сите ученици без разлика на верската припадност на нивните

1 Ѓорѓевиќ, Ј., Морално васпитање, религијско васпитање и школа, Настава и васпитање, бр. 4-5/92.
2 Биро за развој на образованието, Концепција за деветгодишно основно воспитание и образование, Скопје, 2007 год.
3 Божинов, М., Јовановиќ, А., Ланговиќ, И. (2006), Интеркултурни изазови глобализације, манифест менаџмента за 21 век, стр. 69-78.

родители.

Франција

Во последните години повторно се воведуваат елементи од веронауката во францускиот образовен систем. Во некои краишта на Франција - 40 % од децата учат во основни училишта во кои се предава веронаука.

Австрија

Веронауката во државните училишта не е забранета. Слободата на вероисповед, која се гарантира во уставот на сите европски држави, ги подразбира и правата на децата за религиозно образование во Австрија.

Финска

Верката, религиозна поука во Финска е значајна алка во училишниот наставен курикулум во основните и средните училишта. Се овозможува потребата од запознавање на учениците и со другите религии во смисла на негување на толеранција и почитување на сите луѓе без разлика на нивниот религиозен идентитет. Верската обука во Финска ја реализираат посебно обучени учители.

Германија

Програмите и учебниците од религијската настава ги проверува и државата и црквата и тие вклучуваат комбинација од конфесионални науки и теми од животот, етиката, општествени прашања, црковна историја, светски религии, филозофија. Германското општество е доминантно во демократска Европа за идејата за толеранција и почитта кон различностите на „другите" со истовремено истакнување и на мировните теми и на моралните квалитети на младите во рамки на моралот на германското општество.

Италија

Италијанскиот училишен курикулум е исклучиво конфесионален. Улогата на училиштето е да ги помага е семејството и црквата при воведувањето на учениците во католичките верувања и верската практика.

Грција

Православната црка е доминантна за доктрините на грчкото православје во одбирање на животните теми и етиката. Обуката на вероучителите за средните училишта се одвива на Теолошките факултети во Грција

Холандија

Освен во основните, и во средните училишта е воведен нов наставен предмет за сите ученици во првите класови Религија со цел учениците да се подготват за мултикултурно општество и живот во него.

Полска, Чешка, Словачка

Веронауката (религијата) се изучува во основните и дел од средните училишта

Руска федерација

Веронауката (религијата) се изучува во основните и дел од средните училишта, и на одделни Државни и приватни факултети (Ломоносов-Москва, Педагошки факултет-Москва, Меѓународен Славјански институт-Москва).

Заклучок

Предлог бр. 1

Религија и Славјанство да бидат застапени како изборни наставни предмети на нашиот Универзитет, но и на другите приватни и државни Универзитети во РМ. како мост за подобро запознавање на студентите со Славјанската култура, цивилизација и едукакција и мост за соживот и со другите култури и цивилизации со акцент на постојните етникуми во РМ.).

Предлог бр. 2

Изборен блок бр. 15 (модул: Интеркултурен менаџмент)

15. Модул: Психолог-Педагог за интеркултурен менаџмент

- Интеркултурна психологија
- Религија
- Етнопсихологија
- Основи на интеркултурна комуникација
- Правна психологија
- Интеркултурна педагогија
- Образовен мултикултурен менаџмент
- Воспитанието, образованието и психологија на религијата
- Интеркултурен курикулум на современото воспитание и образование
- Интеркултурното воспитување во детската градинка
- Интеркултурното образование на јазикот во основното училиште
- Интеркултурното образование во средното училиште
- Европски модел за демократско граѓанство
- Современи модели на културно живеење и соживот на различните етнички групи

- Интеркултурни компетенции на наставниците
- Интеркултурен менаџмент на општествени промени
- Внатрешно-групната поврзаност и национализмот
- Социјална реконструкција на етничките заедници
- Меѓукултурни истражувања за личноста на припадниците на етничките заедници
- Мултикултурна психотерапија

Напомена: (Во изборниот блок бр. 15 студентот слободно избира во секој семестар по 2 изборни предмети од соодветниот модул во сите вкупно 8 семестри).

Референци

- Божинов, М., Јовановиќ, А., Ланговиќ, И. (2006), Интеркултурни изазови глобализације, манифест менаџмента за 21 век, Београд: Мегатренд Универзитет примењених наука.
- Давие, Г. (2005), Религија у сувременој Европи, Загреб: Техничка књига.
- Петров, Н. (2006), Образование за новиот милениум, Скопје: Работнички универзитет.
- Пржовски, С. (2001), Јогата и етиката-морални вредности на индиската филозофија на системот на јогата, Скопје: Епоха.
- Михајловски, В. – Петров. Н. (2011), Предлог наставен план на додипломски дво-предметни студии на Факултетот за психологија на МСИ – Св. Николе - Македонија за Психологија-Педагогија со 4 год. студирање и со вкупно 16 изборни модули.

д-р Кети Несторовска

"Меѓународен славјански институт" Свети Николе, Р.Македонија

КРИЗАТА ВО КУЛТУРАТА НА КРАЈОТ НА 20 И ПОЧЕТОКОТ НА 21 ВЕК, ПРИЧИНИ , ПОСЛЕДИЦИ И ПОТРЕБА ОД НОВА ИНТЕГРАТИВНА ИДЕА И ВРЕДНОСТИ ВО ДИЈАЛОГОТ ИСТОК –ЗАПАД

Феноменолошки посматрано, интересно е тоа што во сите области и облици на општественото живеење, кон крајот на 20 и почетокот на 21 век, како по правило се зборува за криза. Оваа криза не е локална и партикуларна, туку општа и глобална. Криза на духот на времето во кое живееме со изразити тенденции на криза во културата.

Кризата во културата пак, не е ефемерен феномен , туку последица на многу рецидиви од индустриската и постиндустриската цивилизација, и затоа таа може да се идентификува, како криза во рамките на демократската култура, криза во образованието, криза во филозофијата, мислењето науките, како криза на личниот и национален идентитет. Значи, при ваквите аномични општествени состојби индивидуата го губи чувството и критичноста во препознавање на вистинските културни содржини, се случува невидена трансформација на обичаите, традициите па дури и несигурност во поглед на изборот на правите цели и вредности со што се доведува во прашање културниот идентитет на индивидуата, групата, коликтивитетот.

Може да се зборува за два основни извори кои доведуваат до криза на културата: едниот е цивилизациски и социокултурен а другиот настанува како резултат на онтолошката несигурност. Во првиот случај кризата настанува како резултат на промените и пореметувањата во рамките на одредена цивилизациска култура, а многу често втората причина се наоѓа во егзистенцијалните противречности кои се составен дел на човечката природа на секоја индивидуа без обзир каде таа живее.

Во рамките на општествените науки располагаме со повеќе факти и податоци за кризата во културата во западноевропските општества, при што се фаворизира евро-американскиот образец на живеење, социокултурен модел кој е посакуван, и најприкладен за потребите на човекот. Затоа, како резултат на недостаток на доволно аналитичен материјал за источните култури, ќе се задржам на кризните текови на современата западно-европска цивилизација на која впрочем и припаѓаме и ние. Во овој прозападен образец како да се создаде археотип на човек кој е во постојана потрага за остварување на својата личност, пронаоѓање на љубов, благосостојба, личен живот или како што ќе истакни [Едгар Морен "среќата е религија на модерната личност"], мажот и жената не сакаат да остарат, тие сакаат за секогаш да останат млади да се сакаат, и да живеат во сегашноста. Во оваа идеализирана слика на културниот прозападен архетип мудриот старец се преобразува во безначаен стар пензионер, зрелиот човек се преобразува во"рушевина". Загрижениот родител како да избледил во семејството а вистинските модели за идентификација младите ги бараат меѓу олимпијците, филмските и рок sвезди, или меѓу имагинарните рок јунаци кои во серии ги произведува масовната култура кои со должност традиционално му припаѓале на семејството и предците.

Од друга срана според мислењето на поголем број теоретичари на културата,

културните содржини на источните цивилизации со своите древни традиции докажуваат колку се вредни сами по себе, бидејќи опстојуваат во многу долг временски период и ги задоволуваат основните тенденции на тие народи. Секако, во ппроцесот на глобализација и овие култури се опфатени со процесите на модернизација, плурализација и релативизација но, не успеале потполно да потклекнат на техничко-технолошките цивилиациски текови и при тоа заштитиле голем дел од традиционалниот модел преку кој го фаворизираат традиционалното како фундамент на нивниот аксеолошки систем на вредности .

Прагмата покажува дека и во вакви кризни состојби на културата западот настојува да се ревитализира постојано и постојано навраќајќи се на изворот на древните мудрости на старокинеските и индиските мудреци и филозофи, што зачи дака западот допрва ќе учи и ќе ги бара излезните решенија во јадрото на источната култура. Отаму и појавата и зачестеноста се повеќе на филозовско-психолошка литература на запад мотивирана од традиционалните вредности на колективитетот кој е специфичен за истокот. Ако го истражуваме влијанието на културата врз индивидуата и тоа секако посматрано од историска перспектива се препознава феноменот криза на личноста. Всушност, при ова мислам на модерниот зач жал неуротичниот човек. Во студијата "Неуротичната личност на нашето време", психологот [Karen Hornajeva] истакнува дека [неурозата во основа е закономерен производ на модерниот начи на живеење, природна последица на рецентниот начин на живот, природна последица на рецентниот општествен модел]. Овој чекор го направил еден друг психолог Erih From кој во книгата "Здраво општество " цела цивилизација ја дефинирал како болно општество.

Во уметноста можеби најдобро може да се идентификува тој феномен на криза на личност. Бројни се ликовите во прозните текстови на литетратите кога преку име- метафора на својот "јунак" се опишува состојбата на свест и психата на модерниот човек, која посебо со развојот на психијатријата, се повеќе се дефинира како "здрава" шизоидна личност. Всушност ако се следи барем малку методологијата на социологијата на романот кај современите прозаисти во книжевноста на 20-от и почетокот на 21-от век ја пратиме во континуитет психологизацијата на личностите за кои кризата станала нивни modus vivendi.

При тоа, се потсетувиме уште еднаш на дилемите кои се јавуваат кај модерниот човек за кој пишувал [Giddens], имено, [како последица на информативното општество, се реконцептуализира идејата за тоа што е човек, бидејки цела култура е потчинета на информативната технологија па се зборува за "индустриски човек", "модернистички човек", "постмодернистички човек"]. Согласно тоа станува доминантна дезорганизираната и пасивна личност што во пракса се рефлектира со губење на идентитетот на современиот човек посебно во културите на помалите народи од последиците на глобализацијата.: настанува унификација наспроти фрагментација, беспомошност спрема достигнувањата, авторитет наспроти незнаењето**.** Циниците би рекле го добивме она што го баравме. [Zan Bodrijer]-француски теоретичат пишува во збирката "Прозирноста на злото", "дека се сме пробале ги оставривме и како поединци и како човештво сите желби и сите можни ослободувања и еманципација, ги срушивме сите табуи и етички вредности, се десекрализиравме и како уловени ловци наивно и глупо западнавме во сопствената замка ".

Картата на која игравме се покажа погрешна но ние тоа не сакаме да го признаеме. Ни преостанува дури не ни глума туку по Бодријерова дефиниција општа симулација. А сепак, на луѓето им е потербна одредена стабилност и постепеност на проблемите за да можат да се снајдат во нив и да можат да ги прифатат. Во судирот помеѓу потребите за сигурност и извесна стабилност постмодерниот човек запаѓа во амбисот на вредносни и морални релативизации што му ја поткопуваат базата на која почива и предизвикуваат кај него неспособност и невозможност за снаоѓање во плуралитетот на вредносно поставените опции. Токму во оваа

смисла Едгар Морен зборува за кризата на духот на времето во кое што ние живееме.

Божем знаеме каде одиме, знаеме што и како треба да постигниме некои нови, поголеми цели, кои секако ги нема.

Користена литратура:

- Едгар Морен, Дух времена, Београдски издавачко – графички завод, 1979
- Ерих Фрома, „Здраво општество", Загреб, 1986
- Жан Бодријера, „Прозирноста на злото",
- Жан Дивињо, „Социологија позоришта ", Париз 1973
- Карен Хорнајева „Неуротичната личност на нашето време"

Доц. д-р Виолета Николовска
ДУ „Гоце Длечев" – Штип

КИРИЛИЦАТА И ЕКОНОМСКАТА МОЌ

Ако на Гугл (Google) испишеме кирилица (земајќи ја предвид променливоста на информациите што се нудат на интернет), ќе добиеме: КИРИЛИЦА – уште од 886 година, секогаш први (вести, спорт, забава), а подолу и линкот, те веб-страната на интернет весникот kirilica.com.mk. Под поимот кирилица на Википедија стои: „Кирилица е азбука што се употребува за пишување кај шест природни словенски јазици (белоруски, бугарски, македонски, руски, српски и украински) како и многу други јазици од поранешниот Советски сојуз, коишто се наоѓаат во Азија и Источна Европа." (Следува и статија што содржи прилично долг список на јазици кои користат и користеле во одредено време крилица, чиј линк ќе биде приложен на крајот од текстот.)

Јазикот и писмото со кое се изразува се врзуваат со идентитетот на еден народ. Ова прашање е особено актуелно кај нас. Меѓутоа, ова беше концепт што се се наметна и се популаризираше во Европа во 18. век. Оттогаш наваму светот во кој живееме многу се измени, особено во социолошка и политичка смисла. Овие промени нужно се рефлектираа и на културолошки план. Она што го одбележува денешниот свет е концептот на мултинационални и според тоа на мултикултурни држави. Тие можеби и не се повеќе на број, колку што силни и влијателни на економски и на политички план. Тука ќе ги споменеме на прво место Соединетите американски држави и Европската унија. Во овој труд нема да навлегуваме во сериозни социолошки истражувања, туку ќе направиме една повеќе лаичка анализа на различните околности во кои се создадени и опстојуваат овие два моќни државни сојузи. Првата разлика, е разликата во традицијата. Соединетите американски држави, за разлика од државите во Европа се релативно нови. Американската нација како концепт е нов концепт. Неа ја сочинуваат претставници од различни нации, дојдени на Новиот континент, главно индивидуално за кои заедничко е тоа што живеат во една држава. Сите овие претставници на различни нации како своја историја си имаат свој културен и национален идентитет. Меѓутоа, заедничкиот живот секогаш носи со себе фактор на обединување. Ова го знаеме особено ние лингвистите, бидејќи заедничкиот соживот (живот во контакт) на различни јазици доведува до нивно приближување, дури и на структурален (граматички) план. Промените во јазикот се можеби последната последица од една таква коегзистенција. Многу порано се случуваат други промени, промени на културолошки план. Јазикот е и средство за комуникација, но и како што рековме, тој се врзува со идентитетот на една нација и станува нејзин препознатлив културолошки знак. Англискиот јазик во САД многу лесно ја презема таа улога.

Во Европа, ситуацијата е малку поразлична. Во Европската унија влегуваат народи не индивидуално, туку влегоа држави со многу богата културна и национална традиција. И со различни јазици. Тука неминовно беше да се постави прашањето за националниот и културниот идентитет, и според она што јас сум го прочитала тоа е многу убаво решено „Унијата ќе ја почитува културната, верската и јазичната различност" (Charter of Fundamental Rights of the European Union, Article 22, 2000 - преземено од "An Introduction to Language Policy", edited by Th. Ricento , 2006, кај R. Phillipson, "Language Policy and Linguistic Imperialism",

стр. 346).

Третиот пример на таква современа мултинационална држава е примерот на бившиот Советски сојуз. Држава на многу различни нации, со многу (не само по број, туку и по суштина, квалитет) различни култури. Со доминација (или барем широко познавање) на рускиот јазик. (Овде повторно би сакала да истакнам дека моите сознанија се лаички во оваа област и доколку грешам би сакала да бидам искорегирана).

И сега, кога дојдовме до рускиот јазик, дојдовме и до писмото кирилица.

Пред да се задржиме на оваа тема повеќе, би сакала да погледнеме на светот и малку пошироко, да го споменеме и она што се нарекува денес глобализација или процес на глобализација и тоа само од аспект на јазикот. Тука секако неизбежно ќе се соочиме со англискиот јазик и тоа од два аспекта: како јазик на поширока комуникација (денеска станува проблематичен и поимот за светски јазик што се употребуваше кај нас) и како јазик што врши влијание на другите јазици со кои е во контакт (повторно контакт преосмислен и сфатен во широка смисла – преку културата, поточно масовната култура, културата што се шири преку мас-медиумите).

Како јазик на комуникација, тој се среќава и во електронската комуникација: пребарувачи, веб-страни, електронска пошта. Така влегува во секоја земја. А со себе го носи и писмото – латиничното писмо.

Што да прават и како да го решат овој проблем оние народи што ги споменавме на почетокот на овој труд, што ја употребуваат кирилицата како свое писмо? Во „глобалниот свет" тие се малку. Како да се заштити нивниот културен идентитет? Како тие самите да го заштитат својот културен идентитет? Во науката за јазикот постојат синтагми како што се: јазично планирање, јазична политика, јазична стратегија. Содржините што ги конотираат овие синтагми се дел од прашањата што се поврзуваат со стандардниот (литературен, официјален) јазик во една држава и со стандардизацијата на тој јазик. Тие се дел и од јазичната култура на еден народ. Негувањето, градењето на јазична култура е посебен сегмент од науката за јазикот и од општествениот живот. Тоа се остварува на различни начини, како на пр. преку образованието (тоа е еден од клучните фактори во градењето на јазичната култура), но и преку средствата за масовна комуникација, на пр. преку медиумски кампањи (кај нас имаше една таква кампања посветена на кирилицата, што секако е за поздравување). и сега доаѓаме до факторот економска моќ. Тастатурите на мобилните телефони ни се главно на латиница. Зошто? Затоа што сме мал пазар. Тастатурите на компјутерите – исто. Ако ги отвориме компјутерите и почнеме да чепкаме по нив, не само интернетот, туку и програмските команди со кои ги работиме нашите документи се на англиски и на латиница. Зошто? Е овде одговорот мислам дека не е затоа што сме мал пазар, туку затоа што не сме се потрудиле да ги преведеме и да ни бидат на кирилица. Или поточно, не сме ги инсталирале преведените. И тукаа можеме да го поставиме прашањето кој фактор е пресуден. Дали економската моќ или некој друг. Да погледнеме како е во Русија. Јас од лично искуство не можам да тврдам, но до мене дошле сознанија дека Русите го немаат овој проблем. Дека тие работеле на тоа во нивните комјутери да се сретнат најпрвин со рускиот јазик и со кирилицата. Ако се запрашаме зошто, јас тука не би го ставила економскиот фактор на прво место, туку факторот на традиција, поточно културна традиција. Веќе споменав за улогата и влијанието – престижот што рускиот јазик го имаше во бившиот Светски сојуз. Значи, во Русија традицијата да се негува и чува рускиот јазик е долга и развиена. Само колку прирачници ја руски јазик и култура на говорот пронајдов во електронска форма (pdf. формат).

Каква е нашата традиција во однос на негувањето на литературниот јазик и неговото писмо? Без да истражуваме, да ги чуеме само нашите водители и нивните гости во

телевизиските емисии како зборуваат, да ги погледнеме називите на фирмите – на кој јазик и на кое писмо се напишани, да погледнемена кој јазик ни се преписките на интернет и на службените комуникатори.

Кај нас она што треба да се развива е свеста. Она што нам во овој контекст ни недостига не е толку економска моќ, колку што е јазична култура и свест. А таа се гради. Ние не можеме да се бориме против латиницата, а и не треба. Ние треба да го зачуваме она што е наше. Што е дел од нашиот културен идентитет.

Нашите млади луѓе изгледа дека се свесни за тоа, или барем дел од нив. И тоа радува. Се надевам дека, некои од нив, нема да ми се налутат што тука ќе приведам дел од нивната (јавна) комуникација на еден блог, чиј автор е потпишан како bi (со латиница). Темата на разговор е кампањата за употребата на кирилица и воопшто употребата на кирилицата.
(Мислам дека на интернетот веќе почна многу убаво да се решава што да остане на латиница, а што да се пишува со кирилица, в. на google, под поимот кирилица, што е запишано со латинично, а што со кирилично писмо. Овде ќе приведам и дел од коментарот на авторот што на блогот се потпишува со кирилица: Имаш кириличен оперативен систем, имаш кириличен офис со кириличен аутлок, имаш многу добри програми кои другите програми ги претвараат во кирилични, бараат твоја доработка, но ако се сака се може. Експлорерот, Мозилата и уште некои пребарувачи ти работат на македонски јазик. Значи може многу работи да користиме и овде во кирилична форма, а таму каде е неизбежно, нормално ја користиме латиницата, како и англискиот или друг јазик.)

На крај, приведувам и линк на еден форум на женско интернет списание кое храбро ја брани кирилицата (со своевиден пропишан акт за задолжително пишување на кирилица. Ме поттикна Калина да срочам еден пост, но бидејќи е касно и ми се спие а утре ќе шетам по полјани, ќе биде краток.

Јас ја сакам кирилицата многу. И многу ме радуваше и блогерај што од старт имаше политика на необјавување на главна страна постови кои не се напишани на кирилица.

Се радувам што на некој помоќен му текнало колку е загрозен нашиот јазик и писмо, а преку тоа најмногу нашиот национален идентитет, па зел и се ангажирал малку околу информирање на луѓето за тоа.
Кампањава ми се допаѓа со сите нејзини недостатоци. Некој може да кажува што сака, ама самото тоа што се прави е доволно голем и добар чекор за мене.
Еве линк до материјалите за кампањата.
А тука да си ја симнете и песничката

п.с. Ова уште не ми се верува, ама ај да споделам и со вас. Пред некое време еден клиент на работа, познат и успешен бизнисмен, онака пун себе го изнесе својот генијален предлог да сме се организирале и да сме побарале, онака сериозно со петиции чуда, македонски да се пишувало на латиница. Не за џабе мислам дека бизнисмените се оние кои ќе го доведат до крај овој свет.

...
nadezna | 1 Мај, 2008 - 01:24 | логирај се за да пишуваш коментари)
Убава кампања, убаво си напишала иако кратко, но, сега едно големо НО.
Да тргнеме одовде со никовите и да ги пишуваме на КИРИЛИЦА. Колку убаво би било тоа, нели, како придонес и зачувување на нашето писмо.
Инаку ова повеќе ми заличува, ќе ме извиниш, на кампањиве со продавање на лажен патриотизам. Ај да тргнеме од себе овде.
Прво од сопствеников на блогот, па коментаторите на постов.
(кирилица | 1 Мај, 2008 - 08:11 | логирај се за да пишуваш коментари)

„Кирилица", имам предлог за тебе - кога последните твои 100 маилови од и до пријатели (а да, и сите chat прозорчиња) ќе бидат на кирилица, тогаш да бараме сопственичката на блогов да го смени никот во кириличен. Дотогаш, ова твоето ми личи само на наоѓање рачки. btw :), сеуште не можеш да напишеш URL на кирилица, така што ќе мораме уште некое време да ја користиме и латиницата ;).
(Томе | 1 Мај, 2008 - 21:06 | логирај се за да пишуваш коментари)
Кирилицата е наше официјално писмо и треба да ја негуваме...но треба да се знае и има моменти и места кадешто латиницата е неизбежна.
(Партик | 1 Мај, 2008 - 21:53 | логирај се за да пишуваш коментари)
Томе, како информација, можеш да напишеш URL на кирилица. :)
ирилица е многу по секси од латиницата, сите ја знаат а ретко за кој е достапна во полна форма и суштина... Му доаѓа нешто као субкултура у однос на латиничниот фонт...екстрим клајминг зошо нема спелинг, и зборлива е...
(SPACEGUN | 2 Мај, 2008 - 00:11 | логирај се за да пишуваш коментари)

Кога ке се изговори кирилица прва асоцијација ми е БУШАВА АЗБУКА, најдобар производ од Македонија наменет за едукација и афирмација на македонскиот јазик.Треба да ја репризираат серијата, иако е одамна работена верувам дека пак ќе го задржи вниманието на децата Репризата+кампањата=одлична комбинација
(Април | 2 Мај, 2008 - 00:28 | логирај се за да пишуваш коментари)

КОРИСТЕНИ ИЗВОРИ:

1.http://www.google.com/
2.http://mk.wikipedia.org/
3. Th. Ricento (ed.), "An Introduction to Language Policy", Blackwell Publishing, 2006.
4. http://blogot.blog.com.mk/node/153342
5.http://forum.femina.mk/soopstenija/koristenje-na-kirilica-i-pravila-za-pisuvanje-na-mislenje-t747/

М.Л Новикова
Российский университет дружбы народов

КУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО В КОСМИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ

(К проблеме межкультурной коммуникации на космической орбите)

Исследование культурного пространства в условиях современной трансформации общества определяется поиском методологических подходов к изучению поликультурного своеобразия. Пространство, как и время, является основным атрибутом материи, основной формой бытия, которая воспринимается и дифференцируется человеком. «В формировании пространственных номинаций ярко проявляется принцип, сформулированный Протагором: Homo mensura: человек мера всех вещей. Пространственные номинации образуют четыре концентрических расширяющихся круга, происходя от понятий: человек - дом- страна- мир». [Гак 2000: 128].

Человек одновременно находится в пространстве культур (как представитель социальной, этнической общности) и культурном пространстве (как носитель поликультурного многообразия, как участник культурного диалога). Культурное пространство включает в себя пространство обособленных культур, которые, вступая в диалог, обеспечивают его бытие. Пространства культур подвержены вертикальным измерениям (временной фактор), горизонтальным (взаимодействие культур), пересечение которых образует культурное пространство. Таким образом, культурное пространство - это единство культурной (которая раскрывается через механизмы рефлексивного сознания), коммуникативной (которая представлена через символико-знаковую систему), функциональной (которая оформляет ценностно-регулирующие отношения) сфер.

Обратимся к проблеме взаимодействия представителей различных культур на космической орбите во время длительных полетов в космос международных экпажей.

В 2011 году мир отмечает 50-летие первого полета человека в космос. В апреле 1961 г. на космической орбите русский язык первым прозвучал в космосе. Русский язык — один из восточнославянских языков, один из крупнейших языков мира, национальный язык русского народа, является самым распространённым из славянских языков и самым распространённым языком Европы как географически, так и по числу носителей языка как родного. В настоящее время активно развиваются экономические, политические, культурные связи между странами, расширяется и укрепляется сотрудничество в освоении космоса, русский язык уже давно занял прочное место на космической орбите. Глобализация открывает границы для свободного перемещения людей, идей, научно-технических достижений, совместной работы разных стран над различными международными программами. Практика ставит проблему взаимного общения носителей разных культур. Все эти очень актуальные проблемы необходимо учитывать при подготовке интернациональных космических экипажей для работы на международной космической станции. Международное космическое сотрудничество успешно развивается и является одной из приоритетных задач многих стран мира, в том числе, и России.

В течение многих лет Центр подготовки космонавтов и Российский университет дружбы народов активно и плодотворно сотрудничают. РУДН - это уникальный университет, в мире нет ни одного такого университета, в котором ежегодно обучаются студенты из 140 стран мира. Почти все иностранные космонавты учились русскому языку у преподавателей университета РУДН. В честь этого одной из малых планет солнечной системы присвоено имя РУДруНА.

Преподавателями кафедры русского языка были подготовлены космонавты из Франции, Германии, Японии, Сирии, Великобритании, Чехословакии, Польши, Индии, Австрии, США, Канады и многих других стран [См. Новикова 2006]. Трудно переоценить вклад Российского университета дружбы народов в развитие партнерских и дружественных отношений между народами в деле совместного освоения космоса ведущими космическими державами. Разработанные в стенах университета программы позволяют за короткий срок готовить дублеров и основных членов экипажа космической станции к изучению космических технических дисциплин уже на русском языке.

Научить иностранных космонавтов общаться (устно и письменно), научить производить, создавать, а не только понимать иностранную речь - это трудная задача, осложненная еще и тем, что общение - не просто вербальный процесс. Его эффективность, помимо знания языка, зависит от множества факторов: условий и культуры общения, правил этикета, знания невербальных форм выражения (мимики, жестов), наличия глубоких фоновых знаний и многого другого.

Межкультурная коммуникация на космической орбите характеризуется тем, что ее участники при прямом контакте используют специальные языковые варианты и дискурсивные стратегии, отличные от тех, которыми они пользуются при общении внутри одной и той же культуры. Часто используемый термин «кросскультурная коммуникация» обычно относится к изучению некоторого конкретного феномена в двух или более культурах и имеет дополнительное значение сравнивания коммуникативной компетенции общающихся представителей различных культур.

Материалы по русскому языку для иностранных космонавтов разрабатываются на основе целей общего образования и охватывают четыре элемента содержания образования: опыта познавательной деятельности, фиксированной в форме ее результатов - знаний; опыта осуществления известных способов деятельности - в форме умений действовать по образцу; опыта творческой деятельности в форме умений принимать нестандартные решения в проблемных ситуациях; опыта осуществления эмоционально-ценностных отношений - в форме личностных ориентаций [Новикова 2009].

Все это помогает сформировать у иностранных космонавтов способности осуществлять сложные культуросообразные виды действий, которые в современной литературе носят название компетентностей. Компетентностный подход к образовательной деятельности, нацеленный на приобретение опыта в решении значимых практико-ориентированных задач, положен в основу подготовки иностранных космонавтов по русскому языку и предусматривает сформированность в совокупности их предметной, социокультурной, цивилизационной и коммуникативно-речевой компетенций.

В соответствии с современной практикой преподавания цели обучения реализуются в учебном речевом общении, в ходе которого осуществляется приобщение учащихся к концептуальной системе, картине мировидения носителей языка и культуры. В ситуации контакта представителей различных культур (лингво-культурных общностей) на борту международной космической станции языковой барьер — не единственное препятствие на пути к взаимопониманию. Межкультурная коммуникация – общение, осуществляемое

в условиях культурно обусловленных различий в коммуникативной компетенции его участников. Эти различия существенно влияют на удачу или неудачу коммуникативного события.

Коммуникация имеет место всегда, когда какому-либо поведению или его результату приписывается некоторое значение, и они выступают как знаки или символы. Из всех видов знакового (символьного) поведения в человеческом сообществе важнейшими являются использование языка (вербальная коммуникация) и сопровождающее его несловесное поведение (невербальная коммуникация). В совокупности они образуют знаковую коммуникацию или коммуникацию в узком смысле.

Лингвистов в первую очередь интересует, что в языковом сообщении сигнализирует о наличии кросскультурного взаимодействия, что характеризует сообщения, которыми обмениваются представители разных культур, в каких коммуникативных контекстах это проявляется, как именно происходит непонимание, неполное понимание, какие языковые особенности и механизмы позволяют или не позволяют компенсировать не(до)понимание. Среди лингвистических школ и методологий наибольшее значение для исследования феноменов и параметров межкультурной коммуникации имеют этнография коммуникации, этносемантика, дискурсивный анализ, анализ бытовой коммуникации, кросскультурная прагматика, межъязыковая прагматика. [Бергельсон].

Любой факт и процесс межкультурной коммуникации может быть охарактеризован по уровню/глубине проникновения коммуникантов в контактирующие культуры. Это особенно важно для членов интернациональных космических экипажей, которые проводят на орбите многие месяцы. Для них особенно важно учитывать культурное взаимоприятие, культурное взаимопонимание, культурное «взаимоединение».

Первый уровень можно условно представить через утверждение: «Я предполагаю, знаю и учитываю, что другой думает и действует по-другому». Второй уровень — через утверждение: «Я знаю и понимаю, почему другой — другой, и я готов согласиться с объяснением различий и принять их». Третий, высший, уровень можно попытаться выразить так: «Я понимаю и принимаю концептуальные ценности другого и готов разделить их». Целью первого уровня будет гарантирование взаимной культурной толерантности, целью второго — обеспечение взаимной культурной адаптации, а целью третьего — достижение взаимного культурного ассоциирования (единения). [Грушевицкая и др.]. Преодоление культурного барьера, таким образом, не менее важно, чем языкового. Культурные ошибки, так же как и языковые, производят самое отрицательное впечатление.

К компонентам культуры, несущим национально-специфическую окраску, относят следующие:

а) традиции (или устойчивые элементы культуры), а также обычаи (определяемые как традиции в „соционормативной" сфере культуры);

б) бытовую культуру, тесно связанную с традициями, вследствие чего ее нередко называют традиционно-бытовой культурой;

в) повседневное поведение (привычки представителей некоторой культуры, принятые в некотором социуме нормы общения),

г) „национальные картины мира", отражающие специфику восприятия окружающего мира, национальные особенности мышления представителей той или иной культуры;

д) художественную культуру, отражающую культурные традиции того или иного этноса.

Не случайно преподаватели, работающие над совершенствованием языковой подготовки космонавтов, в своей практической работе постоянно подчеркивают определяющую роль социокультурного контекста и прагматического компонента знаний.

Цель подготовки иностранных космонавтов по русскому языка, также, как и по всем аэрокосмическим дисциплинам – обеспечить членам экипажа Международной космической станции достаточный уровень подготовки для успешного проведения и завершения всей программы космического полета на Международной космической станции .Организация работы по обучению русскому языку, с одной стороны, направлена на поддержание уровня владения языком, устранение потерь (коммуникативный аспект), а с другой – на использование изучаемого языка в профессиональных целях как средства обучения (профессиональный аспект).

Особенно необходимо обратить внимание на тот факт, что при получении теоретических знаний по космическим дисциплинам русский язык выступает в данном случае в той же функции, что и родной – получения профессионально значимой теоретической информации. Это происходит со всеми компонентами научно-информационной деятельности астронавтов на различных этапах его обучения русскому языку и связано с подбором, переработкой и использованием информации русскоязычных источников.

Необходимо научить иностранных космонавтов слушать лекции и разговаривать в основном на профессиональные темы. Они должны проводить тренировки в тренажерах космических спускаемых аппаратов, в гидролаборатории, на центрифуге, в макетах международной космической станции. Профессиональное общение на первом этапе – заданное. Космонавт имеет конспект, графический материал, он заранее знает тему речевой коммуникации. Профессиональное общение на втором этапе – это обсуждение проблем, возникающих в процессе подготовки к полёту. Здесь нет строгой схемы, плана общения, возможна новая содержательная и, конечно, языковая, терминологическая информация. Тема и форма общения выбираются спонтанно (экспромтом). Мы считаем также желательным и необходимым познакомить астронавтов с компонентами русской цивилизации, с этическими и эстетическими ценностями, чтобы облегчить совместную работу с русскими космонавтами в составе международных космических экипажей и помочь в достижении взаимопонимания в обмене общечеловеческими ценностями.

Все это позволяет привлечь внимание к русскому языку как средству развития широкого взаимодействия с РФ, поддержать статус русского языка как мирового, укрепить авторитет России как одного из политических, экономических, образовательных, научных и культурных полюсов современного мира, содействовать использованию русского языка как средства создания общего информационного пространства для всех владеющих этим языком, как в России, так и за рубежом.

Литература

- 1. Гак В.Г. Пространство вне пространства // Логический анализ языка. Языки пространств. М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 127-134.
- 2. Бергельсон М. Б. Лингвистические методы исследования в области межкультурной коммуникации. «Коммуникация: концептуальные и прикладные аспекты. - «Communication : theoretical approaches and practical applications (Communication-2004).
- 3. Новикова М.Л. Русский язык в космосе. (Из опыта преподавания русского языка американским астронавтам) «Русский язык за рубежом» - 2006 г. № 1.

■ Новикова М.Л. Роль языковой подготовки астронавтов в успешном выполнении программы полета экипажами международной космической станции. «Русский язык в многополярном мире: новые лингвистические парадигмы диалога культур». М, 2009.

Е.Д. Окладнова
Российская академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ (РАНХГС), ГОУ Детский сад 2282, e-mail: viktoria002300@mail.ru

СОЗИДАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВОСПИТАТЕЛЯ ДОШКОЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ КАК ОДНА ИЗ ВЕДУЩИХ ЦЕННОСТЕЙ В ДИАЛОГЕ «ВОСТОК-ЗАПАД»

Проблема созидательной деятельности в психологии и акмеологии традиционно связывают с творчеством и креативностью личности. А.А. Деркач. Е.В. Селезнева соотносят творчество и саморазвитие человека, рассматривая содержание креативности как личностного свойства, обеспечивающего эффективность творчества в области саморазвития следующим образом: «...социально обусловленная целенаправленная созидательная деятельность, в которой полнее всего представлены продуктивные компоненты, присущие человеческому труду; эта деятельность направлена на порождение принципиально, качественно новых, нравственно оправданных и эстетически совершенных культурных ценностей. Творчество – процесс, благодаря которому происходит восхождение человека к высшим ступеням духовности, нравственности и свободы, развитие личности и культуры» (1, С. 78).

Творчество как деятельность направлено не только на создание нового материального продукта; оно преобразует личность и, в частности, отношения личности с окружающими, отношения к различным сторонам жизни.

Поэтому созидательная деятельность – это творческая деятельность, создающая как материальные продукты, так и духовные, личностные новообразования в плане человеческой самоидентификации (2).

Созидательная деятельность вносит конструктивные изменения в систему связей между миром и человеком, позволяет личности проявлять наибольшую степень свободы, то есть в полной мере реализовывать свою самость.

Тем более это относится к процессу саморазвития человека. Созидательная деятельность может выступить способом саморазвития личности, реализации человека в социальной жизни. Движущими силами такой деятельности являются, в первую очередь, активность субъекта, преодолевающая предустановленные границы деятельности, и эвристическое стимулирование созидательного процесса.

Направление созидательной деятельности человека развивается от потенциальности к актуальности таким образом, что все актуализированное обладает потенциями для дальнейшей актуализации. Такова основополагающая структура прогресса, которая изучалась еще древнегреческими философами. Однако вера в прогресс, несмотря на то, что она была описана в терминах, заимствованных у Аристотеля, резко отличалась от позиции самого Аристотеля и всего античного мира. У Аристотеля движение от потенциальности к актуальности вертикально, т.е. идет от низших к высшим формам бытия. Прогрессивизм Нового времени рассматривает это движение как горизонтальное, протекающее во времени

и направленное в будущее. Такова главная форма самоутверждения, свойственная западной цивилизации Нового времени.

Таким образом, созидательная деятельность личности, выступая как творческий процесс, может быть рассмотрена как создание своей собственной личности, развитие ее субъектности и самости, то есть можно говорить о самосозидании. Эффективность созидательной деятельности личности обусловлена, прежде всего, креативностью как личностным свойством.

В самом широком плане креативность включает стремление к достижению познавательной цели, к открытиям, к продолжению начатого творческого дела, даже если его завершение не требуется или к нему потерян интерес; преодоление трудностей в познавательной и творческой деятельности; планомерность и последовательность умственных действий; поиск вариантов, приемов достижения познавательной цели; стенические эмоции (чувство радости от предстоящей познавательной и творческой деятельности, готовность к преодолению трудностей в процессе изобретений, гордость при достижении познавательной или творческой цели, восторг от возможностей что-либо придумать, оптимизм в начале творческой деятельности, предвосхищение ее положительного исхода; спокойствие в случае неудачи и т.п.); внутренний локус контроля; стремление проявить свои возможности и способности; быть самостоятельным и независимым в творческих начинаниях; отстоять себя, свое дело, потребность расширить свой кругозор, стремление развить у себя творческие способности и т.д.

Как личностная характеристика, которая обеспечивает творческую, самосозидающую активность в достижении акме и самоосуществлении, креативность имеет следующие особенности:

- повышенная чувствительность, избирательность, мобильность психических процессов;
- потребность в саморазвитии, выступающая ключевой акмеологической предпосылкой достижения акме и самоосуществления;
- принятие ценностей саморазвития и формирование в соответствии с ними модели, алгоритма и технологии акме-ориентированных самоизменений;
- позитивная эмоционально-чувственная активность и высокая волевая регуляция действий, направленных на акме-ориентированные самоизменения;
- развитая способность к постоянному анализу, оцениванию, быстрому формированию многоаспектных ассоциативных информационных массивов, обеспечивающих постоянные активные акме-ориентированные самопреобразования;
- проницательность, интуиция, настойчивость, решительность, высокая воля, творчество и вариативность действий в процессе акме-ориентированных самопреобразований;
- способность к выработке индивидуальных моделей, алгоритма и технологии продуктивного саморазвития, основанных на саморегуляции и эффективном использовании всех компонентов акмеологической культуры.

Развитие креативности как личностного качества в области саморазвития позволяет человеку в процессе его движения по жизненному пути выстраивать алгоритм самоосуществления:

- осознавать наличие цели в области саморазвития;

- осознавать в ситуациях деятельности и взаимодействия возможности для акме-ориентированных самоизменений и соотносить эти возможности со своим проектом самоосуществления, то есть воспринимать ситуации как акме-события;
- более четко осознавать собственные ресурсы, а также объективные и субъективные препятствия;
- вырабатывать оптимальные планы и программы саморазвития;
- точнее оценивать вероятность и значимость результатов деятельности и саморазвития;
- достигать высокого уровня самоосуществления при оптимальной величине энергетических и временных затрат.

Следовательно, можно говорить, что:

- созидательная деятельность по характеру является творческой деятельностью;
- созидательная деятельность является одной из конкретных форм проявления механизма саморазвития человека (самосозидание);
- созидательная деятельность имеет направление развития от потенциальности к актуальности;
- результатом созидательной деятельности личности являются не только материальные продукты, но и изменения, происходящие в самой личности: раскрытие способностей, выявление новых аспектов самоопределения, самоактуализации, самосовершенствования и самоэффективности, появление нового отношения к окружающему миру и самому себе.

Поэтому так важно показать возможности самосозидания воспитателям детских садов, которые работают с развивающимися личностями детей на первых этапах социализации и формирования личности в возрасте 3-6 лет. Это одна из главных задач психологического сообщества и не только в России, но и в других социумах. Для общества это может выступить одной из главных ценностей, так самосозидающий воспитатель будет относится к детям как развивающейся личности, воспитывать в них, прежде всего, творческий подход к любому виду деятельности, в том числе и к саморазвитию.

Самосозидающий воспитатель может оказать влияние и на развитие социума через формирование созидательного подхода у родителей своих воспитанников.

Нами предлагается провести межкультурное исследование в разных социумах по изучению возможностей, путей, методов и средств созидательной деятельности воспитателей детских садов как одной из ведущих ценностей в диалоге «Восток-Запад».

Литература

- 1. Деркач А.А., Селезнева Е.В. Акмеология в вопросах и ответах. М. РАГС, .2007. – 250с.
- 2. Лысикова Н.П. Творчество и реалии культуры //Вопросы психологии творчества. Выпуск 2. Саратов: Изд-во СГПИ, 1998. – С.9-10.
- 3. Коняхина И.Б., Москаленко О.В. Оптимизация процесса самореализации специали-

стов в профессиональной деятельности. М.: Изд-во Инст-та доп. обр., 2009, - 204с.

- 4. Миронова Г.В., Москаленко О.В. Основы исследования акмеологического развития личности в период ранней юности (15-20 лет). М. Изд-во Инст-та доп. обр., 2009, - 228 с.
- Москаленко О.В., Фурси Л.Ф. Условия и факторы, обеспечивающие продуктивное акмеологическое развитие государственных служащих.- М., МААН, 2007. – 56с.

д-р Никола Петров

МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ И СОВРЕМЕНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

"Секоја култура има свое достоинство и вредност која треба да се почитува и чува. Секој народ има право и должност да ја развива својата култура; во својата богата разноликост и разлики со взаемни влијанија кои ги вршат една на друга, сите култури го сочинуваат наследството кое припаѓа на целото општество„.

Од Декларацијатга на UNESCO за принципите на меѓународна културна соработка

Повеќе современи држави се карактеризираат со културна разноврсност, повеќејазичност и различна етничка и конфесионална припадност на населението. Многубројните факти на културната разновидност и богатства на повеќе земји во Европа и Светот, односно во Европските држави на OECD постојат повеќе од 46 територијални лоцирани малцински групи од кои 24 од најразвиени земји во Светот членки на OECD, само Исланд е земја со културна и етничка хомогена држава, додека другите се повеќекултурни, етнички, јазични и хетерогени заедници. Миграционите процеси на населението придонесоа за понатамошна културна, етничка и јазична хетерогеност на економско развиените земји и создавање-формирање миграциски заедници како „нови малцинства".

Современото општество, како повеќекултурни, мултиетнички и повеќејазични заедници принудени се да ги разрешуваат, покрај другите проблеми, односно проблемот на културната хомогенизација и интеграција на различните групи во заедницата и развојот на нивната свест за придонесот во големата заедница, од друга страна да обезбедат услови за припадниците за секоја група да ја негува и развива својата култура, јазик и идентитет и специфични белези по кои се разликува од другите групи во поголемата заедница. Во процесите на интеграција покрај политичките, економските чинители важна улога имало и образованието кое има интегративна функција преку јазикот и содржините на наставните планови и програми и дејноста на училиштето.

Во некои Земји-држави меѓу кои и нашата (Р.Македонија) во интерес на заедништвото и соживотот во основното и среднио образование воведени се облици и содржини од културата на малцинските групи и учењето на малцинските групи што е и научно потврдено (билингвизам, С. Савиќ, 1976) и Н.Петров,В.Михајловски (1997). Така на тој начин образованието овозможува зачувување и негување на специфичните белези, културата на малцинските групи и нивната интегративна улога.Овие можности се реалност на на ниво на сите степени на образование во Р.Македонија. Напредокот и прифаќањето на етничките, културните и јазичните посебности на малцинските групи во образованието и воведувањето на мултикултуристичкиот принцип се плод на демократските процеси на современите општества, барањата за почитувањето на човековите права и слобода, процесот на глобализација и економското, технолопкото и културното поврзување на земјите и народите. Потребата за воведување форми и содржини на мултикултурното образование се залагаат и меѓународните организации (UNESCO, Советот на Европа, OECD) со цел да се прифати реалноста на мултикултурализмот како доминантна карактеристика на современите општества за унапредувањсе на образованието на малцинските групи и збогатување

со содржини на припадниците од големата група-заедница. За тоа сведочат познатите декларации и препораки на споменатите меѓународни организации, резултатите од научните истражувања и меѓународните конференции посветени на мултикултурното и интелектуалното образование.

Земјите во транзиција со многубројните проблеми политички,економски, технолошки, реформски поставени се во ситуација да го трансформираат и иновираат образованието. Бидејќи земјите во транзиција меѓу кои и Р.Македонија е мултикултурно, мултиетничко и повеќејазично општество насочено и понатаму да го развива и практикува мултикултурното и интеркултурното образование.

Реформата на образованието во земјите на транзиција, вклучително и Р.Македонија покрај промените, насочени се на зачувување и развој на етничкиот и културниот идентитет на секоја заедница, треба да опфатат содржини кои ќе придонесат за промоција и усвојување на вредностите на Европскиот културен идентитет и развој "Свеста на европски граѓани„ (Ђ. Ђурић 2004).Европската димензија на образованието се заснова на потребите младите да се запознаваат со заедничкото духовно богатство и историската поврзаност на културата на европските народи , да развиваат толеранција, различности и солидарност со другите во духот на заедништвото за обединета Европа на народите во јадрото на Европската Унија.

Р.Македонија како држава со повеќе националности, културна, јазичен состав на населението претставува типично мултикултурно општество. По осамостојувањето се соочуваше со одредени проблеми и односи помеѓу различните национални–етнички и културни групи во остварувањето на нивната рамноправност и заедништво во различните области на животот и работата, образованието и мултикултурното образование.

Мултикултурното образование во училиштата има своја историја, која некои теоретичари-автори меѓу кои и (Verne, 1987) развојот на мултикултурното образование го дели на три фази. Првата фаза се карактеризира со поставување барања и желба малцинските групи да ги решат своите образовни потреби и настојувања децата-подобро го научат званичниот јазик-државниот или како уште се истакнува јазикот на големата група–заедница и на тој начин да ја зголемат својата компетентност и го намалат јазичниот хендикеп заради претежното користење на мајчиниот јазик. Првата форма на мултикултурното образование се однесуваше на учење на интензификација на званичниот јазик на државата, односно јазикот на кој се изведува со децата на етничките и културните малцинства, како и за децата од другите економски социјално маргинизирани слоеви на општеството. На припадниците на малцинството потребно е обезбедување "еднакви услови„ во образованието и вработувањето. Споменатите форми на образование несомнено придонесоа за поголема социјална интеграција.Во наредната фаза на мултикултурното образование освен званичниот-државниот јазик во училиштата се воведува на доброволна-факултативна основа учење на јазикот и културата на малцинската група. Така наставата во одредени средини и училишта станува двојазична и бикултурна. Оваа форма на образование овозможува интегративна функција на училиштето и за зачувување на културниот идентитет на припадниците на малцинството.

Во третата фаза се придава внимание на промовирање на културните вредности на секоја група и на отвореноста на училиштето спрема сите култури на сите групи на нивно запознавање и споредување. На тој начин мултукултурното образование станува интеркултурно, бидејќи опфаќа мултикултурна размена.Споменатите фази на развојот на мултикултурното образование треба да се сватат како правци и стратегија на развојот на мултикултурализмот кој се вкрстува и преплетува, судрува и егзистира во конкретните политички, економски услови во повеќе земји меѓу кои и во Р.Македонија.

Мултикултурното образование може да се одреди и свати како одговор на општеството на реалното постоење и почитување на припадниците на различните групи-заедници, нивната култури и потреби. Поимот мултикултурно образование во широката смисла на зборот може да се однесува на секој програм кој овозможува усвојување на културни вредности и обележја не само на својата, туку и на другите култури. Во таа смисла наставните програми и во монокултурните и монолингвалните средини опфаќаат одредени содржини за другите народи во минатото и сега што можат да придинесат за хуманизмот, односно хуманистичкат воспитана цел. Но и покрај изнесеното мултикултурното образование се однесува на програми кои се реализираат во повеќекултурните општества и кои се насочени на запознавање на белезите на културата на својот народ и другите народи на слободно согледување, надополнување на културата на разните социјални групи (Ђ. Ђурић 2004). Слично одредување има (Verne, 1987): Мултикултурното образование претставува образовен програм кој не се однесува само на малцинствата, туку ви на целата општествена заедница, односно секоја група која се разликува по својата култура и по односите спрема другите култури.

Одредбите на мултикултурализмот произлегуваат од декларациите и програмите на меѓународните организации, зашто повеќе земји мултукултурата ја имаат како начело за практична примена, меѓу кои и Р.Македонија, додека пак во некои западноевропски земји се третира како движење кое произлегува од демократските определби за почитување на граѓанските и човековите права и слободи, за негување и развивање на националните и културните вредности и особености, права на разлики, напоредно на одредено ниво на поврзаност со другите групи и нивната интегрираност во заедницата.

Барањата за хомогенизација за повеќекултурно општество се манифестира преку организираното образование, културните или економските притисоци на малцинските групи да се вклопат-прилагодат на големата група.

Денес, се повеќе се нагласува потребата од интеграција на припадниците од малцинските групи во состав на општествената заедница (мултикултурно општество) и нивното вклучување во институциите на земјата, слободно реализирање на културна размена со другите културни групи што овозможува збогатување, како зачувување и развивање на својата посебност (Алексиќ, 1986).

Во настојувањата и заложбите образованието да одговори на потребите на мултикултурното општество и почитување на разликите во културите на поединте групи, користени се различни стратегии и форми: интензификација на учење на званичниот (државниот јазик), негување на мајчиниот јазик на малцинските групи и усвојување на вртедностите на сопствената и другите култури, билингвално учење на мајчин јазик и званичниот јазик до воведување на интеркултурна стратегија во образованието на учениците од малцинските групи и големата група (заедница).

Различните форми на мултикултурното образование имаат своја вредност и ограничување. Интензивното учење на званичниот јазик навистина овозможува учениците од малцинствата и другите социјални групи да го смалат својот јазичен дефоцит, поефикасано да се стекнат со професионално образование и вработување и интеграција. (Н.Петров, 2006). Бикултурното образовани (билингвизам), (Н.Петров,В.Михајловски,1997) како форма на мултикултурализмот соединува две функции на образованието: Зачувуввање на малцинскиот идентитет и усвојување на мајчиниот јазик и култура од една страна и ефикасно усвојување на јазикот на културата на големата група и интегрирање на малцинските групи во економско-општествениот живот во заедницата. Во практиката на едукацијата кај нас (Р.Македонија) бикултурно образование имаме кај ромските деца (Египјани) Влашката припадност и деца од мешовити бракови и деца-ученици кои доброволно се образуваат на званичниот јазик , но

истовремено го негуваат својот мајчин јазик и култура.

Во многу земји посебно во Европа постои зголемен интерес за прилагодување на образовниот систем за потребите на мултикултурното општество, посебно на наставните програми во училиштата и нивната практична реализација, како и проблемите на кои наидуваат. Сепак положбата на малцинските групи во образованието е подобрено во поглед на учењето на својот јазик и култура и културата на другите групи и заедницата.

Некои теоретичари и истражувачи меѓу кои и (E.Poglia, 1987) укажува на постоење разлики во поглед на мултикултурното образование во Европа, САД. Додека во Европа уште се истражува како да се помогне во развојот на културниот идентитет на припадниците на малцинските групи, во САД е паднат интересот.Затоа некои истражувачи поставуваат прашања за неоходноста за интеркултурниот избор кои се развива во Европските земји за што се залага и Европскиот Совет.

Различните ставови за мултикултурализмот во Европа и САД под влијание на пазарот на труд, припадниците на малцинските групи покажуваат поголем интерес за образование, успех и дипломи за вработување, а не за содржините на својата култура во образовните програми. Припадниците на малцинствата во САД се ориентирани на трајно престојување во таа земја-потполна интрграција бидејќи ја сметаат за своја татковина. Наспроти нив малцинствата во Европските држави најчесто имаат своја матична држава во соседството со чија помош настојуваат да го сочуваат својот национален и културен идентитет напредно со интегрирањето во земјата во која живеат.

Новите малцинства во Европските земји кои произлегоа од миграциските, економските и политичко-демократските процеси на населението од земјите во транзиција, посебно првата генерација изразуваат "Мит за враќање„ односно за привремен престој во другите земји што влијае на етичкиот и културниот на малцинските групи и нивните настојувања да ги зачуваат своите посебности.

Од споменатите сознанија и разликите во образованата политика и ставовите за мултикултурното образование произлегуваат и разликите во вредностите и потребите за воведување на интеркултурно образование.

Мултикултурализмот и интеркултурализмот не се карактеристика само на групното поведение и не се манифестираат само на планот на заедницата, туку и на индивидуално ниво.Тоа е карактеристика и за секој поединец внатре во неговата група. Поединецот-индивидуата освен што припаѓаат на својата; национална, културна, јазична, конфесионална, регионална група, можат истовремено да припаѓаат и да се чувствуваат како припадници на други групи и заедници; регионални од (источен, западен, јужен регион на државата), балкански Европски. Тоа може да придонесе за заедничко живеење на истиот социјален и културен и образовен простор, средба со припадниците од другите групи. Ефектите на ммултикултурното и интеркултурното образование и различните социјални искуства можат да се манифестираат на индивидуално-психолошки план (I.S.Koh, 1988) како поделена и повеќестрана лојалност на две или повеќе групи. Психолошките истражувања го потврдуваат постоењето на одредени форми на лојалност кои можат да се сватат како белези на личниот и социјалниот идентитет (N.Rot, N.Havelka, 1973).

Некои карактеристики на мултикултурното образование во Р.Македонија

Во проучвање и унапредување на мултикултурното образование во Р.Македонија корисно е да се проучи искуството и практиката во образованието на националните малцинства како и бројните стручни и научни истражувања посветени на образованието

во претходниот период (општествен систем). Степенот на реализација на демократските односи и националните равноправности во изминатиот период подлежат на дискусија и реваloризација, посебно од денешно сваќање, сваќање на човековите права и граѓанските слободи, секако денес се реализираат значајни постигања како на народите, така и на националните малцинства (националности) на образование на својот национален јазик. Ова право не само што било законски регулирано, согласно светските стандарди, туку и практично реализирано.

Учениците на националностите се образуваат на својот мајчин јазик и со учење на јазикот на средината (званичниот јазик во својата Република).Додека припадниците на најбројното малцинство – (Албанци, имаа обезбедено образование на својот мајчин јазик на сите нивоа-почнувајќи од: предучилишното до Универзитетот. Учениците од другите малцински групи имаа образование на свој мајчин јазик (предучилишно, основно, средно и на Универзитетско ниво (виши школи и поедини студиски групи (албански, турски, српски) што е значајно за развој на националните, културните и јазичните посебности за идентитетот. Образованието на воспитувачите, оделенските и предметните наставници од поедини наставни области се изведувал на мајчин јазик. Исто така и учебниците, прирачниците, училишната лектира и списанијата се печатени на мајчин јазик.Наставните програми структуирани се на заедничка основа, освен предметите кои овозможуваат усвојување на националната култура: јазикот, историјата, уметнноста и развојот на идентитетот. Во национално-мешаните средини учениците учат во заеднички училишта со припадниците на другите етнички и јазични групи на мајчин јазик, додека на ниво на училиште се изведувани заеднички двојазични-бикултурни активности на учениците и наставниците. Наведените активности позитивно се оценети во меѓународните организации и институции за образование (UNESCO, OECD).

За образовните ефекти на мултикултурализмот постои законска регулатива-домашна легислатива и декларациона на меѓународните организации и институции за образование и релевантната стручна и научна документација (Устав на Р.Македонија, Закон за основно, средно и високо образование и Декларациите на UNESCO, UNICEF и др.)

Изнесените сознанија и факти за мултикултурно образование на националностите-малцинските групи во Р.Македонија се во согласност со високите меѓународни стандарди на сите нивоа-степени вклучително и факултетите на наставен мајчин јазик за националностите.

Резиме

Мултикултурното општество и образованието во повеќе современи општества се карактеризира со културна разноликост, повеќејазичност, различна етничка и конфесионална припадност на населението. Во повеќе земји во Европа и пошироко постојат постојани територијални малцински групи вклучително и во најразвиените земји членки на OECD како повеќекултурни, етнички, јазични и хетерогени заедници, меѓу кои и Р.Македонија.

Современото општество како мултиетнички, повеќекултурни и повеќејазични заедници принудени се да ја решаваат културната хетерогеност за хомогенизирање и интеграција на различните групи во заедницата и развој на свеста за припадност во големата заедница, а од друга страна да се создадат услови за припадниците на секоја група-малцинство, да ја негува и развива својата култура, јазик и идентитет. Со други зборови речено мултукултурното образование треба да се свати како определба, потреба на општеството за реално постоење и почитување на припадниците на различните групи-заедници и нивната култура.

Користена литература

- A.Perotti Interkulturni odgoj i obrazovanje, Eduka, Zagreb 1995
- Aleksić J. : Druga Generacija migranata: od culture u prelazu do kulturnog pluralizma-interkulturalizma, u: Kulturni identitet mladih jugoslovenskih migranata u Francuskoj, Beograd-Pariz, 1986, str.111-121
- А.Вранеш. Љ.Марковиќ, J.Јанаќијевиќ, Етичност у науци и култури, Филолошки факултет, Београд, 2008
- I.S. KON, Dete i kultura, Zavod za udžbenike, Beograd, 1988
- Н.Петров, В.Михајловски, Методика на воспитно-образвание, работа по култура на говорот "Биангл„, Битола, 1997
- Н.Петров, Образование за новиот милениум, Работнички Универзитет „Кочо Рацин", Скопје 2006
- E.Kamenov, Strategija razvoja sistema obrazovanja u uslovi ma na tranzicije, "Tampograf „ Novi Sad, 2004.
- Verne, E.: Les politiques d education multiculturelles, u: L education multiculturelle, Paris, 1987, 27-65
- Glazer, N. :Les differences culturelles et l egalite des resultats scolaires, u:L education multiculturelle, Paris, 1987, 204-228
- 10. Đurić, Đ. : Socijalna psihologija obrazovanja, Sombor, 2000
- 11. Đurić, Đ. : Istrživački rad u osnovnim oglednim školama u Vojvodini, u: Vilitijević I dr. : Eksperimentalne (ogledene) škole, Beograd, 2001
- 12. Stojakov, S., Rodić, R. : Multikulturalizam I obrazovanje, Pedagogija, 2000, 2, 89-105.
- 13. Poglia, E. : Commentaires sur les differences culturelles, u: L education multiculturelle, Paris, 1987, 229-236

Т.Н. Пилюгина
«Рекламное агентство «PRоба», e-mail: tatiana-1985@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ МОДЕЛИРОВАНИЯ ЦЕЛЕВОЙ АУДИТОРИИ ПОСРЕДСТВОМ РЕКЛАМЫ В РОССИИ И СТРАНАХ ЗАПАДА

На протяжении многих лет реклама была и остается неизменным атрибутом жизнедеятельности человека. Однако, она никогда еще не была столь актуальна, как в настоящий момент. И обусловлено это ростом и развитием рыночных отношений, а значит, с каждым новым днем реклама будет становиться еще более актуальной. Но уже сейчас реклама служит не только способом донесения информации о самом продукте, но и способна самостоятельно формировать образ этого самого продукта в глазах потребителей. Таким образом, реклама является средством формирования целевой аудитории.

Интересен тот факт, что реклама всегда рассматривалась в рамках экономики, и только сейчас прослеживаются робкие попытки рассмотрения ее в рамках психологии. Но, что еще более парадоксально, так это то, что сама целевая аудитория (человеческий фактор) также рассматривалась в рамках все той же экономики. И этот факт стоит отметить как в зарубежной (преимущественно американской), так и в отечественной литературе.

Вообще, говоря о психологии рекламы, следует сделать акцент на то, что сама наука пришла в Россию с запада. Впервые упоминание о ней можно найти в 1903 году благодаря вышедшей в свет работе американского психолога Уолтера Дилла Скотта под названием «Теория и практика рекламы». Именно этот год считают возникновением прикладной науки как самостоятельной отрасли. В его работе рассматривались вопросы воздействия рекламы на потребителя. Однако, некоторые российские исследователи считают основателем экономической психологии социолога Габриэля Тарда, опираясь на его работы, содержащие многочисленные идеи об экономическом прогрессе, подражании, тесной связи друг с другом рекламы и моды.

Однако, можно с полной уверенностью сказать, что вышедшей в свет книге У.Д. Скотта предшествовал ряд теоретических и эмпирических работ по рекламе, например, известная российским специалистам и постоянно цитируемая сегодня теоретико-аналитическая работа российского исследователя А. Веригина «Русская реклама», вышедшая в 1898 году, а также статья немецкого исследователя Б. Витиеса, опубликованная в 1905 году, в которой автором была представлена теория, подробно описывающая психологический механизм влияния рекламы на потребителей.

Не менее сложным является вопрос определения самой целевой аудитории, так как единого термина в данном случае нет, и хотя многочисленные исследователи дают различные определения данному понятию, по сути, все оди говорят об одном и том же. Так, можно выделить следующее: целевая аудитория, являясь одной из важнейших и определяющих категорий процесса медиапланирования, представляет собой группу людей, на которых направлена рекламная компания, характеризующихся определенным, уровнем жизни, возрастом, половой идентификацией, образом жизни, и многими другими факторами, такими как, например, местом проживания, состоянием здоровья, привычками, увлечениями

и подверженностью воздействия внешних факторов, ценностями и мировоззрением. Пожалуй, одним из самых распространенных и общепризнанных определений является следующее: «Целевая аудитория – это термин, используемый в маркетинге или рекламе для обозначения группы людей, объединенных общими признаками или определенная ради какой-либо цели или задачи. Это люди, которые с наибольшей вероятностью купят рекламируемый товар или воспользуются предлагаемой услугой. При этом, следует четко разграничивать потребителей рекламы от целевой аудитории рекламной кампании. Потребителем рекламной продукции может стать любой человек, заметивший или услышавший сообщение, а целевая аудитория (целевая группа) представляет собой определенную совокупность потенциальных покупателей рекламируемой продукции.

Не секрет, что поступками человека руководят мотивы. Среди мотивов можно выделить следующие: стремление к власти, удовольствию, эмоциональной безопасности, самоуважению, принадлежности к той или иной социальной группе, поиску новых впечатлений, свободе и финансовой независимости. Не малое значение стоит уделить неизменно актуальному стремлению обрести привлекательность, вызывать восхищение, отличаться от других. «Люди покупают не ланолин, а надежду, не апельсины, а жизненную силу, не автомобили, а престиж».[1]

В основе самих мотивов поведения лежат потребности. Основатель гуманистического направления в психологии Абрахам Маслоу, именно он предложил следующую классификацию потребностей: на первом уровне находятся физиологические потребности, на втором потребность в безопасности. Именно эти потребности человек старается удовлетворить в первую очередь. Далее следуют потребность в любви и принадлежности, потребность в уважении и потребность в самоактуализации (развитии своих способностей). Таким образом, реклама учитывает, что человек стремится к удовлетворению своих потребностей. И как бы каждому отдельно взятому человеку не казалось, что он знает, чего именно хочет, большая часть его потребностей и мотивов поведения находится в зоне бессознательного. Таким образом, чтобы стать успешной, реклама должна быть направлена именно на сферу бессознательного. Поэтому, мы регулярно наблюдаем, как реклама обращается к чувствам и эмоциям людей.

Психологи выяснили, что управлять желаниями женщин намного проще, чем желаниями мужчин. Женщинам хочется новизны, уникальности, а мужчинам удобства и комфорта, поэтому часто на мужчин воздействуют через женщин.

Создатели рекламы должны также учитывать и возрастные подсознательные стремления и мотивы: подростки стремятся не выделяться, быть, как все, молодые люди хотят проявить свою индивидуальность, пожилые люди при покупке руководствуются удобством и необходимостью[2].

В современной рекламе широко используются открытия нейролингвистического программирования, течения, возникшего в 70-х годах XX века в США.

Специалисты НЛП установили, что опыт каждого человека состоит из зрительных образов, звуков и ощущений. Существует три типа восприятия действительности: зрительный или визуальный, аудиальный или слуховой, и кинестический, когда действительность воспринимается с помощью ощущений и чувств.[3]

Использование НЛП может навязать потребителю и совершенно ненужный ему товар. Но, даже впоследствии понимая, что их обманули, многие угодившие в сети НЛП покупатели осознают, что в момент демонстрации подобной рекламы испытывали удовольствие». [4]

Стоит отметить, что в настоящий момент у жителей России постепенно начинает

вырабатываться так называемый «психологический иммунитет» к обилию рекламы обрушивающейся на них со всех сторон. Все чаще реклама порождает критику и раздражение, вызванные как обилием самой рекламы, так и тот факт, что многие рекламируемые товары недоступны для широкого круга потребителей. Реклама не учитывает тот факт, что огромная часть населения попросту не может позволить себе приобрести рекламируемый товар. Так, например, среди рекламных роликов можно наблюдать часто встречающуюся рекламу автомобиля или дорогой парфюмерии. Российская реклама, прежде всего, направлена на платежеспособного и обеспеченного покупателя. Несомненно, именно такого потребителя, как правило, и старается заполучить создатель того или иного бренда, однако, ей стоит учитывать локальные особенности потребителя, при этом, оставаясь массовой. [5]

Обращаясь к западному опыту формирования целевой аудитории, следует отметить явный прогресс в этом вопросе. Реклама старается задействовать все слои и категории населения, выискивая наиболее «уязвимые» или незадействованные из них. Компании-производители стараются привнести что-то новое, и для этой цели более детально моделируют целевую аудиторию потребителей. А зачастую, происходит парадоксальный момент формирования целевой аудитории под сам товар, а не выбор из уже существующей аудитории наиболее подходящей группы для его приобретения. Реклама как бы привносит в жизнь конкретного потребителя нечто новое, уникальное и такое нужное и ожидаемое им.

Целевую аудиторию не всегда просто определить. Особенно трудно решить этот первостепенный по важности вопрос, когда речь идет о новом продукте, только готовящемся к выходу на рынок, или недавно на нем появившимся. С данной целью обычно проводятся специальные исследования. При этом, правильное выделение целевой аудитории чрезвычайно важно, т. к. позволяет адекватно, доходчиво и более индивидуально обращаться к потенциальному потребителю, что намного увеличит эффективность любой рекламной компании.

Таким образом, перед исследователями данного направления открыт широкий простор для деятельности, однако, именно это создает некие проблемы, ведь крайне важно структурировать различные подходы к определению целевой аудитории в каждом конкретном случае. При этом, абсолютно очевиден тот факт, что любой западный подход не возможно просто перенести на российский ранок, его необходимо адаптировать для данного потребителя. Однако, абсолютно очевидно, что какой бы ни была сама реклама, она не является просто средством передачи информации. Крайне важно осознавать тот факт, что она имеет огромное влияние на человеческую психику и может программировать человеческое поведение.

Список использованной литературы:

- Полукаров В.Л. Психоанализ в продажах и рекламе http://www.advesti.ru/publish/psiholog/200405_analiz
- Энджел Д.Ф., Блэкуэлл Р.Д., Миниард П.Д., Поведение потребителей. — СПб.: Питер Ком, 1999
- Мокшанцев Р. И. Психологоия рекламы Москва – Новосибирск 2006
- Геращенко Л. Психоанализ и реклама М:2006
- Лебедев А.Н. Исследование динамики эмоционального отношения российского потребителя к рекламе // Вопросы психологии. № 4.1996

М. Р. Михајловска
e-mail: ristova_milena@yahoo.com

КРАТОК ОСВРТ КОН СЛАВЈАНСТВОТО НА ЏИНОТ ИЛИ ОБИД ЗА ДЕФИНИРАЊЕ НА ЕВРОПСКИОТ РОМАНТИЗАМ

Литературно-историскиот романтизам е точно определен период во европските книжевности, кој опстојувал во текот на 18. и 19. век. Не настанал истовремено во сите земји и од исти побуди, ниту е условен од исти фактори. Во овој труд, имаме интенција кратко да го дефинираме европскиот романтизмот (доколку е можно класично да се дефинира!), да направиме кус паралелизам со македонската преродба, но и да се осврнеме на „славјанството" (и на панславизмот) на еден од најрепрезентативните преродбеници на 19. век, кој дејствувал во Македонија, Јордан Хаџи-Константинов – Џинот.

Романтизмот во Европа живееше до крајот на 19. век., период во кој на македонските простори едновремено паралелно со интензивноста на романтичарскиот дух се будеше просветлувањето преку преродбеничките подвизи. Како што во делата на Џинот има подлечено Ванчо Тушевски дека „...он е трудољубив и иска своите Словени да ги разбуди"[1], така и просветителската, реформаторска дејност во 19. век во Македонија е насочена кон општословенското будење.

„Бидејќи не е исклучиво книжевен или културен феномен, романтизмот многу лесно во некои земји се врзал за одреден политички развој што не можело, а да не остави белег на неговиот книжевен и теориски профил. Ни до денес не е решен проблемот дали постои и како изгледа, ако постои, единствената и синтетска дефиниција за поимот - романтичарски феномен"[2].

Факт е дека германскиот романтизам е најзаслужен за настанокот и моделирањето на романтичарскиот феномен, така што Германците како духовни водичи, условно речено, му го подариле романтизмот на човештвото. Втора мајка на романтичарското духотворење е Франција. Од Западна Европа, тој навлегува во словенските земји: Русија, Полска, Чешка.

Во трагањето по општа или конечна дефиниција за романтизам која би ги опфатила заедничката и единствената структура на романтизмот без обзир на национално-книжевните разлики и субјективни отстапувања, е онаа што ја искажале самите романтичари. „Фридрих Шлегел вака ја дефинираше програмата на романтичарската поезија: ‚Дантеовата пророчка поема е единствен систем на трансцеденталната поезија, сè уште највисока во својот вид. Шекспировиот универзалитет е вистинско средиште на романтичарската уметност. Гетеовата чисто поетична поезија е најсовршена поезија меѓу поезијата. Тоа е голем трозвук на модерната поезија'. Како што се гледа, Шлегел овде сè уште не го дефинира романтизмот како посебен и нов квалитет, туку како комбинација на веќе постојниот".[3] Не случајно го цитираме Шлегел, ами затоа што скриената порака од неговото видување за романтизмот, не само што ги извишува творбите од романтичарскта уметност, туку и моќта на ова движење да се распространи насекаде, да создаде релации меѓу европските земји и да иницира борба, интелектуален бунт, прогрес, просвета. Во руската наука е изнесено сфаќањето според кое романтизмот значел напредно движење и израз на незадоволство, што го предизвикало победничкото граѓанство со својата сива монотонија. Антонимно на тоа, преку романтизмот

се слави борбата против конвенциите и слободата на чувствата.

Како што романтизмот во Русија се јавува како резултат на потчинетоста кон властите, така и преродбата во Македонија е иницирана од подреденоста на послабиот пред посилниот. Впрочем, и Џинот вели дека во тој период „кротките Славјани" им биле целосно подредени на грчките архиереи.

Харалампие Поленаковиќ ја истакнува тезата за приклонување на нашите преродбеници кон одреден туѓ народ, а „оттука произлегува извесната неодреденост кај нашите преродбеници воопшто" (Подвлекол В.Т. во делото на Харалампие Поленаковиќ, „Местото на браќата Миладиновци во историјата на македонската книжевност", Современост, 1952 стр., бр 1-2, стр 12-13).

Не само потребата од борба против потчинетоста, не само инстиктивната желба за бранење на своето, не само ентузијазмот за учителствување и просветлување биле клучни во македонскиот 19. век. За да се сфати културно-просветната мисија на предобеницте во Македонија, треба да се погледне низ призмата на фактот дека македонските преродбеници имале богата лектира и силни влијанија од светските литератури. Во сечие преродбеничко дејствување, па и во реформаторската ризница на Џинот, неминовно наѕира блискоста со литературите на Грција, Русија, Србија и Бугарија. Многуте контакти со трговци во Скопје, на Џинот му ја доближиле економската состојба и политиката на Русија. Но колку и да бил рефлектиран од влијанија, сепак, бил заложник за славјанството. Дури при своето учителствување во Скопје, Џинот отворил читалиште, наречено „Славјански дом". Сето ова потврдува дека „природно е што велешкиот учител се вгледал во културниот тек на литературите што одблиску го опкружувале, вклучително со најголемата и најразвиена словенска култура на времето – Русија"[4]. А тоа е така, бидејќи основна цел на сите материјално-духовни стремежи низ целиот 18. век во руското царство било просветителството.

Славјанството на Џинот, низ својата долгогодишна истражувачка работа, успеа да го аргументира (единствено!) проф. д-р Ванчо Тушевски, анализирајќи детално преку кои лексеми, сентенци и постапки велешкиот преродбеник е славјански поборник. „Најбројна и најчеста определба што се однесува до Словените-христијани во Македонија кај Џинот е терминот Славјански... Во негово време фреквентен термин е словенството... Во неговите контексти славјанството ја означува големата фамилија на словенски народи... И самиот напати вели ‚Ја сам Славјанин-Христијанин', приопштувајќи се кон словенството како широка одредница... И покрај тоа што за Џинот во одредени случаи сите словенски јазици претставуваат посебни јазични наречја (српско, руско, бугарско), сепак, често користи термин славјански што се сфаќа како општословенски јазик наспроти другите несловенски јазици, но и како синоним за мајчиниот јазик на Џинот".

Тушевски подвлекува дека во делата на Џинот пансловенството е изречено во бледа форма, но како термин дека е присутно. Бидејќи предмет на наш интерес е дефинирањето на европскиот романтизам воопшто, начнувањето на фактот дека просветителството во 18 век во Русија ја иницирало преродбеничката дејност во Македонија во 19 век (овде претставено преку дејанието на Џинот!), неминовно е да ја пласираме накусо и идејата на панславизмот. Иако присутна во сосема нејасна форма кај Џинот, сепак, оваа идеја „во 19. век кружеше мошне живо, се преземаше, се трансформираше и се адаптираше од една словенска земја во друга, од еден словенски народ во друг, но засекогаш остана неговата претстава за заедништво на словенските народи, на нивната историска големина и нивната задача. Идејата за големината и единството на општословенската култура потекнува уште од Хедер во 18. век. Сесловенската идеја го негуваше култот на слободата, на единството, култот на народниот дух, сила и јазик, ја истакнуваше неопходноста од општа културна

преодба, братската солидарност меѓу словенските народи, борбата против туѓинците. Оваа идеја македонските предобеници ја имаа примено од руските словенофили и тоа мошне интензивно. Словенофилските идеи доаѓаат кај Србите од чешкословачките панслависти, додека Македонците ја преземаат идејата преку Русија во време на словенофилска духовна ориентација"[5].

И конечно, истакнуваме дека нашиот краток обид за дефинирање (?) на европскиот романтизам, разгранет од Германија и Франција, поткрепен од прсветителството во Русија, во 19. век интензивиран и во Македонија (заедно со преродбата!), резултира со генералниот факт дека врската меѓу европските култури, книжевности, стилски формации и движења има длабоки корени. Факт е и дека ниту општествената, политичката, културната и книжевната ситуација во сите земји била истоветна во време на неговото создавање, настанување и развивање, но, сепак, како своевидна стилска формација од својата лулка успеал да се рефлектира врз творештвото во останатите европски земји, меѓу кои и врз творештвото и прогресивните идеи на нашите преродбеници.

Користена литература:

[1; 4] Тушевски, Ванчо, „Јордан Хаџи-Константинов – Џинот, Живот и дело", Менора, Скопје 2003;

[2] Глушчевиќ, Зоран, „Романтизам", ОБОД, Цетиње 1967 год.;

[3; 5] Пирузе-Тасевска, Виолета, „Толкувања и вредности, студии и есеи од српската и македонската литература", Детска радост, Скопје 1997.

м-р Мики Рунтев
ПВУ Меѓународен славјански институт, Свети Николе, Р.Македонија

МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ НА МАКЕДОНИЈА И НЕЈЗИНАТА НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА СПРЕМА СЛОВЕНСКИТЕ НАРОДИ ОД ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

Македонија па и целиот Балкан бил над 500 год. под Турско ропство се до избувнувањето на првата светска војна 1914 година, па втората светска војна 1939 г. После тоа време почнале да се заоструваат односите помеѓу Европските сили и држави со донесувањето на Версајскиот мировен договор со многу нерешени национални прашања, а до тогаш прашањата ги решавале со правото на силата, а не со силата на правото. Од тука излегува дека Версајскот мировен договор беше еден од главните причини за почетокот на една од најжестоките, најкрвавите и најлошите војни кои се паметат во историјата на човештвото. На ден 02.08.1945 г завршува Втората светска војна и капитулацијата на оската на тројнот пакт. Но на ден 06.08.1941 година Кралевина Југославија била нападната и за 12 дена на 17 април 1941г и капитулира од моќната Германска техничка борбеност. Ова го пишувам за да се знае, дека денешна Вардарска Македонија била под Српска власт и Македонија не се викала Македонија, а се нарекувала Јужна Србија и Вардарска бановина, додека Македонците биле нарекувани Срби.

Српската окупација траела 23 години, но благодарение на Втората светска војна 1941 Македонија била ослободена од Српската окупација, со помош на Р.Бугарија на чело со бугарската армија и царот Борис.

Но, со капитулацијата на тројниот пакт Бугарската војска морала да се повлече, бидејќи во тоа време на политичката сцена излегуваат комунистите со нивните партизани. На чело на Комунистичката партија беше Тито.

Со формирањето на комунистичката паритија и пукањето на првата пушка во Прилеп на 12.09.1941 год. и формирањето на прв Прилепски народно ослободителен партизански одред "Гоце Делчев" од 11.10.1941 година, е прогласен како ден на востанието на Македонија. Тоа е времето, кога Македонија влегува во заедница со Србите, Словенците, Хрватите, Босанците, Црногорците и сите народи кои живееле во Југославија и се бореле против Фашизмот.

Но веќе во втората половина на 1943 година се сздава Македонска војска која се бори за самостојност и независност на Македонија. Се одржува и првото заседание на АСНОМ кое било неопходно за прогласувањето на новата Македонска држава. Тогаш за прв претседател на АСНОМ, па и претседател на државата бил Методија Андонов Ченто. Македонија почнува да се изградува како самостојна држава во рамките на демократска Федеративна Југославија. И така се остварилe долгогодишните желби на Македонците за создавање на Македонска држава. Додека на 29.11.1945 година во Јајце се прогласува и Федеративна народна Југославија на чело со Тито.

Во тоа време треба да се спомне и првата Македонска влада. На чело на таа влада бил

председателот Лазар Колишевски.Тој бил прогласен како државен непријател и предавник, бидејќи сакал Македонија, да биде онаква каква што е сега самостојна и независна.

Македонската државност во Југословенската Федерација е како и другите пет Републики кои што претходно ги спомнав, а тие биле федерални единки кои што имале желба секој момент да се одделат од СФРЈ.

По смртта на Тито 04.05.1980 година почнува полека цигла по цигла да се распаѓа Југославија, а посебно со доваѓањето на власт на претседателот Слободан Милошевиќ доаѓа и првото распаѓање на Југославија.

Додека Македонија беше во составот на СФРЈ беше призната како федерална единка со систем на власт да се избира на тајни избори. Сето тоа не било како што ние сме очекувале и сакале, бевме потчинети под Белград и властите на СФРЈ. Сето тоа се случуваше се до 1990 година кога СФРЈ се распадна, а Македонија на мирен начин се оддели од СФРЈ без борби, а не како Хрватска и Словенија. Со одделувањето од СФРЈ и комунистичкиот демократски систем на СФРЈ и комунистичкиот демократски систем создаден од лидер пролетер и пролетери, кои што кажуваа "браство и единство, сите за еден, еден за сите, пролетери од сите држави обединете се – демократија, а на крајот пролетерска диктатура". Овој комунистички систем испрати над 23.000 политички, затвореници, Македонци каде што Тито со неговото братство и единство испрати свои луѓе, соработници и блиски свои приврзаници во големата дупка "Голи Оток". Тој сакаше да биде еднаков со лидерот на Советскиот Сојуз – Сталин, кој што уништи над 40 милиони луѓе негови соработници Руси. Од тука излегува дека сите тие шест Републики беа за распаѓањето на СФРЈ и кои што сакаа да си создадат своја сопствена држава, држава со вистински демократски систем. Тешкотиите со економските, политичките, етничките односи и проблеми беа главната причина за нејзиното распаѓање. Овде има уште една причина за распаѓањето на Југославија, а тоа е изјавата на Милошевиќ кој што кажува дека не сака голема Југославија, туку голема Србија и неговото мото беше "таму каде што има и еден Србин тоа е Србија"!. Па сето ова доведе до конечно распаѓањето на СФРЈ. Независноста и одделувањето први ја прогласија Словенија, Хрватска и Мкдеонија. Кон крајот на 80-те години во Македонија почнува да се создаваат политички партии, кои донесоа свои програми за опстанок и за првите демократски избори. Првите парламентарни избори се одржаа кон крајот на есента 1990, на кои што беа избрани 120 пратеници во Народното Собрание на Р.Македонија.

Во парламентот беа застапени пратениците на ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, на Албанците, Либералите и на многу други помали партии. На 08.09.1991 година се одржа Референдум за самостојна и независна Р.Македонија. Со изборот на првото повеќе партиско собрание на Р.Македонија се избра и новата Влада, а со тоа се создадоа и многу улсови за донесување на важни одлуки и документи за самостојноста и независноста. На тој начин беше донесена важна декларација за самостојноста и независноста на Р.Македонија.Со која декларација, Македонија добива и меѓународно признание. По тоа што беше призната од Турција, Русија, од Р.Бугарија и од многу други држави. Додека на 08.09.1991 година, се оддржа Референдум за граѓаните на Р.Македонија и на овој начин се испочитуваше и желбата на македонскиот народ, а врз основа на референдумот се донесе и првиот Македонски Устав на ден 17.10.1991 година. Македонија како самостојна и независна држава доби своја власт, своја економија, свое судство и сите други неопходни институции, исто така доби и свој прв претседател г-дин Киро Глигоров. Во тоа време имаше во Мкдонија и експертна Влада и прв премиер на таа влада беше д-р. Никола Кљусев . По експертската Влада доваѓаат на власт партијата на СДСМ на чело со г-дин Бранко Црвенковски за премиер на државата, но на следните парламентарни избори во 1998 год. Црвенковски ја губи властта и на власт доваѓа партијата на ВМРО-ДПМНЕ на чело со

г-дин Лубчо Георгиевски. Исто така, имаше и претседателски избори на кои што беше избран за председател г-ин Борис Трајковски од ВМРО_ДПМНЕ. Тој трагично починa во авионска несреќа. Потоа лидерот на СДСМ – Бранко Црвенковски, се кандидираше за председател на државата и беше избран како трети претседател на државата. На наредните избори, како четврти председател на Р.Македонија, беше ибран д.р проф.Горѓе Иванов од ВМРО-ДПМНЕ. Најважно, е да се каже, дека Македонија и нејзината надворешна политика не е така розова и добра како што е надворешната политика на другите Балкански држави. Но мораме да ја пофалиме Р.Македонија и да кажеме, дека за овие 15 години од самостојноста доби многу меѓународни признанија и договори од целиот свет и Европа и тоа како на пример: таа е постојана членка на Пактот за Стабилност и мир, Пактот за стабилизација и асоцијација, ОБСЕ, Европскиот суд за човекови права (ХАГ), во Европската конвенција за човекови права, во СТО, ММФ, таа поднесе и апликација за членство во Европската Унија и НАТО. На жалост, поради проблемот со Грција со името на државата, таа се уште е аспирант – кандидат за членство во НАТО и ЕУ. Има и многу други работи, кои што Р.Македонија ги направила, но сепак мислам, дека најголемиот проблем на Македонија е Албанскиот фактор, кој веќе владее во Р.Македонија. Мислам дека, Македонската надворешна, дипломатијата и внатрешна политика треба да е многу, многу посилна и компетентна, за да се справат со етничкиот проблем кој што се појави. Ако направиме една споредба, колку албанци пратеници биле во Македонскиот парламет од 1991 година, а колку се денес во 2011 година, ќе добиеме една зачудувачка и сериозна бројка, за која што нашите политичари и дипломати треба сериозно да се запрашаат и замислат што работат, како работат и до каде води сето ова и како би можел да се реши овој проблем? Мислам дека овде треба спомнат позитивните и негативните страни од оваа надворешна политика и дипломатија на Р.Македонија.

Се осамостоивме, направивме демократска држава на која со години се чекало и на крајот се дочакало. Да кажеме пред сите други, а и пред самите себеси и пред целиот свет, дека сме народ со чуство, со љубов и соживот со секој што сака да живее со нас во мир и слога, во еден заеднички дом наречен Р.Македонија. Ние сме со патриотски дух за зачувување на сето она што до сега сме го постигнале, а тоа е држава со државотворен народ, а се разбира и правата на етникумот, малцинствата кои сакаат да живеат со нас, да го делат доброто и злото. Со сето ова постигнато до сега покажавме и докажавме на идните наши генерации па и на целиот свет, дека не сме плукале во нашето минато и дека нема да дозволиме државотворен народ во Македонија да биде малцинството и тоа Албанците. Затоа што нема друг народ во светот кој што поминал толку долг и трнлив пат, со реки пролеана Македонска крв, со која е испишана нашата историја. Но и ден денес стремежите и големите апетити постојат. Ова го видовме и осетивме на своја кожа во 2001год, кога ни се заканија Албанците во Тетово, Западна Македонија каде што Албанците убија наши луѓе. Па се прашувам "Зошто го сторија тоа нешто?"

Одговорот беше за "човечки права" како тие да ги немаат во Р.Македонија и дека треба Албанците да бидат државотворен народ и да имаме двојазичност во државата.

Додека се вршеше, палење на огнови, горење на куќи убивање на луѓе, од друга страна сме сардисани со Српската црква која што несака да ја признае нашата автокефалноста која афтокефалност, беше донесена на Црковниот собир одржан 1967 година, во градот Охрид од Македонската православна црква, па проблемот со не признавањето на Македонското име од страна на Грција, за која што Р.Македонија доби вето и не може да влезе во големото семојство на Европската Унија и Нато. Така да ние како држава, имаме голем проблем со Грците, кои се уште не, не признаваат под нашето име. Албанците веќе сакаат да ни го земат Западниот дел на државата. Србите не ни ја признаваат Црквата и излегува, дека нашата надворешна политика

е само добра во односот кон Р. Бугарија, која што целосно не призна како народ, јазик, вера и држава и се што ни е потребно. Поради сите овие настани, Р.Македонија како држава треба многу да работи на нејзината дипломатија, да формира национална стратегија за доброто и иднината на Р.Македонија. Според Уставот на Р.Македонија од 1991 – 2001 година, е донесен следниот правилник според кој треба Македонската држава да функционира. Тргнувајќи од историското културно, духовно и државно наследство на македонскиот народ и од неговата вековна борба за национална и социјална слобода и за создавање своја држава, а посебно од државно-правните традиции на Крушевската република и историските одлуки на АСНОМ и уставно-правниот континуитет на Македонската држава како суверена република во Федеративна Југославија, од слободно изразената волја на граѓаните на Република Македонија на Референдумот од 8 септември 1991 година, како и од историскиот факт дека Македонија е конституирана како национална држава на македонскиот народ во која се обезбедува целосна граѓанска рамноправност и трајно сожителство на македонскиот народ со Албанците, Турците, Власите, Ромите и другите националности кои живеат во Република Македонија, а со цел:- Република Македонија да се конституира како суверена и самостојна и како граѓанска и демократска држава;

- да се воспостави и изгради владеењето на правото како темелен систем на власта;
- да се гарантираат човековите права, граѓанските слободи и националната рамноправност;
- да се обезбеди мир и сожителство на македонскиот народ со националностите кои живеат во Република Македонија
- да се обезбеди социјална правда, економска благосостојба и напредок на личниот и заедничкиот живот.

Граѓаните на Република Македонија, Македонскиот народ, како и граѓаните кои живеат во нејзините граници кои се дел од албанскиот народ, турскиот народ,влашкиот народ, српскиот народ, ромскиот народ, бошњачкиот народ и другите, преземајќи ја одговорноста за сегашноста и иднината на нивната татковина, свесни и благодарни на своите предци за жртвите и посветеноста во нивните заложби и борба за создавање самостојна и суверена држава Македонија и одговорни пред идните генерации за зачувување и развој на се што е вредно од богатото културно наследство и соживот во Македонија.

Еднакви во своите права и обврски кон заедничкото добро - Република Македонија - во согласност со традицијата, благосостојба и напредок на личниот и заедничкиот живот, преку своите претставници во Собранието на Република Македонија, избрани на слободни и демократски избори е донесен Амандманот со точка 1 на овој амандман се заменува Преамбулата на Уставот од Република Македонија.

Според Амадман 1.

На целата територија во Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо.

Друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, исто така, е службен јазик и неговото писмо, како што е определено со овој член. Личните документи на граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, се издаваат на македонски јазик и неговото писмо, како и на тој јазик и неговото писмо во согласност со закон. Кој било граѓанин кој живее во единиците на локалната самоуправа во која најмалку 20% од граѓаните зборува-

ат службен јазик различен од македонскиот јазик, во комуникацијата со подрачните единици на министерствата, може да употреби кој било од службените јазици и неговото писмо. Подрачните единици надлежни за тие единици на локална самоуправа одговараат на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмо што го употребува граѓанинот. Секој граѓанин во комуникација со министерствата може да употребува еден од службените јазици и неговото писмо, а министерствата одговараат на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот. Во органите на државната власт во Република Македонија службен јазик различен од македонскиот јазик, може да се користи во согласност со закон. Во единиците на локалната самоуправа јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните е службен јазик, покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. За употребата на јазиците и писмата на кои зборуваат помалку од 20% од граѓаните во единиците на локалната самоуправа, одлучуваат органите на единиците на локалната самоуправа. Македонската православна црква, како и Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква, Евангелско-Методистичката црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи се одвоени од државата и се еднакви пред закон.

Амадман 2.

Македонската православна црква, како и Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква, Евангелско-Методистичката црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи се слободни во основањето на верски училишта и на социјални и добротворни установи во постапка предвидена со закон. Припадниците на заедниците имаат право слободно да го изразуваат, негуваат и развиваат својот идентитет и особеностите на своите заедници и да ги употребуваат симболите на својата заедница. Републиката им ја гарантира заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на сите заедници. Припадниците на заедниците имаат право да основаат културни, уметнички, образовни институции, како и научни и други здруженија заради изразување, негување и развивање на својот идентитет. Припадниците на заедниците имаат право на настава на својот јазик во основното и средното образование на начин утврден со закон во училиштата во кои образованието се одвива на друг јазик се изучува и македонскиот јазик.

Користена литература:

- Пропаста на Југославија, од Љубе Профиловски НИИП "МЕДИЈА", 1996 година
- Американската надворешна политика спрема Југоисточна Европа од 1990-2005 година од проф.д.р Јордан Величков Универзитетско издавателство Софија – 2005 година
- УСТАВ СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА Број 08-4642/1 ,17 ноември1991 година Скопје,ПРЕТСЕДАТЕЛ НА СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА г-ин Стојан Андов
- Интернет: Wikipedia
- http://www.uni-graz.at/opv1www_ustav_makedonija_mak.pdf

Н. В. Сафонова
профессор, доктор филологии, Почётный работник высшего профессионального образования

ВУЗОВСКИЕ МУЗЕИ, ИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ

Традиционная функция любого музея – сохранение исторических знаний в их разновидности. В последнее время актуальным стало развитие ещё двух музейных функций – образовательной и социальной. Крупные вузы Российской Федерации имеют музеи различной тематической направленности – геологические, исторические, медицыны, фольклорно-этнографические и другие.

Несколько лет назад в тамбовском государственном университете имени Г.Р. Державина создан музейно-выставочный комплекс, посвящённый процессу развития образования на Тамбовщине. Среди его экспонатов фотографии, образовательные документы, предметы учительского быта, например, учительский стол 40-х годов прошлого века, один из первых образцов компьютера, чернильный прибор и т.п.

Так как ТГУ имени Державина образован 16 лет назад в результате объединения двух институтов – педагогического и института культуры, то в экспозиции музея много предметов, отражающих жизнь творческих людей и процесс обучения по творческим специальностям, например, музыкальные инструменты – аккордеон, рояль начала 19 века известного немецкого мастера, сценические костюмы и так далее.

Особое место в Музейно-выставочном комплексе занимает стационарная экспозиция «Крестьянская семья – крестьянский мир». История её создания уникальна. В основе экспозиции лежат предметы крестьянского быта, собранные в течение 35 лет студентами университета, ежегодно выезжающими в тамбовские деревни на фольклорно-этнографическую практику. Этих экспонатов насчитывается несколько сотен.

Организаторам музея удалось создать неповторимый уголок крестьянского мира конца 18 – начала 20 веков. Здесь и посуда, и орудия женского и мужского труда, одежда тамбовских и мордовских крестьян, отражающая взаимодействие культур двух народов.

Воссоздана в музее и крестьянская изба. Она носит мемориальный характер, то есть сделана из материалов, которые когда-то были настоящей избой. Экспедиция университета отправилась в заброшенные деревни Тамбовщины, где нашли старый, но хорошо сохранившийся дом. Его фрагменты (бревенчатые стены, печку) разобрали и доставили на территорию музея, где они обрели форму экспонатов.

В музее часто проходят занятия по русскому языку, когда изучается лексический состав, особенно архаичная лексика, занятия по истории, педагогике, русской литературе, музееведению и другим специальностям.

Музей является и воспитательным центром не только университета, но и всей области. Школьники посещают его не только для того, чтобы познакомиться с историческим прошлым России, но и для того, чтобы проникнуться духом своих предков, понять мир их духовной и материальной культуры.

В Музейно-выставочный комплекс ТГУ имени Г.Р. Державина входит и зоологический

музей. В его экспозиции сотни экспонатов, отражающих животный мир средней полосы России. Здесь проходят занятия для студентов, обучающихся по специальности «Биология». Большую гордость вызывает и геологический музей. Его экспозиция восходит к концу 19 века. К дворянскому институту благородных девиц, который является прадедом Державинского университета. Геологический музей способствует пополнению знаний студентов, обучающихся по специальности «География».

Третий год в университете существует Медицинский институт, а университет уже трудится над созданием Музея медицины. Он откроет студентам страницы истории их профессии, расскажет о подвиге медиков в годы Великой Отечественной войны, о современном развитии медицины в мире, в России и в Тамбовской области. Имена лучших врачей многих десятилетий уже списаны в его страницы.

Как видим, велико образовательное значение тематических музеев, создающихся в университетах России. Этот опыт заслуживает безусловного внимания и распространения.

Ю.В. Атанасовска
доктор экономики, магистрант направления «Туризм»

СЛАВЯНСКИЙ МИР И ЕГО ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ

Современные процессы глобализации и вхождение национальных образовательных систем в Болонский процесс способствует активному развитию туризма. Особое внимание следует обратить на образовательный туризм, являющийся серьёзным инструментом формирования специалистов высокого уровня, обучающихся по специальности «Туризм» и близким к ней другим специальностям.

Методологической базой образовательного и воспитательного процесса является конфессиональный туризм, приобретающий всё большую популярность в Российской Федерации. Причина тому – возврат к потерянным за годы процветания атеизма ценностям. Активное восстановление разрушенных и строительство новых храмов, обретение потерянных святынь земли российской, обнародование фактов о подвижнической деятельности людей, причисленных церковью к лику святых, – всё это вызывает активный интерес не только у российских граждан, но и у иностранцев.

Конфессиональная сопряжённость славянского мира, родство культур и образовательных систем наших народов создаёт основу для активного сотрудничества в области конфессионального туризма.

Потенциал России здесь огромен. Кроме общеизвестных ценностей христианского мира, сосредоточенных в первую очередь на территории бывшей Киевской Руси, православные святыни других регионов вызывают не меньший интерес.

Конфессиональный туризм Тамбовской области может стать хорошим примером образовательного туризма.

Тамбов основан в 1636 году как крепость на юго-восточном рубеже Московского государства, и уже через 30 лет началось строительство храмов. К 1913 году их было 1500. Духовным центром славянских замель являлся кафедральный собор. На Тамбовщине эту роль выполнял Спасо-Преображенский собор. Он основан в самом конце 17 века на берегу реки Цны. Многие десятилетия храм был центром духовной жизни, здесь были погребены епископы Тамбовские, в частности один из почитаемых святых – Питирим. Через 12 лет после Октябрьской революции, в 1929 году, храм закрыли, и на его месте долгие десятилетия действовал краеведческий музей.

Иная участь постигла другой тамбовский храм – церковь Покрова Пресвятой Богородицы. Она была открыта в 1659 году как солдатская церковь, и после Октябрьской революции её постигла участь большинства храмов – она была закрыта. Долгое время в этом здании было общежитие, потом склад. В настоящее время это действующий храм.

Кроме храмов, имеющих местное значение как с точки зрения архитектуры, так и с точки зрения духовной жизни, есть на Тамбовщине достопримечательность мирового значения – церковь Архангела Михаила, что в посёлке Мордово. Она была построена в 1909 году, и даже в годы советской власти долгое время оставалась центром духовной жизни. Лишь в 1939 году храм был закрыт, и в его помещении было зернохранилище.

Жемчужиной храма является форфоровый иконостас (фото 5). Есть несколько версий его происхождения. по одной из них, иконостас привезли из Греции, с горы Афон. По

другой, он был изготовлен в Харькове на фарфоровом заводе немца Беренгейма, по третьей – на известной на всю Россию фарфоровой фабрике Кузнецова, сейчас это Дулёвский фарфоровый завод.

Какая бы версия не была правильной, уникальность иконостаса вызывает восторг россиян и зарубежных гостей.

Архитектурная ценность другого памятника храмового искусства – Боголюбского собора – имеет федеральное значение.

Его история носит необычный характер. В середине 19 века на Тамбовщине вспыхнула холера, уносившая тысячи жизней. Тогда жители Мичуринска организовали крестный ход с Боголюбивой иконой Божией Матери. Вскоре эпидемия пошла на убыль, и благодарные горожане стали собирать средства на строительство храма, который получил название Боголюбский собор. Его строительство продолжалось 24 года. Боголюбский собор – прообраз храма Христа Спасителя в Москве. Объёмы здания впечатляют: купол имеет диаметр 16 метров и высоту 21 метр. Длина, ширина и высота здания 43 метра.

Активная духовная жизнь современной России способствует возвращению жителей в лоно церкви, и память не только о делах многовековой давности, но и современной жизни отражена в храмовом строительстве. Так, немногим более 10 лет назад был построен храм Новомученников Российских. Посвящён он воинам, интернационалистам, сражавшимся в Чечне и Афганистане.

Особое место в конфессиональной жизни играла монастырская жизнь. В годы советской власти она была утрачена в Тамбовской области, в настоящее время активно возобновляется.

Вознесенский женский монастырь находится в центре Тамбова. Здесь был приют для девочек-сирот. Монастырь вёл активную духовно-просветительскую деятельность, спасая души, а часто и жизни своих прихожан. В советское время монастырь был заселён городскими жителями, на его территории располагались обычные дома и магазины. В настоящее время возобновлена жизнь монастыря, он активно строится. На его территории по-прежнему существует приют для девочек-сирот.

Интересна и трагична судьба другого монастыря – Трегуляевского. Построенный в живописной местности, он привлекал паломников со всей России. В 20-е годы 20 века на Тамбовщине вспыхнуло крестьянское восстание под предводительством Антонова. Восставшие были не довольны политикой советского государства и тем, что часть выращенного хлеба они долны были отдавать государству. Восстание было жестоко подавлено, а на территории Трегуляевского монастыря был создан лагерь для бунтовщиков. В настоящее время Трегуляевский монастырь возрождается.

Особое место в современной монастырской жизни Тамбовского края занимает Мамонтова Пустынь. Пустынью на Руси называлось место, где селились отшельники, то есть люди, уходившие от мирской жизни и посвятившие себя службе Богу.

Мамонтова Пустынь связана с жизнью старца Симеона, который якобы умел говорить с животными. Однажды он увидел в лесу яркий свет и пошёл к нему. Подойдя, увидел икону Николая Мирликийского. С тех пор эти места стали священными для православного народа. Забытая в годы советской власти, в настоящее время Мамонтова Пустынь активно возрождается.

Как видим, православная культура Тамбовской области как объект образовательного и конфессионального туризма очень богата. Она отражает историю нашего государства на протяжении многих столетий и особенно трагичные его страницы.

Возрождение православных святынь, создание новых архитектурных ансамблей

культового характера является важным фактором воспитания и образования современной молодёжи.

Проф. Д-р д-р Петар Солаковски

ОСЛОБОДИТЕЛНИТЕ БОРБИ НА БАЛКАНСКИТЕ СЛОВЕНИ ВО 70-тите ГОДИНИ НА XIX ВЕК

Созревање на политичката криза на Балканот (1875 – 1878)

Почетокот на 70-тите години од XIXвек се карактеризира со силно вриење на потчинетите Словени на Балканот против Османската власт. Силното вриење предизвика кревање на востание во Босна и Херцеговина (1875 г.), во Бугарија (Априлското – 1876г.) и во Македонија, Разловечкото Востание 1876г. По една година (1877г.) во војна против Турција влегоа Србија и Црна Гора, а покасно 1877/78г., во војна влегува и Русија.

Така на Балканот и околу него се создаде Голема Источна криза (1875-1878г.), која во втората половина на XIXвек претставува пресвртница во една од најсудбоносните точки во Јужнословенската историја. Се дојде до големо народно-ослободително движење на угнетените Балкански Словени за создавање на самостојни национални држави.

Големите сили ги искористиле народно-ослободителните борби на Балканските Словени, со цел да го поделат Балканот на интересни сфери. Голем бил интересот на Австрија за Балканскиот Полуостров. Таа побарала да ја освои Босна и Херцеговина, но требало да пронајде некое решение (спогодба) со Русија. Двете земји се обиделе да ги зголемат своите сфери, посебно на неодредените зони (просторот помеѓу БиХ и Бугарија). Австрија сакала да ја зголеми својата сфера и во Санџак, а оттаму патот ја водел до Солун.

При првата етапа од Големата криза руската влада се обидува да ги усогласи своите интереси со западно европските држави. Широките слоеви од руското општество бараат од Императорот Александар II да завземе поцврст став за позициите на Балканот. Се развила активна дејност меѓу Славјанските комитети во Петроград, Москва и др. градови (учествуваат видни претставници на интелигенцијата – писателот и публицист К.С.Аксаков, В.В.Стасов, литературен критичар, научниците И.И.Мечников, Д.И.Менделеев и други.). Комитетот собира средства за „Браќата по крв и вера", испраќаат руски доброволци, за помош на востанатите Срби, Црногорци, Бугари и други балкански народи.

Гледајќи ја пасивноста на западна Европа по Балканското прашање, Руската влада во 1876г., испрати барање до Султанот да прекрати со уништувањето на Словенските народи и да склучи мир со Србија. Но турската армија си продолжува со своите активни дејствија, и го задушува востанието во БиХ. Во такви услови, кога Балканските Словени трпат порази, а Турција ги одбива сите обиди за мирно решавање, во април 1877 година Русија и објавува војна на Османската Империја. Со тоа започна втората етапа на Источната криза.

Востанијата на Балканските Словени (1875-1876)

Востанието во Босна и Херцеговина (1875г.)

Несредените прилики во БиХ повеќе години предизвикувале судири со Турската власт. Турската влада никако не успевала во овие покраини да ја подобри положбата.

Положбата посебно се влошила со неродната година во 1874 година, а и со големите самоволија на спахиите-беговите и чиновниците. Востанието започнало во летото 1875 година најпрво во Херцеговина (во кое зедоа учество хрватскиот и српскиот народ), а од август се проширило и во Босна (Босанска Краина).

Востанието наиде на голем одзив кај сите Балкански Словени, се формирале одбори за помош, а востанието доби исто така широк светски одзив. Аграрната револуција во БиХ се претворила во војна за национално ослободување, предводена од домашната буржоазија и со помош на цела прогресивна јавност. Турција се обидувала да го смири востанието со спроведување на нови реформи, дека ќе има ред, но за султанот реформите значеле зацврстување на неговата власт. Но новите ветувања за реформи дадени од турската власт не ги натера кон смирување на востаниците, но напротив учесниците во востанието одбивале да го остават оружјето.

Востанието во Бугарија (1876г.)

Паралелно со борбата за самостојна Бугарска црква, се развило и национално ослободително движење за создавање Бугарска национална држава. На чело на востанието се наоѓале Васил Левски (бил еден од основачите на бугарскиот револуционерен комитет), Љубен Каравелов и Христо Ботев (еден од најголемите бугарски поети и неколеблив борец за национална слобода и социјална правда).

Во април 1876година во Бугарија избувнало големо востание против Османската власт, познато како Априлско востание. Султанот испратил 10 000 добро вооружени башибузук. Тие насилно влегувале во градовите и селата, измачувале и убивале илјадници луѓе. Реоните опфатени со востанието се претвориле во големи пепелишта. Во борбите со турските војски загина и поетот Христо Ботев.

И покрај големата храброст на востаниците кои се бореле против посилната и побројна Османска војска, востанието било задушено во крв, а повеќе од 30 000 мажи, жени и деца биле убиени. Априлското востание чија главна сила биле селаните и занаетчиите, претставувало прирпемен обид, да се добие национално ослободување, и дека ќе ја реши историската задача, која стоела пред Бугарија – да заврши со феудализмот.

Востанието во Македонија (РАЗЛОВЕЧКО ВОСТАНИЕ 1876г.)

Во 70-тите години на XIXвек се разгореле национално – ослободителните стремежи, чувството за национална слобода и во Македонија. Како и кај другите Словенски Балкански народи, така и во Македонија непосредна причина за избувнување на востанието – Разловечкото востание, била влошената положба на населението, поради зголемените даноци и воведување на нови, злоупотребите на државните органи и бројните злосторства на разбојничките банди, посебно злосторствата врз христијанското Македонско население.
На чело на востанието застанале Димитар Поп Ѓорѓиев Беровски и неговиот дедо Поп Стојан од Разловци. Димитар во Солун формирал таен кружок од каде ги започнал подготовките за востание. На 20 мај 1876 година, востаничките сили го нападнале селото Разловци (некои од Турците биле убиени, а други ранети) и тоа било почеток на востанието.

Османската власт брзо реагирала, започнал да се стега обрачот околу востанатата територија, Османската војска навлегла во центарот на востанатата територија. Голем број селани од Малешевијата и нејзината околина биле фатени и одведени во затворите. Неуспехот на востанието, пред се лежи во неговиот локален карактер, недоволната организираност,

обученоста и слабата вооруженост на востаниците.

Српско-турската и Црногорско-турската војна (1876-78г.)

Откако Турција не ги задоволила, се откажала од барањата на Србија и Црна Гора, дека Турција ќе се откаже од испраќањето на казнена војска во Босна и Херцеговина, на 30 јуни 1876г двете Словенски држави им објавиле војна.

Неподготвената Српска војска, уште на почетокот на војната претрпела пораз, нејзината војска била потисната од Тимок и во одлучната битка е победена кај Џунис. Под притисокот и ултиматот на Русија, Портата била приморана во октомври 1876 година да склучи примирје, а потоа во февруари 1877 и мир со Србија.

Во меѓувреме Црна Гора водела успешна војна и на два пати ги поразила Турците : на Вучји Дол и на Фундини (1876г). Преговорите со Црна Гора се одолговлечувале се до април 1877 година, а кога во војна со Турција влегла Русија, па Црна Гора нити склучила мир, и ја продолжила војната.

По влегувањето на Русија во војна (април 1877) со Турција, на повик на Русија, а и охрабрена од нејзините успеси, Србија повторно влегла во војна со Турција и притоа имала успех и ги ослободила градовите Ниш, Пирот, Лесковац и Врање.

Русија како голема сила настапува како заштитник на Балканските Словени но истовремено сакала да ја искористи големата Источна криза и за сопствени потреби. Таа сакала да го прошири своето влијание на Балканот и на својата флота да им овозможи слободен премин низ Босфорот и Дарданелите. Бугарија секако требало да биде сателит на Русија.

Мешањето на големите држави по Источното прашање

Резултатот од борбите на Балканските Словени зависел не само од нивните сопствени усилби, но и од меѓународната положба, од судирот на интереси на големите европски држави, во т.н. Источно прашање. Најголем интерес за решавање на источното прашање пројавиле Англија, Австро-Унгарија и Русија.

Англиската дипломатија правела едно на збор, а друго на ум, како и порано, тајно настапува во одбрана на „ целокупноста " на Османската Империја, но тоа традиционално средство (на Англија) спротивно на надворешнополитичкиот план на Русија, работи со свој прикриен Англиски план за територијална експанзија на Блискиот Исток.

За Австро-Унгарија источното прашање било пред се – Словенско прашање. Одпадната (Лоскутнаја) империја присилно задржувајќи ги во својот состав, милиони Словени, со сила. Таа решително и јавно била против ослободителните движења во соседните Балкански области и формираните самостојни држави. Кога на Австрија не им излезе сметката за нејзина хегемонија во Германија (1866 г.), претрпе пораз, Австриската дипломатија ја засили својата активност на Балканот. Австрија го обновува курсот за експанзија кон Босна и Херцеговина. Но за да го реализира овој план, таа неможела самостојно. За нејзините интереси се дојде до ново заострување за источното прашање, при поделбата на Европското владение над Турција, но со одржување на доволно силна Турска „ брана " против Руското влијание на Балканот.

Германија се подготвувала за сојуз со Австро-Унгарија, поддржувајќи ја во нејзините експанзионистички стремежи на Балканот. Заедно со тоа таа сакала и Русија да ја натера јавно да истапи против Турција, иако Русија своето внимание ќе го сконцентрира на Балканот,

тогаш Германија ќе добие слободни, одврзани раце да биде во добри односи со Франција.

Русија ослабена и поразена во Кримската војна не се откажувала од освојувачката политика на Балканот и Блискиот Исток. Царот Александар II во 70-тите години од XIXвек својата политика во прв ред ја насочил за зацврстување на влијанието на Балканот. Балканот на Русија и бил потребен како за воена така и за економска база, и таа заради тоа ги поддржувала ослободителните движења на Балканските Словени против Турците. Откако Турција одбила да донесе реформи во корист на побунетите Балкански Словени, тогаш Русија оценила дека нејзе и се укажува прилика да се замеша во настаните на Балканот.

Настаните на Балканот ги искористиле големите Европски земји и се замешале во Турските работи под изговор дека сакаат да „ ги одбранат Христијаните " и да допринесат „мирно" решение по прашањето. Наместо смирување, мешањето предизвикало уште поголема затегнатост помеѓу Турција и Балканските Словени. Од друга страна пак беа откриени нерасчистените спротивности помеѓу големите сили по источното прашање.

Руско – турската војна 1877 – 1878

Кога Турција одбила да ги спроведи реформите коишто беа предложени од големите сили, во интерес на побунетите Балкански Словени, Русија оценила дека им се укажува прилика да се смеша во настаните на Балканот. Во мај 1877 година, Руската војска навлезе на територијата на Романија и излегува на реката Дунав. Поддржувана од Бугарските Ополченци и доброволните бугарски чети (околу 7500 луѓе), главниот дел од руската војска го опседнала Плевен – силна турска тврдина во северна Бугарија. Бил освоен во почетокот на декември 1877година (после 6 месеци бил скршен отпорот на турските војници предводени од генералот Осман-Паша), ослободени се и градовите Трново, Стара Загора, Софија.

По освојувањето на Трново, генералот Гурко наредил да се премине Балкан и да навлезе со својот одред во Јужна Бугарија, но бидејќи главните сили на руската војска долго се задржале кај Плевен, Русите биле принудени да се повлечат во Шипченскиот премин, важен стратешки пункт на Стара Планина.

По превземањето на Плевен во почетокот на декември (1877) руската армија преминувајќи ја Балкан, настапило широко напредување на сите фронтови. На 20 јануари (1878) руската војска го освои Адрианопол (Једрене) и продолжи кон Константинопол (Цариград). На 31 јануари било потпишано примирје со Турција во Једрене. За да ја избегне војната со Англија (таа веќе донесла ескадра во Мраморното Море), Русија ја запрела својата војска пред Цариград. Штабот на врховната команда се сместил кај местото Сан-Стефано, на 12км., од Цариград. На 3март 1878 година потпишан е мировен договор познат под името Сан-Стефански договор.

Сан-Стефански договор и Берлинскиот конгрес

Со Сан-Стефанскиот мировен договор се создаде голема независна бугарска држава- „Голема Бугарија" или „ Сан-Стефанска Бугарија" која што се простирала „ од море до море " (од Црното до Егејското море) и вклучувајќи ги во својот состав како северниот дел од земјата така и јужните области (Источна Румелија) и Македонија, Турците им признале целосна независност на Црна Гора и Србија, а исто така се обврзале да им дадат самоуправа на БиХ и да спроведе широки реформи во другите територии кои останаа под нејзина власт (северна Добруџа останува под Романија).

Сан-Стефанскиот мировен договор не бил спроведен во живот (на дело) односно не бил

остварен. Откако Руската војска стигнала до Константинопол (Цариград), западните држави одма кренале голема врева, божем за заштита на Турција, а во стварност со цел да ги задоволат своите сопствени експанзионистички замисли(планови). Владеачките кругови на Англија остро приговараа на создавањето на „ Голема Бугарија ", кој тие ја проценувале како форпост – опорен пункт на Русија на Балканот.

Австро-Унгарија која имала претензии на БиХ, отворено истапила против условите на Сан-Стефанскиот договор. Премиерот- Министер на Австро-Унгарија Грофот Андраши побарал свикување на европска конференција. Русија не била во состојба да започне нова војна (армијата била исцрпена, намалени биле и финансиите и ресурсите) морала да направи отстапка. Англија не се откажала од потребата да се изврши ревизија на Сан-Стефанскиот договор. Таа ја поддржала Австро-Унгарија за нивните претензии, право на БиХ. А надежта на Русија на дипломатска поддршка од Германија се покажала залудна.

М.Р. Солунчевски
Министерство за одбрана/Меѓународен славјански институт" mendes@t-home.mk
В.Ј. Лозановски
Здружение-Љубители на литература, култктура и наука./Л. К.Висарион izvor@yahoo.com

ВИЗИЈАТА И МИСИЈАТА НА СВЕТИТЕ БРАЌА КИРИЛ И МЕТОДИЈ СОЛУНСКИ ОСНОВА НА КУЛТУРНИОТ РАЗВОЈ НА СЛАВЈАНСТВОТО

Вовед

Светите браќа Кирил и Методиј отворија нова светлосна епоха за словенскиот свет и за европските народи.

Визијата на Кирил и Методиј беше сплотеност на сопствениот народ, културен развој и соработка со останатите народи. Визија која гледа далеку во иднината. Визија која бара мисија на посветеност и макотрпна работа, мисија на вдахнување вид и светлина на својот народ. Мисија на описменување на словенскиот народ.

Сплотени со своите соработници браќата Кирил и Методиј целиот свој живот безпрекорно, непоколебливо, посветено ја извршуваа оваа благородна, световна мисија на опстанок и развој на славјанството.

Предмет на овој труд се осликување на светлосни патеки по кои се движеја овие светители.

Творештвото на Кирил и Методиј

Св.Кирил,,од солунското училиште со висок успех, преминал и се запишал во Магнаурската школа,[1] каде учеле децата на видни чиновници и од императорските семејства. Во оваа висока институција се стекнал со познавање од делата на Хомер, дијалектиката, реториката, ораториката, етиката, лингвистиката, филозофијата, историјата итн.

По успешно совладување на оваа школа бил назначен како библиотекар во црквата Света Софија, во Цариград, кој бил културен-просветен центар за Македонците, Грците, Тракијците и други народи во Византија.

Богатата библиотека била извор на низа науки, од кои Кирил впивал разбовидни знаења. Иако од Византиската порта му биле дадени избор можности, но тој се определил за наставник на Магнаурската школа, каде предавал филозофија.

На Магнаурската школа со својот педагошки однос и предавања ги освоил учениците и своите колегите. Таму заслужено го добил епитетот филозоф[2],

Високото образование, ораторските способности, изразита талентираност и снаодливост му отворале нови хоризонти. Византиската влада му доверила сериозни политички, верски, просветителски мисии. Првин кај Сарацените, потоа бил испратен во верска и просветителска мисија во Македонија, да му помогне на брат му Методиј, кој бил

1 [Исто, стр.31.]
2 [Кирил, бил назначен за учител, а предавал филозофија, во Магнаурската школа.]

кнез во Македонија во Брегалничкото кнежество.[4]

Кирил своето знаење го искористил за да му помогне на македонскиот народ. Често биле организирани взаемни соработки со брат му Методиј. Со голема љубов своето учителско дело го посветил на Македонија, во Солунската и Брегалничката школа, каде денонoќно работел паралелно посветен на учителската и книжевната дејност.[5]

Самото христијанско учење, полно со љубов кон човештвото го симна Кирила, да слезе во жедните за писменост, просвета и вера. Народните македонски маси, го гледале Бога во очите на Кирил. Заедно со Методиј, описменувале и христијанизирале низ Македонија. Низа цркви и манастири низ Македонија во нивно време станале училишта и библиотеки. Имале и љубов и знаење да ги описменуваат и просветуваат децата во македонските училишта.

Во соработка со Методиј, Наум, Константин Брегалнички, Климент Охридски итн., развиле голем број училишта во мрежата на Солунската и Брегалничката школа. [6]
Треата фаза од нивната свештеничка и учителска дејност е во Моравија. Во Моравија и Панонија создадоа учители, свештеници, црковни пеачи, книжевници, уметници, за словенските народи во Централна и Источна Европа.[7]

Кирило-Методивата –Солунска школа

Климент во *Пофалното слово,* меѓу другото подвлекол *..Кирил нов апостол и учител на сите земји кој како на земјата така и на небото огреа како сонце осветлувајќи го сиот свет.[8]

Климент понесен од неуморното учителско дело на Кирил го поистоветува со ѕвездите и сонцето, во неговото прозно дело О писменех.... Иако отпосле светна, сепак надмина се, како Деница, која иако огрева најпосле, со својата светлина ги облева сите ѕвезди, кои имаат сончева светлина... На Словенскиот народ кој беше во незнаење и темница и мрак ..му стана пастир и учител.[9]

Учителската работа на Методиј има повеќе периоди. Методиј бил првин учител на Кирил, Наум, Климент, Константин, Сава и други во Македонија. Учител бил во Солунската, Бреглничката и други школи, а учителската дејност ја завршува во Моравија и Панонија, каде истовремено бил архиепископ во Моравија и Панонија. За плодовите на учителската работа на Методиј пишуваат во Житијата на Наум и Климент. Во житието на Кимент, подвлечено е дека од мали и јуначки години се движел со Методиј и ги видел походите на својот у ч и т е л Методиј.[10]

Методиј Солунски ја започнал учителската дејност 835 година, во Солун и пошироко кога Кирил имал 8 или 9 години, Учителската дејност ја продолжил и после и кога станал кнез на Брегалничкото кнежество во 845-855 година. Учител бил и во Моравската мисија 863 година. И по 869 година, после смртта на својот брат Кирил, Методиј цели 16 години, ја продолжил учителската должност до 885 година. Го исполнил заветот на својот брат. Истовремено имал должност епископскоп. Методиј бил учител повеќе од педесет години. Тој описменил неколку илјади ученици. Ако за Климент, научниците пишуваат дека за седум години образувал 3.550 ученици, тогаш бројката на ученици е многу поголема. Само во Македонија учителствувал од 835-862. Во мисијата во Македонија кај Македонците, Сарацените и Хазарите, наставата се одвивала на македонски јазик, а писмото било на старомакедонската азбука руеница и на грчко писмо. Со основање на азбуката глаголица и писмото и јазикот биле на македонски јазик.[11]

1 [В.Лозаноски,цит.дело, стр.15.]

Методиј оставил зад себе грандиозно учителско дело, во својот животен тек од 835 -885 година, во период од пет децени учителска дејност, со брат му образувале неколку десетина илјади ученици, кои се раширile низ целиот свет.

Погледнато во историските светлини на европските и светските народи од деветиот век па се до најново време, ретки се такви човекољуби и благородни личности, како светите браќа Кирил и Методиј. Затоа тие се именувани како македонски, сесловенски и светски просветители.

Истакнатиот славистички научник Јозиф Добревски восхитувачки се навратил на грандиозното-свето дело на светите браќа Солунци, Кирил и Методиј, и ја покрена иницијативата во осветлување на првиот старословенски литературен јазик-на јазикот од Кирил и Методија, со кој ги просветуваа и христијанизира Словените и ја отворија епохата на славистичката научна и културна мисла.

Заклучок

Многу ретки се визиите со милениумски временски и меѓуконтинентални просторни импликации врз опстоувањето, развојот и културата на народите.

Денес Кирило-Методиевата визија и мисија претставува цивилизациски код во создавањето на современата култура на Славјаните како дел од големата културна синтеза на културата на западната цивилизација.

Животните просветителски, културни егзистенцијални мисии на Браќата Солунски изодени низ Магнаурската, Брегалничката, Солунската и други школи низ Македонија, Моравија и Панонија ја вдахнаја, осигурија и ја искачија Словенската култура на тронот на доминантно влијателни култури во создавањето на глобалната светска цивилизација.

Литература

- Љ.Андреев-Н Исакова, Д-р Андреев-Б.Пендевски Литература, за први клас,Просветно дело, Скопје1971,
- B. Aleksova, Episkopijata na Bregalnica, Prilep, 1989,
- Vangelko Lozanoski, *Makedonskiot sveti Klimentov Ohridski univerzitet, Bitola, 1997 g
- A.Milev. @итiÔ na sv. Kliment Ohridski, SofiÔ 1961, 83-84 (Op{irno i kratko Klimentovo `itie, Italijanskata legenda i pismoto na Anastasij Bibliotekarot); Gr†ckite `itiÔ na Kliment Ohridski, BAN, SofiÔ 1966.
- Panonski legendi. 7. Haralampie Polenakvik , *Vo mugrite na slovenskata pismenost, Skopje, 1967 g.

Д-р Катица Стоименовска
e-mail: stoimenovska_k@yahoo.com

ИЗБОР НА КОПИНГ СТРАТЕГИИ И ПСИХОСОЦИЈАЛНИ СТАТУСИ НА ИДЕНТИТЕТ КАЈ СТУДЕНТИТЕ

Клучни зборови:
копинг стратегии, стресни ситуации, статуси на психосоцијален идентитет, идентитет

Резиме:
Материјалот којшто е претставен овде, содржи дел од резултатите добиени при истражување на психосоцијалните статуси на идентитет и начинот на однесување на студентите во критични ситуации. Истражувањето е направено меѓу студенти од различни насоки на Југозападниот Универзитет "Неофит Рилски" – Благоевград, Р Бугарија, и е дел од докторската дисертација на авторот. Акцентот овде го насочивме кон стресните ситуации, преферираните копинг стратегии, влијанието на некои демографски фактори при нивниот избор, како и зависноста на изборот на копинг стратегија од психосоцијалниот статус на идентитетот на личноста.

Summary:
The data presented in this paper reflects the part of results gain by researching the psycho social status of identity and behavior of students in critical situations. The research was made between students from different profiles at the South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, R of Bulgaria, and it is a part from PhD dissertation of the author. Here we attempt to point out our attention to stressful situations, preferred coping strategies, influence of some demographical factors over the choice of them, as well as the choice of coping strategies depending of psychosocial identity statuses in which the individual is found.

Копингот е секоја активност што личноста ја презема со цел одржување и зачувување на балансот помеѓу потребите од околината и можностите за задоволување на тие потреби. Тој е насочен кон приспособување кон околностите и појавите и има тенденција кон формирање на способности за употреба на определени средства за надминување на стресот.

Карактеристиките на таа способност се сврзани со „јас- концепцијата", локализацијата на контролата, емпатијата, условите во средината во која се живее. Во таа смисла, начините за справување со стресот се определуваат како „когнитивен или бихевиорален одговор за намалување или елиминирање на психолошкиот дистрес или стресните услови„ (Fleishman, 1984). Со други зборови „справувањето со стресот се однесува на когнитивните и бихевиорални напори за справување со внатрешните или надворешните потреби и (или) конфликти меѓу нив, кои ги стават на испит или ги надминуваат ресурсите на личноста" - (Folkman, Lazarus, 1980).

Копингот го одразува начинот на кој индивидуата пристапува кон решавање на проблемите и потешкотиите во личната и професионалната сфера, меѓуперсоналното и

меѓугрупното комуницирање, интерсемејните односи. Изборот на копинг стратегија е поврзан со погледот на светот, животните ставови на личноста, а од тука произлегува и неговата длабока врска со идентитетот и самоопределувањето.

Копинг одговорите се „продукт од развојот на личноста, од внатрешните или надворешните потреби кои можат да се извлечат од личните ментални или физички ресурси" (Foulton, 1982).

Според некои автори, копинг одговорите имат два дела: првиот е процес на копинг одговор а вториот е врската меѓу личноста и надворешните сили.

Процесот

Процесот се дели на два дела. Првиот е сума на она што се случува во моментот. Ги вклучува „мислите, чуствата, и однесувањето на човекот за справување и намалување на различните барања" (Foulton, 1982). Потребите можат да бидат работа, ситни дневни обврски, врски со другите па дури и физиолошки како јадење и спиење. Тие не се ограничени на една или две работи истовремено, туку можат да бидат повеќе, кои симултано се исполнуваат. Со различните потреби луѓето се однесуваат на различен начин, еден човек може во различни ситуации да се однесува на многу различни начини, и секое однесување на личноста може да се одрази на идните работи.

Вториот дел се однесува на тоа како тековните случки влијаат на промените во секојденвниот живот или на околината на личноста со текот на времето. Околината не е ограничена само на надворешноста, туку и на заемните врските со другите. Дејствувајќи на одреден начин, се предизвикуваат определени промени во животот на човекот, без разлика дали се во неговата околина или во секојдневниот живот.

Врската

Врската меѓу личноста и надворешните сили е вториот дел од копинг одговорите. Таа врска може да биде сума на тоа како личноста гледа на околината. Околината пак, не е само надворешниот свет, но исто така е и врските во животот на човекот надвор. „Човек прво оценува каков е влогот. Верувањата, вредностите, целите, задолженијата... сето тоа е во залог" (Foulton, 1982). Откако залогот е сфатен, личноста тогаш може да разбере што може да направи. Тоа зависи од способностите односно можностите да се зачува се што е заложено. „Кога залогот оди нагоре, а можностите надолу, може да се искористи копинг одговор: има повеќе стрес" (Foulton, 1982).

Копинг одговорите ги менуваат врските меѓу личноста и околината, менувајќи ја ситуацијата или чувствата на личноста за нив.

Функциите

Класичниот когнитивен приод на Лазарус ги разграничува стратегиите за справување со стресот на две основни групи: проблемно фокусирано справување (problem focused coping), често определувано како активно справување и емоционално-фокусирано справување (emotion focused coping), или пасовно справување (Lazarus, 1984). Тоа се всушност двете основни функци на справувањето со стресот.

Првата група стратегии опишува однесување кое се изразува преку исправување пред/спроти проблемот и влијание врз стресовиот фактор за отстранување на неговото влијание,

како и промена на сопствениот однос кон изворот на стрес т.е. активното справување е насочено кон промена на реалниот однос меѓу личноста и околината.

Проблемно-фокусираните одговори вклучуваат когнитивни стратегии и бихевиорални стратегии. Когнитивните стратегии се однесуваат на анализирање на ситуацијата а бихевиоралните стратегии се однесуваат на размислувањата како да се дејствува, т.е кое дејствие да се преземе.

Втората група стратегии (емоционално-фокусираните) вклучуваат избегнување на обид за директно справување со проблемот и обиди за контрола, намалување на негативните емоции, регулирање на емоционалниот дистрес.

Емоционално-фокусираното справување не е насочено кон промена на реалниот заемен ооднос, туку кон промена на неговото значење, а со тоа последователно и на емоционалната реакција. Ако личноста успешно избегнува да мисли на опасноста, тогаш тревогата сврзана со неа, може да се одложи. Емоционално-фокусираниот одговор вклучува исто така и когнитивни стратегии и однесувачки стратегии. Когнитивен одговор е позитивното размислување или пак гледање на работите од различна перспектива. Бихевиоралните одговори ќе бараат и емоционална поддршка (Foulton, 1982).

И двете – „фокусираното кон проблемот" и „емоционалното" – влијаат едно на друго. На пример, ако некој е обземен од емоциите, тогаш тој треба да ги стави под контрола пред да почне да ја анализира ситуацијата. Или пак, доколку некој сака да воспостави контрола над емоците, тој ќе размисли за тоа што ги предизвикува и тогаш ќе преземе дејствија за да ги контролира.

И обата типа копинг обединуваат во себе множество од специфични стратегии.

Фокусираното кон проблемите справување вклучува специфични стратегии како активно справување, планирање, потиснување на конкурентните активности, барање на инструментална поддршка. Емоционално-насоченото справување вклучува специфични стратегии како изразување на емоциите, одрекување, прифаќање, барање на емоционална поддршка, деангажираност во однесувањето, психична деангажираност, насочување кон религијата. Критичната анализа на литературата дозволува да бидат идентификувани и специфични стратегии, кои во зависност од контекстот на ситуацијата и следните дејствија, можат да бидат вклучени и во двете групи. На пример, воздржувањето од дејствување има за цел да се разјасни ситуацијата и да се почека на погоден момент за преземање на нешто. Тоа по својата суштина е насочена кон проблемот стратегија. Но доколку воздржувањето од дејствување продолжи многу долго и не е проследено од дејствија сврзани со обиди за отстранување на стресните фактори, тогаш, таа стратегија може да биде вклучена и во емоционално – фокусираното справување.

И покрај тоа што повеќето стресори бараат вклучување и на двата типа справување, во литературата се посочува, дека, - проблемно фокусираниот копинг се користи, кога има мажност за лична контрола - (Foulton, 1982), кога луѓето чуствуваат, дека може да биде направено нешто конструктивно во создадената ситуација, додека емоционално фокусираниот копинг се користи, „кога има мали можности за персонална контрола, кога стресорот се оценува како нешто, кое треба да биде искусено и преживеано" (Folkman, Lazarus, 1980).

Не постои единствено мислење во литературата во однос на прашањето како индивидуалните разлики влијаат врз копингот. Од една страна, се допушта присуството на стилови (диспозиции), кои луѓето ги користат при справување со стресот. Од гледна точка пак на Лазарус и Фолкман, на копингот се гледа како на динамичен процес кој се менува во секоја етапа на стресното преживување. Тој процесуален по својата суштина приод претпоставува дека традиционалните диспозиции на личностите не можат да бидат користени како преди-

ктори на копингот. Изградувањето на стил при справувањето со стресот би било непродуктивно, затоа што тоа и налага на личноста ограничувања при изборот на одговор, наместо да и даде фелксибилност и слобода за промена на одговорите на стресот во зависност од условите.

Друга гледна точка е дека луѓето не приоѓаат задолжително ситуативно кон некој копинг, туку веројатно претпочитаат да користат стратегии кои се релативно стабилни во времето и при различни ситуации. Имајќи ги во предвид когнитивните диспозции (оценка на заемните односи со околината за определен период од време по приближно еден и ист начин) и ситуационата когнитивна активност (оценка на конкретната ситуација), се допушта присуството на претпочитани стилови на личноста за справување со стресот, кои влијаат на конкретните стратегии за справување во секоја посебна ситуација. Процесите на оценка и справувањето со стресот се заеднички продукт на личните променливи и карактеристиките на околината, затоа што тие го обединуваат односот личност-околина.

Тој однос бара ново ниво на теоретска анализа на значењето на таа релација, кое треба да биде насочено кон значењето на тоа што всушност се случува за психичката благосостојба на личноста. Тоа е во зависност од како условите на околината се сврзуваат со убедувањата и целите на личноста. Со други зборови, ние можеме да го разбереме емоционалниот одговор преку тоа како она што се случило е конструирано од личноста од гледна точка на нејзините личните интереси и адаптација - (Lasarus , 1994).

Како функциите на копингот си содејствуваат со, и служат на функциите на идентитетот?

Идентитет е претставата којашто човекот ја има за самиот себе. Каква ќе биде таа претстава зависи од тоа како личноста избира да постапува во критични ситуации и по конкретно во стресни ситуации. Фокусираните кон проблемот стратегии се развиваат во детството и помагаат за изградувањето на идентитетот, затоа што тие ја активираат личноста, содржат намера да се направи нешто конструктивно во однос на стресната ситуација. Емоционалнофокусираните стратегии се развиваат подоцна во детството или адолесценцијата. Тие исто помагаат за развојот на личноста и изградувањетоа на идентитетот, преку нив се прави обид да се регулираат емоционалните последици од стресната ситуација.

Всушност, како што е и споменато погоре, и двата вида копинг се надополнуваат и можат да допринесат за личен развој, за преминувањето од понизок кон повисок статус на идентитет, т.е. за изградување на идентитетот. Станува прашање за лична способност за избор на соодветна стратегија согласно потребите на личноста.

Методологија

При истражувањето за изучување на копинг стратегиите ја користевме методиката на Лазарус, (Coping Strategies, R.S.Lazarus, University of Chikago, 1989), за бугарски услови адаптирана од Омар Бамир во неговата докторска дисертација – Акцентуирани личности, невротични растројства и копинг стратегии на студенти во Бугарија и Јемен- Благоевград (2007).

Методиката користена за истражување на психосоциалните статуси е раширена верзија на Прашалникот за објективно истражување на статусите на психосоциалниот идентитет. (ПОИСПИ) или EOMEIS (Extended Version of the Objective Measure of Ego Identity Status-2), создаден од Адамс, Бенион и Хју Adams, G, R., Bennion, L. & Huh, K, 1989), адаптиран

за бугарски услови во 2001г од соработници од Институтот по психологија при Бан (ст.н.с. Д-р Красимира Бајчинска и н.с. д-р Маргарита Стефанова-Бакрачева).

Првата методика овозможува да ги определиме преференците, т.е. најчесто користениот начин на реагирање на младите во стресни ситуации, а втората психо-социалните статуси на идентитет. Добиената информација од двете методики овозможува да се истражуваат врските меѓу копинг стратегиите и психо-социалните статуси на идентитет. Истражувањето е направено меѓу студенти од различни насоки на Југозападниот Универзитет "Неофит Рилски" – Благоевград, Р Бугарија.

Резултати

Копинг стратегијата е однесување, активност на личноста насочена кон одржување и зачувување на балансот меѓу барањата од околината и можностите за задоволување на тие барања. Копинг однесувањето се реализира преку копинг стратегиите кои се предмет во нашето истражување.

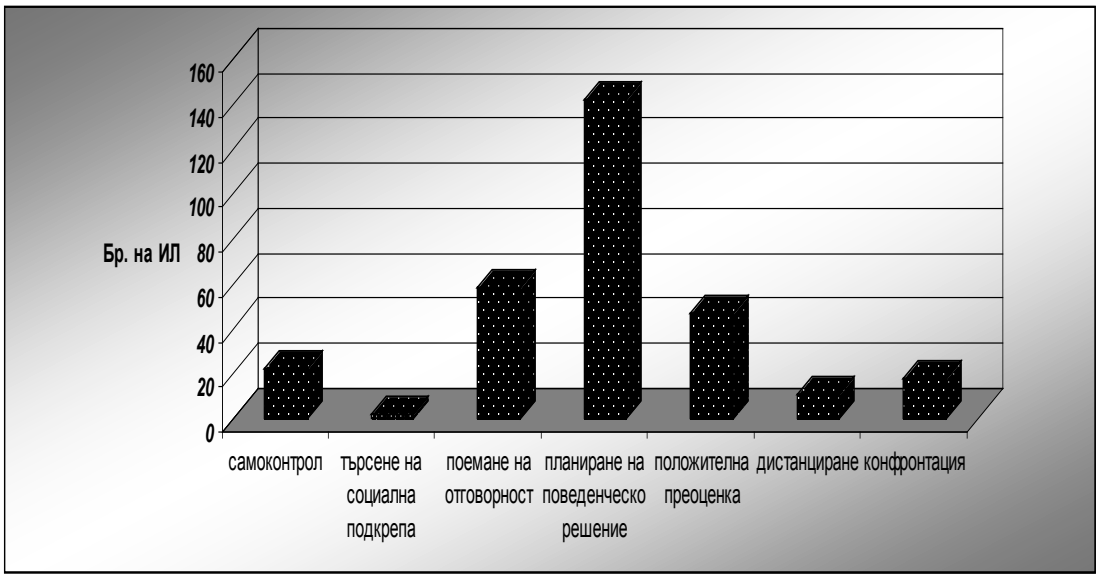

Графикон №1 Распределување на истражуваните лица во однос на преференците на копинг стратегии

Резултатите од истражувањето посочуваат на планирање на решение на однесување како најпреферирана копинг стратегија меѓу истражуваните, додека бегството како стратегија воопшто не е претпочитана, а многу мал е и процентот на претпочитување на стратегијата – барање на социлна поддршка.

Планирањето на решение на однесување како копинг стратегија подразбира конструктивност при справувањето со стресната ситуација, активност, исправување спроти проблемот и активно насочување на активностите кон промена на заемниот односот меѓу индивидуата и околината. Индивидуите кои ја користат таа стратегија анализираат и размислуваат кои активности како да се преземат, составуваат план од активности и го следат.

Треба да нагласиме дека, дека индивидуите можат да покажат преференции кон некоја копинг стратегија која најчесто ја користат кога се наоѓаат во стресни ситуации, но не се ограничуваат само на користење на таа стратегија, туку во зависност од условите на

ситуацијата претпочитаната копинг стратегија може да биде заменета со некоја по соодветна за тој случај.

Истражувањето покажува дека најмногу користени копинг стратегии по планирањето на решение на однесување се: преземањето на одговорност и позитивната преоценка на ситуацијата. Помалку преферирани се самоконтролата, конфронтацијата, дистанцирањето и на крајот – барањето на социјална поддршка. Копинг стратегијата - бегство се одделува како најнекористена стратегија.

Треба да се одбележи дека при стресни ситуации, 90% од истражуваните лица користат конструктивни копинг стратегии што укажува дека тие се трудат да направат нешто конструктивно во однос на стресната ситуација, си составуваат план од дејствија кој го следат, превземаат одговорност или прават позитивна преоценка на ситуацијата. Резултатите од истражувањето укажуваат на преферирање на копинг стратегии насочени кон решавање на проблемот (кои претполагаат обиди од страна на индивидуата за директно влијание врз стресниот фактор и негово отстранување - копинг стратегија на планирање на решение на однесување) пред копинг стратегии насочени кон емоционално справување со проблемите (кои се повеќе насочени кон обид да се регулираат емоционалните последици од стресовата ситуација и промена на значењето кое самата ситуација го има за индивидот - копинг стратегија – позитивна преоценка и превзамање на одговорност.

Демографски фактори:

При статистичката обработка на резултатите и имајќи ги во предвид факторите: пол, возраст, насока и место на живеење, статистички значајни резлики се покажаа меѓу копинг стратегиите и факторите пол, насока и место на живеење.

» Пол. Статистички значајни разлики се оцртуваат во однос на полот и копинг стратегиите позитивна преоценка (F=4,942;p=0,027) и преземање на одговорност (F=7,057;p=0,008). Копинг стратегијата преземање на одговорност е пораспостранета меѓу жените (M=2.55; SD=0.65), отколку меѓу мажите (M=2.36; SD=0.59). Копинг стратегијата позитивна преоценка е почеста меѓу жените (M=2.49; SD=0.61), отколку меѓу мажите (M=2.33; SD=0.65). 10.9% од сите истражувани лица од машки пол, и 19.6% од сите лица од женски пол користат позитивна преоценка, додека пак 15.3% од мажите а 22.7% од жените го користат преземањето на одговорност како копинг стратегија. И преземањето на одговорност, и позитивната преоценка се конструктивни и насочени кон емоционално регулирање на последиците од стресот, кои се пораспостранети помеѓу жените отколку помеѓу мажите.

» Насока. Статистички значајни разлики се појавуваат меѓу студентите од различни насоки во однос на преферираната од нив копинг стратегија преземање на одговорност (F=2.59; p=0.013). Таа стратегија најмногу се користи од студентите кои се насочиле кон педагошките науки (36.8% од сите истражувани лица; M=2.86; SD=0.65), а најмалку од студентите кои студираат математика и информатика (8.8%; M=2.23; p=0.53).

» Место на живеење. Резултатите покажуваат статистички значајни разлики во однос на местото на живеење и копинг стратегиите преземање на одговорност (F=3.485; p=0.032), дистанцирање (F=5.142; p=0.006) и бегство (F=7.757; p=0.001). Овие стратегии се користат најмногу од лица кои живеат во мали населени места (Мпо=2.57; Мд=1.995; Мб=1.64; 56.9%), а најмалку од лица кои живеат во големи населени места (Мпо=2.27; Мд=1.65; Мб=1.25; 1.7%). Забележително е дека оние кои живеат во мали населени места се најмногу насочени кон емоционално регулирање на последиците од стресната ситуација и кон неконструктивните копинг стратегии како што се дистанцирање и бегство, но ја користат и конструктивната ко-

пинг стратегија преземање на одговорност. За разлика од нив, оние кои живеат во големите населени места најмалку ги користат ваквите стратегии.

Врската меѓу копинг стратегиите и идентитетот

При истражувањето си поставивме цел да ги истражиме врските меѓу психосоцијалните статуси на идентитет и копинг стратегиите, при што истражувавме кои копинг стратегии ги претпочитаат индивидуите кои се наоѓаат во различните, како основни, така и транзитивни психо-социајлни статуси на идентитет - (дифузија, предрешена, изградена и мораториум), во трите сфери на идентитет (идеолошка, интерперсонална и општ статус на идентитет. Поставувајќи си, и исполнувајќи ја таа цел, сметаме дека ќе придонесеме кон проширување на сознанијата за карактеристиките на психосоцијалните статуси на идентитет и ќе го актуелизираме прашањето за тоа како користењето на различните копинг стратегии може да придонесе за изградување на идентитетот.

Добиените резултати посочуваат кон следните заклучоци:

» Истражуваните лица, кои во однос на идеолошката и интерперсоналната сфера и општиот статус на идентитет се наоѓаат во психосоцијален статус на чист изграден идентитет, во стресни ситуации ја користат најмногу копинг стратегијата позитивна преоценка.

Изградениот идентитет означува активност при барањето и испробувањето на алтернативи, правење на сопствени избори и придржување кон нив. Лицата кои се наоѓаат во тој статус на идентитет но и во другите сфери на идентитет: идеолошка (религија, политика, поглед на светот, професија), како и интерперсонална (пријателство, интимна сфера, полова улога и забава), се справуваат со стресните ситуации, правејќи позитивна преоценка на ситуацијата. Позитивнатата преоценка е конструктивна копинг стратегија, насочена кон обид емоционално да се регулираат последиците од стресната ситуација.

Користењето на таа стратегија наведува кон заклучокот дека истражуваните лица со изграден идентитет претпочитат во стресни ситуации да се насочуваат кон промена на значењето на самата ситуација, преку позитивно мислење или барање на емоционална поддршка.

Таа копинг стратегија е најмалку преферирана од лицата кои се неопределени и кои немаат потреба од истражување на можностите.

» Лицата кои се наоѓаат во психосоцијалниот статус на изграден идентитет, во интерперсоналнатата сфера на идентитет и општата сфера на идентитет во стресни ситуации користат копинг стратегија – планирање на решение на однесување.

Лицата кои во интерперсоналните односи и општиот статус на идентитет активно барале и испробувале различни алтернативи, и ги направиле своите сопствени избори, и кон кои се придржуваат, во стресни ситуации ја користат копинг стратегијата - планирање на решение на однесување. Тоа однесување е конструктивно и насочено кон решавање на проблемот. Користењето на таа стратегија значи, дека кога тие индивидуи ќе се најдат во стресна ситуација, тие ќе реагираат на неа преку соочување со проблемот и со влијанието на стресниот фактор.

Тие се обидуваат реално да ги променат заемните односи меѓу нив и околината. Анализирајќи ја ситуацијата и размислувајќи како и кои дејствија да се преземат, тие си составуваат план од активности, и го следат.

Тоа однесување најмалку се преферира од лица во психосоцијален статус - чиста дифузија, т.е. неопределените и неактивни лица.

» Лицата, кои во однос на интерперсоналната сфера и општиот статус на идентитет се

наоѓаат во статусот дифузија, при стресни ситуации ја користат најмногу копинг стратегијата-бегство. Таа стратегија најмалку се користи од истражуваните лица кои се наоѓаат во статусот мораториум.

Лицата, кои во однос на заемните меѓусебни односи, т.е. интерперсоналниот идентитет и општата сфера на идентитет, се наоѓаат во статусот чиста дифузија, се лица кои не направиле значајни животни избори и не пројавуваат интерес да ги направат. При стресни ситуации, тие бегаат од проблемот. Бегството е неконструктивна копинг стратегија насочена кон обид емоционално да се регулираат последиците од стресовата ситуација.

Користејќи ја таа стратегија, лицата се обидуваат да го променат значењето на самата ситуација, да го одложат времето на справувањето со проблемот.

Бегството како однесување во стресова ситуација е најмалку претпочитана стратегија од лица кои не се самоопределени, но се активни при испробувањето на различни алтернативи.

» Лицата, кои во однос на интерперсоналната сфера на идентитет се наоѓаат во транзитивен статус дифузија – мораториум, во стресна ситуација користат најмногу копинг стратегии како самоконтрола, прифаќање на одговорност и дистанцирање.

Лицата, кои во однос на заемните меѓусебни односи, т.е. интерперсоналната сфера на идентитет, се наоѓаат во транзитивниот статус дифузија – мораторим, се лица кои не направиле значајни животни избори и не пројавуваат интерес да ги направат, но се склони кон период на преживување на кризата на идентитетот, т.е. кон преминување во повисок статус на идентитет – мораториум, во кој активноста е поголема. При стресни ситуации користат најмногу самоконтрола, и прифаќање на одговорност кои се конструктивни копинг стратегии, насочени кон емоционално регулирање на последиците од стресната ситуација, и дистанцирање, која е неконструктивна и насочена кон емоционална регулација на последиците од копинг стресот. Претпочитањето на тие стратегии посочува дека истражуваните лица ги восприемаат стресорите како нешто кое треба да биде претрпено и преживеано. Тие реагираат во насока на промена на значењето на самата ситуација за нив и избегнуваат да се обидат дирктно да се соочат со стресорот.

Тие копинг стратегии, најмалку се користат од лица кои се наоѓаат во статус транзитивен мораториум – изграден, а тоа се лица кои ја преживуваат кризата на идентитетот и се склони кон изградување на идентитетот.

Воопштување

При воопштување, можеме да кажеме, дека најпреферирана копинг стратегија меѓу истражуваните лица е планирањето на решение на однесување. Истражуваните лица претпочитаат и користат повеќе конструктивни и насочени кон решавање на проблемот стратегии. Факторите пол, насока и место на живеење, имаат влијание при изборот на копинг стратегијата. Исто така и младите кои се во статус изграден идентитет, (тие кои активно ги истражувале можностите на предложените алтернативи, кои ги направиле своите избори и се придражуваат кон нив), користат конструктивени копинг стратегии, додека тие во статус дифузија (кои не пројавуваат активност за истражување на можностите, не се активни при барањето и не ги направиле своите избори, т.е. не се самоопределени) користат неконструктивни копинг стратегии.

Младите во транзитивен статус на идентитет кои преминуваат од дифузија во статус мораториум (оние кои од неактивност и несамоопределеност се придвижуваат кон повисок статус на идентитет, т.е. кон поголема активност), повеќе користат конструктивни стратегии.

Библиографија

1. Ериксън, Е: Идентичност: младост и криза. С., 1996, Наука и изкуство
2. Силгиджиян, Х.: 1996, Встъпителна студия: Ерик Ериксън: Едно предизвикателство към научните и културните възгледи за жизнения път на човека, София, издателство Наука и изкуство
3. Стефанова, М. (2003) Статуси на психосоциална идентичност и субективно психично благополучие в юношеска възраст. Автореферат
4. Стефанова, М. (2005) Възможно ли е поддържането на стабилна психосоциална идентичност, 68-73. В: III Национален Конгрес по психология, Сборник научни доклади София, 28-30 октомври 2005
Стоименова, Е. (2000). Измерителни качества на тестове. С., Нов Български Университет
Омар Мубарак Салем Бамир 2007 докторска дисертация „Акцентираните личности, невротичните декомпенсации и психо-социалното функциониране при студенти в Р Йемен и Р България транскултурално проучване.
Реферат по психология на здравето върху статията CONTEXT AND COPING: Toward A Unifying Conceptual Framework; Rudolf H. Moos, 202 THE HEALTH PSYCHOLOGY, Reader; Sage Publications
Adams, G. R., The Objective Measure of Ego Identity Status:A Reference Manual 1998 by Gerald R. Adams
Adams, G. R., Abraham, K. G., & Markstrom, C. A. (1987). The relationships between identity development and self-consciousness during middle and late adolescence. Developmental Psychology, 19, 292-297.
Adams, G. R., The Objective Measure of Ego Identity Status:A Reference Manual 1998 by Gerald R. Adams
Adams, G. R., Abraham, K. G., & Markstrom, C. A. (1987). The relationships between identity development and self-consciousness during middle and late adolescence. Developmental Psychology, 19, 292-297.
Adams, G. R., Bennion, L., and Huh, K. (1989) Objective measure of ego identity statuses: A reference manual. Unpublished manuscript, University of Guelph, Canada
Adams, G. R., & Fitch, S. A. (1982). Ego stage and identity status development: A cross-sequential analysis.Journal of Personality and Social psychology, 43, 574-583.
Adams, G. R. & Marshall, S. (1996). A developmental social psychology of identity: Understanding the personin-context. Journal of Adolescence, 19, 1-14.
Baumeister, R. F. (1986). Identity: cultural change and the struggle for self. New York: Oxford University Press.
15. Baumeister, R. F. (1991a). Meanings of life. New York: Guilford Press.
16. Baumeister, R. F. (1991b). Escaping the self. New York: Basic Books.
Burke, P. J. & Stets, J. E. (1999). Trust and commitment through self-verification. Social Psychology Quarterly, 62, 347-366
17. Burke, P. J. (1991) Identity processes and social stress. American Sociological Review, 56, 836-849
18. Burke, P. J. (1996) Social identities and psychological stress. In: H. B. Kaplan (Ed.), Psychological Stress: Perspectives on Structure, Theory, Life Course, and Methods (pp 141-174). Orlando, FL: Academic Press
19. Folkman, Susan (1984). "Personal control and stress and coping processes: A theoretical analysis.". Journal of Personal and Social Psychology 46: 839-852.

20. Ford, M. E. (1992). Motivating humans: Goals, emotions, and personal agency beliefs. Newbury Park, CA: Sage.
Hartmaann, H.: Ego psychology and the problem of adaptation, New York, International Universities Press, 1958
Hartmann, H.: Essays on ego psychology: selected problems in psychoanalytic theory, New York, International Universities Press, 1964
23. Lazarus,R .S : Psychological stress and the coping process. New . York., Mc Graw- Hill,1966 .
24. Lazarus, R.S., Folkman S: Cognitive theories of stress and issue of circularity //Dynamics . of stress / ed. By M.H. Appley, R. Trubull. N.Y.; L.: plenum press, 1986.
25. Lazarus, R. S., Folkman S. : Stress, appraisal, and coping. New York Springer1984
26. Lazarus RS (1993). "From psychological stress to the emotions: a history of changing outlooks". Annual Review of Psychology 44: 1-22.
Rippetoe-Kilgore, Mark and Lon. 2006. Practical Programming for Strength Training. ISBN 0-9768-0540-5
Ron de Kloet, E; Joels M. & Holsboer F. (2005). «Stress and the brain: from adaptation to disease». Nature Reviews Neuroscience 6 (6): 463-475. PMID 15891777.
Seyle, Hans (1936). «A syndrome produced by diverse nocuous agents». Nature.
Selye, Hans (1950). "Diseases of adaptation". Wisconsin medical journal 49 (6).
Burke,Peter.4October2007.IdentityControlTheory.http://wat2146.ucr.edu/Papers/05d.pdf
32. http://www.jasnh.com/a11.htm

Е.А.Уваров
«Тамбовский государственный университет им. Г.Р.Державина», e-mail: uvarovea@yandex.ru

ПСИХОЛОГИЯ ЖИЗНЕННОЙ ПЕРСПЕКТИВЫ В СИТУАЦИИ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ БЫТИЯ СОВРЕМЕННОГО СУБЪЕКТА

Отличительной особенностью современности является отсутствие четкого понимания будущего развития цивилизации, что приводит к неопределенности жизненных перспектив человека и перманентному кризисному состоянию общества. Невозможность личности оценить происходящее и, соответственно, адекватно и эффективно ответить на вызовы времени приводит к кардинальному изменению мировоззрения современного человека. То есть изменяется та базовая сущность, которая определяет систему взглядов на мир и место в нем человека, на отношение к окружающей действительности и самому себе. Человеку в начале двадцать первого века приходится выстраивать свой жизненный путь в ситуации, когда траектория развития не имеет отчетливой направленности, основные жизненные позиции субъекта не сформированы, а жизненное пространство являет собой неустойчивость. Э. Тоффлер в своей книге «Шок будущего», приходит к выводу, что человечество впало в состояние «футурошока» или «шока будущего», характеризующегося катастрофической, внезапной утратой чувства реальности [1]. Наблюдаемые негативные явления, отражают собой психологическую реакцию на запредельные внешние воздействия, влияние которых происходит с сингулярным увеличением. Современный человек находится в исторически беспрецедентной социальной ситуации. Сегодняшний кризис по своему масштабу и глубине влияния является эпохальным и выбивает человека из привычной жизненной ниши, разрушает ценностно-смысловую сущность, деформирует ядро культуры, созданную течением нескольких тысячелетий. Человек трансформируется и приобретает качественно иную, отличающуюся от прежней сущностную выраженность, что проявляется в изменении психологического облика человека, катастрофически быстром деформировании высшего «человеческого слоя», который, собственно, определяет личностное начало и наделяет его духовно-нравственным качеством.

Мы полагаем, что одной из причин внутренней деформации человека является ухудшение способности понять будущее, обозначить жизненное пространство и эффективно выстроить перспективу жизненного пути. Непредсказуемость и неопределенность приводит к неустойчивому психическому состоянию, что, вне всякого сомнения, разрушает чувство реальности и адекватности самовосприятия человека и восприятия им процессов окружающего мира. В этом мнении в концентрированной форме выражается начало исторического кризиса и проявившихся социальных деформаций, приведших впоследствии к мутациям «социального генома» современного человека.

К сожалению, сфера применимости теоретико-методологических основ традиционной психологии, описывающей зачастую статичного, предсказуемого человека в системе устоявшихся, ранее заданных условий существования, оказалась не в состоянии ответить на вызовы времени. Как следствие необходима принципиально новая психология, психология «изменяющегося человека в изменяющемся мире», психология человека

живущего и действующего в мире неопределенной, и, соответственно, неустойчивой перспективы жизненного пути.

В этой связи, в своих исследованиях, за точку отсчета как исходную и необходимую дефиницию мы берем категорию субъекта, которая, на наш взгляд, позволяет всесторонне провести научный анализ психологии изменяющегося человека в изменяющемся мире и обозначить пути выхода из кризисного состояния. Признание активной роли человека в реализации им многообразных отношений с окружающим миром выступает в качестве основного методологического принципа субъектного подхода. Следует заметить, основу данного понимания сущности субъекта заложил С.Л.Рубинштейн [2]. Развитие личности автором было объяснено через способ разрешения субъектом жизненных противоречий.
Исходя из данного методологического посыла, в своих исследованиях мы в развитии личности усматриваем диалектическое единство двух противоположных тенденций, в основе которых лежит диалектика Гегеля об источнике развития как борьбе противоположностей и направлении развития как восхождении на новый уровень противоречий.

Первая тенденция исходит из стремления к субъектной устойчивости, психологической и поведенческой стабильности, следованию, ранее установленному порядку, а в конечном итоге - самосохранению личности в пределах ранее достигнутого состояния. В наших исследованиях в качестве такового условия выступает психологическая категория, обозначенная **субъектной устойчивостью.**

Субъектную устойчивость Е.А.Уваров понимает как качество личности, и одновременно как одно из условий самоорганизации. Выражением данного феномена является целостность, тождественность субъекта самому себе, внутренняя согласованность и адекватность взаимодействия с внешней средой. С другой стороны, субъектная устойчивость может выступать как некая системная характеристика особенностей субъекта, кластер, лежащий в основе способности субъекта исходить из устойчивых внутренних критериев и условий, позволяющих сохранять эффективность деятельности при определенности жизненной перспективы в условиях изменяющегося мира. Кроме того, субъектная устойчивость проявляется в способности субъекта сохранять свои мировоззренческие позиции, в стойкости стремления к своему смыслу жизни, смысложизненным ценностям. Особо следует подчеркнуть, что субъектная устойчивость, как одно из качеств личности, позволяет человеку не изменять своим жизненным принципам в кризисной ситуации.

Вектор второй тенденции указывает на внутреннюю потребность субъекта в самоизменении, стремлении к личностно значимой цели, что сопряжено с **субъектной активностью.** В многочисленных работах Е.А.Уварова субъектная активность определяется как особое качество личности, обусловливающее ее становление как целостного, автономного, саморазвивающегося субъекта на основе потребности в выстраивании жизненной перспективы. То есть это процесс и одновременно результат самоосуществления личности, при котором обеспечивается и сохраняется ее субъектность. По сути, субъектная активность является ведущим условием процесса самоорганизации субъекта. При этом самоорганизация автором рассматривается с системно-синергетических позиций и выступает как высшая форма проявления самостоятельности, самодетерминации развития субъекта. Категориальный континуум данной тенденции в последние годы в отечественной и зарубежной психологии все чаще наполняется смыслосодержащими целевыми установками, некой вершинной целью, то есть теми личностными свойствами, которые позволяют эффективно выстраивать жизненный путь субъекта, ориентируя его на будущее [3,4].

Ориентация на будущее, способность выстраивания перспективы жизненного

пути рядом современных отечественных и зарубежных исследователей рассматривается как важная личностная характеристика. Показательны в этом плане работы бельгийского психолога Ж. Нюттена, указывающего, что будущее является «психологическим пространством», в котором потребности человека трансформируются в отдаленные цели и поведенческие проекты. В этом смысле умозрительное «будущее» является не только процессом антиципации и ожидания, но и основой строительства поведения и развития человека на основе конкретных мотивационных установок и целеполагания. Примечательно, что работы Ж. Нюттена содержательно перекликаются с исследованиями ведущих отечественных психологов, в первую очередь С.Л. Рубинштейна, А.Н. Леонтьева, Б.Г. Ананьева, К.А. Абульхановой-Славской и их последователей. Поэтому изучение взаимовлияния и взаимопроникновения психологических сущностей выстраивания жизненного пути личности и смыслообразования в динамично меняющихся, зачастую неопределенных условиях жизнедеятельности человека на сегодняшний день приобретает особый смысл и научную актуальность [5].

Жизненная реальность современного человека, далека от идиллической картины желаемого бытия, что часто приводит его к жизненному кризису бессмысленности существования, экзистенциальному вакууму и экзистенциальной патологии. По мнению исследователей, все формы экзистенциальной патологии проистекают из духовных проблем человека, связанных с крушением смысла жизни. Причиной появления смыслового вакуума является блокирование потребности человека в смысле жизни, что проявляется в экзистенциальной фрустрации.

В свою очередь, любые изменения смысла связаны с реальными изменениями отношений человека с миром. Это говорит о «смысле» как интегральной основе личности. Вне всякого сомнения, для эффективного функционирования человека необходимо, в первую очередь, перестраивать его смысловую сферу, являющуюся особым образом организованную совокупность смысловых образований и связей между ними, что обеспечивает смысловую регуляцию целостной жизнедеятельности субъекта во всех ее аспектах.

Мы полагаем, что феномен смыслообразования и смысл жизни является особой психологической реальностью и выступает как некое организующее начало, основа бытия, ради которой и на основе которой субъект выстраивает свое жизненное пространство. Поэтому ориентация на поиск смысла как основную жизненную потребность способствует эффективному саморазвитию субъекта, его самоорганизации, структурной и содержательной устойчивости субъекта, упорядоченности целей, жизненных ценностей в определении жизненного пути. Именно активное участие человека в процессе жизнедеятельности, способность выстраивать собственное бытие характеризует человека как субъекта своей жизни в ситуации социальной неопределенности. Особую актуальность это приобретает в период глубокого духовно-нравственного, ценностно-смыслового кризиса современной России. Именно это имел в виду М.Хайдеггер, когда писал, что когда верховные ценности обесцениваются, то все идет только к худшему и к пустоте.

- Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ./Э.Тоффлер. - М.: ООО Изд-во АСТ, 2004. – 557 с.
- Рубинштейн С.Л. Избранные философско-психологические труды: Основы онтологии, логики и психологии. - М., 1997.
- Уваров Е.А. Психическая устойчивость как критерий самоорганизации субъекта

Вестник ТГУ. Сер. Гуманит. Науки.- Тамбов . 2005. вып.4(40) – С.43-52

- Уваров Е.А. Субъектная активность как ведущий фактор самореализации человека // Журнал прикладной психологии. – 2005. - № 1. – С.54-61

- Uvarov E. Forming of Prospect of the Person in Conditions of a Global Call //Management and education // 6 th – International conference. Burgas, Bulgaria. Academic journal. Vol. 6(4) 2010. –P. 84-96

Ю.Л. Форофонтова
Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина, e-mail: vclnew@mail.ru

ОБЩЕРУССКОЕ СЛОВО СУДЬБА В ДИАЛОГЕ КУЛЬТУР: ВОСТОК И ЗАПАД

Работа выполнена в рамках научно-исследовательского проекта Федеральной целевой программы
«Научные и научно-педагогические кадры инновационной России» на 2009-2013 годы»,
проект № 16.740.11.0287 от 06 октября 2010 г.

Вся история человечества – это диалог. Он является по своей действительности средством осуществления коммуникационных связей, условием взаимопонимания людей. Взаимодействие культур, их диалог – наиболее благоприятная основа для развития межэтнических, межнациональных отношений и наоборот, когда в обществе есть межэтническое напряжение и тем более, межэтнические конфликты, то диалог между культурами затруднен, взаимодействие культур может носить ограниченный характер в поле межэтнической напряженности данных народов, носителей данных культур. В рамках глобализации возрастает международный диалог культур, который усиливает взаимопонимание между народами, дает возможность лучшего познания собственного национального облика.

В диалоге культур важно увидеть общечеловеческие ценности взаимодействующих культур. Собственное этнокультурное сосуществование невозможно без уважительного и бережного отношения к ценностям других народов. Диалогичность предполагает сопоставление национальных ценностей, национальных констант культуры, которые сложились в глубокой древности и не потеряли актуальности в наши дни.

Предметом нашего исследования выбран концепт судьба, который входит в число так называемых «бытийных» ценностей, философских, мировоззренческих универсалий (наряду с истиной, свободой, добром, счастьем и т.д.), то есть относится к категориям общечеловеческой культуры. Язык как составная часть культуры – это не только инструмент общения, но и средство усвоения культуры, следовательно, и хранения культурно-ценностной информации. Изучение аксиологических концептов, наиболее ярко отражающих ментальную, морально-нравственную и этическую базу этноса [1], дает возможность «проникновения» для непосредственного наблюдения в сферу ментальности, в систему ценностных установок народа или этноса, позволяет выявить существующие в сознании ценностные доминанты, определить их набор и соотнесенность с точки зрения универсальности и идиоэтничности.

Концепт судьба является ментальным маркёром нации, способным определять специфику индивидуальной и национальной концептосферы, с одной стороны, и универсальность интернациональной концептосферы – с другой. Концепт судьба как национальный является вместилищем для хранения и выражения национальных ценностей, взглядов, установок, показателем морально-нравственного уровня общества. Концепт судьба на интернациональном уровне содержит значимые для всего человечества

компоненты, отвечающие интересам многих народов, и таким образом относится к числу традиционных ценностей каждой культуры.

В качестве материала исследования методом сплошной привлекались пословицы и поговорки из словарей и сборников пословиц и поговорок (в том числе и электронных). В частности, нами использовались Толковый словарь живого великорусского языка В.И. Даля [2], сборник пословиц русского народа В.И. Даля [3], Большой китайский фразеологический словарь (восемь тысяч единиц) [4] и др. Некоторые пословицы повторяются, дублируют друг друга, некоторые спорят друг с другом, однако именно это дает более полные, не односторонние сведения о понятии.

Количественный перевес в сторону русских пословиц и поговорок служит доказательством большей значимости и актуальности концепта судьба для русского менталитета, нежели для китайского. Можно с уверенностью констатировать тот факт, что фатализм, вера в судьбу присуща любому фольклорному творчеству: представители обоих национальностей убеждены, что если не повезет, «на ровном месте упадешь» (русская пословица), «фасолью зубы забьешь» (китайская пословица). Ноты безысходности, фатальности звучат как в русских, так и в китайских пословицах: От беды ни открестишься, ни отмолишься (рус.) // Намерения неба необратимы (кит.).

Русские пословицы и поговорки, репрезентирующие концепт судьба, демонстрируют многообразие отношений народа к данному понятию: это и связанное с дохристианским сознанием отношение к судьбе как к тёмной силе, потустороннему миру, могущему изменить человеческую судьбу, так и Божья воля. Китайские идиомы демонстрируют определенное отношение к судьбе: судьба (или «воля Неба, китайское Тянь мин») – это не слепая сила, не рок, а высшее предназначение, которое предстоит выполнить человеку, если он хочет следовать правильному пути.

Представители китайского и русского народа подтверждают присутствие судьбы как некой высшей силы (заметим, что судьба («Небо») в китайской философии – верховное центральное божество). В этом значении судьба ведёт себя как живое существо. Она владеет, распоряжается человеком, влияет на его жизнь: Судьба придёт – по рукам свяжет (рус.) // Если судьба - встретишься, нет – разминешься (кит.). Человек выступает здесь как предмет, вещь, пленник судьбы. Самовластие судьбы как высшей силы, её неуправляемость сближает образ судьбы с образом стихии. Образ судьбы может слиться с образом смерти (Рок головы ищет). «Русские пословицы, в которых рок и судьба представлены как личности, показывают Судьбу судьей, а Рок – палачом» [5]. Несомненна связь концептов судьба и смерть, поэтому неслучайно, что концептуальные признаки судьбы, рока и в китайских, и в русских пословицах и поговорках строятся при включении идеи смерти: Бойся не бойся, а без року смерти не будет (рус.) // Каждому небо дарует жизнь, каждому земля готовит смерть (кит.). Отметим, что в большинстве традиций смерть, как, впрочем, и рождение, – обязательный и неотъемлемый компонент представлений о судьбе.

Человек вспоминает о понятии судьбы чаще тогда, когда сталкивается с дыханием беды. Эта ситуация объясняет антропологический акцент, так как каждый человек ждет свою личную судьбу. Общечеловеческое отношение к судьбе как к сугубо индивидуальному, личному понятию прослеживается во всех пословицах и поговорках: Кому сгореть, тот не утонет (рус.) // Кому жить, а кому гнить (рус.) // Кому страсти-напасти, кому смехи-потехи (рус.) // Одному сбылось, другому грезилось (рус.) // Солдату умереть в поле, матросу в море (рус.) // У боярина семь дочерей: будет из них и смерть и жена (рус.) // Овечья шерсть растет на овце (кит.) // Раз это кошка, так она не превратится в собаку (кит.) // Чужое мясо к своему телу не приклеишь (кит.) // Сыновья от одной матери, а все разные (кит.).

Однако одной из великих мудростей людей является знание о переменчивости судьбы. Именно это знание защищает от психологических перегрузок и нервных срывов и ведет к жизнеутверждающей позиции. Люди верят, что «судьба изменчива» (рус.), что «День имеет непредсказуемые события, человек – беды и удачи» (кит.). Значительная часть пословиц и поговорок, некоторые из которых являются идиоматическими эквивалентами, демонстрируют переменчивость судьбы, что также свидетельствуют о ментальной схожести народов. Эту группу паремиологических единиц можно использовать при межэтническом диалоге, чтобы подчеркнуть, что данные народы – достойные члены общемировой семьи: Иного за стол сажают, иного из-под стола гоняют (рус.) // Иному судьба — мать, иному — мачеха (рус.) // Кто скачет, а кто плачет (рус.) // Беда и счастье всегда чередуются (кит.) // Дождь не может идти весь год, человек не может быть бедным всю жизнь (кит.) // Цветы вечно не цветут, человек не может быть всегда счастлив (кит.). Вера в случай, в переменчивость судьбы дает возможность человеку занимать активную жизненную позицию, вселяет уверенность в завтрашнем дне: Придет время – сто дел получится (кит.).

Национальная специфичность проявляется в отдельной группе русских пословиц, концептуализующих судьбу как данное Богом: Здесь также остаётся мотив подчиненности (Так Богу угодно было, знать, так уж суждено (рус.); Быть делу так, как пометил дьяк (рус.); Такова доля, что божья воля (рус.)), зависимости (Кому что Бог даст // Не сам ковал, какой Бог дал). Ярко представлен мотив смирения: Молчи, когда Бог убил (о количестве, глупости и т.д.(рус.)).

Ментальное различие русского и китайского народов отражается в преобладании китайских пословиц и поговорок, где подчеркивается зависимость судьбы от качеств человека: Доброму человеку и небо помогает (кит.). Тот, кто следует небу, будет жить, кто ему противоречит – погибнет (кит). На Востоке ясно осознают причинно-следственную связь какого-либо поступка, когда за определенным действием последует соответствующий результат, а благосклонность судьбы зависит от характера человека. Есть лишь упрек самому себе – ты сам являешься источником своих бед и несчастий, если противишься воли Неба: Человек сам напрашивается на несчастье (кит.).

Таким образом, при анализе русских и китайских пословиц и поговорок выявляется, что фатализм, вера в судьбу присущи всему фольклорному творчеству. Народы единодушно говорят о неизбежности, неотвратимости и переменчивости судьбы, а также о ее индивидуальном характере для каждого определенного существа.

Так, в русских пословицах и поговорках концепт судьба выступает в таких значениях: судьба как высшая сила, как данное Богом и как неизбежность. Судьба может быть субъектом – нести зло или добро, владеть, управлять человеком или объектом – быть дана человеку в дар, предназначена и неизбежна. По характеру культурного типа человека относительно судьбы человек пассивен, смирён с данной ему судьбой. Судьба, как правило, связана с двумя моментами человеческой жизни – со смертью и женитьбой. Причем, смерть и брак, называются Божьим судом: Идти на суд божий (т.е. венчаться) (рус.) // Взял Фома Лукерью — суд божий пришел (рус.). Совсем по-иному вербализуется это представление о браке у восточных народов, развенчивая миф о том, что женщина на Востоке – только раба: Взаимное согласие в браке – прочная нить длиной в десять тысяч ли (кит.).

Китайцы также с понятием судьба обычно связывают то, что в целом находится за пределами свободы воли человека. Однако судьба понимается скорее как некая совокупность, складывающаяся из следующих составляющих: протяженность жизни, характер, врожденные способности человека, социальный статус, происходящее с ним и состояние его дел, то есть судьба есть состояние в результате воздействия высших

сил. Китайцы не сомневаются, что судьба зависит от человека, если же он нарушает свое предначертание, идет против своей природы, то совершает самый большой грех, убивает свое Я, свое предназначение: Тот, кто следует небу, будет жить, кто ему противоречит – погибнет (кит.).

Как показывает наше исследование, в основе которого лежит сопоставление данных русского и китайского языков, среди русских и китайских пословиц и поговорок можно выделить две группы. В первую из них входят пословицы, представляющие судьбу в активном виде, во вторую – в пассивном.

Сравнительное исследование материала русских и китайских пословиц и поговорок позволило установить, что концепт судьба представляет собой сложное ментальное образование. Общие характеристики данного концепта в русской и китайской лингвокультурах сводятся к общечеловеческим. Это доказывает единство представлений о мире, о жизни людей разных национальностей, схожесть сознания, социальной психологии, морально-нравственных законов человеческого общества, поскольку многие идиоматические выражения интернациональны из-за своей этимологии: их источниками являются прецедентные тексты и сама история человечества.

Литература

- Сафонова Н.В. Концепт благо/добро как сегмент ментального поля нации (на материале русского языка): монография. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2003. – 357 с. – С. 52.
- Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. / В.И. Даль. – М.: Иностранные и национальные словари, 1956.
- Пословицы русского народа: Сб. В.И. Даля: в 2 т. – М.: Худож. литература, 1989.
- Zhongguo chengyu [Большой фразеологический словарь китайского языка]. – Шанхай, 1995.
- Колесов В.В. Язык и ментальность. – СПб.: Петербургское Востоковедение, 2004. – 240 с. – С. 131.

М. А. Хохлова
«Тамбовский государственный университет», e-mail: marisha_86@mail.ru

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПОДХОДОВ К МОТИВАЦИИ ПЕРСОНАЛА В СОВРЕМЕННЫХ КОМПАНИЯХ ВОСТОКА И ЗАПАДА

В современных условиях управленческий аппарат любой компании, не зависимо от общей численности персонала, действующей структуры, внутренней и внешней политики, осознает значимость и влияние действующей системы мотивации персонала на общий успех бизнеса. Каждая компания в этом плане выбирает приемлемые для себя способы и тактики, исходя из своих возможностей (в том числе финансовых), стремлений, действующей корпоративной культуры и конечно же исторического опыта своего государства. Что касается последнего пункта значение имеет не столько каждая конкретно взятая страна, сколько сторона света, к которой данная страна относится. Кончно же здесь речь идет о Востоке и Западе.

Как ни удивительно, но именно этот фактор координальным образом определяет специфику построения системы мотивации в каждой отдельно взятой компании. Чтобы это показать более наглядно необходимо выделить основные отличительные особенности в подходах к построению организационной культуры компаний в странах Востока и Запада.

Первое, что заставляет на себя обратить внимание — это подход к донесению целей и задач управленческим аппаратом компании до персонала. Если в европейских странах преобладает четко определенные цели (формулирующиеся руководством с учетом текущей ситуации), регулярно доносимые до всех сотрудников компании без исключения, но, обязательно с последующей обратной связью, то на Востоке, помимо того что цели определяются исключительно высшим руководством компании, их донесение осуществляется через систему имеющихся моральных ценностей, в результате чего работник принимает эти цели как догму, без анализа. Т. е. уже на этом этапе становится очевидной разница в отношении сотрудников компании Востока и Запада к такому мотиву, как возможность влияния на развитие компании. Для большинства сотрудников Западных компаний это будет являться мощным стимулом, в то время как для работников Востока это вряд ли будет вызывать интерес.

Так же категорично отличается и воздействие на мотивацию сотрудника таких факторов, как условия труда, оплата труда, социальные блага, социальные гарантии. Представитель Западной компании предъявляет высокие требования к условиям и организации труда, уровню вознаграждения, перечню возможных социальных благ и социальных гарантий, предоставляемых компанией. Соответственно все эти мотивы занимают достаточно высокие позиции, по уровню значимости, в карте мотивов данных сотрудников. В то время как среднестатистический представитель Восточной компании (кроме Японии и Южной Кореи) более терпимо относится к тяжелым условиям труда, низкой оплате своего труда, минимально возможному набору социальных благ и социальных гарантий. Следовательно данные мотивы в карте мотивов данных сотрудников вытеснены на более дальние места другими, более ценными и значимыми. [1]

Что касается роли финансового вознаграждения,то на Западе даже существует такое понятие - «Pay for Performance» - т. е. плата за исполнение. Чтобы его понять достаточно вспомнить пирамиду Маслоу (которая часто берется за основу при построении системы мотивации на Западе), где ключевая идея заключается в невозможности удовлетворения потребностей высокого уровня при наличии у человека потребностей более низкого уровня. Ключевая роль при этом отводится именно удовлетворению сотрудника посредством его вознаграждения. Применение данной системы приносит явные положительные результаты европейским и американским компаниям, увеличивая продуктивность сотрудников в 1,5 раза, что соответствующим образом сказывается и на прибыли компании. При чем сам сотрудник при этом постоянно совершенствует свои профессиональные навыки, т. к. от этого напрямую зависит уровень вознаграждения. Помимо ежемесячного дохода профессиональные заслуги сотрудников Западных компаний могут быть вознаграждены единоразовыми выплатами, свободным графиком работы и быстрым карьерным ростом. При чем применительно к последнему, компании чаще всего самостоятельно инициируют различные мероприятия по обнаружению наиболее перспективных кадров, с целью ускорения процедуры их развития.
Совсем иную ситуацию можно наблюдать в компаниях Восточных стран. Здесь наибольшее значение для мотивации сотрудников отводится роли коллектива. А доминирующим мотивом выступает возможность нести ответственности за выполняемые обязанности перед своими коллегами. Что касается карьерного роста, то здесь ключевым принципом является принцип степенности — всему свое время. В компаниях Восточного мира гораздо реже можно встретить управленца высокого уровня, пребывающего в молодом возрасте. Здесь принято считать, что лишь после 35 лет сотруднику можно давать возможность расти по служебной лестнице, в то время как на Западе, даже в крупнейших компаниях мира можно встретить управленцев, занимающих высокие позиции в возрасте 25 лет. [2]

Если говорить о причинах таких координальных различий, то к ним безусловно относятся и различия менталитета и религиозные расхождения во взглядах и исторические традиции.

В каждом из подходов есть ряд плюсов, обеспечивающих становление крепкой системы мотивации в компании. Но, в то же время, присутствуют и минусы. Например, чрезмерное уделение внимания представителями Западных компаний именно финансовому фактору может привести к резкому его развитию и следовательно чрезмерному доминированию в общей карте мотивов сотрудника, что может привести к вытеснению других, не мало важных мотивов. И противоположная ситуация — вытеснение финансового мотива, в свою очередь так же может негативно сказаться на качестве выполняемой сотрудником работы.

В связи с этим в последние время наблюдается тенденция активного перенятия ключевых положительных моментов в построении системы мотивации странами Востока и Запада. Так как каждая современная компания стремится сформировать у своих сотрудников максимально взвешенную систему мотивов, где будет место и материальным и моральным составляющим. Чаще всего, сотрудник, приходящий в новую организацию приносит с собой и свою карту мотивов, которая формировалась годами в результате влияния предыдущих мест работы, социального окружения, особенностей воспитания и жизненных обстоятельств сотрудника. Еще на стадии отбора квалифицированному рекрутеру по силу продиагностировать имеющуюся у кандидата карту мотивов, для последующего сравнения ее с действующей в компании. После чего уже принимается решение о том, насколько ключевые мотивы сотрудника и возможности компании сопоставимы. Так как при полном (а иногда и частичном) несоответствии принятие на работу такого сотрудника

не решит для компании никаких проблем, так как вскоре последует либо некачественное выполнение данным сотрудником своих должностных обязанностей либо его увольнение по собственному желанию. Менее категорично можно относиться к этой проблеме в том случае, если компания, а точнее одно из подразделений компании (чаще всего служба персонала) берет на себя обязанности по изменению карты мотивов сотрудника с учетом потребностей организации. Только этом случае можно позволить себе такой риск, как взятие на работу сотрудника с иными доминирующими мотивами, чем в самой компании. [3]

Ситуация усложняется, если речь идет о принятии на работу сотрудника с типичным набором мотивов, характерных для жителя Востока (или Запада), а сама компания при этом стремится к разностороннему развитию мотивов своего персонала. В этом случае специалист службы персонала или руководитель данного сотрудника, управляющий процессов изменения карты мотивов, может столкнуться с такой сложностями, как менталитет, традиции и наконец, привычка. Таким образом при принятии на работу сотрудников, подходящих под эту категорию необходимо учитывать, что для достижения желаемого результата могут понадобиться большие временные ресурсы, что, в рабочей атмосфере, не всегда приемлемо.

Список используемой литературы:

- Одегов Ю. Г., Руденко Г. Г., Апенько С. Н., Мерко А. И. «Мотивация персонала», Москва 2010
- Кондратьев О. В., Снежинская М . В., Мелихов Ю. Е. «Мотивация персонала. Нет мотива — нет работы.», Москва, 2005
- Иванова С. В. «Мотивация на 100%: а где же у него кнопка?», Москва 2008

А.С. Щербак
Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина
e-mail: ant_scherbak@mail.ru

ОБЩЕРУССКОЕ СЛОВО КАК ОТРАЖЕНИЕ КРОСС-КУЛЬТУРНЫХ СВЯЗЕЙ

Работа выполнена в рамках научно-исследовательского проекта Федеральной целевой программы «Научные и научно-педагогические кадры инновационной России» на 2009-2013 годы», проект № 16.740.11.0287 от 06 октября 2010 г.

Как известно, тот или иной общеупотребительный язык является хранилищем, транслятором и знаковым воплощением той или иной культуры. По мнению Дж. Лакоффа, значимыми концептами базового уровня являются вода, дерево, камень, грязь, голод, боль, люди, лошадь, кошка, стул, стол, дом и т.п. [3]. Данные концепты объективируются ключевыми словами – именами нарицательными вода, дерево, камень, грязь, голод, боль, люди, лошадь, кошка, стул, стол, дом и т.п., которые могут входить в состав общерусской лексики.

Общерусские слова исторически сохраняют исходные номинативные значения, что дает основания рассматривать использование общерусских слов в аспекте изучения региональной ономастики, влияющей на выделение общерусского слова как специфической категории языка. Так, общерусские имена нарицательные, составляющие ядро лексического состава языка, обозначают основные понятия, существенные предметы и явления действительности, необходимые для передачи мыслей друг другу.

Поскольку в диалектной системе довольно регулярно отражены характерные реалии окружающей действительности, а также местное окружающее пространство, то многие нарицательные существительные как ключевые слова используются в названиях тех или иных населенных пунктов.

Выбор такого ономастического материала, как нам представляется, не случаен, поскольку он дает возможность проследить, как связан человек с окружающим миром, какова его психология восприятия той действительности, в которой он существует. При этом сознание не просто отражает с помощью языковых единиц реальную действительность, но и выделяет в ней наиболее значимые для жизни субъекты, его признаки и свойства, конструирует их в идеальные обобщенные модели действительности.

Конкретный фактический материал регионального характера позволяет проиллюстрировать, как на базе отдельных фрагментов действительности создаются локальные номинативные единицы, индивидуально-авторские образования (что и отражает народное мировидение, познавательные и творческие способности сельского жителя), рассмотреть соотношение значения диалектной лексемы и внеязыковой понятийной системы.

Анализ региональной ономастической лексики способен не только выявить мотивирующие диалектные основы наименований, но и описать механизм номинации при создании ономастического знака. Механизм создания ономастических единиц последовательно актуализируется в плане содержания и в плане выражения ономастических

знаков.

Иными словами, своеобразное место среди общеупотребительных слов занимают общерусские слова, охватывающие имена собственные. Данная языковая единица «основного словарного фонда» обладает признаками, отличащими её и от диалектного слова, и от общеупотребительного. Ср.:

генетическая принадлежность к пласту исконной лексики;

широкая употребительность во всех разновидностях общенационального языка;

отсутствие территориальных ограничений;

отсутствие социальных ограничений;

функциональная устойчивость во времени;

способность идентифицировать язык на всех этапах его применения.

В качестве примера рассмотрим микротопоним Синявино, бытующий на территории Тамбовской области, которая расположена в Центральной части России. Нет сомнения, что корень этого слова -СИН, тот же, что в лексеме СИНИЙ. Слово синий в этимологических словарях имеет помету «общеслав.» [4] и восходит оно к слову сиять, отмеченному в восточнославянских и южнославянских языках, имеет родственные связи с готским skeinan – «светить, блестеть», греческим skoios – «тенистый» и т.д.

Корень тот же, что и в общеславянском сень. Слово это образовано с помощью суффикса -НЬ от той же основы, что и сиять (латышское seʃs – "тень», skoios – «тенистый», персидское sāya – «тень»). Синий буквально – «блестящий, сияющий». Приблизительно та же этимология слов синий, сень, сиять отмечена и в словаре М. Фасмера, который находит у слова синий родственные связи с древнеиндийским çyāmás – «черный, тёмный» и литовским šëmas – «пепельного цвета, сероватый» [4, III: 624].

Если принять во внимание, что у слова сиять наравне со значением «блестеть, сверкать», отмеченного во многих славянских языках, М. Фасмер указывает, что в сербохорватском языке в слове, производном от этого глагола, бытует значение «тенистое место», а в древнеиндийском chāyā одновременно и «блеск» и «тень» [там же], то, видимо, в очень давнюю эпоху произошла энантиосемия, т.е. способность слова выражать противоположные значения. В этом случае происходит развитие в слове антонимических значений.

На это явление ссылаются авторы «Этимологического словаря русского языка», когда в словарной статье, посвящённой слову сиять, приводят параллели из готского – «светить, блестеть» и греческого «тенистый», отмечая развитие противоположных значений. Слово синий, восходящее к слову сиять и имеющее родственные связи со словом сень, с одной стороны, бытует в качестве лексемы, обозначающей цвет, что характерно не только для славянских языков, но и некоторых языков угро-финской языковой семьи [4, III: 624].

С другой стороны, есть свидетельство, что однокоренные слова синий, сиять, сень могут развивать и противоположные значения. Отсюда, видимо, абстрагируется признак «темный», что в болгарском языке конкретизируется в «тень, приведение», зафиксированные в слове ся´нка сень [4, III: 602].

Развитие этого признака привело к появлению в русскоязычной среде слова синец синий, что означает «черт, нечистый», «бес» [2, IV: 187]. Аналогичное значение отмечает и Словарь церковнославянского и русского языка. Отсюда и фамильная антрополексема, довольно распространённая в русском фамильном антропонимиконе, Синцов, образованная от прозвища Синец, бытовавшем на Руси еще в XV веке. Лингвистические источники свидетельствуют о том, что некогда был «Василий Синец, новгородский воевода. 1398. Лет. XVI.». В «Актах социально-экономической истории Северо-Восточной Руси конца XIV-начала

XVI в» есть запись: «Куземка Синец, холоп, 1497 г. Ростовский уезд» (имеется в виду Ростов Великий) [1].

Метафорическое образование синец в значении «черт, нечистый, бес» заканчивает семантическое развитие слова синий от сиять, сень, манифестируется в фамильной антрополексеме Синцов. Однако само слово синец становится членом довольно развитой словообразовательной парадигмы: один и тот же корень -СИН явно присутствует в словах с другими суффиксами. Например: Синючок/Синючка, Синюк (этими прозвищами «награждались» люди, видимо, за их буйный нрав). Отсюда и зафиксированные на территории Тамбовской области фамилии Синючков, Синюков.

Что касается микротопонима Синявино, то в нём отчётливо выделяется конечный формант -ИНО. Как известно, топонимы с суффиксами -ов, -ово, -ев, -ево, -ин, -ино являются типично русскими, они известны со времён Киевской Руси. Функции этих суффиксов были двоякими: топографическими или посессивными.

Думается, если бы Синявино было связано с какой-либо личностью, это, несомненно, сохранилось бы в народной памяти, поскольку легенды остаются живыми в памяти носителей языка на протяжении многих веков. Скорее всего, формант -ино выполняет все-таки топографическую функцию, указывая на особенности называемого места.

Возможно, что некогда суффиксе -яв был довольно продуктивен при обозначении «неполноты» цвета, неких полутонов и являлся вариантом (?) суффикса -оват в диалектной среде. Так, в Тамбовской области говорят белявый (беловатый), смуглявый (смугловатый), чернявый (черноватый). Видимо, этот список можно и продолжить – синявый (синеватый).
Из сказанного следует, что возможно двоякое толкование генезиса микротополексемы Синявино. Микротопоним получил свое название по цвету листвы деревьев, которые растут на этом месте. В этом микротопониме материализовалось впечатление от чего-то дурного, нечистого, темного, того, что в болгарском языке персонифицировалось в привидение, а в русском языке – в черта или беса.

Таким образом, общерусское слово, которое обозначает самые известные и распространенные предметы, явления, берётся за основу общепринятого, «стандартного» видения. Носитель языка, создающий и использующий такие лексемы, имеет устойчивые ассоциации, как правило, с позиции прагматической ценности. Поэтому конкретная, предметная лексика в диалектной системе, представляющая базовую основу общерусских слов, отличается содержательной региональной наполненностью, дефинируемой лексическим значением.

Состав русских топонимов представляет собой богатый источник информации, благодаря которой повышается этнолингвокультурологический уровень всех, кто пользуется этими топонимами. Безусловно, сегодня многие жители Тамбовской области не помнят, почему та или иная местность, например, Сиеявино, носит это название.
Из сказанного следует, что общерусское слово являет собой уникальную категориальную единицу терминологической ономастической системы в метаязыке любого языкознания.

Литература

- Войтович М. Древнерусская антропонимия XIV-XV вв. Северо-Восточная Русь. Познань, 1986. – С. 234.
- Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. Тт. 1-4. М.: Русский язык, 1989-1991.

- Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: Что категории языка говорят нам о мышлении / Пер. с англ. И.Б. Шатуновского. М., 2004. – С. 392.
- Фасмер М. Этимологический словарь русского языка Тт. 1-4. М., 1986-1987.
- Щербак А.С. Термины родства и фамилии (на материале говоров Тамбовской области) // Альманах / Алгебра родства. Родство. Системы родства. Системы терминов родства. Вып. 12. –СПб., 2009. – С. 305-315.

И.Е. Ширшов
«Белорусский государственный экономический университет», e-mail: kfil@bseu.by
Л.А. Ширшова
«Белорусский национальный технический университет»

МЕНТАЛЬНЫЕ ИНВАРИАНТЫ И МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ УНИВЕРСАЛИИ ОБЩЕСЛАВЯНСКОЙ КУЛЬТУРЫ КАК ОСНОВАНИЯ ДИАЛОГА С ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКОЙ КУЛЬТУРОЙ

Данная статья контурно очерчивает ментальные, духовные основания, ключевые разделенные ценности, облегчающие и углубляющие симметричный диалог общеславянской и западноевропейской культур в направлении прогрессивного изменения существующих геоэкономических и геополитических (цивилизационных) реалий, развертывания равноправного сотрудничества исторически сблизившихся наций.

«Скрепы» общеславянской ментальности – суть выкристаллизованные и интегрированные черты народных характеров, национальных, межнациональных (смешанных), региональных менталитетов восточных, южных и западных славян; плюс коррелятивные «прибавки» от неславянских народов Средней Европы, много веков извне тяготевших к славянскому «культурному кругу» (и «культурно–историческому типу»). Общие компоненты западноевропейского менталитета формируются аналогичным путем посредством позитивных «вытяжек» из матричных оснований культур больших, средних и малых наций и целых лингвокультурных семейств. И в том, и другом случае искомые «интегралы» не равняются «сумме» слагаемых, а представляют собой синтетические целостности, обнаруживающие качественные приращения, которых нет в исходных образованиях. В статье сделан акцент на мировоззренческих универсалиях всеславянской общности, которые складываются в результате высшего сознательного переосмысления ментальных инвариантов. Мировоззрение – по истоку своему – есть рефлексия менталитета, ментальности, скорректированная идеологией. Категории западноевропейской культуры формируются таким же образом.

Первым объединительным мотивом устремленных в будущее «полномочных представителей» интегрирующихся интер-культур, ведущих многоканальный полинациональный диалог, является демиургичность – предрасположенность к мужественному самостоянию и активному историческому творчеству, которое увенчивается трансцендированием, т.е. выходом беспокойной мысли, стимулированной трансгрессивными переживаниями, за земные пределы, за границы эмпирически наблюдаемой реальности. Это стремление и этот прорыв в неизвестное, таинственное движимы высшими целями, идеалами и достигают «предела» в гипостазировании социально-космических моделей некоего супраантропологического Сверхбытия. На европейском Западе возник прометее–фаустовский порыв, отмеченный философической поэзией Гете, повлиявшей на его синтетическую теорию эволюции (предшественницу учения о «ноосфере» В.И. Вернадского), которая раскрывает морфологическое единство живых форм материи, порождающих вездесущий разум. Данный порыв повлек известного теолога и ученого–энциклопедиста

Тейяра де Шардена дальше: в «Феномене человека» он «довел» эволюцию до интегральной «Точки Омега», в которой, согласно его безграничной фантазии, должно произойти полное поглощение тангециальной (физической) энергии радиальной (духовной) энергией при перевоплощении человечества в единое существо, состоящее из максимально индивидуализированных «личностей-монад». Художественным подобием последнего может служить «Солярис» С.Лемма и А.Тарковского. Наиболее радикально (теософски) мыслящие русские «космисты», такие как Николай Федоров («Философия общего дела»), Даниил Андреев («Роза мира»), устремляли трансцендирующую мысль–переживание к своим «пределам». Но русско-славянская эпистема побуждала их предпочитать влечение сердца резонам разума. Иначе говоря, она отличалась акцентированной «сердцецентристской» и человековедческой направленностью, подчеркнутым духовно-нравственным жизнеруководством. Первый прозревал космические формы существования восставших из праха поколений «отцов» усилиями благодарных «сынов». Второй грезил бесплотным братством бессмертных существ в грядущем эоне, мировом цикле Вселенной, на котором произойдет качественное изменение слоев органической и неорганической материи, их духовное просветление. [1, с.272]. Із «сердечної глибины» «виходят думкі, що рухають усю нашу зовнішню плоть і бруд», – писал ранее украинский мыслитель Г. Сковорода. – «Серце – корінь життя і обитель вогню і любови... і зерно наше, і сіла».

И западноевропейская, и общеславянская культуры в своих самых высоких взлетах демонстрировали интенции к созданию абсолютных произведений, нацеленных на решение глобальных анропологических сверхзадач и основанных на духовном синтезе знаний, научных и вненаучных, с позитивистской точки зрения несовместимых. В этом деле у западноевропейских и русских «космистов» были свои предшественники – провозвестники интегрального познания, носители синтетического типа мышления, которые творили «энциклопедические своды», образованные симбиозом естественнонаучного, математического, гуманитарного, философского, теософского, художественного, религиозного, непосредственно–жизненного видов познания, взятых в разной консистенции и комбинации. В одном ряду универсальных мыслителей, ученых–холлистов, «океанических личностей» выделяются Леонардо да Винчи, Паскаль, Бэкон, Ньютон, Лейбниц; в другом – Франциск Скорина, Симеон Полоцкий, Михаил Ломоносов, Георгий Сковорода.

Опорной точкой западноевропейского энциклопедизма и «космизма» служил взвешенный рационализм, впрочем, не лишенный эмоционально–душевной теплоты и заботы о человеке, дополненный своим пониманием гуманизации человечества. Несостоятельны расхожие мнения о полном господстве в западноевропейской эпистеме эпохи Новейшего времени сциентистско-неопозитивистского мировоззрения; и ей не чужды гносеологический релятивизм и плюрализм, связанный с ними синтетический тип мышления. Монополия усеченной науки на истину ведет к загниванию истины. Родоначальник новой методологии, американский науковед Пол Фейерабенд, борясь с такой монополией, провозгласил принцип пролиферации, который предусматривал право на существование альтернативных картин мира, идей, теорий, идеологий, традиций, интеллектуальных практик, преодолевающих недостатки и ограниченные возможности «нормальной науки» [2, с.514].
Широко применяя принцип пролиферации П. Фейерабенда, мы утверждаем, что общими базовыми принципами западноевропейской и общеславянской эпистем являются, во-первых, симбиоз всех видов научного и неонаучного познания, нацеленных на постановку и решение ключевых человеческих проблем, во-вторых, метабиоз протонауки и экспериментально-опытной науки, в смысле В. Хлебникова («Опыт построения одного естественнонаучного понятия»). Речь идет о логическом продолжении комплиментарного соотношения этих

видов и типов познания в пространстве с такой же их органичной связностью во времени и о взаимном согласовании того и другого. В случае метабиоза следует ожидать эффект приращения, аналогичный тому, который наблюдается при окультуривании почвы. «Собственно, каждый севооборот, будет ли он многопольный или простой, основан на отношениях метабиоза между злаками. Известно также в лесоводстве предпочтительное вырастание на месте исчезнувшей лесной породы какой-нибудь определенной другой» [3, с.584].

Разведчики великих истин, создававшие интегральные своды синтезированных научных и вненаучных или пред-научных знаний с явно выраженным умозрительным наполнением, совершают первую проходку по «белым пятнам» человеческого познания. Тем самым мыслители-полигистры в своем ракурсе ставят глобальные антропологические проблемы и дают им неожиданные рискованные, бриколлажные (в понимании К. Леви-Строса) решения, пользуясь подсобными интеллектуальными инструментами, вспомогательными средствами эвристики. Аксиоматические утверждения преобладают в их рассуждениях над доказательствами. Наконец, вослед приходит опытно–экспериментальная наука на уже подвергнутую «первой вспашке», не целинную землю. Приверженцы «нормальной науки» по-новому рефлектируют и решают эти проблемы строгими методами, но часто с учетом накопленных «креативно–авантюрных» опытов. В рационально определенных понятиях, скрупулезно обоснованных выводах диалектически снимаются генерализирующие метафоры, «сленты», полуинтуитивные умственные прозрения, и образные догадки. Многое может дать пред-научный холизм как самостоятельный и необходимый, основополагающий тип теоретического познания в широком смысле этого слова.

Зачастую одни и те же ученые широко пользовались обеими методиками, пред-научной и научной. Таковыми являлись, в частности, К.Э. Циолковский, («Будущее земли и человечества», «Воля вселенной. Неизвестные разумные силы»), А.Л. Чижевский («Земля в объятиях солнца», «Гелиотараксия»), В.И. Вернадский («Размышления натуралиста», «Живое вещество»). В указанной связи показателен факт дарения Тейяром де Шарденом (демонстрировавшим движение мысли от энциклопедического «целого» к естественнонаучным «частям» и обратно) своему русскому единомышленнику, интеграл-эволюционисту пропедевтической брошюры «Le Paradoxe Transformisto...», написанной в жанре яркой научной публицистики. Сам Вернадский предварил, подготовил и сопроводил решение конкретных геофизических, геохимических, биологических проблем «рамочным» разнообразным по стилю глобальным прогнозом, публицистически представлявшим рассчитанное на далекую перспективу эволюционистское учение [4].

Культурная Провинция выращивает упомянутый выше синтетический тип мышления и интегральный способ познания. Ее среда, специфическим образом организованное пространство служат питательной почвой для произрастания не только проницательного человековедческого искусства, но и для глобальных идей, теорий, вырабатываемых с самого начала «энциклопедическими сводами». Ярким примером тому может служить все тоже вдохновленное экософской поэзией Николая Заболоцкого («Деревья»), пророчащее атрофное существование человечества учение В.И. Вернадского, которое зародилось в плодородной провинциальной черноземной глубинке, (его родина – Моршанский уезд Тамбовской губернии) и предначертало магистральную канву природной и человеческой эволюции до космических высот. Провинция – душа народа, // Поэзии извечный зов, // София мыслящей природы, // Заветных дум и вещих снов.

«Учение о ноосфере», действительно имеет креативную вненаучную, точнее, сверхнаучную мотивацию, которая выразилось у юного и научно зрелого Вернадского

в следующем твердом убеждении: несотворимое, вездесущее живое вещество, перерабатывающее неорганические формы материи, зачинает в себе протосознание; именно поэтому сознание, разум на высшей ступени развития призваны управлять природной, социально-космической эволюцией. Таким образом, провинциальный душевно-духовный синхкретизм, проистекающий из всеоживляющей чувственной апперцепции (все дети и отроки, особо одаренные поэты и гении верят в вечность живого и сверхличное бессмертие), транформировался в натурастический синтетизм.

Еще одним «интегралом», обеспечивающим сближение общеславянской и западноевропейской культур (и эпистем), является укрепление союза Женского и Мужского начал, их неуклонное сближение и «скользящее лидерство», аналогом которого может служить соревнование наук за авангардное первенство. Немецкий философ Макс Шелер, в работе «Человек в эпоху уравнивания» (выносим за скобки его субъективистскую доктрину) подчеркивал: «Вместе с ... движением в направлении к равновесию между духовным и жизненным принципом в человеке одновременно идет другой, не менее важный и соответствующий ему процесс: уравнивание мужского и женского в человечестве. Откровенно земная, почвенническая, дионистическая (чувственно–эмоциональная – И.Ш.) фаза нашей мировой жизни отчетливо обнаруживает новую тенденцию к повышению ценности и росту господства женщины, которую все мы сегодня так глубоко ощущаем и которая, наверняка, повлияет на наши глубочайшие и потаеннейшие представления» [5, с.114].

Славянская эпистема и праксиология, следуя своим длинным окольным путем, также приходят к идее возрождения активного Женского начала, призванного лидировать в тех областях духовной и материальной жизни, в которых оно обнаруживает свои преимущества и возвышает Мужское.

Первоосновным кодом для конструктивного решения мировых проблем в перспективе послужит динамичное уравновешивание (гомеостаз) Женского и Мужского начал. Феминизм – суррогат равноправия, и слово «уравнивание» здесь не совсем подходит. Подлинное равенство мужчины и женщины есть равенство возможностей быть доминантом и субдоминантом при создании благоприятных возможностей «скользящего лидерства». К такому равенству и такому лидерству сегодня вплотную приблизились Швеция и соседние скандинавские страны. В них отмечаются наиболее высокие индексы ПРВЖ – показателя развития возможностей женщин. Пришло время, европейскому «центру» отрешиться от исчерпавших себя инерционного монополизма и гегемонизма и поучиться гендерному гуманизму (и многому другому!) у европейской «периферии». Предстоит также обогатить и широко трансформировать в западноевропейском и других регионах мира опыт славянской Культурной Провинции, присущие ей стиль творческого традиционализма. Пограничная «окраина» Европы и Евразии еще скажет свое веское слово...

ЛИТЕРАТУРА

- Андреев Д. Роза мира. – М.: Товарищество «Клышников – Комаров и К°», 1992.
- Фейерабенд П. Избранные труды по методологии. – М.: Прогресс, 1986.
- Хлебников В. Творения. – М.: Сов. писатель, 1987.
- Прометей: Ист.-биогр. алм.сер. «Жизнь замечат. людей». 125-летию со дня рождения В.И. Вернадского посвящается. Т 15. – М.: Мол. гвардия, 1988.
- Шелер М. Избранные произведения. - М.: Издательство «Гносис», 1994.

Шурыгин И.Н.
Аспирант, Международный славянский институт, г. Москва

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЕЙ СРЕДНЕГО ЗВЕНА В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

На современном этапе развития общества и человека происходят значимые качественные преобразования в личности людей разных социальных и профессиональных групп. В этой связи, рассматривая психическое развитие человека в современных исторических и социально-экономических условиях, нельзя не учитывать социальную ситуацию данного развития. Понятие «социальная ситуация развития» в свое время ввел Л.С. Выготский [2], определив ее как «...совершенно своеобразное, специфическое для определенного возраста, исключительное, единственное и неповторимое отношение между человеком и окружающей его действительностью, прежде всего социальной. ...Социальная ситуация развития представляет собой исходный момент для всех динамических изменений, происходящих в развитии личности» [2, с. 258].

Социальная ситуация находится в контексте всего культурно-исторического развития человека [1]. Сегодня можно с уверенностью говорить о том, что темпы изменений культурно-исторических условий развития человека значительно возросли. Растущая динамика данных изменений привела к тому, что каждое последующее поколение развивается и формируется в существенно отличающихся культурно-исторических условиях. Изменение культурно-исторических условий развития приводит к изменениям социальной ситуации развития, а та, в свою очередь, влияет на изменения в характере ведущей деятельности.

В настоящее время изменяются характеристики профессиональной деятельности: территориальные и межличностные рамки большинства современных профессий расширились, появилось много профессий, требующих знаний из различных областей, профессиональная деятельность становится, в целом, технически более сложной и требующей участия в сложных коммуникационных взаимодействиях.

Коммуникативные качества личности приобретают особое значение в свете задач, поставленных в сфере продвижения информационных технологий на рынке труда, когда руководителям среднего звена нужно создать условия для активного продвижения продукта, реализации и самореализации менеджеров, способствовать проявлению их инициативы, привить навыки управления своим психолого-эмоциональным состоянием, показать образцы деловой этики.

В качестве профессионально-значимых коммуникативных качеств руководителей среднего звена в области информационных технологий мы выделяем рефлексию коммуникативной деятельности, гибкость (оперативно-творческое мышление), позволяющее ориентироваться в неподготовленных ситуациях общения), эмпатию, общительность, толерантность, личную аттракцию.

Рефлексия связана со стремлением руководителя к анализу, осмыслению своей работы. Такой аналитический подход руководителя на обратную связь, умение оценивать полученную информацию с позиции подчиненного, оценку результативности и целесообразности управленческих воздействий является важнейшим условием

саморазвития руководителя [3]. Управленческая рефлексия обуславливает все стороны профессиональной и управленческой деятельности, поэтому повышение уровня коммуникативной культуры возможно только при целенаправленном формировании рефлексии в сознании руководителя. Рефлексия взаимообразно влияет на внутренние стимулы развития потребности в самообразовании, саморазвитии и тесно связана с высоким уровнем творчества, с осознанием своих возможностей в коммуникативной сфере управленческой деятельности.

Рефлексия способствует развитию гибкости и эмпатии [3]. В своем единстве они обеспечивают активность поисковых методов взаимодействия, их наличие является исходным условием начала формирования проблемно-исследовательского подхода руководителя в сфере информационных технологий к собственной профессиональной деятельности. Гибкость является одним коммуникативно-значимых качеств. Особенности деятельности руководителя среднего звена приводят его к осознанию необходимости проявлять свою креативность, изменять стилистику управленческого взаимодействия в зависимости от ситуации общения. Руководителю необходимо адаптироваться к особенностям различных групп взаимодействия (руководителям более высокого уровня управленческой иерархии, непосредственным подчиненным, клиентам). Его общительность направлена на формы, методы, средства коммуникации в зависимости от индивидуальных характеристик субъекта взаимодействия. Умение отрефлексировать ситуацию, творчески воспринять ее, активизировать свой потенциал и адекватно отреагировать находит выражение в гибкости. Гибкость тесно связана с особым типом мышления, проявляющимся в видении возникающей проблемы с разных ролевых позиций, нахождением возможных вариантов ответа, объединением ранее известных способов в новый, переносом ранее усвоенных знаний в новые ситуации. Поэтому гибкость тесно связана со способностью к творчеству.

В контексте межличностного взаимодействия эмпатия рассматривается как способность руководителя откликнуться на проблемы окружающих. Это умение поставить себя на место подчиненного, взглянуть на ситуацию его глазами помогает строить собственную стратегию поведения более гибко.

Еще одно качество – общительность, которое не только определяет процессы коммуникации, но и средства достижения управленческих целей. Общительность как способность легко входить в контакты, поддерживать их, является одной из главных характеристик коммуникативной культуры. Как личностная характеристика она формируется, развивается на основе потребности в общении и накопления опыта межличностного взаимодействия. Руководителя с высоким уровнем потребности в общении отличает стремление к поддержанию контактов с подчиненными, склонность проявлять участие к их профессиональным и личностным проблемам. Общительность такого руководителя направлена в русло решения управленческих задач, и общение становится целью управленческой деятельности.

Следующая личностная характеристика руководителя – толерантность. Руководитель в процессе приобретения профессионального и социального опыта усваивает нравственно-этические нормы коммуникативной культуры в своем профессиональном сообществе, то есть овладевает культурой толерантного поведения, которое необходимо при разрешении конфликтных ситуаций. Обладая таким опытом, руководитель приобретает знания, умения и навыки, необходимые в эмоционально-волевой сфере управленческой деятельности. Толерантное поведение руководителя приобретает особое значение в качестве эталона для подражания подчиненным.

Личностная аттракция – «процесс формирования привлекательности какого-то человека для воспринимающего и продукт этого процесса, т.е. некоторое качество отношения». Аттракция исследуется в контексте перцептивной общения и означает общую привлекательность руководителя, включающую и его внешний вид, и манеру поведения. Руководитель подает себя через вербальные и невербальные средства общения. Подчиненные обращают внимание не только на то, что он говорит, но и на внешнее отражение его чувств в мимике. Приятные манеры (мимика, позы, жесты) помогают быстрее адаптироваться в любой обстановке, повышают возможность воздействия на аудиторию, располагают подчиненных к руководителю.

От того, насколько развиты данные индивидуальные особенности, зависит успешность и конструктивность общения. Эти коммуникативные качества участвуют в формировании типичного стиля управленческого общения, выработке характерных способов поведения.

Литература

- Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания: избр. психологические труды / Б.Г.Ананьев. – М., Воронеж, 1996.
- Выготский Л.С. Собр. соч.: В 6 т. Т.4 / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1982-1984.
- Касаткина Н.Э. Некоторые проблемы культуры управленческой деятельности / Н.Э. Касаткина // Вестник Кемеровского гос. университета. Серия: Психология. Выпуск 1 (13). – Кемерово, 2003. С.6-14.

Шурыгина И.А.
Кандидат педагогических наук, доцент, Международный славянский институт, г. Москва

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ

Гармоничное психическое развитие человека в современном обществе, переходящем от эпохи «масс» к эпохе индивидуальностей, определяется знаниями фундаментальных законов целостности свойств человека как субъекта психической деятельности. В связи с этим деятельность психологов-практиков системы образования направлена на раскрытие сущностных детерминант формирования личности, и, в первую очередь, факторов развития личности школьников в обшеобразовательном процессе.

В традиционной советской психологии [1] личность трактуется как системное качество, приобретаемое индивидом в предметной деятельности и общении, характеризующее его со стороны включенности в общественные отношения. Личность характеризуется: активностью, стремлением субъекта расширять сферу своей деятельности; направленностью (устойчивой доминирующей системой мотивов–интересов, убеждений и т.д.); глубинными смысловыми образованиями (или динамическими смысловыми системами, по Л.С.Выготскому), формирующимися в совместной деятельности групп и коллективов; степенью осознанности своих отношений к действительности: установка (Д.Н.Узнадзе, А.С.Прангишвили), диспозиции (В.Я.Ядов) и т.п.

В последние годы в крупномасштабных лонгитюдных исследованиях были получены обширные данные психогенетики о наследовании личностных черт и интеллекта, нейропсихологии и нейрофизиологии в области изучения потребностей, эмоций, программирующих и управляющих функций субъекта (А.А.Волочков; Э.Голдберг; Д.Добсон; В.Р.Дольник; М.С.Егорова; К.Купер; Б.К.Малиновский; А.Н.Северцов; П.В.Симонов; Л.Н.Собчик; D.M.Buss; D.T.Kenrick и др.).

Биосоциальная и субъектная сущность личности признается многими зарубежными и рядом современных отечественных психологов (Г.Айзенк, А.Бандура, Э.Л.Диси, К.Купер, К.Левин, А.Маслоу, В.М.Русалов, П.В.Симонов, Л.Н.Собчик, З.Фрейд),

В советской психологии одной из первых концепций с достаточно разработанной структурой личности является теория А.Н.Леонтьева. Она целиком основывается на положениях марксистской философии о социальной обусловленности личности и об отсутствии личности у животных. В данной концепции свойства темперамента и черты характера вынесены за пределы личности в «индивида». Личность начинается, по А.Н.Леонтьеву, с мотивов – опредмеченных потребностей, которые образуются в ходе деятельности человека. Ядро личности составляет система ведущих мотивов деятельности [2]. Однако фактически в этой концепции нарушена преемственность, целостность мотивационных процессов – корни личности, из которых произрастают мотивы, цели и которые задают им общую метанаправленность, отделены от личности, не представлена основа активности субъекта. Вся личность здесь является прижизненно образующейся структурой, в которой непонятным образом сочетаются внутренняя активность субъекта и целиком внешняя социальная детерминированность личности. На основе обобщенных

мотивов формируются более ситуационно ориентированные цели. Образуются иерархии мотивов и целей. Разнообразие, богатство мотивов обусловливает и широту личности.
Развитие личности трактуется А.Н.Леонтьевым как детерминированное социальной средой и деятельностью. Сначала – деятельность (как именно человеческое поведение), затем – возникающие в ходе нее личностные образования. Цели могут превращаться в более самостоятельные и обобщенные мотивы (феномен «сдвига мотива на цель»), описанный еще Нюттеном. Таким образом возникновение деятельности обусловлено мотивами. Но если мотивы возникают в деятельности, то мы попадаем в порочный круг, в котором нет начала.

Гораздо шире рассматривал структуру личности К.К. Платонов. В своей концепции динамической функциональной структуры личности, он выделял четыре ее уровня: биопсихические свойства, особенности психических процессов, опыт, направленность личности [3]. Ядром личности является у него прижизненно образующаяся общая направленность. Развитие структуры личности представлено как появление нового опыта, совершентвование психических процессов и возникновение иерархии личностных образований, во главе которой стоит обобщенная доминирующая направленность.

А.Р.Лурия разработал структурно-функциональную модель работы мозга как субстрата любой психической деятельности [4], где впервые был выделен отдельный мозговой блок (блок программирования, регуляции и контроля сложных форм деятельности). Ему, по мнению А.Р.Лурия, подчиняется работа первого блока, обеспечивающего за счет действия ретикулярной формации ствола мозга «регуляцию тонуса и бодрствования», и второго блока получения, хранения и переработки информации. В целом эта модель, построенная на принципах динамической локализации высших психических функций и приоритета «высшего» над «низшим», явилась громадным шагом вперед в понимании мозговой организации психики. Однако в модели не выделен биопсихологический блок первичной мотивационно-эмоциональной организации поведения, хотя уже известны его некоторые нейропсихологические корреляты – подкорковые ядра гипоталамуса, лимбическая система и др. Не ясен нейропсихологический субстрат базовых психологических стилевых потребностей, первичного Я.

Как и К.К.Платонов, А.Р.Лурия в соответствии с марксистской доктриной перевернул иерархию внутренней детерминации психической деятельности: ведущим у него оказался блок оперативного программирования и регуляции. Т.е. ситуативный управляющий центр личности, который на деле в конечном итоге работает на осуществление базовых актуальных стремлений и тенденций. А.Р.Лурия специально не занимался вопросами структуры личности, но его теория системной локализации психических функций подводит нас к пониманию мозговой организации поведения.

В структуре личности, разработанной Л.Н.Собчик, центральное место занимают ведущие тенденции, составляющие ее биологическую базу в виде конституции, темперамента и характера человека [5]. Это понятие объединяет в себе такие конструкты как «черта», «свойство» и «состояние». Ведущая тенденция «пронизывает все уровни и этапы формирования личности... это – сквозная устойчивая личностная характеристика...» [там же, с.6]. Она сущностно является полярным качеством, имеющим в личности свой противовес – противоположно направленную тенденцию (например, «агрессивность» противоположна по типу реагирования «тревожности», «спонтанность» – «сензитивности», «ригидность» – «эмотивности», а «экстраверсия» – «интроверсии»). Фактически понятие «ведущая тенденция» близко понятию «суперчерта» или «суперфактор» в теориях черт, но несколько шире.

Анализ литературы по теме исследования позволил нам сделать вывод о том, что естественными биологическими процессами, ведущими к прижизненной дифференцировке изначальных структур личности, являются процессы созревания незрелых потребностных и характерологических мотивационных компонентов базовой личности, а также управляющих функций и механизма Субъекта. Так, постепенно благодаря работе Субъекта организуются Я-концепция, Я-Вы-концепция и Я-Мир-концепция, а также система долговременных относительно устойчивых ориентаций поведения.

По мере увеличения значимого опыта успешной ориентации и выполнения поведения в конкретных жизненных ситуациях, а также по мере созревания исполнительных познавательных, моторных и речевых механизмов, освоения и нахождения в процессах подражания, обучения и самообучения полезных когнитивных схем и моторных программ (в том числе и речевых) – повышаются возможности более прицельного опосредствования процесса организации поведения. Это в конечном итоге увеличивает возможности творческой адаптации живого существа по осуществлению его желаний и целей.

Итак, обобщая результаты краткого анализа процессов структуры личности, и перефразируя слова Л.С.Выготского, можно утверждать, что «базовая мотивация, созревание и активность субъекта ведут за собой психическое развитие». Эту общую закономерность развития доказывают как факты опережающего развития у детей потребностей и конкретизирующих их мотиваций по сравнению с возможностями их осуществления (ребенок хочет быть взрослым, но еще не может), так и многочисленные факты низкой эффективности обучения в школе при слабой или отсутствующей мотивации учения у учащихся. Обучение и воспитание являются процессами, опосредующими жизнедеятельность ребенка. Они могут успешно встраиваться в жизнь детей только при наличии у них следующих, одновременно необходимых внутренних факторов: а) созревших психических возможностей; б) высокого интереса, мотивации к процессу обучения, его стилю и содержанию; в) собственной субъектной активности по оперативной организации поведения. Позитивная мотивация обусловливает осмысленное принятие предлагаемого взрослым или сверстником процесса обучения, стимулирует и направляет встречную субъектную активность, которая сама по себе, по мере созревания структур Субъекта, все более становится важнейшим внутренним фактором психического и физического развития растущего ребенка (А.А.Волочков). Обучение также играет важную роль в развитии личности и психики (причем мы особо выделяем активные методы обучения как конструкт развития личности младшего школьника), но идет при грамотной его организации вслед за его субъектной активностью, а не стоит впереди них.

Литература

1. Краткий психологический словарь /Сост.Л.А.Карпенко; Под общ.ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – М.: Поditиздат, 1985. – 431 с.
2. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции. – М., 1971.
3. Платонов К.К. Концепция динамической функциональной структуры личности/ Психология личности в трудах общественных психологов. Сост. Куликов Л.В. – СПб.: Питер, 2000, с.119-130.
4. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. Учеб.пос. – М.: Академия, 2002.
5. Собчик Л.Н. Введение в психологию индивидуальности. – М.: Ин-т практ. психологии, 1998.
6. Мотков О.И. Личность и психика. Сущность, структура и развитие. – Самара, ИД «Бахрах-М», 2008. – 160 с.

Вдовина Юлия
Россия, Тамбов, ТГУ имени Г. Р. Державина, «Политология», 2 курс, Студентка

«ЕДИНСТВО СЛАВЯНСКИХ КУЛЬТУР: ОТ СОХРАНЕНИЯ НАСЛЕДИЯ ДО КУЛЬТУРНОЙ И ПОЛИТИЧЕСКОЙ «ИНТЕРВЕНЦИИ»

«Россию можно победить
только оторвав от нее Украину»[1]

Славянская культура, в частности, русская, и русская как часть славянской активно развивается в тематике взаимосвязи с другими, «инородными» культурами. Чем плотнее соприкасались западное и восточное влияния, тем более активно развивалась русская культура. Напротив, чем слабее было их взаимодействие, тем менее продуктивно прогрессировала культура России. Приведу пример, связанный с нашим родным городом. В Тамбове красуется Покровская церковь, по стилю отличная от русской культуры. Для России характерны «тяжеловесные» архитектуры, подобно Новгородским. Покровская церковь отличается легкостью, воздушностью, грациозностью, что типично для шатрового стиля. Он, в свою очередь, пришел к нам в результате взаимодействия восточного мира, от Византийских архитекторов.

Замечу, что наибольший вклад в развитие русской культуры внесли даже не этнически русские, а представители других наций, народностей (И. Левитан, И. Айвазовский, Б. Расстрелли, А. Пушкин и другие), которые, однако, по своей ментальности были русскими. И в целом, важным остается вопрос: а что значит быть русским? Есть ли у каждого этнически русского такие качества, как щедрость, великодушие, благосклонность, простота, сердечность – те качества, которыми издревле отличался наш народ?

Говоря о единстве славянских народов, нельзя не упомянуть концепцию Николая Данилевского «Восток – Запад»[2] , где он говорит о том, что размежевание этих культур недопустимо, а действия их должны быть согласованы и тесно взаимосвязаны.

Обозначу сферы рассмотрения славянского вопроса. Наиболее важными считаю политические конфликты и недоговоренности. За последние несколько лет отношения России с Украиной, Белоруссией, Польшей заметно ухудшились. Страны отличаются моноцентричностью и персонификацией власти. Напротив сотрудничество России и Сербии, по словам посла Сербии в России Елицы Курьяк, весьма благополучны и безоблачны, несмотря на частую смену правящих кругов. Или, скажем, вопрос о политической идентичности славянского народа. Многое зависит и от того, гражданами какой страны чувствуют себя люди. Евразиец или европеец[3] – вопрос каждого из нас.

Очевидное влияние на любое взаимодействие оказывает сфера

1. Отто фон Бисмарк

2. Данилевский практически отрицает право на существование в науке поляризации Востока и Запада, признавая, что данная поляризация типична для его времени. Мы здесь можем только заметить, что и сегодня, в начале XXI в. в этом вопросе коренных изменений нет. «Восток-Запад» - проблема, в основе которой противопоставление двух явлений и понятий.

3. Утверждение, что мы, русские, есть евразийцы, часто приписывается Л.Н.Гумилеву. Оно требует всестороннего объективного анализа, ибо от его решения зависит формулировка национальной идеи.

СЕКЦИЈА
ЕКОНОМИЈА

экономическая. Россия, как известно, является главным поставщиком газа в Европу. Этим и был обусловлен конфликт с Украиной и Белоруссией. Стоит учесть сегодняшнее положение славянских стран в состоянии мирового экономического кризиса и их взаимодействие. Россия, будучи великой державой, по словам Младена Иванича, могла бы оказывать материальную помощь нуждающимся государствам.

Третьей сферой рассмотрения поставленного мною вопроса считаю социально-духовную. Здесь можно упомянуть о многом – культуре, искусстве, родовых корнях, языке, средствах массовой информации. Нельзя допускать дальнейшего разрушения традиций и обычаев славян. Приведу небольшой, всем знакомый пример. Чем была свадьба на Руси? Сакрализованная традиция в несколько дней, всеславянский обряд прославления Рода. Что такое свадьба сегодня? Это самая обычная попойка – великая традиция деградировала с течением времени и под влиянием массовой европеизации.

Я обозначила сферы рассмотрения этой проблемы. Теперь рассмотрим подробнее.

Во-первых, обращусь к геополитике. Действия славянских стран абсолютно не согласованы. Из ближайших примеров – ситуация с Украиной. Несмотря на то, что с пришествием к власти Виктора Януковича отношения между соседями начали налаживаться, конфликт по поводу поставок газа в Европу томится в ожидании квалифицированного решения. Предыдущий проамерикански настроенный президент Виктор Ющенко продвигал ненавистническую политику по отношению к России. Украина фактически разделилась на две части. Самое печальное в этой ситуации - чувства украинского народа, чью страну рвали пополам. Нельзя забывать об историческом триединстве России, Украины и Белоруссии. Наши страны говорят на одном языке и должны жить в мире и согласии. Я считаю, что в славянских странах должно быть введено больше русскоязычных школ, досуговых организаций. Возможно внедрение телевизионных каналов и радиостанций на русском языке. Остается выяснить, кому же выгодна ослабленная позиция России? Интеграция народов России, Украины, Белоруссии – серьезная опасность для США и НАТО. Им не нужна единая и неделимая Россия. Политика американских президентов направлена на разрушение, деградацию русского народа посредством растляющей культуры, сигарет, алкоголя и пропаганды беспорядочных сексуальных связей. Можно говорить и о том, что между Россией и США беспрерывно ведется информационная война за мировую гегемонию, глобальное господство.

Теперь рассмотрим русско-польские отношения. Обращаясь к истории международных отношений, начиная с 16 века – Польша оккупировала Россию. «Смутное время» было тяжелым испытанием для нашей страны. Вскоре ситуация изменилась: Россия и Украина начали делить Польшу в своих интересах. Последние события в Польше обусловлены жесткой персонификацией власти. Еще не утихли споры и противоречия по Катынскому делу. Не так давно Польша была, подобно Украине, под влиянием США. Но настоящий президент Бронислав Коморовский нацелен на урегулирование отношений не только с Россией, но и с другими славяноязычными странами.

Нелегка, на мой взгляд, и сегодняшняя ситуация с Молдавией. С ней Россия фактически еще находиться в состоянии «газовой» и «винной» войны, есть целый ряд противоречий по приднестровской проблеме. Россия, по большому счету, нарушает нейтралитет страны, увязывая уход своих миротворцев из ПМР с политическим разрешением приднестровской проблемы. США в свою очередь, преследует определенные геополитические цели. К примеру, имели жесткую позицию по «плану Козака»[1] , потому что в нем был пункт, стимулирующий присутствие российской армии на территории Молдавии.

1. Переустройство Молдавии в федерацию, а Приднестровье в государственное образование в составе Федерации

Во-вторых, разберем подробнее экономическую сферу. Влиятелен пресловутый газовый вопрос, изрядно «потрепавший» отношения России и Украины. Россия для Украины - традиционно основной экономический партнер. Украина по-прежнему остается основным поставщиком в Россию - подчеркнем, с 1970-х годов - минимум 35% объема потребляемых в РФ магистральных нефте- и газопроводных труб. Причем с украинскими предприятиями-партнерами в этой сфере по технологической кооперации сотрудничает до 20 российских предприятий. Быстрое экономическое сближение Украины с РФ в 2010 году имеет свои рамки. Примеры сближения России и славянских стран стали выявляться к концу 2010 года. Наша страна согласилась финансово помочь нуждающимся Сербии и Болгарии. Следовательно, можно говорить о начале экономической интервенции. Это огромный прогрессивный шаг, ведь политика, экономика и культура тесно взаимосвязаны. И если одна сфера пойдет вверх, другие не заставят себя ждать. Ну и в-третьих, поговорим о культурных проблемах. Кинематограф - это самое мощное, духовно-стратегическое оружие государства. Некогда создатели фильма «Асса», радовались своему успеху: фильм оценила молодежь славянского мира. Радовался автор фильма. Но прошли годы, и он увидел, какое поколение выросло вместе с его фильмом. И он вынужден был создать другой фильм, с участием собственного сына, ужасаясь тому, какую жизнь они сотворили. Нельзя бездумно показывать лишь «зрелищность». Во многом важно, чтобы фильмы освещали глубокие духовные проблемы государства. Итак, что же необходимо предпринять, дабы сблизить славянские народы? На мой взгляд, самый эффективный метод – студенческие поездки за границу с обязательным условием экскурсий и изучения языка принимающей страны. Не менее действенным способом был бы обмен студентами – это позволит делиться опытом и совершенствовать знание языка принимающей страны. Еще одна, по моему мнению, прогрессивная технология – проведение PR-кампаний по продвижению лидеров славянских стран, ВУЗов, культуры, языка и менталитета за рубежом.

Единственная альтернатива наступающей всемирной, примитивной, антикультурной глобализации – в единении славянских культур и славянских народов, в сохранении своей самобытности, своих традиционных, духовно-нравственных ценностей.

Возможно ли единение славянских народов в современных условиях, по-прежнему – большой вопрос. Такой же большой, как и во времена А.С.Пушкина, не ведавшего – сольются ли Славянские ручьи в едином море или ему суждено иссякнуть? Великий Русский дипломат, мыслитель, поэт Ф.И.Тютчев неистово прокричал в лицо Славянам: «Опально-мировое племя, когда же будешь ты – народ? Когда же упразднится время твоей и розни и невзгод, и грянет клич к объединению, и рухнет то, что делит нас? Мы ждём, мы верим Проведенью – Ему известны день и час»[1].

Список литературы:

- Вдовин А. Подлинная история русских. XX век. – Алгоритм: Политический бестселлер, 2010. – С. 432
- Богатырев П. Г. Народная культура славян. - М.: ОГИ, 2007. — С. 368
- Данилевский Н. Я. Россия и Европа. - М., 1987. - С. 260
- Хантингтон С. Ф. Столкновение цивилизаций. - М.: ООО «Издательство АСТ», 2003.- С. 603

1. Пушкин А. С., Лермонтов М. Ю., Жуковский В. А., Тютчев Ф. И., Фет А. А., Некрасов Н. А. Золотой сборник русской поэзии. – Книжный клуб, 2010. – С. 400.

А.В. Атанасова, докторант
Югозападен университет "Неофит Рилски" – Благоевград, България,
e-mail: anny.atanasova@gmail.com

БИЗНЕС КЛЪСТЕРИТЕ – ЕФЕКТИВНА ФОРМА ЗА ИНТЕГРАЦИЯ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Съвременното икономическо развитие предполага осъществяването на многообразни връзки и отношения на интеграция между икономическите субекти. Форма на интеграция, която в значителна степен подпомага процеса на функциониране на индустриалните предприятия, са клъстерните образувания. Те способстват за развитие на иновационните процеси в обединените стопански единици, повишаване производителността на труда и подобряване на конкурентните им позиции в дадения отрасъл. Ефективното реализиране на интегриращата роля на бизнес клъстерите е в непосредствена зависимост от наличието на определени организационно-управленски предпоставки, някои от които са активната държавна политика, начина и принципите на тяхното формиране, изясняването на проблемите на координацията и корелацията между предприятията от клъстера, решаването на проблемите, свързани с процесите на управлението и други. Във връзка с изложеното целта на разработката е да разкрие ролята на бизнес клъстерите като ефективна форма за интеграция между индустриалните предприятия.

Ключови думи: бизнес клъстери, интеграция, индустриални предприятия, организационно- управленски предпоставки

Въведение

Съвременното развитие на националната и глобалната икономика е съпроводено с реализацията на многообразни интеграционни връзки и отношения между икономическите субекти. Те се проявяват под формата на различни алианси, мрежи, клъстери и други партньорски обединения и представляват "един от най-съвременните подходи за развитие на предприемачеството" [2]. Между тях особено значение имат клъстерите. В научната литература се счита, че те могат да подпомагат създаването на конкурентоспособен и устойчиво развиващ се бизнес [4]. Според Европейската комисия те притежават значителен потенциал за провеждането на регионалната политика за развитие [2].

В световната икономика функционират над 800 индустриални клъстера в повече от 50 страни [4], които допринасят както за развитието на обединените в тях предприятия, така и за регионалния и националния просперитет.

Във връзка с гореизложеното целта на разработката е да разкрие ролята на бизнес клъстерите като ефективна форма за интеграция между индустриалните предприятия.

Резултати и обсъждане

Клъстерите интегрират в своята структура предприятия със сходни интереси и свързани производства. Те са географски концентрации от взаимосвързани фирми[5], които

се създават на основата на принципа на доброволното участие. Целта на изграждането им е повишаване конкурентоспособността на интегрираните в тях предприятия на базата на постигането на по-висока производителност на труда и значително нарастване на иновационната активност. Стимули за тяхното формиране се явяват пазара и стремежът да се заемат по-добри позиции на него.

В контекста на настоящата разработка е важно да се разкрие в какво се изразява ефективността от прилагането на клъстерния подход. Според нас основните ефекти могат да се търсят в повишаването на иновационната активност, производителността на труда и конкурентоспособността. В научната литература се посочва, че този подход допринася за значителното подобряване на тези процеси в предприятията, за повишаване на конкурентоспособността на регионите, в които са базирани клъстерите и за укрепването на пазарните позиции[4; 5].

Примерите в световната практика показват, че редица клъстери са водещи в своята област и притежават значителен пазарен дял не само на националните, но и на световните пазари [4].

В областта на иновациите ефективното функциониране на клъстерите се изразява в няколко основни момента:

1. Връзките между фирмите и научно-изследователските организации и университети, участващи в клъстера, скъсяват времето за разработване на иновации;

2. Фирмите в клъстера се кооперират, но същевременно продължават да бъдат конкуренти. Повишените възможности за иновационна дейност, благодарение на клъстерното обединение, увеличават и стремежа на предприемачите към по-високи икономически резултати;

3. Наблюдава се повишен обмен на информация между различните стопански и нестопански единици[1].

Клъстерите се разглеждат като оптимална предпоставка за разгръщането на иновациите, поради това че гарантират интензивни комуникации между участниците в тях. Същевременно се посочва, че е необходимо да се осъществяват специални политики в подкрепа на образуването на индустриални клъстери, в които могат да се пораждат иновации[3].

Прилагането на клъстерния подход се разглежда като предпоставка и за повишаване производителността на труда. В тази връзка според Мл. Велев клъстеризацията е условие за „осигуряване на достъп до специализирани фактори за производство, информация и обмен на опит и различни обществени организации и блага"[1].

В същото време създаването и функционирането на клъстери в сферата на индустрията е възможност за индустриалните предприятия от малкия бизнес да повишат конкурентоспособността си на международните пазари. Те създават дългосрочни и доброволни взаимоотношения с доставчици, производители, специализирани техникуми и висши училища, чрез които се осъществява по-бърз обмен на информация, ресурси, стоки и услуги. При необходимост малките фирми удовлетворяват нуждите си от специализирани скъпи машини и техника благодарение на участието си в подобни обединения и сътрудничеството между тях повишава качеството и ефективността на работа. Положителните резултати се реализират чрез полезната конкуренция между фирмите в клъстера, в резултат от стремежа им към постоянен растеж и усъвършенстване.

Бизнес клъстерите могат да бъдат ефективна форма за интеграция на индустриалните

предприятия, ако съществуват определени организационно - управленски предпоставки на макро– и микроравнище. Те могат да се разглеждат в следните направления:
Наличие на активна държавна политика, стимулираща процеса на създаване на клъстери (на макроравнище);

Организационно – управленски предпоставки, свързани с начина и принципите на формиране на клъстерите, координацията и корелацията между предприятията от клъстера, неговото управление (на микроравнище).

Стимулирането на клъстерното развитие е важна част от държавната политика в сферата на икономиката. Голямата част от функциониращите в света клъстери са формирани с активната намеса на държавата – например в Дания, Швеция, Испания и др., в които са разработени и специални програми или са създадени институции в помощ на клъстерното развитие[4]. В по-голямата част от страните в Европейския съюз са изградени клъстери, приети са и се осъществяват и редица политически мерки за тяхното стимулиране[3].
В България са регистрирани и функционират 28 клъстера от различни сфери на икономиката. Четири от клъстерите са създадени през 2004 г. с решение на Съвета за икономически растеж към Министерския съвет. Приета е Национална стратегия за развитие на клъстерите (2007-2013).

Организационно-управленските предпоставки на микроравнище в значителна степен влияят върху процеса на създаване на клъстери и осъществяването на тяхната дейност. Към тях основно могат да се отнесат предпоставките, свързани с начина и принципите на формиране на клъстерите, координацията и корелацията между предприятията от клъстера и възможностите за неговото управление.

Доброволността като принцип за формирането на клъстери улеснява вземането на решения в тази посока. Важен принцип е и възможността в тях да се включат предприятия от други отрасли или браншове със сходни дейности, различни организации и институции и особено научно-изследователски, които в голяма степен биха могли да подпомагат развитието на иновационните процеси.

Определянето на отношенията на координация и корелация между участниците в клъстера е организационно – управленски въпрос. Те разкриват връзките и взаимозависимостите между субектите в клъстера и в голяма степен показват неговата способност да функционира като система и да изпълнява своите основни функции. Затова те могат да се разглеждат като една от основните предпоставки за развитието на клъстерния процес и за изявяването на бизнес клъстерите като ефективна форма за интеграция на индустриалните предприятия.
Управлението на процесите в клъстера е съществен фактор за реализацията на неговите функции**.** Имайки предвид особената роля на клъстерите в националната и регионалната икономика е важно да се подчертае необходимостта от прилагане на стратегически подход при управлението на икономическите процеси в него Важни управленски предпоставки според нас са утвърждаването на съвместни планове и програми за развитие и повишаване на иновационната активност, производителността на труда и за постигане на крайната цел на клъстерното обединение – повишаването на конкурентоспособността.

Заключение

В заключение може да се посочи, че ефективното функциониране на индустриалните клъстери е в непосредствена зависимост от създадените организационно – управленски предпоставки на макро – и микроравнище. Заедно с това обаче според нас е необходимо

да съществува достатъчна яснота по редица проблеми, от които се интересуват субектите в клъстера – организацията на дейността, координацията, управлението, отчитането на резултатите и др. В този смисъл важна предпоставка за ефективното прилагане на клъстерния подход е натрупването на необходимото знание за него. Затова към горепосочените проблеми могат да се добавят и такива, като същността, предимствата и недостатъците на интеграцията в клъстери, проявлението на връзките и взаимодействията, протичащи между отделните страни в клъстера, равнището на кооперирane в рамките на клъстера, ефектът от дейността на клъстерите, динамиката в развитието на клъстера и други.

Литература

- Велев, Мл., Клъстърен подход за повишаване конкурентоспособността, Софттрейд, 2007
- Годишен доклад за състоянието и развитието на МСП в България 2004, Министерство на икономиката и енергетиката, изд. "ИКО бизнес" АД, С., 2005
- Горещите точки на иновациите, В: Innovation & Technology Transfer, № 5,2003
- Madgerova, R., Cluster Integration – an Important Factor for Effective Functioning of Small and Middle Enterprises, j. Economics and Management, vol.1, № 4, 2005
- Porter, M., Location, Competition and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy, Economic Development Quarterly , 14, № 1, 2000

Виолета Бабић
Економско-трговинска школа Ћићевац, e-mail: viks@sezampro.rs

ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА У УСЛОВИМА СВЕТСКЕ ФИНАНСИЈСКЕ КРИЗЕ – СРБИЈА И ЗЕМЉЕ ОКРУЖЕЊА

Резиме: Здравствена заштита се разликује од обичне робе по томе што се корисницима, путем државних програма и приватног осигурања здравствене услуге пружају по нижој цени од њихове вредности.

Развијене земље за здравствену заштиту троше између 10 и 15% БДП-а. Земље у транзицији троше мање средстава на здравствену заштиту (5-6% БДП), мада је у неким земљама ниво улагања у здравство доста висок (Хрватска око 9% БДП, Словенија 8,60% БДП). Србија троши око 6% БДП на здравствену заштиту, а средства за финансирање обавезног здравственог осигурања обезбеђују се уплатом доприноса за обавезно здравствено осигурање, који се обрачунавају по стопи од 12,3%.

Кључне речи: здравствена заштита, здравствено осигурање, финансирање

Abstract: Health care is different from ordinary goods in that users, through state programs and private insurance for health services provided at a lower price than their value.

Developed countries for health care spending between 10 and 15% of GDP Transition countries spend less on health care resources (5-6% of GDP), although in some countries the level of investment in health rather high (Croatia about 9% of GDP, Slovenia 8,60% of GDP). Serbia consumes about 6% of GDP on health care, and funds for the financing of compulsory health insurance provides a payment of contributions for compulsory health insurance, which is calculated at a rate of 12,3%.

Key words: health care, health insurance, financing

УВОД

Здравство представља виталан комплекс за све концепције улоге државе у јавном сектору. Због старења становништва и напретка технологије трошкови здравствене заштите расту, па је неопходно унапређење система здравственог осигурања како старих и сиромашних, тако и система приватног здравственог осигурања. Земље у транзицији спроводе свеобухватне реформе система здравствене заштите, а све у циљу решавања проблема ниске продуктивности, превеликих капацитета, неадекватне инфраструктуре и недовољних финансијских средстава.

Расходи за здравствену заштиту имају висок и растући билансни значај у већини земаља, а то је последица:

- увођења нових технологија
- демографских фактора (старије становништво има веће трошкове лечења) и цивилизацијског напретка (спремност да се улаже у здравље).

Тржиште здравствених услуга је специфично јер због учешћа државе и приватног осигурања, пацијенти могу добити услуге по нижој цени од њихове вредности. Само мали део трошкова здравствене заштите дирекрно плаћа корисник.

У Србији као и у Европи доминира државни систем здравствене заштите како у сегменту финасирања тако и у сегменту пружања услуга. Јавни расходи покривају преко 70% укупних расхода за здравство у Србији, а то је нешто испод просека европских земаља. Приватни издаци за здравство су хетерогени и обухватају коришћење услуга приватног здравства, плаћање партиципације у јавном здравству, куповину лекова без рецепта и др.

1. ТРОШКОВИ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ

Ниво јавних расхода за здравство, мерен у USD, изразито се разликује по замљама. Разлике у реалном нивоу издатка у европским земљама су веће од разлике у резултатима здравствене заштите. Развијеније земље више користе скупу технологију, а плате запослених су знатно више него у неразвијеним замљама. Постоји висок степен корелације између ниова развијености земље и издатака за здравство. Разлике у величини расхода за здравство у односу на величину БДП-а, приказане су у табели која следи.

Табела 1. БДП и расходи за здравство по становнику у USD

Земља	БДП у USD	Расходи за здравство, по становнику, у USD
Аустрија	36.040	2.729
Б и Х	6.780	454
Бугарска	10.270	443
Хрватска	13.850	869
Чешка	20.920	1.309
Естонија	18.090	734
Француска	32.240	2.833
Немачка	32.680	2.548
Мађарска	16.970	978
Литванија	14.840	615
Црна Гора	8.930	93
Пољска	14.250	636
Португалија	19.960	1.494
Румунија	10.150	433
Србија	9.320	373

Извор: ОЕЦД (2009.)

На основу студије Светске банке "Како са мање урадити више" могуће је смањење трошкова система здравствене заштите, без смањења нивоа и квалитета услуга. Најважније уштеде се могу остварити:

- смањењем број постеља у болницама,
- смањењем броја немедицинског особља у свим сегементима јавног здравства,
- смањењем броја лекара у домовима здравља и

- унапређењем процедура за одлучивање о куповини нове технологије и одобравању на рецепт нових лекова.

При смањењу броја запослених неопходна је опрезност, како јавно здравство не би напустили најспособнији лекари, а остало немедицинско особље.

Графикон 1. показује да су издвајања за здравствену заштиту у Србији, која су на нивоу од 5,7% БДП-а, приближна просеку земаља чланица ЕУ, од 6% БДП-а.

Графикон 1. Преглед расхода за здравство у Србији и земљама ЕУ

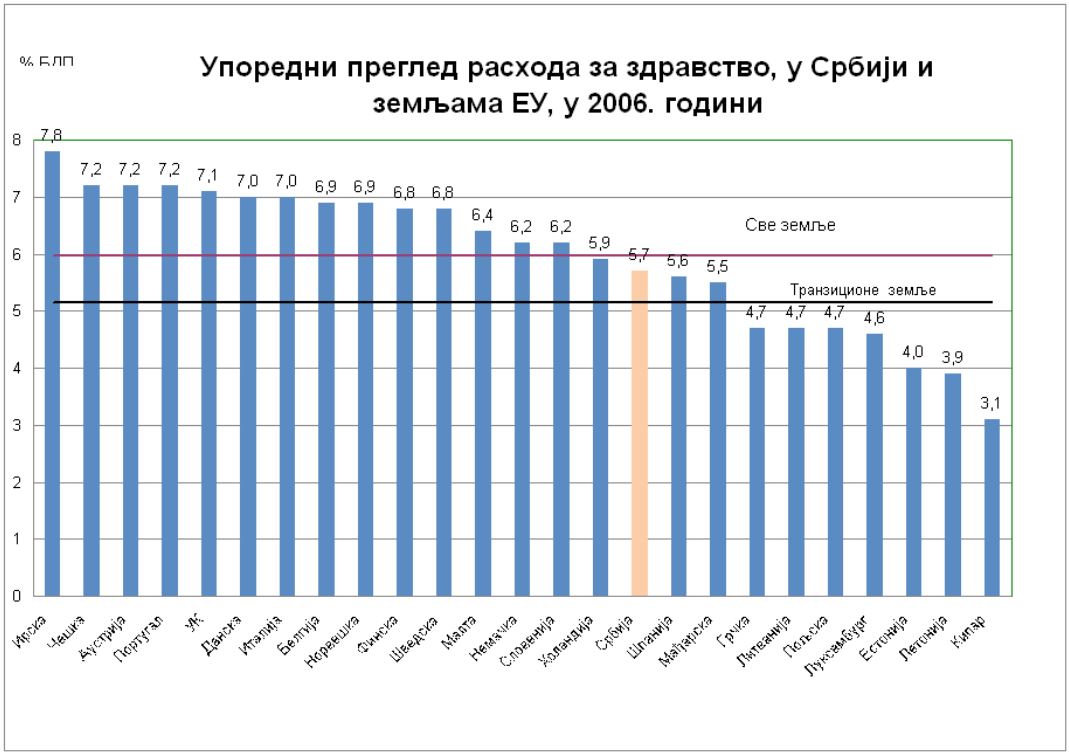

Извор: ОЕЦД (2007)

ФИНАНСИРАЊЕ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ У СРБИЈИ

Друштвена брига за здравље, под једнаким условима, на територији Републике Србије остварује се обезбеђивањем здравствене заштите групацијама становништва које су изложене повећаном ризику обољевања, здравственом заштитом лица у вези са спречавањем, сузбијањем, раним откривањем и лечењем болести од већег социјално-медицинског значаја, као и здравственом заштитом социјално угроженог становништва.

Завод за здравствено осигурање Србије обезбеђује средства за финансирање зарада за око 127.000 запослених у здравству и 350 здравствених установа, трошкове превоза, трошкове енергије и друге трошкове здравствених установа, као и за трошкове лекова, санитетског и уградног материјала, исхране и других потреба осигураника.

Јавно здравствено осигурање се финансира обавезним доприносима. Стопа доприноса је јединствена за све осигуранике и износи 12,3%. Према Закону о здравственом осигурању,

у случају запослених половину доприноса (6,15%) плаћа послодавац, а половину запослени.

Основица доприноса је следећа:

- за запослене основица је остварене зарада
- за пензионере - исплаћена пензија
- за самозапослене - остварени приходи
- за пољопривреднике - минимална зарада или опорезиви приход
- за угрожене групе и неосигурана лица основица је минимална зарада, а средства се уплаћују из буџета Републике Србије.

За све осигуранике постоји минимална основица за доприносе, која износи 35% просечне зараде и максимална основица, која је једнака петострукој просечној заради у Србији. Осим тога осигураници плаћају партиципацију при коришћењу здравствених услуга.

Доприноси представљају изразито најважнији извор прихода здравства (97%). Највећи део доприноса уплаћују запослени (око 66%) и пензионери (26%). Учешће пољопривредника и самозапослених је минимално и износи око 5%.

Србија се, налази приближно просеку и по % учешћа јавних расхода за здравство у укупним расходима за здравство, што је приказано у следећој табели.

Табела 2. Учешће јавних расхода за здравство у укупним расходима за здравство

Земља	% учешће јавних расхода за здравство у укупним расходима за здравство, у 2008.год
Аустрија	77,0
Бугарска	59,8
Италија	77,1
Мађарска	70,8
Пољска	66,9
Словенија	73,9
Словачка	73,0
Хрватска	80,1
Чешка	87,9
Просек	**74,1**
Србија	**71,0**
САД	45,8

Извор: ОЕЦД (2009.)

На основу Закона о буџету Републике Србије за 2010. годину, за Министарство здравља су утврђени укупни приходи од 224.024.000 динара и то:

Буџетски приходи у износу од 213.657.000 динара и

Сопствени приходи буџетских корисника у износу од 10.367.000 динара.[1]

Законом о буџету Републике Србије за 2009. годину, за Министарство здравља били

1 Закон о буџету Републике Србије за 2010. годину

су утврђени укупни приходи од 264.636.000 динара и то[1]:

Буџетски приходи у износу од 256.636..000 динара,

Додатни приходи у износу од 8.000.000 динара.

Упоређивањем средства која су 2009. године опредељена и 2010. године планирана у буџету Републике Србије за Министарство здравља, видимо смањење, а узрок томе је актуелна сватска финансијска криза.

Структура буџета Министарства здравља за 2010. годину приказана је у табели која следи.

Табела 3. Буџет Министарства здравља за 2010. годину

Назив расхода	Буџетски приходи	Додатни приходи	Укупно
Плате и додаци запослених	117.122.000	-	117.122.000
Социјални доприноси на терет послодавца	20.982.000	-	20.982.000
Накнаде у натури		1.367.000	1.367.000
Социјална давања запосл.	700.000	500.000	1.200.000
Накнаде за запослене	2.500.000	-	2.500.000
Награде запосленима	1.000		1.000
Стални трошкови	4.000.000	1.500.000	5.500.000
Трошкови путовања	5.500.000		5.500.000
Услуге по уговору	44.000.000	5.000.000	49.000.000
Текуће поправке	3.300.000		3.300.000
Материјал	9.000.000	2.000.000	11.000.000
Дотације међународним организацијама	4.250.000	-	4.250.000
Порези, обавезне таксе и казне	2.300.000	-	2.300.000
Новчане казне и пенали	1.000		1.000
Накнаде штете	1.000		1.000
укупно	213.657.000	10.367.000	1 224.024.000

Извори финансирања

Приходи из буџета	213.657.000	-
Сопствени приходи буџетских корисника	-	10.367.000
укупно	213.357.000	10.367.000

Извор: Закон о буџету Републике Србије за 2010.

Проблеми који постоје у нашем здравству су слични проблемима које су имале и друге земље у транзицији: ниска продуктивност, превелики капацитети, застарела инфраструктура, нефлексибилна понуда, као и лоше планирање људских ресурса. Слабости у финансирању се односе на недостатак средстава Републичког завода за здравствено осигурање за измирење доспелих обавеза према осигураницима и установама.

1 Закон о буџету Републике Србије за 2009. годину

Основни циљеви реформе јавног здравственог система јесу побољшање здравственог стања становништва, правичан и једнак приступ здравственој заштити свим грађанима, здравствени систем оријентисан ка кориснику (пацијенту), унапређење квалитета и ефикасности здравствене заштите и успостављање одрживог система финансирања у складу са материјалним могућностима друштва. Уз реформу система здравствене заштите извршиће се и реформа у области лекова и медицинских средстава усклађивањем стандарда са директивама ЕУ.

ЗАКЉУЧАК

Напредак технологије здравствене заштите, експанзија медицинског знања, старење становништва и проширење права и обима здравствене заштите на све већи број корисника доводе до тога да трошкови здравствене заштите расту по веома високој стопи.

У САД трошкови здравствене заштите износе око 2/5 свих расхода, односно 15,2% БДП. Пораст трошкова здравствене заштите у развијеним земљама (Немачка 11,40% БДП, Норвешка и Белгија 9,90% БДП) праћен је проблемом недовољних финансијских средстава у државном буџету, тако да приватно здравствено осигурање представља допуну јавном, обезбеђује додатне ризике и покрива специјалне услуге које нису обухваћене јавним финансирањем.

У поређењу са развијеним земљама, земље у транзицији троше мање средстава на здравствену заштиту (5-6% БДП), мада је у неким земљама ниво улагања у здравство доста висок (Хрватска око 9% БДП, Словенија 8,60% БДП). Обавезно здравствено осигурање је доминантан облик осигурања, а вредност одређених здравствених услуга се надокнађује допунским или приватним здравственим осигурањем.

Србија троши око 6% БДП на здравствену заштиту, а средства за финансирање обавезног здравственог осигурања обезбеђују се уплатом доприноса за обавезно здравствено осигурање, који се обрачунавају по стопи од 12,3%. У циљу унапређења здравствене заштите, Министарство здравља Републике Србије реализује одређене пројекте и стратегије (стратегија контроле дувана, безбедности хране, борбе против хив/аидс-а и стратегија развоја младих).

ЛИТЕРАТУРА

- Билтен јавних финансија, децембар 2009., – Министарство финансија Републике Србије
- Билтен Министарства здравља – новембар, 2009., Београд, Србија
- Bruce N. (2001.) Public Finance and the American Economy – Second edition, Addision Wesley Longman, Boston.
- Harvey S. R. (2002.) Public Finance–sixth edition, McGraw–Hill Irwin, Boston.
- Харви С. Р., Т. Гајер. (2009.) Јавне финансије – ЦИД Економског факултета у Београду, Србија.
- Health Care Financing Review (1997.)– United States.

- Меморандум о буџету и економској и фискалној политици за 2010. са пројекцијама за 2011. и 2012. годину
- Министарство здравља Републике Србије – План развоја здравствене заштите Републике Србије од 2010-2015. године, новембар, 2009.

Вчков Љупчо

СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ НАГРАДУВАЊЕТО НА МЕНАЏЕРИТЕ

ВОВЕД

Според извештаите на Светската банка, ММФ, Вол Стрит и други финансиски институции, светската економија е излезена од кризата и се очекуваат позитивни економски движења со постоење на реална закана од потенцијални ризици и можности за влошување на глобалната економијата. Кон овие размислувања се приклучуваат и голем број на политички лидери на најмоќните економии во светот. Покрај овие анализи, постоја мислења на економски аналитичари и авторитети (Џозев Стиглиц и др.) кои не се согласуваат со мислењето дека кризата е зад нас и укажуваат на сериозните недостатоци кои се појавуваат во финансискиот глобален систем и можностите за повторување на кризата.

Целата на овој труд е барајќи ги причините за светската економска криза да истражи еден сегмент од оваа проблематика кој се однесува на поврзаноста на наградувањето на менаџерите посебно во финансискиот и банкарскиот сектор и неговата поврзаност со економската криза. Причината за овој интерес лежи во прашањето дали врвните банкарски менаџери биле доволно мотивирани да ги следат глобалните финансиски движења и дали презеле конкретни мерки за спречување и намалување на негативните ефекти од постојните економски состојби.

При истражувањето за овој труд не смеат да се забораваат и глобалните проблеми кои се поприсутни како што се преку умерената потрошувачка на ограничените природни ресурси, растечка глобална популација, заканата од глобално затоплување, како и потребата од чиста вода и храна кои сите заедно да придонесат кон подобар животен стандард.

Ниедна економија не е самостојна вклучувајќи ги и економиите на највлијателните земји, како што се САД, Германија, Франција, Канада, Јапонија и др. Не е прв пат да има во историјата кризи без разлика дали тие се економски, политички и др. Напротив, кризата е нормална состојба во целокупниот економски циклус на развојот на одредени економии, држави и региони. Прашањето е кои се причините за кризата, нејзиното времетраење и кои решенија ќе се применат за нејзино имплементирање.

Кризата може да има четири различни фази. И ако на нивните имиња се додели медицинската терминологија (имајќи во предвид дека кризата може да се третира како болест), тие фази се :

1. Фаза на симптоми на кризата
2. Фаза на акутна криза
3. Фаза на хронична криза
4. Фаза на разрешување на кризата

Анализата на проблемот претставува метод за генерирање на концепт за разрешување на проблемот. Оваа анализа се однесува на пронаоѓање на проблеми и се однесува корисниците за откривање на нивното незадоволство и незадоволените потреби .

Општо е познато дека оваа светска криза започна во САД која се смета за водечка економија во светот преку поголем број банкротства на гигантски корпорации, со што сериозно го

доведуваа пред колапс финансискиот систем на САД. Свесни за последиците од едно вакво сценарио, американската влада преку спасување на големите банки и небанкарски финансиски институции интервенираше на финансискиот пазар при што исцрпи добар дел од ресурсите на својата земја и го зголеми американскиот буџетски дефицит и нејзините долгувања до критично ниво.

Финансиската криза во САД како резултат на глобализацијата и огромната меѓусебна поврзаност на најразвиените национални економии брзо се прошири во најразвиените европски земји, но и на другите континенти Африка, Азија и Латинска Америка. Иако, хипотекарните шокови од многу причини во Европа беа со послаб интензитет отколку во САД, огромниот список на банките кои банкротираа ги доведоа владите на најмоќните земји да преземат конкретни мерки за спасување на своите банки и финансиски системи.

УЛОГА НА НАЦИОНАЛНИТЕ ВЛАДИ ВО НАДМИНУВАЊЕ НА СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА

Шефовите на сите најголеми светски економии уште на самиот почеток кога се случи кризата започнаа координирани активности за да ги намалат и ублажат ефектите од кризата. Лидерите на групата 20 најразвиени држави во светот на самитот одржан во Питсбург прогласија победа на свеската економска криза. Покрај плановите за стимулирање на економијата и нудење на модели на развој за овој труд значајно е дека тие донесоа одлуки со кои воведуваат построги правила за управување на банките од 2012 година. Исто така, тие директно сугерираа дека треба да се прекинат гарантираните повеќегодишни бонуси на големите банки и на тој начин јасно ставија до знаење дека една од сериозните причини за настанатата состојба се наоѓа и во самиот врв на банкарството. Американскиот претседател Обама зборувајќи за светската економска криза директно ги обвини банките дека тие се виновни за разгорување на најтешката економска криза по големата депресија и посочувајќи ги за виновни за огромна неодговорност.

Постојат огромен број на примери каде што менаџерите од Вол Стрит и во 2007 година и во 2009 година, односно и пред почетокот на финансиската криза и во екот на истата поделиле приближно исто бонуси за своето работење. Херцберг, универзитетски професор од Јута Универзитетот, смета дека мотивацијата на луѓето на работното место се состои од два елементи: економските потреби (или „хигиенски или фактори на „одржување) и оние кои ги исполнуваат подлабоките аспирации („мотивациски" фактори) . Овде се поставува прашањето кои се тие мотивациски фактори со кои се раководеле првите луѓе на големите банкарски куќи да се наградат исто во услови кога не само што нивните матични банки бележат огромни загуби и се пред банкрот, туку кои се нивните мотивациски фактори да не чувствуваат никаква одговорност за она што се случило. Значајна е и етичката страна на оваа прашање, затоа што од една страна се напуштаат голем број на вработени, се вршат огромни рестрикции на трошоците, но тоа ни малку не влијае врз личните примања на врвните менаџери. Овие факти им одат во прилог на сите кои се поборници дека оваа економска криза прераснува глобална социјална криза.

Германската влада, која формирала посебен фонд за стабилизирање на финансискиот пазар во кој вложила свој сопствен капитал во висина од 80 милијарди евра. И покрај тоа ќе превземе гаранции во вредност од 400 милијарди евра. Условот што треба да се постигне за користење на овој фонд е да се почитуваат одредена најголема граница за примањата на претседателите на Управните одбори на банките, одрекнувања на исплата од бонуси и откажување од исплата на дивиденди. Значајно е да се спомене дека и Европската комисија

ги одобри и прифати овие пакет мерки.

И покрај тоа што британската влада сугерирала да не се исплаќаат повеќе милијарди фунти за бонуси и премии, банките во Британија ќе исплатат бонуси во вредност од повеќе милијарди фунти за своите вработени. Ако ова се случува на Вол Стрит и во Лондон како најмоќни финансиски центри, тогаш повеќе од очигледно е дека има многу сериозни пропусти во делот на контролата на финансискиот систем. Иако, од денешна дистанца можеме да заклучиме дека поголем дел од раководните луѓе на банкарските институции кои беа за време на кризата се сменети, загрижува фактот што и понатаму во делот на политиката на бонуси и наградување отсуствува сериозна контрола. Њу Јорк Тајмс во една своја опширна анализа констатира дека по прашањето на персонална одговорност за оваа криза, не се преземени никакви чекори. Односно, сите субјекти задолжени за надминување на оваа криза многу малку се занимаваат со нерегуларностите во врска со хипотеките, финансиските деривати и други можности за манипулирање со финансискиот систем.

Сето ова само уште еднаш ја нагласува комплексната улога на Вол Стрит во оваа криза, при што може да се констатира дека регулаторните тела не ја исполниле својата основна должност, а тоа е обезбедување и доставување на информации, односно повторно се враќаме на главната причина поради која и се случи оваа криза, а тоа е слабата регулација. Покрај улогата на врвниот менаџмент на банките не смее да се изгуби од предвид и улогата на вработените во истите чија одговорност е далеку помала, но и тие придонеле за кризата. Моќта на наградување постои кога една личност има контрола врз доделувањето на наградите кои некоја друга личност ги посакува или има потреба од нив . Можеби во претходното кажано лежи причината за однесувањето на банкарските работници во процесуирање на сите банкарски операции бидејќи без нивно учество не можел врвниот менаџмент сам да се однесува така неодговорно. Значи, постоело поклопување на интересите на сите во вертикалата кои на еден или друг начин учествувале во креирањето на кредитната политика. Очигледно е дека расправата за улогата на Владите, како и за улогата на пазарот уште многу години ќе бидат топ тема на интерес не само на луѓето од економијата туку и пошироко. Се поголем број на економисти ја губат довербата дека слободниот пазар може сам да ги регулира сите законитости и недоследности што се јавуваат во економскиот развој.

Се повеќе е прифатливо мислењето дека Владите треба да имаат поголема улога во економскиот развој на националните економии и ширењето на глобализацијата. Значи потребно е да се воспостави нова глобална реорганизација на институциите со јасна контролна функција и неминовното ревидирање на Бретонвудската декларација.

Прашање кој е тој нов глобален финансиски систем и кои се тие нови правила на игра што треба да се применат за да се решат проблемите. Ако на помош ја повикаме економската историја и искуството, една од најпопуларните мерки што ги предлагал Кејнз, покрај засилената контрола на финансиските пазари е реализација на капитални инвестиции преку изградба на патишта и други објекти, каде ќе се ангажираат невработените лица и ќе се ублажи невработеноста. Така се изградени голем број на автопати во Америка, насипите на реката Мисисипи, мостот Голден Гејт и други.

Дилемата што постои е дали огромните бонуси кои ги земаат првите луѓе на големите компании се доволно оправдани, прифатени и мотивирани за останатиот дел на вработените. И покрај тоа што во овој момент не располагаме со доволен број на податоци за наградувањето и бонусите на менаџерите, сосема е јасно дека во тој дел нема некој позначајни промени. Со други зборови, светската економска криза не успеа да влијае на нивните примања. Загрижува фактот дека и покрај слабите финансиски биланси, не постои сериозен правилник или правила на игра врз основа на кој ќе се наградуваат врвните

менаџери.

Решението се наоѓа и во разбирањето да оваа криза се види како шанса која ќе овозможи, најпрво да се направи анализа до каде сме, што сме направиле и најважното од се како да се реорганизираме.

Во овој правец одат и почестите размислувања за сериозно рекомпонирање на целиот систем на институции кои решението нема да го бара и нема да го најде во ново печатење на пари. Ако се почитуваат правилата на рамнотежа помеѓу парите во оптек и создадената нова вредност, порано или покасно мора да настане баланс помеѓу истите. Тој може да се постигне или преку создавање на нови вредности или преку повлекување на вишокот пари во оптек.

Во овој момент поголемиот број од западно европските влади сеуште ценат дека не е време за повлекување на т.н. вишок на пари. Ако ова се земе како вистина, тогаш неопходно е создавање на нови вредности, кои сигурно не смеат да се бараат преку различните деривати на финансискиот пазар, туку кон враќање на стариот добар банкарски концепт, кој подразбира по конзервативна улога на банкарскиот сектор.

Сите вработени, вклучувајќи ги и менаџерите и административните вработени треба да бидат наградени според системот за наградување базиран на вештини и компетенции . Основното прашање е дали менаџерите од банкарскиот сектор ги искористиле сите свои вештини и компетенции за да придонесат за намалување и избегнување на ефектите од оваа економска криза?

Според нецелосните податоци за наградување на првите луѓе во банкарскиот сектор сите информации укажуваат дека тие се материјално добро наградени за својата работа иако соодветно не реагирале кон своите професионални обврски, односно не ја завршиле задачите кои се во нивните менаџерски договори, а тоа е да обезбедат ликвидност и развој на своите матични банки. Со ова станува се наметнува прашањето дали постојните правила за игра во финансискиот сектор постојат и ако постојат зошто никој не ги почитува. Се додека не се обезбеди силна и непристрасна контрола на финансискиот сектор ќе постоја реални закани за негова криза. Оваа криза покажа дека националните држави и нивните економии се многу поврзани отколку што сите можеле да претпоставуваат.

Барајќи ги причините за оваа криза, се поголем е бројот на економските авторитети кои сметаат дека недобрата, недоволната и неконзистентна контрола и механизми на банкарскиот систем се причините за појава на светската економска криза. Доколку овие сериозни недостатоци не се надминат светот повторно ќе се соочи со сериозни проблеми само прашањето е дали ќе можат владите преку интервенција на ново печатење на пари да ги спасат од банкрот големите финансиски корпорации и обезбедат стабилен и ликвиден финансиски систем.

Литература

1. Kennedy Carol: „Guide to the Management Gurus", Carol Kennedy, 1991
2. Fink Steven: „Crisis Management: Planning for the Inevitable", iUniverse, 2002
3. Crawford C. Merle: „ New Products Management", Irwin, 1991
4. Gellerman W. Saul: „Management by Motivation", AMA Inc, 1968
5. Steers M. Richard, Porter W. Lyman, Bigley A. Gregory: „Motivation and Leadership at Work", McGraw-Hill 1996

Проф. д-р инж. Здравко Гъргаров

ЕКОЛОГИЯ И ИКОНОМИКА - ИКОНОМИКА И ЕКОЛОГИЯ
(несъвместимост или единство)

Историческият опит показва, че нито централизираната икономика, нито пазарната икономика се оказаха способни да оценят реалното значение на чистата околна среда, на природните ресурси и да отчита тяхната реална цена. Намаляването на цената на екологичното благо или даже неговата нулева оценка води, в частност, до снижаване на екологичните загуби, на външните разходи в цената. Този момент много точно е отбелязан от немския учен Ернст фон Вайцзекер: "Бюрократичният социализъм рухна, защото не позволяваше на цените да показват икономическата истина. Пазарната икономика може да погуби околната среда и себе си, ако не позволи на цените да показват екологичната истина." Съвременните екологични проблеми в определена степен са породени от изоставането на икономическата мисъл. Нито класиците на политическата наука А.Смит и Д.Рикардо, нито последващите икономически школи и учения, включително К.Маркс, Д.Кейнс, А.Маршал, не са придавали значение на екологичните ограничения в икономическото развитие. И едва през 70-те години на миналия век, рязко изостената екологична обстановка, поставя пред икономическата наука задачата за осмисляне на формиралите се тенденции за еколого-икономическо развитие.

Съвременният тип еколого-икономическо развитие на икономиката може да се определи като техногенен тип икономическо развитие. Той се базира на използване на изкуствени средства за производство, създадени без отчитане на екологичните ограничения. Негови характерни черти са бързото и изтощаващо използване на невъзобновяемите видове природни ресурси (преди всичко полезните изкопаеми) и свръхексплоатация на възобновяемите ресурси (почвата, горите и др.) със скорост, превишаваща възможността за тяхното възпроизводство и възстановяване. При това се нанасят значителни икономически загуби, свързани със стойностната оценка на деградацията на природните ресурси и замърсяването на околната среда в процеса на човешката дейност.

За техногенния тип на икономическо развитие са характерни значителните външни ефекти. В природоползването те могат да бъдат характеризирани като негативни еколого-икономически последствия от икономическата дейност, които не се вземат под внимание от субектите на тази дейност

Съвременните отрицателни еколого-икономически резултати говорят за необходимостта от смяна на формиралия се техногенен тип на човешкото стопанство с устойчив екологично балансиран тип на развитие. Необходимо е преразглеждането на приоритетите както в макро-, така и в микроикономиката. При това цялата макроикономика следва да бъде включена в макроекологията. Тяхната независимост става все по-мнима и към този факт се налага да привикват не само икономистите, но и еколозите.

Основата на макроикономиката се формира от два фундаментални фактора: първо, че материалните потребности на хората и цялата човешка общност са безгранични и незадоволими и второ, че материалните ресурси (средствата за удовлетворяване на потребностите) са ограничени или редки. Те обхващат целия проблем на икономиката, т.е. формират закона за дефицита, в който намира отражение икономическият критерий за

оптималност – максимално възможното удовлетворяване на потребностите при ограниченост на ресурсите. Именно тази предопределеност на макроикономиката става централен проблем за екологията, тъй като развитието на цивилизацията и особено на съвременната икономика обуславя големия обем надбиологично потребление. А по-голямата част от ресурсите на техносферата (небиотическите ресурси) и до, и след преработката им от човека е непригодна за естествена асимилация в екосферата. Тези фактори, умножени по голямата численост на хората, което отчасти също е обусловено от икономиката, стават главната причина за нарушаване на природното равновесие и влошаването на качествата на околната среда.

Реалните цени на природните ресурси позволяват по-обосновано да се определи икономическата ефективност на алтернативите на развитието. Например, широко е разпространено мнението за електрическата енергия, израотвана от ВЕЦ, като за най-евтин вид електроенергия в сравнение с термичните и ядрените електроцентрали. Но при строителството и експлоатацията на ВЕЦ никога не се е отчитала цената на хилядите хектари потопени земи.

Неадекватната оценка на природните ресурси води към намаляване ефекта от екологизацията на икономиката. С милиарди долари се оценяват ежегодните загуби от нефта, деградираните земи, гори и различни изкопаеми. Закономерно е оценката на природните ресурси да се включва в националното богатство на страните. Това не се прави, което свидетелства за недооценка на екологичния фактор. Тази оценка е важна съставна част на националното богатство, отразяваща природния потенциал на страната. Този потенциал наред с общественото богатство (натрупаните производствени и непроизводствени фондове) в голяма степен определя развитието на икономиката в перспектива.

За определяне насоките на социално-икономическото развитие е важна адекватната оценка на екологичния фактор на национално ниво. Практически на това ниво става изборът на варианта за развитие, т.е. то да бъде устойчиво или "неустойчиво". Недооценката на природните ресурси и екологичните загуби дава изкривена представа за показателите на икономическото развитие и прогреса, което води към избор на неефективни насоки на развитието. Присъстващите сега традиционни макроикономически показатели като брутен вътрешен продукт (БВП), брутен национален продукт (БНП), доход на глава от населението игнорира екологичната деградация. Ръстът на тези показатели, в повечето случаи, се базира на техногенно природоемко развитие, което ще създаде предпоставки за рязко влошаване на икономическите показатели в бъдеще, в резултат на изтощаване на природните ресурси и замърсяване на околната среда.

За много страни в света ориентацията към традиционните икономически показатели в близка перспектива може да има изключително негативни последствия. Бързият ръст на тези показатели в повечето случаи се постигне с ускорен добив на нефт и газ, на руда и въглища по открит способ, с изсичане на горите, увеличаване натоварването на почвите, използването на „евтини" мръсни технологии, което за съжаление в определена степен и сега става. Много енергийни и аграрни програми, ориентирани към увеличаване добива на полезни изкопаеми ще позволят да се увеличат традиционните макроикономически показатели. Обаче, са очевидни и извънредно негативни екологичните последствия от такъв курс за много страни.

Организацията на обединените нации, Световната банка и редица развити страни правят опити за "зелен" разчет на основните икономически показатели с отчитане на екологичния фактор. В частност, от Статистическия отдел на ООН се предлага система за интегрирани екологични и икономически национални сметки, насочени към отчитане на

екологичния фактор в националните статистики. "Зелените" сметки се базират на коригиране на традиционните икономически показатели за сметка на две величини - стойностната оценка на изтощените природни ресурси и еколого-икономическите загуби от замърсяванията. В основата на екологичната трансформация на националните разчети се предлага следния показател - екологично коригиран чист вътрешен продукт (ЕВП). Този показател се явява в резултат от коригирането на чистия вътрешен продукт (ЧВП). Корекцията се извършва на два етапа. На първия етап от чистия вътрешен продукт се приспада стойността на оценката за изтощаването на природните ресурси. След това от получения резултат се приспада стойността на оценката за загубите в резултат на замърсяването на въздуха и водата, изхвърлянето на отпадъците, изтощаването на почвите, използването на подземните води.

За много страни в света икономическият ръст може да се окаже по-различен при една евентуална екологична корекция и дори да се стигне до отрицателни величини на този ръст. За възможните огромни мащаби на намаляване на тези показатели свидетелства примерът с Япония, една от „най-природолюбивите" страни в света. Още през 1990г преизчисленият екологизиран БВП в Япония се оказва с 16% по-малък от традиционния БВП.

В реалните разчети, по посочените основни методически принципи за екологизация на националните разчети, съществуват много проблеми, свързани със стойностното изчисляване на изтощаването на природните ресурси, на екологичните загуби, на отчитането на влиянието на замърсяването върху здравето и продуктивността на ресурсите във времето и т.н. Поради тази причина методическата статистическа база на "зелените" разчети продължава активно да се разработва.

Интерес представляват и такива показатели като индекса на хуманитарното развитие, предложен от ООН и индекса за устойчиво икономическо благосъстояние, предложен от Г. Дали и Дж. Коб. Първият показател е агрегатен, пресмятан на основата на характеристиките за продължителността на живота, нивото на знанията и нивото на овладяване на ресурсите, необходими за нормален живот. Вторият показател е достатъчно комплексен, отчитащ разходите от екологичен характер, свързани с нерационално природоползване. Според Дали "... докато мярка за човешкото благосъстояние остава БВП, по пътя на промените съществуват огромни препятствия. Пазарът вижда само ефективността, той не е приспособен да чувства справедливостта и устойчивостта".

Икономистите-еколози се опитват да оценяват природните ресурси и екологичните функции и да повишават "конкурентоспособността" на природата в борбата с техногенните решения. Това е трудна задача, дори за това, че за много природни блага и услуги няма традиционни пазари и стандартно търсене и предлагане.

За определянето на икономическата ценност на природните ресурси и природните услуги се използват подходи базиращи се на пазарната оценка, на рентата, на разходния подход, на алтернативната стойност, на общата икономическа ценност (стойност). Не всички от тях, обаче, са добре разработени и дори в тях присъстват противоречиви моменти, но на тяхна основа може да се оценява, макар и приблизително, икономическата ценност на природата. Изброените подходи не са "чисти" и до голяма степен се пресичат, но всеки един от тях притежава някои характерни черти.

Първо. Пазарната оценка на такива ресурси като нефт, газ, гори и други и нейните изменения позволява да се регулира ефективността на тяхното използване, благодарение на ценовия сигнал за техния дефицит. Обаче, деградацията на околната среда, изтощаването на природните ресурси, прекомерното замърсяване, на които сме свидетели, показват ниска ефективност на пазарните механизми. Цените, формиращи се на "природните" пазари, често дават изкривена картина за истинската ценност на природните блага, не отразяват реалните

обществени разходи и изгоди от използването на екологичните фактори. В резултат на това се формира неадекватна оценка за дефицитността на ресурсите, за размера на търсенето и предлагането, което създава занижени стимули за ефективното използване на природните ресурси и опазването на околната среда. Традиционният пазар позволява повече или по-малко удовлетворително да се оцени само една функция на околната среда - осигуряването с природни ресурси, а другите две изключително важни екосистемни функции за жизнеобезпечението - асимилация на отпадъците и замърсяванията, осигуряване на хората с разнообразни природни услуги, не намират адекватно отражение в пазарната система.

Второ. За рентния подход е важен, преди всичко, фактът ограниченост и уникалност на ресурсите. Обикновено под икономическа рента се разбира цената (арендното заплащане) за използването на природните ресурси, запасите от които са ограничени. С други думи, рентата има място при ограниченост, нееластичност на съвкупното предлагане на природни ресурси. В този случай търсенето се явява единствен действен фактор, определящ рентата, при пасивно предлагане. Често се говори и за рентен доход за собственика на ресурси, който се образува от тяхната експлоатация.

Особено широко се използва рентния подход при оценка на поземлените ресурси. Принципната формула на цената на земята "P" в този случай е следната:

$$P = R / r,$$

където R - годишна рента
r - рентен коефициент

В тази формула цената на земята се явява "капитализирана" поземлена рента. Предполага се, че рентата "R" се получава за неопределен продължителен срок. Коефициентът "r" е по-малък от единица и неговата величина често е съизмерима с банковия лихвен процент. Например, ако годишната рента за даден участък земя е 5 000 евро, а банковият лихвени процент е 5%, тогава цената на земята е в границите на 100 хил. евро. В дадения случай цената на природния ресурс (земята) може да се съпостави с равен по размер паричен капитал, разположен в банка и носещ годишен доход във вид на лихва, равен на величината на рентата.

В теорията има място и така наричаната диференциална рента, получавана в резултат на различните качества на природните ресурси, тъй като ресурсите с по-добро качество позволяват, при равни други условия, да се дават много по-добри икономически резултати в сравнение с по-бедните природни ресурси. Аналогичен ефект пораждат местоположението и транспортният фактор.

Разликата в получаваните резултати при различни качества на природните блага и тяхното местоположение е основа за диференциалната рента и определя нейната величина.

Трето. Разходният подход при оценка на природните ресурси е очевиден и разбираем и може да служи като изходна точка при опрезеляне цените на природните ресурси. Този подход широко се прилага за оценка стойността на възстановяването на дадено природно благо при неговата загуба или деградация. В този случай се пресмятат компенсиращите потенциални разходи, необходими за замяна на загубения или повреден ресурс с идентичен в даденото или алтернативно място. Например, ако в резултат на добив на полезни изкопаеми се изземва или разрушава плодороден почвен слой, минималната икономическа оценка на загубената или деградиралата почва ще бъде съизмерима с разходите за рекултивацията или за пивишаване плодородието на друг участък за компенсиране загубите от първия.

Четвърто. Концепцията за алтернативната стойност (пропуснатите изгоди) е една от

основополагащите в икономическата теория. В икономиката на природоползването алтернативните стойности позволяват да се оцени природен обект, ресурс, имащи занижена пазарна цена или нямащи такава, и чрез пропуснатите доходи и изгоди, които биха могли да се получат при използването на дадения обект, ресурс за други цели.

Концепцията за алтернативната стойност в определена степен е свързана с разходния подход. Колкото по-малка е алтернативната стойност на природното благо, толкова по-малки са разходите за компенсиране на икономическите загуби за съхраняването на това благо.

Пример за прилагането на този подход е проектът за строителство на язовир за производство на електроенергия в каньона Хел в САЩ. Строителството на ВЕЦ би погубило уникалната природа на каньона. Вместо да се прави опит за пресмятане икономическата ценност на природата на каньона в естественото му състояние, аналитиците изследвали цената на най-евтините алтернативи за неговото съхраняване. Анализът показал, че изгодите от проекта не са достатъчно големи, за да оправдаят загубата на уникалната природа. Това води до отказ от строителството, тъй като алтернативните разходи за запазването му, т.е. допълнителните разходи за получаване на енергия от друг източник, се оказали достатъчно разумни, за да се запази каньона в неговото естествено състояние.

Пето. Подходът за общата икономическа ценност (стойност) формира величина, която е сума от четири показателя:

- стойност на използването (потребителната стойност) - пряка, косвена и възможна;
- стойност на неизползването;
- стойност на отложената алтернатива;
- стойност на съществуването.

Най-лесно на икономическа оценка се поддава пряката стойност на използването или потребителната стойност. Най-сложно се определя косвената стойност на използването. Този показател най-често се прилага в глобален мащаб (в мащаба на цялата планета) или в достатъчно широк регионален аспект. Това се обяснява с възможното несъвпадение на глобалните и локалните изгоди. Това, което е неизгодно за отделни региони или страни, може да се окаже жизнено важно за други страни и за цялата планета. Например, изсичането на тропическите гори, загубата на редки видове флора и фауна в отделни страни оказва негативно въздействие върху биосферата на цялата планета. Локалните изгоди от такива действия са многократно по-малки от глобалните изгоди при запазването на тези природни ресурси. Тази ситуация е типична за много развиващи се страни.

За практическо решаване на това противоречие на международно ниво е създаден Глобален екологичен фонд, основната цел на който е да инвестира в природозащитни мероприятия, не даващи значителна локална изгода (запазване на биоразнообразието и тропическите гори), но важни за цялата планета.

Още по-сложна за разчети е възможната стойност. Тя е свързана с консервацията на биологичните ресурси за възможно използване в бъдеще, т.е. за бъдещо използване. В този случай възможната стойност представлява коригирана сума на пряката и косвената стойност на използване.

Стойността на неизползването се базира на така наричаната стойност на съществуването, която се явява опит икономически да се оценят достатъчно деликатните етични и естетични аспекти - ценността на природата като такава, естетичната ценност на природата

за човека, дългът пред бъдещите поколения за запазване на природата и т.н. При оценка на тази стойност се използват опростени икономически подходи от типа "готовност да се плати" и се правят опити за формирането на "сурогатни" пазари. Широко се използват и анкетните методи.

Избирайки варианти на развитие, различните проекти и направления за екологизация на икономиката, макар и в общи черти, е необходимо да се основават на критерии, за да се преценява кой вариант е по-добър. В икономиката критериите за един проект се отнасят до понятието „икономическа ефективност". Механизмът за този избор е свързан със съпоставянето на разходите и изгодите (резултатите) в парично изражение. Даденият подход се нарича анализ на "разходи - изгоди".

Следва обаче ясно да се разграничават понятията ефект и ефективност. Много често постигането на голям ефект може да изисква огромни разходи, което да го направи икономически неефективен.

В живота непрекъснато се налага да се съпоставят разходите с получените от тях изгоди. В качеството на изгоди могат да се явяват разнообразни резултати. Общо правило за нормално икономическо решение е потенциалните изгоди да са по-големи от разходите. Колкото по-голяма е тази разлика, толкова по-успешни в икономически смисъл са вложените средства. Този подход е действен за ограничен отрязък от време, когато не се отчита инфлацията. Всичко става по-сложно, когато се разглежда многогодишен проект. В този случай се налага да се съпоставят съвременните разходи и изгоди с бъдещите разходи и изгоди. Става необходимо да се въвежда факторът дисконтиране, което позволява да се сравняват днешните пари с бъдещите, т.е да се преведат "бъдещите" пари към съвременния момент. Така "бъдещите" пари в определени случаи, след привеждането (дисконтирането) им към настоящия момент, могат да се окажат по-малко от "съвременните". За съжаление, смесването на понятията разходи, изгоди, печалба, ефект, ефективност, техните неправилни разчети, не отчитане на фактора време и др. в икономическата практика се среща достатъчно често, което води до приемането на неправилни икономически решения.

Проблемът за дисконтирането и определянето на величината на коефициента на дисконтиране (ставки на дисконта) има дискусионен характер в научната литература. Обаче, е очевидно, че колкото е по-голям коефициентът на дисконтиране, колкото повече ценим съвременните пари и днешните изгоди, толкова по-малко значение имат бъдещите изгоди, разходи и ущърб. Прилагането на високи ставки на дисконта провокира стремежа към свръхексплоатация на природните ресурси за получаване на бърза възвращаемост на инвестициите. По такъв начин се дава приоритет на днешното благосъстояние и съответно се минимизират бъдещите изгоди и възможни загуби, което е свойствено за екологичните проекти с техните отдалечени ефекти и изгоди. Например, от позициите на традиционния подход "разходи - изгоди" такова екологично мероприятие като залесяването се оказва слабо конкурентно, тъй като срокът за възвращаемост е от порядъка на 50-70 години. От друга страна, проекти, които могат в перспектива да нанесат огромни загуби и вреда на природата, при традиционния подход могат да се окажат ефективни при значително занижаване на бъдещите разходи.
В съвременния свят се използват редица методи и подходи за преодоляване на "дискриминацията" при дисконтирането по отношение на екологичните проекти. Важно значение придобива получаването на възможно най-пълна икономическа оценка за ценността на природните блага и услуги, което съществено влияе върху показателите разходи и изгоди. Голяма роля може да играе детайлното отчитане на бъдещите екологични рискове и неопределеност, което намалява привлекателността на проекти с неясни икономически последствия.

Много често ефективността на икономическите проекти се намалява с величината

на еколого-икономическия ущърб. Този ущърб се разглежда като парична оценка на негативните изменения в околната среда в резултат на нейното замърсяване, от качеството и количеството на природните ресурси, а също и от последствията при тези изменения.Екологичният ущърб и неговите последствия могат да се проявяват в най-различни видове и области: влошаване здравето на хората вследствие употреба на замърсена вода и замърсен въздух; намаляване уружайността в селското стопанство от замърсени от промишлеността поземлени площи; намаляване срока на използване на оборудването поради корозия на метала и т.н. Обикновено при измерването на ущърба в природата първоначално се показват измененията/влошаването в натурални показатели, а след това се дава тяхната икономическа оценка. В практически план достатъчно добре е изучен такъв вид ущърб като икономическият ущърб от замърсяването на околната среда. Заедно с разходите за предотвратяване на замърсяванията той формира екологичните разходи на производството.

Традициите и законите на макроикономиката се формират в епоха, когато общото въздействие на човешката дейност върху природната среда не е надхвърляло границите на самовъзстановителния потенциал на екологичните системи. Днес, ситуацията е коренно различна. По много параметри антропогенното натоварване надхвърля пределите на устойчивостта на природните системи и екосферата, като цяло.

Екологизацията на икономиката означава по-разностранен и заедно с това по-системен подход към заобикалящия човека материален свят, по-голямо осъзнаване на ролята на природата в живота на човека. Екологизацията на икономиката е необходимо условие и главна съставна част на екоразвитието. По своята същност тя означава екологизация на целия социално-икономически начин на живот и развитие на обществото, отнасящи се, преди всичко, до кардинално преразглеждане на структурата на инвестициите в икономиката в полза на ресурсоикономичните отрасли;

Една от трудностите пред съвременната икономическа теория и практика е включването на екологичните ценности и фактори в числото на икономическите категории. Проблемът има своеобразна история. От всички ценности на заобикалящия ни свят марксовата политическа икономия допуска в кръга на икономическите категории само продуктите на човешкия труд. Това създавало трудности за теоретиците на природоползването и даже станало препятствие за установяване цените на възобновимите природни ресурси. Трудностите произтичали от това, че от позициите на житейския здрав смисъл условията, при които в околната за човека среда се оказват фактори като слънчева светлина и топлина, чиста вода и свежа зеленина, притежават не само повишена „ценност", но и напълно реална стойност, макар за тяхното наличие да не е бил изразходван човешки труд. За преодоляването на тези трудности се прилагали различни логически конструкции, например, че природата мълчаливо и незримо „се труди" заедно с човека и за човека. За възобновимите ресурси, такива като слънчевата енергия, се говори, че те са извън границите на икономическите измерения и, следователно, зад границите на представите за националното богатство. Но това не обяснява, защо при покупката на жилище се плаща по-голяма цена (при равни други условия) за апартамент откъм слънчевата страна. Положението, съгласно което стойността означава овеществен в стоката труд и нищо повече, изключва от разглеждането категорията полезност. Това придава на цялата трудова теория за стойността ярко изразен разходен характер и противоречи на фактите. В действителност стойността, като ценност представлява синтез от резултати и разходи, изразяващи единството на всички възпроизводими и невъзпроидими ресурси, в това число и природните ресурси и екологичните условия. Не може да съществува никаква стойност, която не съдържа екологичната същност или в създаването на която в една или друга форма не участват условия и фактори на околната среда. Дори и упорито да

се отстоява трудовата теория за стойността, то все пак не съществува труд извън неговата биологична природа и екологична обусловеност.

Въвеждането на екологични фактори в числото на икономическите категории разширява сферата на приложение на съвременния вариант на теорията за икономическото равновесие и реанимира концепцията за пределната полезност.

Още Адам Смит си задава въпроса – ако стойността зависи от полезността, то защо блага, имащи висш полезен ефект (например, водата и въздуха), се ценят, като правило, много ниско или въобще нямат стойност, тогава когато благата, ползата от които от гледна точка на естествените потребности на човека не е очевидна (брилянтите и т.н.), имат много висока ценност? И той, и Д.Рикардо, и К.Маркс не намират решение на този парадокс. По-късно става ясно, че в теорията за стойността трябва да се говори не за цялата съвкупност от потенциалните полезности на някакво благо като цяло, а само за конкретна полезност, която създава напълно определено количество от даденото благо. Възможна е ситуация, при която няколко глътки вода да се заплащат с шепа брилянти. От друга страна, безспорно е, че целият запас от прясна вода на Земята представлява безкрайно по-голяма ценност, отколкото световният запас от диаманти.

Драматизмът на съвременната епоха е в това, че концепцията за пределната полезност става все по-приложима към състоянието на биосферата и към планетарните запаси от почви, гори, прясна вода и даже въздух, т.е. към тези ресурси, които винаги са смятани за „неикономически" или „свободни" блага. А те придобиват все по-голяма реална стойност за човечеството. Обаче, даже в такъв комплексен показател, като брутния вътрешен продукт и досега не се отчита екологичният компонент.

Една от първите задачи за екологизацията на икономиката е да се преодолее съпротивата на икономистите и до се постигне разбирането, че при разчетите на БВП и другите базови параметри на икономиката задължително да се отчитат различните страни на влиянието на производството и потреблението върху състоянието на околната среда. Обаче, в същото време следва да се отчита, че огромно препятствие в тази насока са не само традициите или неразбирането на проблема, колкото отсъствието на пазарна стойност на факторите, свойствата, качествата на околната среда, както и отсъствието на развит пазар за тях – пазар на природните условия и факторите на околната среда. Наблюдават се само отделни признаци във вид на по-висока цена за повишено екологично качество на стоки и услуги, а също и в елементите на рекреационния и туристическия бизнес. Що се отнася до плащанията, глобите, квотите и лицензите, свързани с експлоатацията на природните ресурси и замърсяването на околната среда, то тези механизми са свързани не със свободния пазар, а с държавното регулиране на природоползването.

М-р Ј.Д.Босилкова
e-mail: dimitrovskajasmina@yahoo.com

БАЛКАНСКА УНИЈА- РЕАЛНОСТ ИЛИ ФАНТАЗИЈА

Дефинирањето на Европската унија никогаш не било лесно. Таа од нејзинито постоење до денес, израсна во повеќе од објект на меѓународните односи, но сеуште е помалку од субјект на истите. Унијата започна како мрежа на заедници, за да придонесе кон економскиот развој и обезбедувањето на мирот на стариот континент.

Европската унија како наднационална институција претставува специфична асоцијација која егзистира на основ на пренос на надлежностите од дел на суверенитетот на земјите членки во заеднички институции, која не ги претставува само нивните национални интереси, туку и нивниот колективен интерес. Таа претставува заеднички договор на членките во создавањето наднационални интереси на институциите без граници и конфликти, како систем на вредности заснован на културно- цивилизациски достигнувања и надградба низ афирмација на општите вредности, како што се демократија, слободен пазар и отворено општество.

Токму затоа, Европската унија е еден од најпрестижните клубови во светот. Во меѓународните односи докажано е дека перспективата за членство во посакуваниот клуб најверојатно е силен поттик за внатрешни промени во државите. Блиската историја покажа дека перспективата за интеграција во неа е една од најсилните алатки во надворешната политика на Унијата. Проширувајќи се, Унијата носеше мир и просперитет. Пред секое проширување, пак, најпрво европските заедници, а потоа и Европската унија внатрешно се продлабочуваа, за да го дочекаат подготвени.

Кога станува збор за земјите кои сеуште не се, а имаат амбиција да станат членки на ЕУ, овие земји се неизбежно подложени на исполнување на определени политички критериуми, приспособување на законодавството, како и придржување на начелата на добрососедство и регионална соработка. Во однос на нив ЕУ има силно влијание токму заради нивната аспирација што побрзо да станат дел од Унијата. Имено, колку е поголема неусогласеноста меѓу домашните со европските стандарди, толку е поголемо влијанието, но, секако зависи и од големината на земјата, од развиеноста на политичката свест за ЕУ, како и од политичката култура.

Во желбата да се стане дел од големото т.н. Европско семејство, Македонија има направено подобрување во областа на регионалната соработка преку склучување на многу меѓународни договори со земјите од регионот. Целта е преку истите да се унапредат нивните односи во многу полиња: организираниот криминал, сигурноста на границите, соработка меѓу армиите во регионот, договори за слободна трговија.. Македонија е цврсто определена да продолжи со спроведување на реформите коишто водат кон целосно исполнување на критериумите за членство. Современа, демократска и економски просперитетна Македонија е успех за сите сонувачи на сонот кон Европска унија.

Проблемот се јавува денес, кога се чини дека процесот на проширување е блиску, ако не до својот максимум, тогаш сигурно до својот оптимум. Денес се чини јасно дека проширувањето на Унијата ќе продолжи, но не за долго, и не за многу далеку. ЕУ се соочува

со стратешки предизвици во сите клучни области на животот. Сферата на економија, бележи недоволен раст, т.е конкурентност, заостанување зад САД во поглед на развојот на технологијата и квалитетот на образованието.

Повеќе показатели (особено односот на граѓаните кон ЕУ) го поттикнаа прашањето за неуспешните димензии на истата. Како главни недостатоци на ЕУ, граѓаните го вбројуваат отсуството на единственост меѓу членките, доминацијата на одделни себични интереси, тврдокорност, нееднаквост меѓу членките, економскиот и социјалниот пад. Непостоењето на контрола врз илегалните имигранти, преголемата бирократизација, слабеењето на националниот идентитет и непостоење на визија за иднината ја дополнуваат таа листа од неуспеси уште повеќе.

Оваа листа на неуспеси како да го опишува заклучокот дека граѓаните се помалку веруваат во ЕУ, особено ако се знае фактот дека ЕУ се помалку претставува заеднички проект за градење демократија и мир, а станува повеќе арена во којашто државите војуваат за своите национални интереси.

Како да се надмине сето ова?

Сè почесто се слушаат гласови за потреба од создавање на некоја нова Балканска унија која би имала доволно голем внатрешен пазар, доволно простор за движење на капиталот, стоки и услуги и нешто појак политички естаблишмент кој би ги заштитил нејзините интереси. Но отпорот од создавање на политичка унија сеуште е преголем. Од друга страна брзината со која пропаѓаат економски државите, предупредува дека неможе повеќе да се чека и треба нешто да се превземе на тоа поле, да се дојде до некое компромисно или хибридно решение. Како што ЕУ почна со Заедница за јаглен и челик, балканските држави можат да се договорат да етаблираат некои закони кои би ги заштитиле националните имоти од надворешни непријатели и ерозија: закон за контрола на ефикасноста на власта, закон за контрола на ефикасноста на менаџерите, закон за образование, закон за контрола на ефикасноста на функционирањето на семејствата...

Тие закони, на никој не би требало да наштетат, а на секоја земја би го олесниле развојот и опстанокот. По пристапувањето на можната Балканска унија кон ЕУ, тие закони би се задржале давајќи им на државите кои ги прифатиле предност во однос на другите членки на ЕУ или повластена положба, поголема ефикасност на државниот апарат, побрз развој на животниот стандард и поголема брзина и леснотија кон општ развој. Од останатите работи потребни за формирање на оваа основа е и укинување на царинските бариери меѓу земјите членки на Унијата. Одејќи по овој пат или метод, чекор по чекор, нема да биде тешко да се постигне договор.

Идејата потекнува од Вашингтон, која наиде на одобрување во Европа, а Европската унија, е подготвена да ја реализира, секако со цврст и силен ангажман на САД. Босна и Херцеговина, Хрватска, Србија, Црна Гора, Македонија, Косово и Албанија би се обединеле во Унија како единствен начин да се стабилизира овој дел од Европа. Со формирањето на Балканска унија конечно БиХ ќе стане функционална држава, ќе се намалат политичките тензии и ќе се спречи секоја можност за отцепување на РС, Србија би ги решила внатрешните работи и односите со Косово, Црна Гора би го решила српското прашање кое сеуште е отворено, во Македонија ќе се подобри квалитетот на животот, Албанија ќе отвори големи економски можности, Косово во балкански рамки конечно ќе се стабилизира. Тоа би било економска унија по примерот на Бенелукс.

Балканската унија ќе подразбира апсолутна соработка на државите членки во областа на економијата со поврзување на компании, соработка во областа на безбедноста, борбата против криминалот, изградба на патни коридори, патување со лична карта, а и има

иницијатива да се воспостави и единствен царински систем.

Совет на министри би бил на чело на Балканската унија, а претседателот би се менувал секои шест месеци од друга држава членка. Советот на министри на Балканската унија би ги имал истите задачи кои ги има Советот на министри за надворешни работи на државите членки на Европската унија.

На прв поглед прашањето изгледа глупаво, бидејќи јасно е што нуди ЕУ, а што сами би можеле да си понудиме. Но, сепак не е се така како што изгледа на прв поглед. Знаеме дека Европскиот административен апарат е премногу скап и сè повеќе се влошува со пристапот на оние земји чијшто апарат е уште полош, станува помалку ефикасен, а и сè поскап и покорумпиран од досегашниот. ЕУ нуди правно-политичка и економска основа која е веќе истрошена дури и кај најразвиените земји, што полека, но сигурно води до криза и тоа не само економска туку и општоцивилизациска. Европската унија е унија чиј правен систем е прилично хетероген и неефикасен, па се поставува прашањето: за што би послужила ваквата нова Балканска унија или федерација?

Создавањето на Балканска унија или некаква федерација би воспоставило:

- доволно голем и функционален внатрешен пазар
- би ја зголемило ефикасноста и економичноста на движењето на капиталот.

Задоволувајќи ги овие горенаведени услови би се овозможило и профитабилен излез на слободниот светски или тн. Глобален пазар, што е клучен услов за опстанок и напредок.

Главниот заклучок е дека сите балкански земји би морале меѓусебно во потполност да ги отворат своите граници за соработка, а како пример го наведуваат неодамнешниот состанок на претседателите на Србија и Хрватска Тадиќ и Јосиповиќ и нивната иницијатива да се основа регионална фудбалска лига. Тоа се оценува како почетни чекори кон патот до конечно основање на Балканска унија. Истовремено, се појави идејата БиХ, Хрватска и Србија заедно да се кандидираат за организација на Европското првенство во фудбал во 2020 година. А од следната сезона почнува и ракометната лига во која ќе учествуваат 16 екипи од 6 поранешни југословенски републики. Освен спортот, постои и спогодба за соработка и за извоз меѓу Хрватска и Србија.

Успешното функционирање на Балканската унија, се оценува дека би било најдобра препорака за прием на сите нејзини членки во ЕУ, за пет до шест години, но засега на операцијата Балканска унија нема реакции од државите на која таа се однесува, иако некои меѓународни извори зборуваат дека тоа не е точно.

Користена литература:

- Политичка мисла - Списание за политичко-општествени теми, година 3, Институт за демократија, солидарност и цивилно општество, Скопје, 2005
- Radmila Nakarada, EU I kraj trečeg puta, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 2007
- Jugoslav Jovičič, Političko - ekonomske pretpostavke uključivanja zemalja Jugoistočne Evrope u procese globalizacije s naglaskom na integraciju u Evropske Unije, Banja Luka, 2007
- Ванчо Узунов, Креирање конкурентни перформанси на националната економија - случајот на Република Македонија, Правен факултет, Скопје, 2001.

Деница Богданска
e-mail: d_stef@abv.bg

ДИНАМИКА В ОБВЪРЗАНОСТТА НА РАБОТНАТА ЗАПЛАТА С ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТТА НА ТРУДА В МЕБЕЛНАТА ИНДУСТРИЯ

Трудът на работещите може да се оценява и поощрява по различни начини. Оценката на работата е дейност, която има за цел да установи и поддържа трудовите възнаграждения на заетите лица, като определя относителната стойност на всяка трудова дейност, а задълженията на работодателите са свързани с осигуряването на адекватно възнаграждение на труда на база нормативно регламентирани или пазарни форми и източници.

Паричното възнаграждение, получено за положен труд в определен период от време и посочено в съответен договор, подписан от работника, работодателя и синдикалната организация, в съответствие с националното законодателство, представлява работната заплата. Работната заплата бива два вида – номинална и реална. Номиналната заплата представлява паричния израз на положения от работника труд. Тя се изплаща в официално приетата валута за страната и всеки сам управлява своята заплата. Реалната заплата е индексът, който характеризира промяната в покупателната способност на номиналната заплата. Когато говорим за работна заплата ние имаме в предвид номиналната работна заплата, т. е. трудовото възнаграждение, което работникът или служителят получава за положения според своята квалификация труд [1[.

Таблица 1

година	Среден общ доход на едно лице (лв)	Съставна част на РЗ от общия доход (лв)	РЗ като % от общия доход (%)
1	2	3	4
2004	2466	924	40,2
2005	2579	1053	43,6
2006	2851	1222	46,0
2007	3347	1482	47,7
2008	3748	1816	51,9

* Данните са от Статистически справочници на НСИ и от собствени изчисления

Работната заплата е един от основните източници на доходи на домакинствата в нашата страна, която през годините непрекъснато се променя. Според данните на Националния статистически институт от 2009 година работната заплата е съществена част от средния общ доход на българина. Делът на работната заплата в общия доход на населението

в България непрекъсната нараства, като между 2004 и 2008 година той се е увеличил с 11,7%, т. е. ролята на работната заплата в цялостното равнище на приходите на населението непрекъснато се увеличава [2].

Работната заплата е универсално икономическо средство, чрез което се определя цената на работната сила и е в тясна връзка и зависимост от темповете на нарастване или намаляване на производителността на труда, респективно на брутния вътрешен продукт.
В Таблица 2 се проследява движението на продукцията по текущи цени на икономически сектор „Преработваща промишленост" и на предприятията от подсектор „Мебелна промишленост" от 2004 до 2009 г. и спрямо предходната година.

Таблица 2

Година	Брутен вътрешен продукт по текущи цени (млн.лв)	Заети лица в сектор Преработ-ваща про-мишленост (хил.бр.)	Продукция по текущи цени на ик. сектор в Прераб. пром. (хил.лв)	Движение на продукц. в сектор Прераб. пром. спря-мо предх. година (%)	Продукция на пред-приятията от под-сектор МП (хил. лв)	Движение на продукц. на подсек-тор МП спрямо предх. година (%)
1	2	3	4	5	6	7
2004	38823	671,7	24350398	-	-	-
2005	42797	686,4	29206941	19,9	568658	-
2006	49361	709,3	36326355	24,3	655735	15,3
2007	56520	728,9	42974462	18,3	853117	30,1
2008	66728	737,4	49227432	14,5	919058	7,7
2009	68537	-	12615 млн. лв (доб. + прер. пром)	-	579007	-37

* Данните са от Статистически справочници на НСИ и от собствени изчисления

Според различните статистически данни след 2000 г. икономиката на страната ни се развива динамично до 2009 г.. Най-голям ръст в продукцията на мебелните предприятия се забелязва през 2007 г., когато тя се е увеличила с 30% спрямо 2006 г. По данни на Евростат България е страната в Европейския съюз с най-тежко пострадалата от кризата мебелна промишленост. С около 40% е свито производството в подсектора.

Още през 2009 г. в някои производства започва да се усеща началния полъх на задаващата се финансова, а след това прераснала и в икономическа криза. Редица фирми в преработващата промишленост (където се числи и производството на мебели като подсектор), започнаха да чувстват затруднения от различно естество – недостиг на средства за закупуване на материали, все по-трудно реализиране на готовата продукция, забавяне на различни плащания и др. Това наложи много от фирмите да се обърнат към банките, което още повече затрудни тяхното положение.

Чувствителен е спадът в производството на мебели през 2009 г. През тази година повечето мебелни фирми са намалили производството си между 10 и 50%, като голяма част са съкратили и персонала си. За една година той е намалял между 40 и 90% в различните фирми.

Нарастването на БВП и на производителността на труда създават условия и предпостави за нарастване на работните заплати. БВП регламентира и предопределя от една страна стойността на издръжката на работната сила, а от друга – темповете на изменение на производителността на труда на едно лице. Всяко нарастване на БВП предполага адекватно увеличение на паричната маса в сферата на обръщението [3].

До 2008 г. увеличението на Брутния вътрешен продукт за всяка една година е доста чувствително, докато през 2009 г. то е сравнително незначително – само с 1809 млн. лева. БВП на глава от населението у нас е много по-нисък, в сравнение с този в ЕС, защото производителността на труда у нас е много по-ниска, като в мебелната промишленост тя е 9 пъти по-ниска от средната производителност за ЕС [4].

В резултат на настъпилата световна финансова и икономическа криза в производството на мебели през последните две години се наблюдава спад, но се забелязват тенденции към увеличение на работната заплата за сметка на намаляване броя на заетите лица в отрасъла.

Таблица 3

година	Брутен вътрешен продукт (хил. лв)	Заети лица (средно-год.брой в страната) (хил.)	Средна год. раб. заплата за стра-ната (лв)	Средна месечна работна заплата за стра-ната (лв)	Наети лица в МП (средно годишен брой)	Средна годишна работна заплата в МП (лв)	Средна месечна работна заплата в МП (лв)	Движе-ние на РЗ в МП спрямо предх. год. (%)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2004	38822636	3403,4	3509	292	21687	2266	189	7,3
2005	42797407	3495,3	3885	324	23458	2551	213	12,6
2006	49260950	3612,0	4324	360	25298	2736	228	7,0
2007	56519813	3714,0	5167	430	27610	3191	266	16,7
2008	66728103	2466,9	6538	545	27412	3778	315	18,4
2009	68537000	2295,2	7094	591	22080	4002	334	6,0

* Данните са от Статистически справочници на НСИ и от собствени изчисления

Макар и спадът на производството в мебелната индустрия през 2009 г. чувствително да се е увеличил, работната заплата за този период се е увеличила с около 6%. Това е така, защото чувствително е намалял броя на заетите в мебелното производство през тази година хора – над 5000 души. Безработицата засегна сериозно този подсектор от икономическия сектор „Преработваща промишленост". Тя е доста по-висока от коефициента за безработица за цялата страна, който през 2009 г. е 6,8%. За първи път от 2000 г. насам този коефициент нараства [5].

Увеличава се и средната годишна заплата за страната – от 3509 лв. през 2004 г. на 6538 лв. през 2008 г., макар средната работна заплата в страната ни да е в пъти по-ниска от повечето страни на Европейския съюз.

Едно от най-важните задължения на работодателите спрямо персонала на техните

фирми е осигуряването на адекватно възнаграждение на труда. Това е управленски процес, пряко свързан с предначертаните цели на фирмата в рамките на бюджетните им средства и прилаганите системи на заплащане на труда, като системите на заплащане на труда трябва периодично да се анализират и усъвършенстват, ако е необходимо.

Работната заплата е в пряка връзка и с печалбата на фирмата, от направленията и пропорциите на разпределение на тази печалба. При по-добри финансови резултати фирмата има възможност да изплаща по-високи заплати, премии и бонуси и по тази начин да привлича по-квалифицирани кадри, което от своя страна е гаранция за по-висока степен на конкурентноспособност на фирмата.

Провежданата в страната ни правилна социално-икономическа политика играе изключително важна роля в процеса на определяне и договаряне на работните заплати, в мотивацията и заинтересоваността на работната сила.

Използвана литература

- Георгиев Г., Икономика на труда, Милениум, София, 2007.
- Статистически справочник на НСИ, София, 2008; 2009.
- Георгиев Г., Регулирането на работната заплата – фактор за ефективна социално-икономическа политика, сп. „Икономика и управление", Година III, Брой 4/2007 г.
- Иванова Д. и др., Конкурентноспособност на мебелната промишленост, АВАНГАРД ПРИМА, София, 2008.
- Други официални документи на НСИ, София.
- Доклад РМ 2011

Д-р Јован Дамјановски
Меѓународен Славјански институт
Факултет за економика и организација на претприемништвото
Свети Николе – Битола
e-mail: jovancedamjanovski@yahoo.com

ЕКОНОМСКАТА ДИПЛОМАТИЈА ВО НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Во рамките на континуираниот процес на дефинирање на наставната цел, иновациите во наставно - образовниот процес се редовна практика за остварување на замислата да реализираме модерна, специјалистичка и предизвикувачка програмска содржина. Во наставата на Факултетот за економика на претприемништвото , согласно со нашите настојувања за пополнување на просторот за тековните академски наставни програми, ја вклучуваме економската дипломатија како нова дисциплина, што во основа претставува меѓународен процес на донесување одлуки на економски план, што е дел од општиот процес на глобализацијата.

Што се однесува до терминот претприемништво, тоа всушност го одразува менаџментот на организацијата, уште поточно наставен процес во кој ќе бидат оспособени менаџери кои како завршени студенти ќе заземаат работни места на овластени стручни лица кои ќе водат претпријатија или државни органи и невладин сектор. Според Законот за трговски друштва кај нас најчесто се употребува терминот претпријатие (работна организација, претприемништво, претприемач). Менаџментот со човечки ресурси претставува важна деловна и управувачка функција која со разновидни активности насочени кон сите персонални аспекти е дел од системот на управување во организациите и е значајна составка од процесот на претприемништвото што претставува процес на откривање можности и преземање ризик во согласност со расположивите ресурси. Значи, со постојната наставна содржина дополнета и со новата дисциплина економска дипломатија ќе биде оспособен високооспособен кадар да водат фирми , државни институции и невладиниот сектор што претставува материјализација на претприемништвото како потенцијал со идеи за унапредување и креација на нова поставеност во натамошниот развој.

Концептите големи држави во светот се застарени. Иднината е во општиот процес на интеграција на локално и светско ниво. Овие промени создаваат нешто ново, нешто што досега не постоело, глобално космополитско општество. Оваа генерација студенти на нашиот Факултет за економика и организација на претприемништво ќе ја изучува економската дипломатија како теорија и практика на новото космополитско општество чии контури веќе можат да се назираат. Тоа го разместува постоечкиот начин на живот без оглед каде се наоѓаме. Може и да се разбере дека ова е глобален поредок кој доаѓа како составен дел од општиот прпцес на глобализација. Во досегашната практика во светот постојат теоретичари кои глобализацијата ја претставуваат на анархистички начин, случаен начин што се спроведува преку низа на влијанија, а е обележено со многу поделби.

Многумина од нас ги чувствуваат силите над кои немаме моќ. Немоќта што ја

чувствуваме не е знак на лични падови, туку ја рефлектира неспособноста на оганизираните субјекти и институциите. Заедно со оспособувањето се бара и реконструкција и создавање нови организирани сили. Ние и натаму ќе продолжиме да зборуваме за нацијата, за семејството, за работата, традицијата, природата, како да е исто како во минатото. Надворешниот оклоп останува, а внатрешноста се менува. Ние живееме во свет на брзи трансформации кои допираат до 1960 година, со развојот на системските комуникации кои успеаја да го пробијат непробојниот ѕид на социјалистичките земји откога и започна и нивното разградување. Во Република Македонија и натаму се одвиваат трансформациски процеси од социјалистички во плурален модел на државно уредување. И во таа смисла глобализацијата не е случајна. Трансформациските промени треба да се разберат како промена на животните околности.

Економската дипломатија се занимава со меѓународните економски проблеми. Глобализацијата е извлекување на моќ или влијанија на локалните заедници и нации и презентирање на светско ниво. Во таа смисла системот на економската дипломатија се занимава со економски односи меѓу државите, но ја остава националната економска автономија главно недопрена. Но, во таа смисла, треба да се каже дека глобализацијата создава и свет на победници и губитници. Малкумина одат на брзата лента на просперитетот, а повеќето се осудени на беда и очај.

Напредокот на глобализацијата поставува и тешки барања за владите во економската дипломатија. Но, процесот станува сé поважен. Подлабоката интеграција на светската економија значи дека сите држави треба да се ориентираат и да се вклучат во економските текови со преговори за заеднички настап на светските пазари преку соодветни асоцијации и организации. Во таа насока меѓународните институции и режими ја претставуваат соработката меѓу земјите, за прекугранични односи и активности кои треба да овозможат сето тоа да функционира со прифатени норми за однесување кои треба да се почитуваат. Оттаму, економската дипломатија може да се дефинира преку најразлични инструменти, како што се неформалните преговори на доброволна соработка и примена на обврзувачки правила. Значи, основна какактеристика на економската дипломатија е зголемена интеграција што создава и можности за успешен настап на глобални пазари.

Но, во смисла на објаснување, треба да се набројат постојните теоретски аспекти. За таква цел информации можат да се извлечат од веќе постоечката литература за меѓународна економска соработка и меѓународната политичка економија кои ги зема во предвид системните, општествените и државно насочените фактори кои влијаат и врз националните политики. Тоа пред сé се однесува на структурата на интересите кои овозможуваат различни нивои на анализа на економските односи меѓу државите.

Економската дипломатија треба да овоможи да се намалат тензиите од различните политики и да започне меѓусебна помош наместо конфронтирање. Во таа смисла тоа се однесува на односот меѓу политиката и економијата, односот меѓу меѓународниот фактор и домашните притисоци и меѓу владите и останатите учесници како што се приватните бизниси и граѓанското општество. Во огромната литература за меѓународните односи постои сфаќање дека скриените идеолошки ставови влијаат врз преговорите. Меѓународните преговори можат да се поделат во 5 различни етапи и тоа: Поставување агенда, добивање мандат, преговори за договор, прифаќање договор и имплементација.

Плуралистичкото ниво на економската дипломатија обезбедува форум каде националните влади настојуваат да формираат внатрешни и надворешни економски цели. Најчесто тоа се обавува преку процес на доброволна соработка што претставува основа за мултилатерална економска дипломатија. Оттаму, мултилетаралната економска дипломатија

овозможува учество на сите земји и можност за создавање на правила.

Инвестициите претставуваат одличен пример за илустрација на различните нивои на економската дипломатија и интеракција. Земјите во развој, меѓу кои спаѓа и Реепублика Македонија, треба на позитивен начин да гледаат на глобализацијата зашто претставува активен дел од меѓусебно зависниот свет. Економската дипломатија е процес преку кој земјите стапуваат во контакт со надворешниот свет со цел да ја максимизираат националната добивка вклучувајќи ја трговијата, инвестициите и другите форми на економско корисни размени, каде секој ќе може да ја користи и компаративната можност.

Значи, повеќеслојната економска дипломатија е концепт на интеракција помеѓу внатрешните и меѓународните нивои. Во рамките на внатрешното одлучување постои хиерархија на актери - владини и невладини, наднационални и субнационални кои делуваат меѓусебно. Во меѓународниот контекст преговорите се одвиваат на различни нивои или на рзалични форуми. Преговарачите можат да се одлучат за билатерални, регионални, плуралистички или мултилатерални нивои и институции. Билатералните односи се дел од економската дипломатија без оглед дали станува збор за неформални договори помеѓу земјите на разни области и тоа е наједноставната техника што допринесува за градење посложени договори на регионално или глобално ниво. Регионалната димензија на економската дипломатија има зголемена важност во современи услови. Регионалните економски договори, иако често пати политички мотивирани, нудат побрз начин за отворање на пазарите.

Во рамките на содржините преку кои ќе се совладува економската дипломатија и со оглед на економските услови во Република Македонија и доминантноста на земјоделството како стопанска дејност, ќе се обидеме да разработиме дел од прашањата за отворање на можностите во рамките на глобалните процеси во светот. Во таа смисла треба да се нагласи дека објективните вредности и големите потенцијали на руралниот простор во Република Македонија не се ниту приближно валоризирани, како што е случај со земјите на Европската Унија, а имаме агенда за влегување во евроатлантските асоцијации и интеграции. Во овие дваесеттина години од осамостојувањето, во трансферот од социјалистички во плурален модел на државно уредување, методите за обнова и развојот на селото само се иницирани, наместо очекуваните резултати од длабоки и суштински промени.

Стручните лица и научниците од целиот свет, од различни аспекти ги истражуваат последиците од досегашниот тип на земјоделско производство и општествениот и социјалниот развој на руралните подрачја. Во литературата, за глобализацијата може да се сретнат размислувања на некои аналитичари кои зборуваат дека наместо глобално село може да се каже и за глобално, ама осиромашено село.

Во рамките на економската дипломатија, во услови на глобализација на светот, треба сериозно да се сфати важноста на триаголникот од меѓузависноста на природата, земјоделството и општетствените движења и активностите за подготвување кадри за имплементација на науката во практиката. Што се однесува до наставната програма на нашиот факултет за Економика и организација на претприемништвото, од минатата година воведовме нов наставен предмет Менаџмент со агробизнисите. Во рамките на овој предмет, изучувајќи ги различните искуства и перспективите на оваа дејност во Европа и во нашата земја, треба да ги разјасниме основните поставки за подинамичен и соодветен развој на руралниот простор, а со тоа и современо еколошко производство на храна. Во таа насока се проучува и се детерминираат состојбите на уредувањето на земјоделското земјиште и комасацијата што претставуваат и начини и средство на патот кон одржливиот развој на руралните средини.

Во Република Македонија денес можеби комасацијата, арондацијата и другите мерки за уредувањето на земјоделското земјиште не се тема на денот, но дека ќе бидат тема на иднината е сосема сигурно. Тоа се подразбира и од Минхенската декларација од 2002 година и искуството на најразвиените европски земји во кои оваа област се изучува на посебни катедри на различни факултети. Оттаму, оспособувањето на висок научен административен кадар за планирање и извршување на вакви мерки во Република Македонија е издржлива идеја. Со тоа ќе треба да се продонесе за иницирање и практично реализирање на проектирани модели за комасација и други мерки на уредување на земјиштето, со исцрпни анализи за трошоците и добивката од разни мерки и активности и не само од технички и финансиски аспект, туку како комплексна активност според стопанските и социо-културни рамки во плановите за развој на руралниот сектор.

Во остварување на трансформациските процеси се користат европските искуства во развојот на руралните подрачја и обнова на селото. Тоа е и една од суштинските проблематики на нашите настојувања за влез во Европската Унија. Во таа смисла се користи Стратегијата за рурална Европа (Strategy for rural Europe) од Европскиот совет за селото и мали градови кој во основа се однесува на мерки за обезбедување благосостојба во интерес на сите Европјани, потоа обезбедување на рамнотежата меѓу човекот и природата, зајакнување на економската состојба на руралната економија.

Веќе подолго време во нашава земја се одвива процесот на наше зачленување во Европската Унија откаде сме предупредени за големите разлики меѓу постоечките стандарди во развојот, уредувањетио и заштитата на руралниот сектор. Специфичноста во процесот на земјоделското производство е што производствениот период не се поклопува со работниот период. Со тоа се укажува на фактот дека во производствената функција на земјоделството, покрај трудот и економските фактори, учествуваат и природните фактори. Во таа смисла и економскиот протекционизам за земјоделството преку субвенции, премии, регреси и други видови на помагање го прифаќаме како начин за обезбедување нормален производствен процес.

Земјите кандидарти за влез во Европската Унија треба да исполнат пристапни критериуни во смисла на востоставување на пазарната економија, прилагодување и спроведување на европското законодавство. Со ИПАРД програмата од 2007 до 2013 година се обезбедува финансиска помош за одржливо земјоделство и рурален развој за што треба да се направат прилагодувања во наши услови. Затоа и Владата на Република Македонија преку Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој минатата година го објави и јавниот повик за доставување барања за користење на средства од ИПАРД програмата. Повикот се однесуваше на програмата за инвестиции на земјоделските организации, за преработка и маркетинг на земјоделските и рибните производи и диверзификација и развој на руралните економски активности.

Во рамките на економската дипломатија некои од земјите во развој во кои спаѓа и Република Македонија треба своите врски со надворешниот свет да ги усовршат со активно барање на меѓународни економски можности на полето на трговијата, инвестициите, технолошко мотивирани деловни партнерства, туризмот. Во таа смисла треба позитивно да се гледа на глобализацијата што претставува активен дел од еден меѓусобно зависен свет. Процесот на глобализацијата за нас нема да има голема вредност ако не настојуваме да остваримe правилен микс на структурата, политиката и методологијата за да ја искористиме проактивната предност на надворешната средина.

ЛИТЕРАТУРА

- Нова економска дипломатија (донесување одлуки и преговарање во меѓународните економски односи) приредено од Николас Бејн и Стивен Вулкок, Нампрес, 2009
- J. Јакимовски,В.Јакимовска, Развој и уредување на руралниот простор во Македонија, Меѓународен симпозиум Rural areas in the modern development conditions, Охрид 2006
- J.Дамјановски, Минхенска декларација од 2002 година и уредување на земјоделското земјиште и комасацијата во Република Македонија, Меѓународен симпозиум Rural areas in the modern development conditions, Охрид 2006
- Вовед во економска дипломатија, веб страница: Diplofoundation (http:www.diplomaci.edu) и Порталот за економска дипломатија (http:textus.diplomaci.edu I Ekonomic Diplomacy/oview.asp)

Мапа 1 Европски гасоводи (Извор: www.energy.eu)

д-р Миронова Снежана

ЕНЕРГЕТИКАТА И СЛАВЈАНСКИТЕ ЗЕМЈИ

Енергетската безбедност, стопанскиот развој и ефикасноста во заштита на животната средина долго време се основни и заемно поврзани цели заради кои денес ниедна национална економија не може да потврди дека е „енергетски безбедна". Тоа што може да се заклучи е бипо-ларноста-едни имаат начин да ја обезбедат енергијата, но со висока и тешко одржлива политичка цена, а други имаат огромни залихи на енергетски ресурси преку кои сакаат да го диктираат идниот глобален развој.

Со цел обезбедување на енергија за нафтените компании и компаниите за гас, гасоводната и нафтената инфраструктура, производи-телите, дистрибутерите и др. во енергетскиот бизнис, се отвараат нови можности, но и нови и големи ризици. Но, и после триесет години од првата енергетска криза не е решена најважната равенка на глобалниот свет-обезбедување на доволна количина на енергија на економски, енергетски и еколошки прифатлив начин!

Енергетскиот недостаток на електрична енергија делумно ќе може да се реши со изградба на нуклеарни централи, а делумно со енергија од нови извори. Течниот нафтен гас, биодизелите и биогоривата се опции за кои е потребно многу вложување, но тие ќе можат само делумно да ја задоволат енергетската побарувачка, а резултати ќе може да се очекуваат во деценииите кои доаѓаат. Зависноста од надворешни енергетски извори ја истакнува целта да се диференцираат не само снабдувачите туку и трасата и изворите на природниот гас. Дел од оваа политика е користење на повеќе траси за снабдување со рускиот гас, односно гасоводите Севе-рен тек и Јужен тек, како и барање на нови ресурси од регионот на Кавказ и Блискиот исток, како што е Набуко-цевоводот (Мапа 1). Во двата случаи, овие проекти зависат и во исто време влијаат на регионот кој е во средина-југоисточна Европа. Ако се изгради целокупната планирана енергетска инфраструктура, тоа ќе донесе не само енергија туку и поголема стабилност на овој дел од Европа.

Регионот на славјанските држави и нивната географска локација им даваат предност на поврзување со неколку региони богати со енергија (Русија, кавкаските земји, Блискиот исток).

Во исто време славјанските земји имаат важна улога не само како транспортери, туки и како снабдувачи со енергија на пазарот за електрична енергија.

Според податоците на EFT Group во август 2009 година само три земји од југоисточна Европа (Босна и Херцеговина, Бугарија и Романија) биле извозници на електрична енергија, додека останатите славјански земји имаат недостаток на електрична енергија и се јавуваат како увозници на електрична енергија.

Моментално славјанските земји имаат недостиг на електрична енергија, но големиот нов проект, како што е нуклеарната електрана Белене (Бугарија) може среднорочно да ја подобри положбата со енергија.

Европската перспектива на регионот е добра основа за развој на енергетските односи во однос на политиката на Европската унија. Прв чекор за создавање добар енергетски однос е потпишувањето на заеднички енергетски документ (ECSEE) на седум земји од југоисточна

Европа со Европската унија. Цел на овој договор е создавање на единствена регулаторна рамка за трговија со енергија низ југоисточна Европа и Европската унија по исти услови. Договорот е потпишан од страна на министрите за енергетика и трговија од: Република Македонија, Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Хрватска, Албанија и UNMIK (како претставник на Косово). Во колку овие земји не би биле политички стабилни и инвестициски задоволени, компаративната предност на добрата геостратешка положба која ја имаат, ќе се претвори во спротивност, ќе стане тесно грло на развој не само за нив, колку за целиот регион. Само до 2012 година на овој регион му е потребно 440 MW нови електро енергетски капацитети. Натамошните вложувања до 2020 година се проценуваат дури на триесет милијарди евра.

Табела 1.

Планирани производни инфраструктурни енергетски капацитети до 2012 година во регионот на Југоисточна Европа во MW.

земја	Термо	Хидро	Нуклеарни	Вкупно
Македонија	10	694	0	704
Босна и Хецеговина	677	913	0	1590
Бугарија	2100	-129	-109	1862
Хрватска	807	146	0	953
Црна Гора	210	150	0	360
Србија	602	152	0	754

Славјанските земји се зависни од увоз за енергенси, посебно гас. Дел од рускиот гас се увезува во Словачка, Бугарија, Полска, Србија, Македонија и Хрватска. Бугарија и Полска го користат гасот во најголем дел во петрохемиската индустрија. Ако го нема, овие фабрики ќе мора да бидат затворени, а петрохемиските производи да бидат увезени. Основни карактеристики на гасното стопанство во регионот посебно се огледува во недостатокот на складишта, непостоечка или не развиена гасоводна мрежа, ниска употреба на гасот, но висока зависност од еден добавувач (Русија). Овие земји се определиле за реформа на гасното стопанство, но промените одат споро. Со гасната криза во јануари 2009 година снабдувањето на славјанските земји озбилно било загрозено. Тоа ги натерало за изнаоѓање на други алтернативни решенија и подобрување на сопственото учество и задоволување на сопствената побарувачка, а намалување на увозот. Воведувањето на нови алтернативи за прозиводство на енергија е во согласност со европските барања 20-20-20[1] на ЕУ како клучна точка на европската енергетска политика.

Со процесот на глобализацијата на светската економија и трговија се наметнаа промени и во енергетиката, децентрализација во развојот на националниот енергетски сектор, дерегулација на работата и либера-лизација на работењето на пооделни сегменти на енергетското стопанство посебно на секторот електроенергетика и природен гас, со цел зголемување на сигурноста во снабдување на потрошувачите и профитабилно работење на

1 До 2020. ЕУ мора да ја намали емисијата на јаглен за 20%, да ја подобри енергетската ефикасност за 20% и да обезбеди 20% од енергетската побарувачака да произлегува од обновливи ресурси.

енергетските субјекти.

Користена литература:

- Đajić, Energetski izvori i postrojenja
- Đajić, Energija za održivi svet,
- World Energy Council, www.worldenergy.org,
- International Energy Agency, www.iea.org,
- British Petroleum, www.bp.com
- www.susplan.eu

Д-р Стевчо Димески
e-mail: stevce.dimevski@slavinst.edu.mk

СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА И НЕЈЗИНИТЕ ИМПЛИКАЦИИ ВРЗ БАНКАРСКАТА ИНДУСТРИЈА СО ОСВРТ ВРЗ БАНКИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Банките се составен дел од пазарниот механизам и доколку не се доволно заштитени во конкурентската борба од небанкарски институции, банките, сепак, ќе најдат начин (пазарно прилагодување) како успешно да се носат со промените. Кумулацијата на пазарното прилагодување веќе го видовме. Банкарската криза придвижи финансиска лавина во една земја, а импулсите промптно се пренесоа на останатите економии во целиот свет. Мултипликацијата го направи своето. Светот од банкарска криза во една земја влезе во економска рецесија и криза каква што не памети осум децении. Кинескиот претставник на претходниот форум во Давос конкретно и концизно укажа „Азијатите штедат денес за да имаат утре да трошат, додека Американците денес го трошат тоа од утре". Евидентно, секогаш кога ќе се појави поголем дисбаланс помеѓу финансискиот и реалниот сектор, се пробудува фетишкиот карактер на парите, финансиските иновации (дерегулација на пазарите, финансиска либерализација, секјуритизација на активата и др.) како стент времено ќе го намалат дисбалансот, но ненавремената дополнителна интервенција за ладење на системот (прегреена економија) бара потреба од бај-пас. Ненавремен бај-пас предизвикува пад на системот во кома, во овој случај рецесија. Отворените и глобализирани економии не може да останат имуни на овие случувања. Поправило, оние сектори коишто даваат најголем придонес во БДП се и најмногу погодени.

Сега, повторно банките се тие коишто треба да продуцираат зголемена побарувачка, да инјектираат дополнителна ликвидност на системите и со самото тоа да дадат позитивен сигнал за „заздравувањето".

Дијагнозата на состојбата на македонското општество, во поглед на банкарскиот систем, упатува на сознанието дека тој е видно трансформиран од квантитативен и квалитативен аспект. Традиционалното банкарство му овозможи успешно да го избегне првиот ударен бран на светската економска и банкарска криза, но, на ефектите од светската рецесија никој нема имунитет. Поконкретно, ако го анализираме влијанието на банкарската индустрија и рецесијата, како и бумеранг ефектот би констатирале дека функционирањето на банките согласно условите на развиениот финансиски пазар, ниското учество на традиционалните банкарски работи во тековното работење и се поголемото учество и практикување на финансиски иновации се и една од главните причини за рецесијата. Едноставно, американската криза предизвикана од секундарниот пазар на секјуритизирани хипотекарни хартии, предизвика проблем со ликвидноста, па истото се преточи во банкарска криза, којашто се прелеа во рецесија низ целиот свет.

Позиционирање на банкарската индустрија во Р. Македонија

Банкарската индустрија има доминантна улога во рамки на финансискиот сектор во Р. Македонија, а во рамки на банкарскиот сектор доминантна улога имаат банките. Но, и покрај претходното согледување за улогата и значењето на банкарската индустрија сепак, степенот на финансиска интермедијација во Р.Македонија и покрај евидентниот раст (во последните години пред кризата депозитите растеа двојно повисоко од БДП) сеуште е на релативно ниско ниво компаративно со останати земји (видно од Табела во прилог).

Табела. 1

Земја	Актива / БДП	Депозити/БДП	Кредити/БДП
Романија	61,7%	29,4%	37,1%
Полска	72,7%	42,5%	43,7%
Литванија	82,2%	34,8%	64,6%
Словачка	101,0%	62,2%	47,4%
Унгарија	117,8%	52,1%	72,2%
Бугарија	107,9%	63,1%	74,3%
Чешка	104,4%	67,3%	52,2%
Словенија	132,0%	56,9%	93,0%
Естонија	139,0%	59,8%	104,9%
Летонија	139,5%	57,7%	99,3%
Кипар	697,1%	330,5%	321,2%
Малта	734,2%	266,3%	433,5%
Еврозона	331,9%	117,3%	137,9%
Европска унија	337,4%	134,2%	154,1%
Р. Македонија	62,9%	45,4%	42,1%

Извор НБРМ годишни извештаи [1]

Имено, овој показател го рефлектира односот помеѓу вкупната актива на банките, кредитите и вкупните депозити во однос на БДП: Така, степенот на финансиска интермедијација во Р. Македонија со состојба 31,12,2009 година изнесува 62,9% (49,4%-2005 г.), 42,1% (24,2%-2005 г.), 45,4% (34,5%-2005 г.), соодвтено. Показателите укажуваат дека банкарскиот систем во Р.Македонија има значително понизок степен на финансиско посредување во споредба со просечните нивоа на финансиско посредување во Европската убија и Еврозоната. Компаративно, на ниво на ЕУ овој процент изнесува 337,4%, 154,1% и 134,2% соодвтено. Во поглед на БДП по жител Р. Македонија се наоѓа на најдолниот дел согласно показателите, а во поглед на невработеноста се наоѓа на релативно високо ниво проследено со ниско ниво на задолженост во однос на БДП и високо ниво на учество на трошоците за храна во расположивиот доход. Од друга страна се евидентира низок степен на финансиско посредување, а финансискиот сектор всушност се идентификува со банкарскиот сектор којшто, слободно може да се каже, е сопственички глобализиран. Врз основа на претходно презентираното би можеле да ја дефинираме појдовната позиција од којашто банкарскиот менаџмент треба да ја изгради својата стратегија и ги дефинира клучните правци коишто ќе одат во насока на остварување на зацртаните цели.

Светската економска криза и нејзините импликации врз банкарската индустрија во Република Македонија

Состојбите во Р..Македонија видно се разликуваат од светскиот тренд. Традиционалното банкарство, како и ниското ниво на развој на финансискиот пазар се елементи кои беа пресудни банките во Македонија да го избегнат првиот налет на светската економска криза. Вториот ударен бран ќе биде повратниот ефект од реалниот сектор, поради високиот каузалитет на финасискиот и реалниот сектор. Импликациите од кризата ќе ги согледаме од следниве аспекти:

падот на економската активност влијае единствено на профитабилноста на македонските банки, бидејќи стапката на адекватност на капиталот е 16,4 % (31,12,2009) и е двојно повисока од меѓународно пропишаната.

Графикон. 1 Стапка на адекватност на капиталот - компаративно

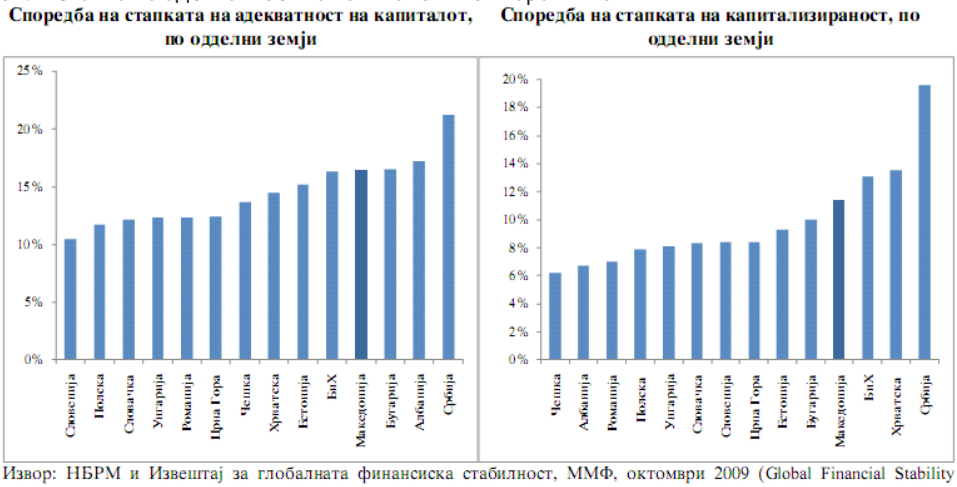

Извор: НБРМ и Извештај за глобалната финансиска стабилност, ММФ, октомври 2009 (Global Financial Stability Report- Navigating the Financial Challenges Ahead, IMF, October 2009).

Претходните показатели недвосмислено јасно говорат дека сигурните и стабилни банки како што се банките во Р. Македонија ќе бидат и значаен предуслов за излез на македонската економја од кризата;

според истражувањата на Центарот за истражување на финансиските иновации [2] во насока на перцепцијата за главните ризици во банкарската индустрија пред кризата, за време на кризата како и во пострецесискиот период значајно внимание му се посветува на кредитниот ризик.

Табела 1.

Перцепција на ризиците		
2006 г	2008 г	2010 г
1. Високот ниво на регулација; 2. Кредитниот ризик; 3. Дериватите.	4. Ликвидност 5. Кредитен ризик; 6. Кредитен опфат.	7. Политичко влијание; 8. Кредитен ризик; 9. Високо ниво на регулација.

Тоа значи дека кредитниот ризик е основен и доминантен ризик на којшто банките секојдневно се изложени, а претходното имплицира потреба од изградба на посебен систем

на менаџирање во турбулентни времиња, којшто треба да ги открие изворите на турбуленција и на хаосот, да ги открие погрешните реакции на менаџментот, да инсталира системи за рано предупредување, да креира клучни сценарија и стратегии и го одреди нивниот приоритет [3];

Учеството на лошите кредити во вкупната кредитна изложеност кај банките во Р. Македонија упатува на фактот дека во 2010 година со 10 месец изнесува 10,4%, а на крајот на 12,2008 година изнесуваше 6,7%.

Анализите на ефектите од кризата покажаа дека нејзината сложеност и сериозност се во голема мера последица на недоволната ликвидност и солвентност. Всушност, светската криза имплицираше и потреба од „up date" на базелските стандарди и инсталирање на Меѓународна регулаторна рамка за банките (Базел III). Превземените мерки се со цел: подобрување на способноста на банкарскиот сектор да ги апсорбираат шоковите независно од изворот - финансиски и економски стрес; подобрување на менаџирањето со ризикот; зголемена транспарентност. Основната цел на реформата на капиталната рамка е подобрување на квалитетот на структурата на сопствените средства на банките, преку зголемување на нивото и учеството на основните елементи на основниот капитал.

Наместо заклучок

Светската економска криза, како и глобализацијата на финансиските пазари со целата своја силина се повеќе ги заострува правилата за натпревар на финансискиот пазар. Тоа подразбира, конкуренција на банкарскиот сектор со небанкарските финансиски институции од една страна, а од друга страна борба во рамки на банкарската индустрија за поголемо пазарно учество што имплицира и поголем профит и во крајна инстанца поголем повраток на капиталот, зошто, сепак, банките се компании како и секоја друга која треба да го оплоди капиталот.

[1] Извештаи на НБРМ
[2] Поконкретно, CSFI (Center for Study of Financial Innovation) Banana Skins Survey, 2006, 2008, 2010
[3] Поопширно види кај Filip Koteler и Xon A. Kaslione, Хаотика-Менаџирање и Маркетинг во турбулентни времиња, Kaptal Media Group, Skopje, 2009 g, str 104-105

Емануела Ефремовска
Меѓународен Славјански Институт "Г.Р. Державин"- Св.Николе

УЛОГАТА НА МОНЕТАРНАТА ПОЛИТИКА ВО ГЛОБАЛНАТА ФИНАНСИСКА КРИЗА ВО СЛАВЈАНСКИТЕ ЗЕМЈИ И СТРАТЕГИЈА ЗА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

Вовед

Финансиската криза започна 2008 година со турбулентна ерупција на финансискиот пазар, која постепено еволуираше во длабока и широка финансиска и економска криза. Без сомнение, славјанските економии поминаа преку "големата криза" која се карактеризираше во исклучителни размери, во поглед на влијанието, обемот и времетраењето. Тековната финансиска криза го зголеми бројот на релевантните прашања кои се однесуваат на заштита и управување со кризата и даде поучни лекции како за учесниците на финансикиот пазар така и за креаторите на политиките. Преку анализа на причините и факторите кои придонесоа за финансиска криза, како и анализа на настаните и процесите кои ја определуваат нејзината природа и временскиот развој упатуваат на неколку заклучоци од исклучителна важност за улогата на монетарната власт за зачувување на финансиската стабилност и ефективност на постоечката институционална рамка и достапните монетарни инструменти за постигање на оваа цел.

Улогата на монетарната власт во зачување на финансиската стабилност во славјанските земји

Монетарната политика има значајна улога и придонесува спречување на финансиската криза, која доколку се појави ги минимизира нејзините влијанија врз финансискиот систем и пошироко врз економијата. Примарна цел на централните банки во славјанските земји е да се одржи ценовната стабилност истовремено со зачувување на финансиската стабилност. Ценовната стабилност е предуслов за финансиската стабилност, која пак е од суштинско значење за ефикасната монетарна трансмисија.

Руската макроекономија е под силно влијание на рускиот извоз на природни ресурси, особено нафтата. Во текот на последните години, извозот на нафта предизвика значително зголемување на тековната сметка, што придонесе до експанзивна фискална политика. Финансискиот пазар го ограничени обемот на активности на финансиската власт. Разбирајќи како монетарната политика ги зеде предвид овие предизвици е клучно при разбирање на интеракцијата помеѓу приходите на извозот на енергијата и целокупниот руски економски перформанс. Монетарната политика остана да биде насочена кон инфлацијата, при управување на флотирачката рубља со цел да се избегне нестабилност. Русија спроведува политика на раководен флуктуирачки курс уште од девалвацијата 1998 година. Девизниот курс се одржува преку политиката која Централната банка на Руската Федерација ја има поставено на дневните стапки vis-à-vis на основните валути со кои се тргува, еврото и доларот. Овие стапки не се во мирување, туку под влијание на трендовите на пазарот. Поради

долготрајниот трговски суфицит и позитивната капитална сметка, рубљата е подложна на притисоци. Во интерес на домашната конкурентност, монетарни власти интервенираат на девизниот пазар со купување девизи. Оваа практика е нагорно ограничена со инфлаторни ефекти на зголемување на понудата на пари. Во текот на финансиската криза, рубљата беше изложена на значителни надолни притисоци намалувајќи ја вредноста за 18% од вредноста vis-à-vis на тримесечен долар.

Негативната тенденција на бугарската економска активнсот силно беше под влијание на влошената глобална економија. Намалените продажби и доходи на извозно ориетнираните фирми, порастот на невработеноста негативно се одрази на бугарското производство. Приоритетите на бугарската монетарна власт е одржување на стабилност на банкарскиот систем и обезбедување на регулаторни услови, додека пак напорите на банките е неутрализирање на негативните последици од глобалната криза и слабата економска активност со странство. Нестабилноста на меѓународниот финансиски пазар, флуктуациите на цените на финансиските активи и на премиите за ризик, како и намалениот кредитен рејтинг на бројни водечки транснационални и финансиски институции и банки предизвикува прецизно структуирање на портфолиото на инвестиции и строга селекција на контрагентите со цел одржување на квалитетот на инвестициите и минимизирање на ризикот.

Негативните последици на кризата врз српскиот финансиски сектор се манифестираше преку значително зголемување на каматните стапки, ограничен пристап на корпоративниот сектор кон ефтини прекулимитни кредити, намалена достапност на девизи итн. Неможноста Националната банка на Србија да реагира кон агресивното намалување на клучната каматна стапка како во развините земји, делумно објаснува зошто кракторочните каматни стапки на банките не се намалија во Србија. Идното зголемување на каматните стапки ќе биде резултат на зголемата конкуренција помеѓу банките, придружена со притисокот на странските банки во Србија од своите матични банки да ги прошират своите активности врз основа на кредити базирани на домашни депозити.

Што се однесува до Хрватска, активностите во реалниот сектор се послаби и покрај силната реакција на монетарната политика. При режимот на монетарната политика кој се заснова на стабилен девизен курс, монетарната власт е ограничена во своите напори за едноставни корекции во монетарната рамка да ги потисне влијанијата на надворешните шокови и значајно да ја потикне активноста во реалниот сектор. Со намалување на регулаторните оптоварувања и воедно зголемувајќи ја ликвидноста на банките, хрватската монетарната власт делумно ги неутрализира негативните влијанија на надворешните шокови. Меѓутоа, важно е да се истакне дека овој ограничен успех е резултат на високото влијание на евроизацијата кај отоворената економија во која основна цел на монетарната власт е одржување на стабилноста на девизниот курс.

Финансиската и економската криза влијаше потполно на реалната страна на чешката економијата во 2009 година. БДП опадна за 4,1% во однос на мината година, како наизразен пад во чешката историја. Ова е најизразена годишна контракција во Чешката историја. За разлика од регионалните рамки, Чешка е една од најмалку погодените земји, наспроти силната извозна ориентација на домашната економија и силните врски со евро зоната, особено со Германија. Инфлацијата рапидно опадна во текот на годината во согласност со намалување на економската активност. Намалениот инфлационен таргет е подразбирив во контекст на неизвесна силна рецесија и во согласност со предвидувањата кои се краткорочни.

Прелевањето на глобалната криза во македонската економија значеше подигнување на ризиците за макроекономската и финансиската стабилност на повисоко ниво. Во македонската економија, првите ефекти од светската криза се остварија преку пад на

извозната побарувачка, влошени очекувања на економските субјекти и намалување на капиталните приливи. Активноста во реалната економија започна да се намалува, а ранливоста на екстерниот сектор (поради хронично високиот трговски дефицит и потпирањето на нестабилни извори за негово финансирање во форма на приватни трансфери) излезе на површина. Како одговор на растечките ризици, во првата половина на 2009 година беа преземени мерки во доменот на монетарната политика, а воедно значително влијание за минимизирање на ризиците за финансискиот систем имаше и однесувањето на банките. Имено, во услови на стеснување на изворите на финансирање и неповолни согледувања, банките ја намалија понудата на кредити. Првите ефекти од кризата значеше сериозни притисоци врз вредноста на домашната валута. Со оглед на високиот степен на евроизација на финансиските обврски на Р.Македонија, овие притисоци создадоа сериозни ризици за стабилноста на финансискиот систем. Во функција на одржување на стабилноста на девизниот курс, НБРМ, во првите пет месеци на годината, интервенира со обем на нето-продажба на девизи на девизниот пазар (од околу 5% од БДП). Така, почнувајќи од средината на јуни, па сè до крајот на годината, НБРМ на девизниот пазар постојано интервенираше со нето-откуп на девизни средства.

2. Стратегија за економски развој на славјанските земји

За да се оствари економскиот развој потребна е долгорочна експанзија на производните потенцијали на славјанските економии. Одржлив економски раст ќе доведе до подобар животниот стандард и зголемена вработеност. Според Ричард Хеинберг, светски истражувачи на „peak oil» ефектот, влијанието на кризата на нафтата врз светската економија, истакнува дека ре-руралиазацијата ќе биде доминантен социјален тренд на 21-от век, при што за 30 до 40 години од денес ќе се врати историскиот баланс помеѓу руралната и урбаната популација, со цел поголемо производство на храна .

УНЕП, Програма на ОН за производна средина, во својот извештај од октомври 2008 ја истакнаа потребата од формирање на „зелена» односно еколошки чиста економија за 21-от век (Global Green New Deal).

Глобалната финансиска и економска криза, што денес го потресе светот, всушност укажува на криза на индустриското општество и неговата економија, култура и идеологија, односно на потрошувачкото општество.

Според претседателот на Светска банка Роберт Зелик: глобалната економска криза придонесе за поместување на односот на моќта во светот и таа промена ќе се одрази на пазарот на акции, монетарната политика, меѓународната трговија и идната улога на земјите во развој. Најголемите земји во развој, се Кина, Бразил, Индија, и Русија додека од земјите на поранешна Југославија највисоко е рангирана Словенија.

Заклучок

Кризата исто така е учење «неспоредно», за учесници на пазарот и креаторите на политики, вклучувајќи ги централните банки. Она што е важно сега е всушност дека јавната политика и однесувањето на пазарот се прилагодува соодветно. За монетарната политика, тоа значи дека размилсувањата за финансиската стабилност треба да бидат земени предвид при формулирањето на политиката која е насочена кон зачувување на стабилноста на цените на среден и долг рок. Особено, внимателно следење и продлабочена анализа на ценовни движења на активата, монетарниот и кредитниот развој, зголемување на финансиските

нерамнотежи и појавата на системскиот ризик може да обезбеди корисни информации за спроведување на монетарната политика. Колку повеќе се јавуваат непосредни предизвици во монетарната политика на краток и среден рок, толку е потребна рамнотежа, од една страна, одговарајќи навремено и ефикасно на иницијалните ризици кон ценовната стабилност, како што економијата се опоравува и како што условите на пазарот се нормализираат и од друга страна, пропорционално забавување на шематски и нестандардизирани мерки кои беа спроведени за да се ублажат негативните ефекти од кризата врз банкарскиот систем и на одредени финансиски сегменти на пазарот.

Асс.м-р Д.Јошески
Универзитет Гоце Делчев – Штип, e-mail: dusko.josevski@ugd.edu.mk
Доц.д-р Ц.Котески
Универзитет Гоце Делчев – Штип, e-mail: cane.koteski@ugd.edu.mk
Доц.д-р Н.В.Димитров
Универзитет Гоце Делчев –Штип, e-mail: nikola.dimitrov@ugd.edu.mk
Доц.д-р З.Јаковлев
Универзитет Гоце Делчев – Штип ,e-mail: zlatko.jakovlev@ugd.edu.mk

ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ПОЛИТИЧКАТА И ЕКОНОМСКАТА ТРИЛЕМА НА НАЦИОНАЛНИТЕ ЕКОНОМИИ ВО ПРОЦЕСИТЕ НА ИНТЕГРАЦИЈА И ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Апстракт

Во овој труд се испитува економската и политичката трилема во процесот на интеграција на националните економии, како и тоа дали изборите се или не се изводливи. Европската унија е земена како пример за монетарна унија, па голем дел од анализата е насочен кон процесите кои се случувале во ЕУ од нејзиниот почеток па наваму (до денес). Во трудов, исто така, се обработува и темата за владината големина, ограничувањето на националната автономија во услови на глобализација.

Клучни зборови: Европска унија, Интеграции, Трилема

Abstract

In this paper we examine economic and political trilemma in the process of integration of national economies, and whether choices are or are not feasible. European Union is taken as an example for monetary union and much of the analysis is directed towards processes that occurred in EU from the beginning onwards. In this paper it is also worked the topic about government size, constraints on national autonomy in the globalization.

Key words: European Union, Integrations, Trilemma

Воведен дел за Европската унија и конвенционалната мудрост за големината на владата

Од шест земји-членки во 1950-тите, до дваесет и пет во 2004 г. и дваесет и седум во 2007[1] г., Европската унија ги обединува западните и источните делови, бидејќи 60 години беа разделени со студената војна. Европската унија е петта повисока форма на регионално интегрирање, т.е. **монетарна унија,** следниот чекор би бил **политичка унија,** со исцртување на заедничка надворешна граница и воведувањето на заедничка војска. Сè повеќе, интегративните процеси го потценуваат влијанието на владината политика на национално

1 Според Европските федералисти за малите или економиите од средна големина на европските земји, јавната политика е поефективна на ниво на Европска унија отколку на национално ниво.

ниво. За да биде ефективна, јавната политика мора да биде спроведена на меѓународно ниво. Не само поефективна, туку јавната политика е поефикасна во поголемите земји, според **конвенционалната мудрост**, малите земји се поотворени и имаат поголеми влади [Родрик, 1998].

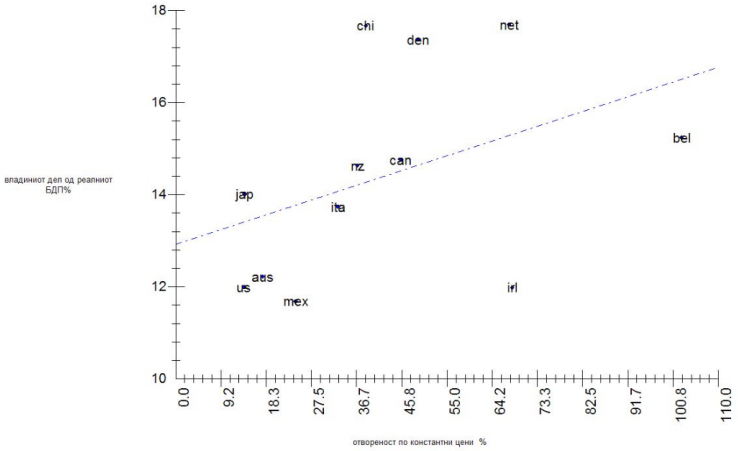

На претходната слика се земени просечните вредности на податоците за големината на владината потрошувачка како процент од реалниот БДП пер капита и отвореноста по константни цени за 2005 г.[1] [Јошески, Лазаров , 2011 г.][2]. Од претходната слика се забележува дека Чиле, Данска и Холандија имаат поголема владина потрошувачка како процент од реалниот БДП, наспрема САД, Австралија на пример. Според договорот за Европската унија, една од целите на Унијата е со Acquis communautaire – зачувување на достигнато ниво на интеграција до сега и негово зголемување преку нови договори и клаузули со што се зголемува ефикасноста на механизмите и институциите во рамките на заедницата.

Економски причини за интеграциите и трилемите на националните економии

До 1815 година, економскиот систем беше феудализам, а економската политика меркантилистичка. Меркантилистичките политики беа промовирани како политики на економски национализам, предностите од меѓународната трговија беа едностранн, од причини што ги остварува само тој партнер што има суфицит во размената. После Втората светска војна, започнува процес на интеграција на Европската унија. Интеграциските процеси се резултат од развојот на производните сили, а покрај политичките постојат и економски причини за интегрирањето: **Зголемување на пазарните перспективи** (со интегрирањето се зголемува пазарот за пласман на производството), **Специјализација на производството** (со интегрирањето се зголемува потребата од поголема специјализација, во зависност од производните можности на економијата), **Меѓународна поделба на труд** (земјите имаат капитал и трудо-интензивни сектори, со што се овозможува меѓународната поделба на трудот), **Конкурентност и продуктивност** (преку технолошката дифузија се зголемува нивото на знаење, а со тоа се зголемува конкурентноста на економиите). **Раст на БДП** (со зголемувањето на пазарните можности се зголемува и производството на материјални и нематеријални добра). Следно прашање е колку глобализацијата и процесите на интеграција

1 Податоците се просечни вредности за големината на владината потрошувачка како процент од реалниот БДП од 1950-2007 , и отвореноста на економиите за тој период.

2 Јошески,Д.Лазаров,Д. (2011), Анализа на оптималната големина на владината потрошувачка, МНД-Прилози (работен труд)

влијаат на националната автономија. Во глобалната економија економиите имаат избори, па затоа мора да прават размена на една опција со повеќе други. Владите на земјите мора да прават избор, фиксен девизен курс, капитална мобилност и монетарна автономија, иако сите три се пожелни, владите мора да направат избор на само една од нив [Гарен, Траск, 2005 г.]. Фиксниот девизен курс предизвикува стабилност во бизнис средината (емпириски е докажано дека трговијата е негативно корелирана со варијабилност на девизниот курс во студијата на Пју и Кориц од 2003 г.), капиталната мобилност значи дека домашните инвестиции не се ограничени од штедењето, заштедите се алоцирани кон точките на оптимална употреба, постојат поголеми можности за портфолиото на ризикот, ова исто така ќе значи поголема дисциплина на монетарната политика, пр. ограничувања за инфлацијата. Монетарната автономија ја означува можноста за посветување на монетарната политика кон домашните цели (вработеноста и растот). Историските решенија се следниве :

	Фиксни девизни курсеви	Капитална мобилност	Монетарна политика посветена на домашните приоритети
Златен стандард (пред-1914)	✓	✓	×
Бретон Вудс (1948-72)	✓	×	✓
Пост Бретон Вудс (1973 до денес)	×	✓	✓
Европски монетарен систем (1979-до денес)	✓	✓	×

Од друга страна пак, политичката трилема во денешната глобализација за земјите е следната [Родрик, 2002 г.]: Економска интеграција (за да се подобри животниот стандард), Демократска политика (ова значи контрола на политиката над оние кои се директно засегнати), Само-определување (доаѓа со изборот на национална држава). Овие политики се заемно не-компатибилни, може да избереме само две од три. Постојат три основи за политичката трилема; пазарите мора да бидат вградени во не-пазарни институции (регулација, стабилизација, и легитимирање на пазарите), Функциите да не ја диктираат формата на институциите (пр.Европскиот „социјален пазар"), националниот диверзитет на институциите е пречка за целосна економска интеграција[1].

На следниот блок-дијаграм се прикажани трилемите, економска и политичка, на глобализацијата;

1 Политичките процеси за интегриративните процеси после Втората светска војна се следните: Американска економска асистенција за промовирање на капитализмот, Интегрирање на европско тло за: Зачувување на мирот и безбедноста, Намалување на воените тензии, Заштита на човековите права, Економски просперитет и зголемување на животнитиот стандард, Создавање на политички фактор кој ќе има сила во промовирање на сопствениот интерес во светската политика и сл.

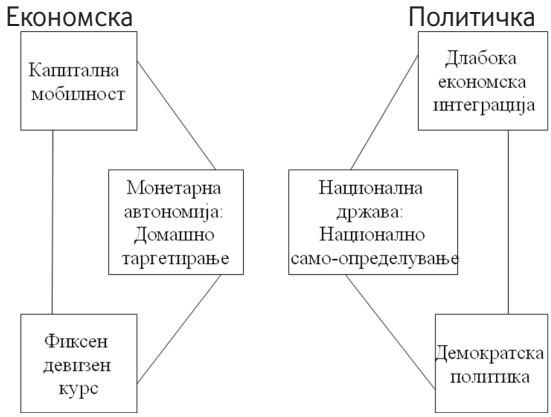

Заклучок

Националните економии имаат избор, значи политички и економски, како што рекол познатиот новелист Томас Фридман, изборот помеѓу национална држава и длабока економска интеграција (**Golden straight jacket**), значи дека економијата расте, а политиката се стеснува..., ако изберете пак **Глобален федерализам** (совршено интегрирана светска економија и демократска политика), националните влади ќе останат, односно политиката не се стеснува пр.Европската унија се насочува во оваа насока), но оваа опција не е изводлива, третата опција **Bretton – Woods компромисот**, е пример за изводлива глобализација, демократска политика + национално самоопределување, па така, оваа опција е возможна кога трговските рестрикции и дискриминацијата се отстранети и е изводлива, тоа е нов Bretton – Woods.

Користена литература

- Rodrik, Dani (1998) "Why Do More Open Economies Have Bigger Governments?," Journal of Political Economy, University of Chicago Press, vol. 106(5), pages 997-1032, October
- Garen, J. and Trask, Kathleen (2005) Do more open economies have bigger governments? Another Look, Journal of Development Economics, 77, 533-551
- Pugh,G.Coric,B.(2003), The effects of exchange rate variability on international trade: a meta-regression analysis, Applied Economics, Volume 42, Number 20, August 2010 , pp. 2631-2644(14)ж

Е. Митрева
Технолошко-технички факултет, Пробиштип - Универзитет Гоце Делчев, Штип
e-mail: elizabeta.mitreva@ugd.edu.mk

ПОТРЕБАТА ОД НОВА ПАРАДИГМА ВО КВАЛИТЕТОТ НА ДЕЛОВНАТА КУЛТУРА ВО МАКЕДОНСКИТЕ КОМПАНИИ

РЕЗИМЕ

Во времето на транзиција од индустриската во информатичката економија доаѓа до општествени промени во целиот свет во кој хуманата димензија на квалитетот на деловната култура зазема клучно место во воспоставувањето на визијата, стратегијата, вредностите и религијата кај луѓето.

Во овој труд е дадена анализа на македонското стопанство и институциите во последниве години кога во нашето опкружување се случуваат крупни општествено - политички, економски и културни промени во рамките на процесот на транзиција кон демократско уредување и пазарно работење. Таквите промени се проследени и со промени во сите сегменти на живеење, а посебно во компаниите. Организациите секојдневно се соочени со промени на пазарот, сопственоста, со промени во општеството. Се наметнува нов концепт на квалитетот на деловната култура, квалитетот на деловните процеси, производи/услуги кој бара постојано да се менуваат луѓето, нивниот став, стил на работа, да заживее нешто ново.

Во овој труд се предлага решение кое ќе доведе до унапредување на менаџмент системот во македонските компании преку прифаќање на новата TQM (Total Quality Management) филозофија и примена на нејзината стратегија, развој на кадрите и унапредување на процесите и тоа далеку порано, пред купување на нова технологија, посебно ИТ.

Во овој труд се дадени смерници кои ќе им помогнат на компаниите да можат побрзо да одговорат на надворешните промени преку нивно внатрешно менување кое ќе овозможи нивно ефективно функционирање во новите услови. Тоа значи, развивање нов систем вредности и норми, нова култура која ќе го поддржи менувањето на досегашните начини на однесување и делување и развој на нови парадигми во согласност со барањата на новите услови. Трудот треба им користи на сите заинтересирани страни за пробивањето на новата парадигма за квалитетот не само во македонските компании, туку и во државната хиерархија и институциите на системот и да овозможи новата филозофија на TQM и креативноста да станат водечка сила во правец на создавање нова национална политика. Клучен фактор во спроведувањето на културата по TQM е тимската работа која би го поттикнала менувањето на организациската култура со ставање акцент на тимското учење.

ВОВЕД

Во светот на глобализацијата, се поголем дел од производите и услугите делат исти перформанси, цени и квалитет, а она по што истите се разликуваат се оние недопирливи нешта како имиџот, брендот и неговите вредности, лојалноста на клиентите, односот на

медиумите и позитивната деловна култура, кои се повеќе влијаат на успехот на компаниите. Во секоја компанија мора да се вложат максимални напори за нејзино самоодржување на пазарот, низ постојано подобрување. Развојот и одржувањето компететивна предност на една компанија на пазарот е директно во корелација со ресурсите и капацитетите, особено со деловниот потенцијал на вработените составен од нивните знаења, вештини, инвентивност, лидерски способности и останати елементи неопходни за справување со промените и производство на мерливи резултати.

Еден од основните проблеми на современиот менаџмент во македонските компании [1] е во оперативното раководење со организацијата од една страна и унапредување на нејзините перформанси од друга страна, бидејќи со активностите на раководење се вршат превенции на промените, а активностите на подобрувања и иновации се насочени на креирање промени.

Примената на TQM стратегијата се смета за вистински начин да се дојде до патот на совршеност.

Континуирано подобрување на една компанија е кога организационите перформанси се максимизираат, со раководење и ширење знаење внатре во компанијата со нова TQM култура која се темели на континуирано учење, иновации и подобрување.

Комплексното знаење за системот по TQM треба да се распростира од првиот човек на компанијата – генерален директор до непосреден работник, со различен обем и тежина спрема различните функции од работењето на компанијата. Квалитетот на процесите, производите/ услугите може да се постигне единствено ако компанијата поседува образувани и оспособени човечки ресурси способни да мислат за квалитетот, како и ефикасен менаџмент на сите нивоа кој е спремен постојано да се усовршува.

Истражувањата во светот [2] покажуваат дека денес, книговодствената вредност на физичката актива е на ниво 10 - 15 % од пазарната вредност на претпријатието.

За разлика од индустриската ера, во информатичката, битно расте вредноста на физички недопирните ресурси и недопирнатата актива станува главен извор на конкурентска предност. Највредната - недопирната актива се однесува на односот со купувачите/ корисниците, вештините на вработените и нивното знаење и градење организациона култура насочена кон иновации, решавање на проблемите и целосно унапредување на работењето.

ИСКУСТВАТА ЗА ДЕЛОВНАТА TQM КУЛТУРА ВО СВЕТОТ СПОРЕДЕНИ СО СОСТОЈБАТА ВО МАКЕДОНСКИТЕ КОМПАНИИ

Искуствата за TQM (тотален менаџмент на квалитет) филозофијата во светот споредени со состојбата во нашите компании го пакажуваат следново [1].

Проблемот во македонските организации кога се работи за вклучување на вработените во унапредување на деловните процеси и тимската работа е двостран:
ние имаме проблем со нашиот менталитет кој е со нагласен индивидуализам и
имаме проблем на разграничување помеѓу старите навики и партиципацијата во решавање на проблемите, подобрувањата и иновациите.

Недостатокот на желба за ред и дисциплина во интелектуалниот свет е голем исто како и кај простиот, неписмен селанец. Кај нас, секој ги работи работите на своја рака. Никој не покажува интерес за другиот и честа изрека е да: "Нема таков без кој се неможе".

Од тие причини, на површина излегува средна, ограничена снага и потенцијал

од луѓе. Оваа особина го кочи нашиот општествен напредок. Нашиот народ низ векови оставен да се снаоѓа сам, со својата снага и памет, се воспитувал во кругот на семејството и со дефиницијата: "Да се има верба само во самиот себе и прво да се мисли за себе, па за другиот", што доведе до пренагласена самодоверба на поединецот и негово тежнеење кон се поголема лична слобода. Тоа е, основната причина за тешкотијата во дициплинирањето на луѓето во нашето општество.

Една од јаките страни на нашиот народ е неговата борба против глобалната тежа која се стреми кон изедначеност, додека, тој ја сака и поседува личната слобода и развојот. Како последица од тоа, имаме голема разноликост во слободата на мислење, во чувствата, во наклонетоста. Тежнеењето на нашиот народ за што послободно лично движење, се чувствува во сите правци и во сите општествени редови.

Особините на нашиот народ се способност за голем полет во клучните мигови, природна бистрина на умот, независност, остар суд, трезвеност. Но, последиците од самоуправувањето и транзициониот период предизвикаа уште понегативни особини на нашиот менталитет како што се: завист, лични судири и јалово трошење на енергија, претеран индивидуализам и неспособност за организирање во заедничкото работење. Напредувањето во транзициониот период беше полесно со полтронство и демагогија, отколку со резултати во работата. Сето ова доведе до гушење на секоја креативност и неможност за тимска работа, бидејќи владееше принципот на цврст став, без обзир на компетентноста и аргументираноста. Секоја иницијатива беше засечена во корен, што доведе до демотивација на способните, а охрабрување на неспособните. Резултатите од сето тоа доведоа до криза во менаџментот, голема недоверба, неможност за стимулирање на прави вредности, неконтролирано трошење и расипување на капиталот, работна недисциплина и стагнација на организацијата. Незадоволената амбиција на поединци прерасна во завист. Знаци на завист има често во политиката, во образованието, науката. Зависта предизвикува лични судири, јалово трошење на снагата и уште повеќе пречи во сложната тимска работа, за која никој од нас не е наклонет. Но, и покрај нашиот индивидуализам, во клучни моменти, сме спремни со полна снага и полет во активности чии резултати се многу поголеми од очекувањата.

ПОТРЕБАТА ОД ПРОМЕНА НА ДЕЛОВНАТА КУЛТУРА ВО МАКЕДОНСКИТЕ КОМПАНИИ

За да се подобри бизнис климата во нашата земја решението се бара во унапредување на менаџмент системот преку нова стратегија, развој на кадрите и унапредување на процесите и тоа далеку порано, пред купување нова технологија, посебно IT. Македонските компании мора да градат нов менаџмент систем заснован на TQM стратегијата која бара многу помалку пари и време, а може да има исти или поголеми ефекти од големите инвестиции во опрема [3,4].

Спрема мислењето на многу светски автори, за опстанок во 21 век организацијата мора да има три стратегии:

- брзо подобрување и одржување на квалитетот на постоечките производи и процеси;
- редукција на поедини делови на организацијата во правец на драстично намалување на трошоците на постоечките производи и процеси;
- проширување на поедини делови на организацијата за развој на епохални нови производи и делови.

Првата стратегија претставува постојано подобрување, додека другите две претставуваат скоковито подобрување и пробој спрема нови вредности.

Проблемот на нашиот менталитет е во тоа што упорно и ирационално се противиме на надворешните ментални модели, наместо мудро да ги анализираме и примениме. А, кога прифаќаме нов ментален модел без детална анализа, лесно, немудро се откажуваме од нашиот традиционален модел. Нашиот основен проблем е, како успешно да ги споиме нашите традиционални вредности со цивилизациските вредности и со моментално трендовските западни вредности кои владеат во светот.

Ние со векови живееме на простор кој се граничи со глобалните култури, религии и цивилизации. Многу освојувачи, носеле свој ментален модел (низ нивната религија, култура, стандарди...), како свои освојувачки методи и кај нас, со време е создаден одбранбен механизам спрема странски и нови вредности, од страв да не се изгуби сопствениот идентитет. Тоа доведува до изолација и создавање илузија на самодоволност и на таков начин, се создава отпор спрема учењето и промените, а со тоа и спрема успехот, до кој може да се дојде само преку знаење и промени.

Додека на Јапонците [5], TQM стратегијата им овозможи да традиционалниот ментален модел го спојат со новиот ментален модел на нивната традиционална источна култура, кој во себе носи вредности на западната цивилизација. Резултатите на нашите луѓе, кои живеат и работат во странство, покажуваат дека тие успешно го споиле својот голем талент и индивидуалниот ментален потенцијал со светските методи и техники, што доведува до сознанието за нашиот голем неискористен потенцијал.

Голем дел од македонските компании се темелат на традиционалниот пристап и затоа се јавува потреба од неопходност од реорганизација/ реинженеринг на работењето, односно примена на најважниот аспект - **организација која учи и се менува**. Менаџерите во македонските компании треба да се спремни за учење и таа практика да ја применат на своите вработени. Во наши услови уште е мал бројот на менаџери од нов тип, но менаџерскиот потенцијал е присутен, треба да се открие, активира и постојано да се развива, во услови на ширење на процесот на интеграција со ЕУ.

НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК

Една од најголемите промени кои ги бара новата стратегија на TQM кога се работи за нашите компании, е промена на менталитетот и ослободување од старите навики и транзициониот синдром. Тоа значи, дека треба да се развиваат позитивните особини на нашиот менталитет и да се прифати современ ментален модел.

Во услови на слободна и отворена пазарна економија сé повеќе е присутен проблемот за потреба од менаџмент тимови, посебно во земјите на транзиција. Оттука, следува заклучокот дека успешното функционирање на компанијата е можно само преку креирање деловна култура од традиционални вредности и норми и спој со трендовските западни вредности кои владеат во светот, добро функционирање на менаџерските тимови, добра соработка со вработените, постоење јасни стандарди на наградување и казнување, јасни наредби и прецизни инструкции на вработените, наместо договарање со нив, а тоа е можно само со постоење менаџери кои ја развиваат TQM стратегијата. Освен од менаџерот што се очекува да ја обавува својата работа ефикасно, е неопходно да знае што работат неговите потчинети и што треба да се подобри. Од нив се очекува да ја олеснуваат работата и да подучуваат, помагајќи да се создаде клима во која поединците и тимовите ќе го постигнат својот оптимум, е не да бидат сами по себе експерти. Се повеќе треба да се редуцираат културолошкото растојание, јазичните бариери или разлики во менталитетот, бидејќи работната етика, работните практики и опкружување на Македонија треба да се целосно

ориентирани кон западните земји, а особено кога станува збор за индустријата за висока технологија.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Е. Митрева, Интегрална методологија за проектирање и имплементирање на TQM систем во компании, Докторски труд, Скопје, 2010.
- C. Evans, Managing for Knowledge: HR's Strategic Role, Butterworth Heinemann, London, 2003, pp. 276.
- N. Kano, Business Strategies for the 21 sr Century and Attractive Quality Creation, ICQ, Yokohama, 1996, pp.105.
- A. Beskese, U. Cebeci, Total quality management and ISO 9000 applications in Turkey, The TQM Magazine, **Vol. 13,** No.1, 69-73 (2001).
- H. Kratsu, Tokai University, "Concept engineering points in developing hit products", JUSE, Societas Qualitatis, **Vol.9**, No.2 May/June, 3 (1995).

К. Мишева
Универзитет „Гоце Делчев", Кристина, kristina.miseva@ugd.edu.mk

СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ НА ПАЗАРОТ НА КАПИТАЛ СОГЛЕДАНО ПРЕКУ ИНВЕСТИЦИСКИТЕ ФОНДОВИ

Во претходната деценија скоро сите држави во светот беа погодени од економската криза која, ја разниша финансиската стабилност воопшто и, ги фрли на колена светските велесили пред нивната немоќ да го спречат крахот на берзите, банкротот на неколку големи банки, инвестициски компании, јавните и приватните фондови, финансиски друштва и останати финансиски институции. По глобалната економска криза на финансиските системи беше неопходно државите, односно владите да интервенираат со огромни средства за да го зачуваат интегритетот на финансиските институции.

Во секоја пазарна економија, пазарот на капитал како сегмент на финансискиот пазар треба однапред да биде така конципиран, за преку него да се остваруваат определени цели, кои учесниците на пазарот треба да ги знаат однапред.

Пазарот на капитал претставува конкретна институционалана структура која ја сочинуваат институции, инструменти и механизми преку кои се врши сретнување на понудата и побарувачката на долгорочни финансиски средства, со цел тие да се алоцираат кај субјектите на кои им се потребни за финансирање на инвестициите во капитални добра.

Институционалните инвеститори се дел од таа финансиска инфраструктура, чии носечки столбови се: банките, инвестициските компании, инвестициските фондови, пензиските фондови и осигурителните друштва. Тие се од голема важност за развојот на финансискиот пазар на една земја. На меѓународниот финансиски пазар, особено во земјите на ОЕЦД (Организација за економска соработка и развој), тие бележат голем раст и играат една од клучните улоги на финансискиот пазар. Поради ова, слободно би можело да се каже дека, агресивната политика на инвестирање која се водеше во последната деценија од минатиот век, беше под значително влијание на институционалните инвеститори.

Инвестициските фондови се вид на институционални инвеститори кои имаат завидливо место на пазарот на капитал во сите високо развиени земји. Сепак, некои експерти сметаат дека појавата на инвестициските фондови е предзнак за економски крах во една земја. Независниот експерт Сем Вакнин смета дека појавата на инвестициските фондови е предвесник за колапс на една економија. Тој тргнува од фактот дека првиот отворен инвестициски фонд во Соединетите Американски Држави (САД) е основан 1924 година, пет години пред колапсот на американскиот пазар во 1929 година, односно дека првиот отворен фонд во Израел е формиран во 1979 година, circa 4 години пред падот на истоимениот финансиски пазар. Врз основа на неговите истражувања, Вакнин ги опишува инвестициските фондови како висока температура во болно тело.

„Инвестициските фондови се како висока температура во болно тело" – Сем Вакнин (Shmuel, Sam, Vaknin). [Јорданова В. (2008, Ноември). Една година инвестициски фондови. Капитал, 470 (6-7)].

Република Македонија се соочи со слична ситуација. Имено, две години по отварањето на првиот инвестициски фонд (2007 година) македонската Берза го доживеа најголемот пад од нејзиното формирање.

Меѓутоа, повеќето ќе се сложат дека инвестициските фондови со добра национална и меѓународна правна регулатива и почитување на правилата на игра на финансискиот пазар можат значително да придонесат во развојот на економијата на една земја, а особено на економиите на земјите во развој.

Инвестициските фондови располагаат со големи имоти, гледано глобално, вкупниот имот на заемните фондови (mutual funds)[1] на светско ниво изнесува 23.000 милијарда долари, а 11.100 милијарда долари припаѓаат на имотите на заемните фондови во САД, на крајот на 2009-та година. [Investment Company Fact Book, Investment Company Institute, 2010, Chapter two: Recent mutual fund trends].

Со оглед на тоа дека располагаат со голем имот, инвестициските фондови, може да имаат значително влијание на пазарот на хартии од вредност. Па така, во некои земји тие преставуваат главни фактори кои влијаат на настаните на финансиските пазари од една страна предизвикуваат - растење и стабилизирање на пазарот на капитал, а од друга страна - предизвикуваат финансиска криза.

За разлика од останатите финансиски институции, инвестициските фондови се карактеризираат со поголема флексибилност и ефикасност во мобилизацијата и алокацијата на паричните средства, па оттука произлегува и нивната популарност и распространетост не само кај индивидуалните, туку и кај институционалните инвеститори. Главниот мотивот за инвестирање на паричните средства во инвестициските фондови е остварување на приход, како резултат на вложување во разни инструменти на пазарот на капитал, а врз основа на диверзификација на ризикот и користење на експертиза при донесувањето на одлуки за инвестирање.

Друштвата за колективно инвестирање во преносливи хартии од вредност (УЦИТС)[2] на ниво на Европа имаат распространета мрежа на дејствување и продажба на уделите. Следејќи ги месечните извештаи објавени од EFAMA (European Fund and Asset management Association) за Друштва за колективно инвестирање во преносливи хартии од вредност може да се забележи дека истите имаа големи флуктуации. Имено, во јуни 2010-та година нето вредноста на имотот на УЦИТС-ите паднала за -0,4 % од претходниот месец споредбено со крајот на 2009-та, со тоа што паричните фондови учествувале со 24%, балансирачките фодови со 16%, акциските фондови со 31%, фондовите на обврзници со 24% од вкупниот нето имот. Додека споредбено со декември истата година, нето имотот на УЦИТС пораснал за 1,3% од претходниот месец, паричните фондови учествувале со 16%, акциските фондови со 37% и фондовите на обврзници со 24% од вкупниот нето имот на УЦИТС. Оваа драстична разлика укажува на тоа дека кон крајот на 2010-та година се прави стабилизација на пазарот и краткорочните вложувања опаѓаат, додека за сметка на тоа се враќа и зголемува довербата кон фондовите кои имаа долгорочни вложувања. [EFAMA investment fund industry sheet, June 2010, December 2010].

Вложувањата на отворените фондовите се ограничени.[3] За нивно основање потребен е миниум основна главнина, како и за друштвата за управување со инвестициските фондови (кој

1 Во овој тип на инвестициски шеми според нашиот Закон за инвестициски фондови, Службен весник на Р. Македонија 12/09 и 67/10, спаѓаат отворените инвестициски фондови.

2 Овие податоци се добиени преку анализа на 97% од имотот на европските инвестициските фондови.

3 Ова не важи за приватните инвестициски фондови кои преставуваат вискоризични фондови без контрола од регулаторно тело за нивните вложувања. Во Република Македонија такво регулаторно тело е Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија.

варира во зависност од типот на фондот со кои друштвото ќе управува), така и за минимум потребните средства кои треба да се приберат за почеток на работење на инвестицискиот фонд. Таквите законски и подзаконски ограничувања се прават со цел за да се заштитат инвеститорите (вложувачите) и за да се зголеми довербата кај потенцијалните инвеститори да вложат средства, кои, во спротивно, би ги вложиле како депозит во банка или пак би продолжиле да ги чуваат „под перница".

Во Република Македонија, инвестициските фондови сеуште немаат значајно влијание на македонскиот пазар на капитал. Истите останаа во зародиш на нашата територија (развојот на фондовите во Р. Македонија започна кон крајот на 2007 година). Во 2009-та година во Р. Македонија постоеја шест Друштва за управување со отворени инвестициски фонда управуваа со единаесет инвестициски фондови, додека на почетокот на 2011 година четири Друштва за управување со отворени инвестициски фондови управуваа со шест инвестициски фондови.[1]

Светската економска криза неизбежно ја зафати и Република Македониј, па, и покрај ентузијазмот на друштвата за управување со фондови, реалната ситуација диктира други правила на игра кои на македонската економска сцена ќе останат уште некој период.

И покрај тоа што е премногу рано да се зборува за некои влијателни потези на инвестициските фондови на македонскиот пазар на капитал и истите, сеуште, претставуваат „баук" за македонските индивидуални инвеститори, сепак потенцијалот кој го имаат овие институции со нивниот развој не треба да се занемари.

1 Комисија за хартии од вредност на Република Македонија (2011). http://www.sec.gov.mk/Default.aspx, последен пат отворено 02.2011 година.

м-р Дејан Наковски
ПВУ МСИ „Г.Р.Державин" Свети Николе, dejan.nakovski@slavinst.edu.mk

ГЛОБАЛНИТЕ ЕНЕРГЕТСКИ ПЕРСПЕКТИВИ

Абстракт

Енергијата е основен двигател на целокупното светско стопнаство и од неа се зависни сите светски економии. Претставена е потрошувачката на енергија на глобално ниво, предвидувањата за идната енергетска побарувачка, при тоа имајќи го во предвид континуираното зголемување на енергетската побарувачка. Денешната глобална енергетска побарувачка се задоволува со конвенционалните и традиционални енергетски извори и ресурси, на кои се базираат постојните енергетски системи. При анализирање на енергијата важно е да се имаат во предвид нејзината економска перспектива, разгледана од страна на физичката и економската понуда на енергетските извори.

Клучни зборови: енергија, енергетски извори , енергетска понуда, глобални трендови, економска перспектива.

Енергетски трендови и предвидувања

Глобалната потрошувачка на енергија рапидно е зголемена и има таква тенденција и во иднина. Потрошувачката на сите фосилни горива а посебно на нафтата како необновливи енергетски ресурси непрекинато се зголемува. Денес најголем извор на енергија се овие ресурси, така да 80% од светската енергија се добива од необновливите извори на фосилни горива. Како втори главни извори на енергија кои не потекнуваат од фосилните горива се хидроенергијата и нуклеарната енергија. Додека алтернативните извори на енергија како што се ветер, соларна енергија и биомаса задоволуваат само мал и незначителен дел од вкупната потреба од енергија.

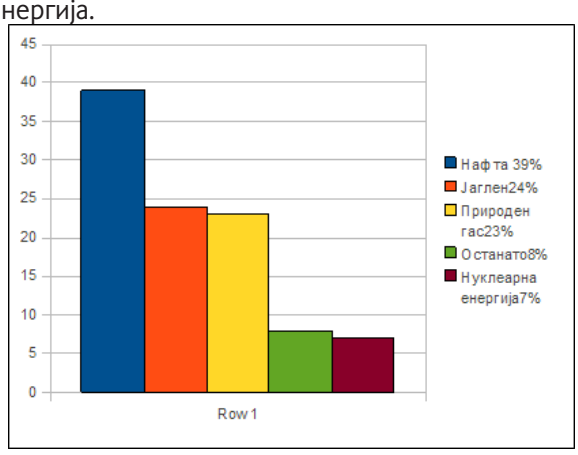

Графикон1: Извори на енергија во светот

Од графиконот јасно се гледа дека најголем удел како енергетски извор завземаат необновливите енергетски ресурси (фосилните горива), додека на обновливите енергетски ресурси припаѓа многу мал незначителен дел.

Исто така постои и разлика кај уделот во потрошувачка на енергија па во таа смисла главните потрошувачи на енергија се поделени во три групи и тоа: индустриска потрошувачка, стамбена и комерцијална потрошувачка и потрошувачка на енергијата во транспортниот сектор. Најголем потрошувач на енергијата несомнено е индустријста, на второ место доаѓа стамбениот сектор и на крај транспортот.

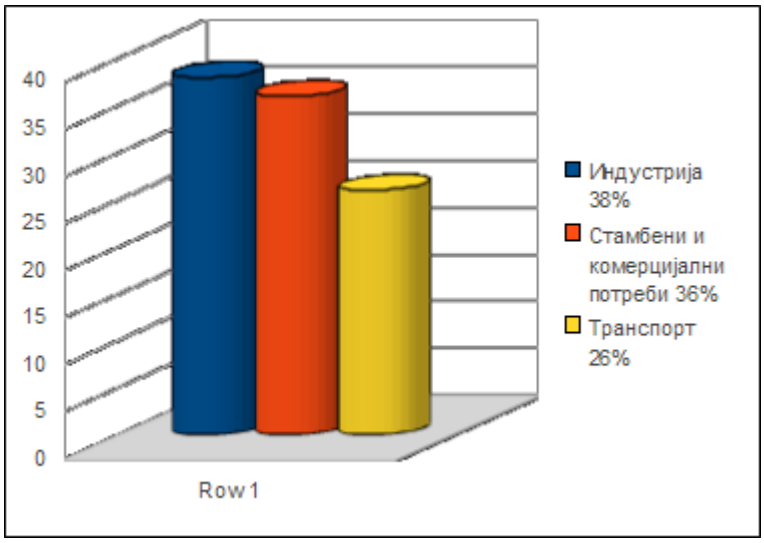

Графикон2: Потрошувачка на енергија по сектори

Според ова потрошувачката на енергија зависи пред се од светската популација, од степенот на индустријализација и видот на технологијата која се користи. Потрошувачката на енергија доста е променета посебно во последните 50години, пред се поради горе споменатите фактори: популацијата и индустријализацијата. Така да после 1950година потрошувачката на енергија нагло се зголемува за да некаде кон крајот на минатиот век се стабилизира и се одржува на високо ниво.

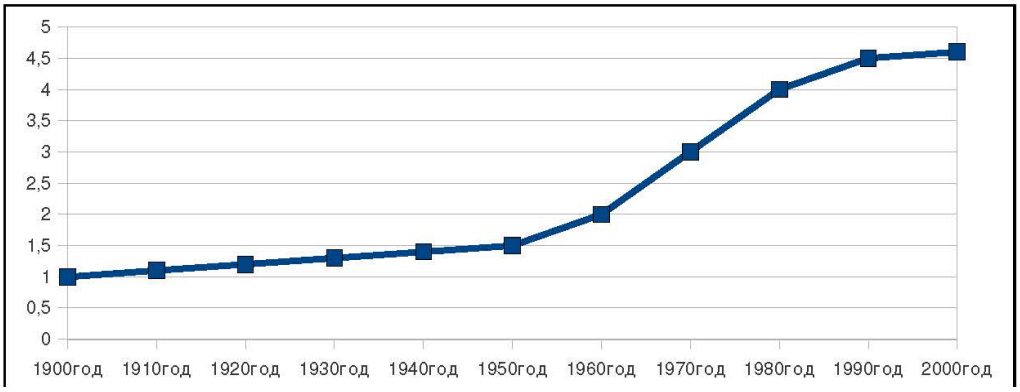

Графикон3: Движење на светската потрошувачка на енергија

Светската потрошувачка на енергија доживува рапиден раст околу 1950год, а денешната потрошувачка на енергија е двојно зголемена во однос на потрошувачката

на енергија во 1970година. Потрошувачката на енергија постојано се зголемува и според предвидувањата на Светската банка се очекува дека околу 2030година потрошувачката на енергија ќе биде двојно поголема во однос на денешната потрошувачка. Потрошувачката не е рамномерно распоредена ниту по одделни држави и земји, односно најголеми потрошувачи на енергија се развиените држави кои трошат повеќе од две третини од вкупната глобална енергија, додека на неразвиените земји и на земјите во развој отпаѓа помалку од една третина потрошена енергија.

Прашањето што се поставува е: Како во иднина ќе се задоволи масовното зголемување на светската побарувачка од енергија? Одреден период побараувачката ќе се задоволува со основните енергетски ресурси: нафта, јаглен и природен гас. Но и да не предвидуваме до кога ќе траат нивните економски резерви, сеедно дали уште 50 или 200години, сепак е јасно дека нивните резерви се ограничени, потрошни и конечни. Со откривање на нови наоѓалишта или со примена на нови и современти технологии може да се зголемат економските резерви, со што одредено време би се продолжил векот на експлоатација, но сепак на крај останува претходната констатација. За задоволување на идната побарувачка од енергија може да се размислува и за масовно искористување на нуклеарната енергија, која во иднина би била основнен енергетски ресурс. Меѓутоа дали ваквата енергетска иднина е економски издржана, и дали е еколошки оправдана, во контекст на концептот и принципите за одржлив цивилизациски развој?

Економската перспектива на енергетската понуда

При анализата на перспективите на енергетската понуда треба да се разгледа улогата на енергијата во понудата на необновливите природни ресурси. Кај необновливите природни ресурси се разликуваат односно постојат два вида на понуда. Тоа се **Физичката понуда** и **Економската понуда**. Овие два вида на понуда се разликуваат помеѓу себе: Физичката понуда на необновливите природни ресурси (количината во Земјината кора) е ограничена, конечна и непроменлива но генерално не е претцизирана нивната количина. Економската понуда пак всушност ги претставува економски искористливите резерви на необновливите ресурси, што претставува мерило кое се користи за пресметување на животниот век на ресурсите. Резервите на било кој необновлив природен ресурс вклучително и на необновливите енергетски ресурси се непроменливи во физичка смисла, додека пак економската понуда со текот на времето се менува главно од три причини и тоа:

1. Природните енергетски ресурси кои се експлоатираат со текот на времето им се намалуваат резервите.

2. Со откривањето на нови наоѓалишта на природни енергетски ресурси се зголемуваат резервите на истите.

3. Промената на пазарните цени и користењето на новите технологии за екстракција овозможуваат експлоатирање на помалку познатите наоѓалишта и наоѓалиштата со послаб квалитет, со што се зголемуваат резервите на енергетските ресурси.

При експлоатацијата на необновлвите природни ресурси многу важен фактор за економската исплатливост и оправданост е граничниот трошок на експлоатација. Граничниот трошок секогаш мора да биде понизок од пазарната цена на природниот ресурс.

Кај експлоатацијата на природните необновливи енергетски ресурси економската

логика се разликува од логиката при експлоатација на останатите природни ресурси. Посебноста и специфичноста е во тоа што за да има екстракција и експлоатација на енергетски ресурси, потребо е да се троши одредена количина на енергија, на тој начин е создаден концептот на **односот на нето енергија**. Ако се потроши одредена количина на енергија (X), за да се добие одредена количина на енергија (Y) од енергетските ресурси, тогаш односот на нето енергија е (Y/X). Ако овој однос падне под 1 тоа значи дека трошиме повеќе енергија отколку што произведуваме, што претставува економски неисплатливо производство на енергија. Современото производство на енергија е далеку од оваа граница, но нето односот на енергијата полека се приближува кон единица. Со текот на времето се исцрпуваат висококвалитетните енергетски ресурси од една страна, додека пак истовремено се зголемува потребата и побарувачката од енергија од друга страна, поради тоа се пристапува кон експлоатирање на нискоквалитетните енергетски ресурси а со самото тоа е потребна и поголема количина на енергија за нивно експлоатирање. На овој начин нето односот на енергијата се приближува кон однос еден. Ако на ова се додаде и количината на енерегија која се троши за екстерналиите, односно за надворешните фактори како што се зачувување на животната средина и заштита од загадување на природата при експлоатацијата на необновливите енергетски ресурси, тогаш се зголемува количината на енергија потрошена за добивање на енергија од овие енергетски ресурси.

Од ваквото анализирање на економската логика поврзана со експлоатирање на необновлвите енергетски ресурси може да се извлече следниот заклучок: со константната експлоатација на необновливте енергетски ресурси се исцрпуваат висококвалитетните ресурси и во иднина ќе се пристапи кон екстракција на нискоквалитетните резерви со што ќе се доведе во прашање и економската оправданост за нивно експлоатирање. Меѓутоа во економските перспективи на енегијата е присутен и фактот дека со зголемување на светската популација секојдневно се зголемува енергетската побарувачка. Зголемената побарувачка од енергија во иднина неможе да се задоволи со експлоатација на постојните необновливи енергетски ресурси кои денес претставуваат најголем, најзначаен и основен извор на енергија. Поради тоа економските перспективи на енергијата и енергетската понуда треба да се согледуваат во нови енергетски ресурси кои се обновливи, постојани, перманентни, еколошки издржливи и кои би обезбедувале најголем дел од енергетската понуда. Денес ваквите енергетски ресурси се сметаат за алтернативни, но во иднина истите ќе имаат најголем удел во енергетското производство.

Литература

- Селмани А. Димитровска О. - (2003): Животна средина; Скопје.
- Министерство за урбанизам, градежништво и заштита на животната средина – (1995): Еколошки аспекти на просторното планирање во Република Македонија; Скопје.
- Jonathan M.Haris - (2009): Ekonomija zivotne sredine I prirodnih resursa; Beograd.
- Национална Стратегија за Одржлив Развој:„Заштита и управување со природните ресурси":(www.nssd.com.mk)
- Национална Стратегија за Одржлив Развој: „Климатски промени и чиста енергија":(www.nssd.com.mk)
- Министерство за енергетика на САД (www.eia.doe.gov)

Д-р Томе Неновски
Професор на Универзитет Американ Колеџ Скопје

МАКЕДОНИЈА И СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА: ЕФЕКТИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Поголемите и подолготрајните економски кризи се составени од повеќе делови. Најпрво, се појавува финансиската криза, која по извесно време се претвора во криза на реалниот сектор (рецесија), што неминовно резултира со одредена социјална криза (намалени плати, зголемен број на невработени и сл.). На крајот (многу ретко), може да се појави и политичка криза.

Каков беше одразот на светската економска криза во Република Македонија (РМ)?

1. Рефлексии на кризата

РМ има неразвиен и плиток финансиски систем. Во него доминантно учество имаат комерцијалните банки. Поради нивната конзервативност и поради ограничувачките клаузули на Договорот за стабилизација и асоцијација со ЕУ, македонските банки малку се интегрирани во глобалниот финансиски пазар. Таа слабост се покажа како предност за македонската економија. Случувањата во финансиите во светот не се прелеаја врз банкарскиот систем на РМ. Тоа значи дека финансиската криза ја заобиколи РМ.

Меѓутоа, големата отвореност на економијата спрема странство значеше прелевање на рецесискиот дел од кризата и во РМ. Тоа, особено, се почувствува веднаш по влегувањето во рецесија на нејзините најважни надворешно-трговски партнери (Германија, Грција, Италија, Бугарија, Србија...). Почетоците на рецесијата на македонската економија се забележуваа кон крајот на 2008 година. РМ, официјално, влезе во рецесија во јануари 2009 година. По два едноподруго квартала во кои економијата бележеше негативни големини, во третиот и четвртиот квартал од 2009 година таа забележа позитивни стапки на растеж, со што беше прекинат рецесискиот дел од нејзиниот економски циклус. Збирниот негативен ефект на рецесијата се манифестира во намалување на бруто домашниот производ на РМ во 2009 година "само" за 0,9 отсто. Во поголемиот дел од 2010 година македонската економија бележеше скромни позитивни промени, што услови на крајот на годината таа да забележи скромен, но сепак позитивен збирен резултат од околу 1,2 отсто.

Правилото според кое по рецесијата, во економијата настапува фаза на социјална криза (зголемување на стапката на невработеност), делумно се потврди и во РМ. Поинтензивното навлегување на економијата во фазата на рецесија во средината на пролетта 2009 година и нејзиното кулминирање во средината на летото таа година, предизвика одредено зголемување на бројот на ефективно невработени лица. Тој тренд беше забележителен кон крајот на 2009 година и во првите неколку месеци од 2010 година. Сепак, бројот на невработени не се зголемуваше со темпо со кое се соочуваа повеќето европски земји. Стапката на невработеност во средината на 2010 година (33,5 отсто) беше "само" за 1,2 процентни поени поголема во однос на забележаната во 2009 година (32,3 отсто). До крајот

на 2010 година невработеноста бележеше постепено намалување, што услови нејзината стапка на 31.12.2010 година да изнесува 31,7 отсто, која е дури помала од стапката на невработеност од 2009 година (32,3 отсто). Главни причини за скромната појава и брзото санирање на појавните облици на социјална криза, можат да се лоцираат, главно, во:

- дејството на претходно преземените четири пакети антикризни мерки од страна на Владата на РМ;
- малото намалување на економијата во 2009 година, кое беше компензирано со нејзиниот растеж во 2010 година;
- појавата (основањето) на 5-6 илјади нови фирми (мали и средни) кои ангажираа соодветен дел од работната сила во РМ.

Генерално, може да се заклучи дека македонската економија беше значително помалку повредена од дејството на светската економска криза во споредба со повеќето други европски земји. Тоа може да се оцени како најголема предност со која РМ влегува во послекризниот период и во периодот на нова прераспределба на светските пазари на стоки и услуги.

2. Лекции од кризата

Влегувањето на РМ во светската економска криза и нејзиното постепено излегување од неа упатува на неколку заклучоци (лекции) кои надлежните треба да ги имаат предвид во претстојното обликување на економскиот амбиент во земјата:

а) Остварувањата на македонската економија имаат голема зависност од остварувањата во економиите на нејзините најважни трговски партнери. Во зависност од динамиката на тековниот растеж на побарувачката на тие економиии, македонската економија бележи позитивни или негативни движења;
б) Македонската економија е зависна од остварувањата само на неколку сектори: металска индустрија, текстилна индустрија, делови од земјоделството... Тој факт се покажа дека може да биде силен ограничувачки фактор за идниот развој на економијата;
в) Македонската економија е силно зависна и од движењето на цените на нејзините најважни извозни и увозни производи. Порастот на цените на металите на светските берзи во почетокот на 2010 година имаше силно позитивно влијание врз остварувањата на најголем дел од македонската економија во вториот и во третиот квартал од годината. Од друга страна, растежот на цените на енергенсите и на земјоделско-прехранбените производи, од кои македонската економија е силно зависна, предизвикува зголемување на нивните влезни трошоци (инпути), а со тоа ја намалува нивната конкурентност на светските пазари;
г) Понудата, а со тоа и потрошувачката на домашни стоки и услуги на домашниот пазар имаат скромни големини, што е сериозен ограничувачки фактор за развојот на економијата;
д) Економската криза дејствуваше како чистилиште: слабите фирми пропадна, силните останаа и се засилија, а нови, храбри економски субјекти се појавија.

3. Идни правци на движење

Не само во случајот на РМ, туку и во случајот на повеќето славјански земји, економската криза покажа дека во послекризниот период ќе биде потребно менување на досегашниот модел за економски развој заради заштита од идни кризни појави, но и заради

обезбедување услови за остварување траен и одржлив економски развој.

Економските остварувања до појавата на економската криза и ефектите од неа упатуваат на потребата во претстојниот период во РМ да се обликува нов модел на економски развој со примена на т.н. холистички пристап. Во основа, тоа значи фокусот да не биде насочен само на макроекономската и финансиската политика, туку и на создавање нови работни места и обезбедување социјална заштита. За реализација, пак, на таквиот пристап, потребно е соодветно реконструирање на економијата кое, главно, ги опфаќа следните активности и подрачја за преземање соодветни мерки:

- диверзификување на производството на стоки и услуги што се нудат на домашниот, а кои би можеле да се нудат и на странските пазари. Мерките и активностите треба да бидат насочени кон поттикнување на постојните и на новите фирми за дејствување во областите на услугите, земјоделството, конкурентските индустрии (особено во преработувачката индустрија) итн. Од особена важност е поттикнување на иновациите и тоа не само како новооткриени производи, туку и како иновации на веќе постојни стоки и услуги;

- зголемување на понудата и потрошувачката на домашни производи, што ќе услови помала зависност на домашната економија од светските случувања и од увозот на финални производи;

- зголемување на конкурентноста на домашните стоки и услуги како услов за поттикнување на нивниот извоз;

- паралелно со создавањето услови и мотиви за зголемување на обемот на странски директни инвестиции, потребно е поттикнување на домашните инвестиции преку ангажирање на домашниот капитал, односно на заштедите што фирмите и граѓаните ги имаат во банките и дома. Резултат од тоа ќе биде зголемување на бројот на новоотворени фирми, разигрување на понудата на стоки и услуги и зголемување на бројот на вработени лица;

- продолжување на почнатите активности за подобрување на образовниот процес што треба да услови надминување на долгоприсутниот проблем на недоволна или ниска квалификуваност на работната сила;

- засилување на инфраструктурата (патишта, железници, гасификација, електрификација, енергетика и сл.) заедно со реконструирањето на економијата (користење на полскиот модел);

хармонизирање на дејството на двете најважни макроекономски политики: 1**)** Фискална политика: намалување на буџетскиот дефицит на 1-1,5 отсто од БДП и рекомпонирање на структурата на буџетот на РМ во насока на намалување на тековните трошоци и зголемување на капиталните расходи; 2**)** Монетарна политика: задржување на стабилноста на цените; внимателно рефлационирање на економијата; постепено заменување на монетарната стратегија на "врзан" девизен курс со стратегија на таргетирање на инфлацијата; подобрување на условите за пристап на економските субјекти до финансиски средства итн.

4. Ризици и закани:

Економските остварувања во РМ следниот период, во голема мера, ќе зависат од (не) реализирањето на ризиците и заканите што се надвиснуваат врз економијата на ЕУ, но и врз поголем дел од светската економија. Нејзиното дефинитивно излегување од економската

криза, во многу голема мера ќе зависи од:

а) Натамошниот развој на светската економска криза чие продолжено дејство ќе се чувствува и во текот на 2011 година;

б) Движењето на цените на енергенсите и на земјоделско-прехранбените производи на светските берзи кои на почетокот на 2011 година бележат динамика на забрзано зголемување поради повеќе причини: политички (криза на северниот дел од Африка), климатски (суша во одредени делови од светот)) и економско-социјални (пораст на стандардот на голем дел од светското население и на нивната побарувачка);

в) Силата и брзината со која властите во поголем број земји ќе се соочат со растечката инфлација која како увезена се рефлектира и врз економијата на РМ;

г) Ефектите од (не)решавањето на финансиската криза во Грција и Ирска, од нејзино можно натамошно проширување во Португалија, Шпанија, Италија, Белгија и од најавите за нејзино појавување и во други држави-членки на ЕУ;

д) Судбината на еврото, предизвикана од (не)решавањето на финансиката криза кај претходно наведените земји-членки на ЕМУ;

ѓ) Брзината на решавањето на надворешно-политичкиот статус на РМ, односно нејзиното зачленување во ЕУ и во НАТО, имајќи го предвид актуелниот проблем околу ветото што Република Грција го става за членство на РМ во тие меѓународни структури, што пак е резултат на постојниот проблем околу меѓународното признавање на уставното име на РМ.

Проф.д-р.Душан Николовски
Меѓународен Славјански Институт „Г.Р.Державин" Свети Николе-Битола

ДЕЛОВНА ОРГАНИЗАЦИСКА КУЛТУРА ВО ПРОЦЕСОТ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Процесот на глобализација во својата комплексност условува цвтрста механизираност на различите економски гранки, сектори и претпријатија на светско ниво. Процесот на глобализација ги актуелизира новите прашања и новите проблеми врзани за чоивечките ресурси и нивните знаења како критичен фактор на новата економија и нејзиното создавање на деловни успеси. Модерната економија како нов светски пазар е изложена на постојани промени а тоа бара од организациите перманентен развој на човечкиот потенцијал како основен конкурентен фактор.

Новите економнмски движења со себе повлекуваат потреби за создавање на соодветен амбиент за работа и развој на човечките ресурси во деловниот систем каде што клучнот фактор го има организациската култура. Организациската култура како детерминанта за ефикасноста на работата и развојот на човечките ресурси е многу значајно и важно за деловниот амбиент односно за создавањето на корпоративен кодекс на организациско однесување на вработените и создавање на позитивна мотивациска клима за работа, развој како и создавање на општа хуманитарна клима.

Клучни зборови: развој, човечки ресурси, култура, однесување, организација, мотивација и етика.

Вовед

Процесот на глобализација со новата филозофија на менаџментот во развиениот свет му носи нови општествени стварности. Менаџментот претставува универзално средство и неопходна алатка на современиот економски свет при што луѓето постануваат значаен ресурс во остварување на работните процеси во организациите. Тие се слини покренувачи носители и создавачи на целото општествено и економско богатство. Овие односи придонесуваат за појава на нова концепција за организирање на односите према вработените и начинот на управување се нивната работа и развој на организациската култура.

Деловната организациона (претприемничка) култура во деловните системи зависи од голем број на меѓусебно поврзани фактори кои воглавно се групирани во:
надворешни- општествено-економски фактори на средината во која организацијата делува (општествен систем, култура, религија, систем на вредности, економски систем, барањата на пазарот, правна регулатива и др)

Општи карактеристики на организацијата (дејност, сопственост, големина, број на вработени и др)

Карактеристики на интерната организациска средина(начин на управување на чо0вечките ресурси, мотивираност, организациска култура, аспирации, мотив за достигнувања, систем на вредности и др)

Целта на трудот е да укаже на возможните промени кои настануваат во опкружувањето

на организацијата и промените во самата организација кои се во директна врска со резултатите од работата и развојот. Воедно да укаже и на можностите за управување со овие промени и создавање на соодветен организациски амбиент како резултат на организациската култура за успешна работа и развој, како за вработените така и за деловниот систем во целина.

Организациска култура во деловниот систем

Организациската култура е основна рамка на секој организациски амбиент, секој деловен систем како за работа на вработените така и нивниот развој. Таа претставува составен дел на интелектуалниот капитал и го сочинува супстенцијалниот дел од вкупната слика во организацијата. Постојат доста дефиниции за организациска култура но на сите заедничко им е да „културата претставува релативно стабилно верување на ставови и вредности кои постојат во организацијата" како и тоа да имаат своја содржина, социјален карактер и позитивни ефекти на организацијата и нејзините членови, стабилност и одразување на единственост односно специфичност.

Организациската култура претставува систем на вредности што подразбира визуелни константи на работниот простор, стил на комуникација, етички навики внатре во организацијата, меѓучовечки односи, протокол, имиџ, организациска култура (деловна) ги обликува однесувањата на сите вработени од најниско до највисоко менаџерско ниво. Секоја организација има своја деловна култура а таа може да биде помалку или повеќе погодна и поттикнувачка за остварување на развој и успех на организацијата. Тоа влијае врз следносто:

- Донесување на стратешки одлуки
- Способност на прилагодување кон опкружувањето
- Координација на внатрешните процеси во организацијата
- Развој на човечките ресурси
- Контрола врз вработените и врз конфликтите
- јакнење на мотивационите односи

Истражувањата покажуваат дека човекот како своевиден, комплексен, психосоцијален феномен во организацијата има знатно големо влијание врз резултатите на работата и деловноста во однос на строго организациските шеми, правила, прописи и стандарди. Климата или владеачката атмосфера во организацијата претставува посебна форма на социјални односи се определува како состојба на психосоцијални односи на припадниците на некоја социјална група (организацијата) и нивните односи према групата во целина. Климата е многу битна компонента и таа има големо влијание на задоволството, мотивацијата, ставовите и однесувањето на вработените во организацијата. Климата во организацијата е рефлекс на доминантните вредности, норми и ставови, обичаи и верувањеа кои владеат помеѓу вработените. Климата е со емотивни вредности врз културата на организацијата.

Организациската кима како резултат на организацијата и деловната култура во организацијата покрај внатрешните фактори во голема мера ја обликуваат и факторите кои влијаат на организацијата од опкружувањето. Тие промени се социополитички, општествени, економски, научнотехнолошки, културни, демографски и др. Ваквите промени во опкружувает имаат свое влијание на организацијата врз нејзините клучни ресурси,односно луѓе влијаат како на нивниот перманентен развој и иновациите на знаење, така и на нивниот начин на однесување и владеење во организацијата.

Економските промени со глобализацијата на светскиот пазар условуваат и бараат промени како кај големите така и кај малите организации, односно деловни системи. Сите глобалнби промени во опкружувањето непосредно се одразуваат врз сите системи во структурата на организацијата и тоа; на вработените и нивните знаења и способности, предметите и средствата за работа, производи, енергија и нивни извори, информации, технологии, организациска поставеност, управувачки систем и други нормативи.

Организациската култура на вработените им дава врз основа на социјализација чувство на формални и неформални обврски како да го обликуваат своето однерсување и што треба тие во одредена идентична ситуација да работат. Тоа исто така во организацијата создава кодекс на однесување, воспоставува мерки на вредности, како и потреба за оценување на сопственото однесување на вработените према тие мерки.

Организациско однесување

Организациското однесување е нов концепт на менаџирањето кој истражува како индивидуалните, групните и организациските фактори влијаат на однесувањето на вработените и менаџментот, со цел да се оствари унапредување на ефикасноста на организацијата, нејзиниот развој и задоволство на луѓето. Ваквиот концепт и неговата појава условена е од организациската култура и промената на структурата на деловните дејности каде што во прв план излегува концептот дека за деловен успех покрај знаењето за способноста и мотивацијата посебно важен е начинот на однесувањето на менаџментот и самите вработени.

Денешните развиени деловни системи во настојување да ги решаваат проиблемите за квантитет, продуктивност и ефикасност користат развиен концепт за организациско однесување. Овој концепт се заснова на организациската теорија за учење и истиот е условен и детерминиран од:

- организациски фактори (култруа, систем на управување со човечки ресурси)
- Групни фактори (групи во организацијата, водство, моќ, конфликти)
- Индивидуални фактори (личност, перцепција, вредности, ставови, верување, учење)

Споменатите фактори директно влијаат на однесувањето на вработените во организацијата а ефектите на однесување евлијаат врз продуктивноста, задоволството на работа, функционалноста и др. Со овој концепт доследното однесување со тек на време се зацврстува. Во согласност со тоа менаџментот може да влијае на промената на однесувањето на вработените преку:

- Доследното наградување е посакуваното однесњување (поголема заработка, пофалби и др)
- Доследното казнување што е непосакувано однесување.
- Не го наградува, што е непосакувано однесување

Затоа овој концепт на организациско однесување на менаџментот му го овозможува следното:

- Да се обезбеди видлива врска помеѓу наградата и учинокот
- Доследноста го наградува задоволувачкото однесување

- Им дава инструкции на вработените било во писмена или усна форма
- Секогаш им кажува на вработените каде грешат и на кој начин да се исправи грешката
- Укажување или опомена за несоодветно однесување се кажува во четири очи а не јавно

Ваквиот концепт служи како основ за утврдување на правила за примена на стимулација-мотивација, како и за понатамошен разцој на институтциите за влијанието на однесувањето на вработените, поединци и менаџментот во организацијата. Менаџментот на организациското однесување е корисен концепт и инструмент за спроведување на трансформација за нов начин на учење, однесување во организацијата, односот према вработените и луѓето, учење за одговорноста и др. Трајната ефикасност и квалитетот можат да се остварат со внатрешна мотивација и идентификација на секој вработен со работата која ја работи и целите кои треба да ги оствари не само за организацијата туки и за самиот себе лично.

Успешните фирми во развиениот свет имаат деловна организациска култура на работа и ја имаат претцизно дефинирано корпоративната култура како заеднички систем на вредности на вработените. Со правилна корпоративна култура се воспоставуваат успешни врски на организацијата со надворешното опкружување.

Етички норми во организацијата

Организациската етика значи обичај, навика, знаење на вработените во организацијата. Етиката како филозофска дисциплина која ги исполнува целите на моралните барања, основните критериуми за моралното вреднување и општата нејзина основност на изворот на моралот завзема критички став спрема постојаната морална пракса укажувајќи при тоа на сите различни погледи на луѓето како и давање на вредносна оцена а воедно укажува на правите и исконски вредности.

Грижата околу етничките стандарди во деловните системи се наметнува секој ден со потреба за постојана изградба на етички кодекс како составен дел на организациската култура. Некои од специфичните етички прашања кои создаваат потешкотии на подрачјето менаџмент на човечки ресурси се:

- Колку инфирмации за вработените треба да се даде или да се скрати на друг вработен
- Дали треба при вработување на кандидатот да се проверуваат неговите податоци без негово знаење
- Да се напушти некој без причина која не се однесува за некомпетентност, заради лошо здравје
- Дали смее на квалификуваниот кандидат да се одбие молба, бидејќи детето е во лоша здравствена состојба
- Дали се дава подеднаква можност на обука на едните за сметка на другите
- Дали се врши дискриминација врз основа на критериум на старосна доба

Овие се само некои од моралните прашања кои се поставуваат на секоја организација

и нејзиниот сектор за човечки ресурси. Денес се повеќе во светот растат „етички притисоци", сите менаџери треба да бидат осетливи на етичките прашања и свесни за нивните делувања. Сите општи етички начела и вредности во животот вредат во деловните и професионални односи таму каде што тие се уште повеќе појачани. Долгорочните деловни интереси најдобро се чуваат со поштеност и квалитетно обавување на работата. Професионалниот морал ги изразува високите животни тежненија и идеалите на личноста, па заради тоа тој е израз на нејзините внатрешни замисли, цели и достигнувања и професионална етика. Сите наведени етички барања треба да бидат водич на менаџерите и луѓето кои ги обавуваат работите преку човечките ресурси и нивното достоинствено и цврсто држење на етичкиот професионален кодекс.

Мотивација за работа и развој

Најчесто мотивацијата за обавување на работата се поистоветува со задоволството на работата кој поединецот ја извршува. Во мотивацијата во суштина е содржана севкупниот мотивациски процес од појавувањето ан потребата па се до задоволување на настанатата потреба како дадена цел. Мотивацијата е комплексен и важен концепт во областа на организационото дејствување и однесување. Мотивацијата како процес се дефиниа како „клучна спојка помеѓу свесното и несвесното". Мотивацијата е заеднички поим за сите внатрешни фактори обединувајќи ги при тоа иницијативата и физичката енергија во организацијата и индивидуалните активности во насочување на однесувањето при што се одредува насоката, интензитетот и траењето на процесот на мотивацијата. На мотивацијата влијаат голем број на фактори а тие се групирани во:

- Индивидуални карактеристики на луѓето
- Карактеристики на работната средина
- Карактеристики на деловната организација

Индивидуалните карактеристики ги претставуваат потребите, вредностите, интересите и ставовите на поедиците. Тие меѓусебно се различни за секој поединечно и истите треба да ги има во предвид секој менаџер.

Карактеристиките на работата претставуваат атрибутите на работата, како што се, автономност, сложеност и др. Треба да се направи распределба на работата.

Карактеристиките на организацијата подразбираат правила и процедури во организацијата, организациска култура, стратегија и политика на човечки ресурси и нивен развој, пракса на менаџментот и систем на наградување со кој се придонесува за ефикасност во организацијата. Мотивацијата за работа и развој е поим за сите фактори кои организираат, насочуваат и го одредуваат интензитетот и траењето на работните активности. Овој поим подразбира севкупност на различни испади и постапки за предизвикување, одржување и зголемување на работните активности.

Мотивацијата и мотивационите цели треба да бидат воспоставени во секоја организација со насоки за зголемување на задоволството на сите заинтересирани страни со цел да се оствари квалитетна работа и остварување било да се работи за поединечни или општи цели. Најчеста мотивација за развој на вработените и зголемувањето ан нивните знаења и способности се: страв од губиток на работа, парична награда за својот придонес на работата, напредување во кариерата, поголема сигурност, полесно и поефикасно обавување на работата и др.

Заклучок

Деловната организациона култура има големо мотивационо влијание и значење за работа и развој на врабнотените и деловниот успех на организацијата во условите на глобализацијата на севкупниот пазар во целина. Конкурентната позиција на современата организација во глобалното деловно опкружување зависи од неговата флексибилност, иновативност, можностите за управување во услови на промени и фокусот на квалитетот на своите човечки ресурси како носител на економското творештво. Промените од опкружувањето влијаат не само врз промените на работата, начинот на обавување на работата, развојот на човечките ресурси, појава на нова организациона структура, појава на нови производни процеси, туку влијае и на промените на деловниот амбиент кој се манифестира преку организационата култура, организациското однесување и мотивација на вработените како за работа така и за развој. Глобалното стопанство односно пазар со себе создава и нови организациони кодекси на однесување нови мерки на вредности и да создава потреба за почитување на тие мерки.

Литература:

- Николовски Д. „Водич-организациско однесување" МСИ-Свети Николе
- Toriringtоn D., „Менаџмент људских ресурса" Београд, 2002
- Јаначиевиќ Н. „Организациско понашање", Економски факултет, Београд 2005
- Бахтиевиќ Б. „Менаџмент људских потенцијала" Загреб, 1999
- www.economist.com.yu

Борче Серафимовски
ген.директор на ПВУ МСИ "Г.Р.Державин" Свети Николе, Р.Македонија

ФОРМИРАЊЕ НА ЦЕНИ И ЦЕНОВНАТА ПОЛИТИКА ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ МАРКЕТИНГ АКТИВНОСТИ КАКО ПРЕВЕНЦИЈА ОД ГЛОБАЛНАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА

Цените и ценовната политика се една од основните компоненти во меѓународните маркетинг активности, како што овозможуваат најголем можен профит од реализација на производот. Цените се во тесна врска со другите елементи на пазарот и со другите инструменти на маркетинг комплекс на фирмата. Цените често се менуваат во текот на животниот циклус на производот. Бидејќи групи на производи со различни цени можат да привлечат различни пазарни сегменти.

Помеѓу многубројните компоненти, карактеристични за конјуктурата на светскиот пазар, цената се јавува како најважен акумулиран показател, чие што движење ги одразува промените во обемот на производство и понуда на производите на пазарот, побарувачка на потрошувачите и нивото на потрошувачка, промените во залихите на стоки итн.

Во минатите децении, концентрацијата на маркетиншките напори на цените е условена од следните причини:

На пазарот на купувачите, во услови на слободна конкуренција, воглавно се понудуваат хомогени производи (практично наполно заменливи) и во оваа ситуација потрошувачите донесуваат одлука врз основа на цената,

Просечен приход на купувачите бил релативно низок, поради што нивото на побарувачката, а со тоа и реализацијата, во главно зависеше од цената,

Слободните цени дозволуваа да се оди, пред се, кон израмнување на побарувачката и понудата, односно кон максимално можна макроекономска ефективност.

Во последните години, како на внатрешниот пазар, така и на светскиот значително се намалила значајноста на ценовната конкуренција, која што го подразбира и го налага однесувањето на светската ценовна политика.

Суштината на ценовната политика во маркетингот се изразува преку определување на производот таква цена и начин да се маневрира со нејзе, во зависност од конјуктурата на пазарот, со цел да се освои и да се заштити определен дел, да се запази конкурентската способност на производот, да се осигури планираниот обем на профит и да се решат низа други задачи

За странскиот пазар е исклучително важно да се разработи точна и потенцијална ценовна политика. Ова произлегува од фактот, што во меѓународната трговија определувањето на цените на производство е доста сложен процес, како што факторите, кои треба да се земаат во предвид при проучување на меѓународното формирање на цените, се разновидни и суштенствени фактори кои влијаат на формирањето на цените на домашниот пазар.

Определување на цената на даден производ во меѓународната трговија е сложен процес, бидејќи, во принцип, е нестабилна големина. Врз неа влијаат : циклусот во кој се на-

оѓа светската економија; општествената цена на производство; конјуктурата на пазарот; конкуренцијата; квалитетот на производот; однесување на купувачите и добавувачите; обемот и основните услови на испораките; условите за плаќање; состојбата на финансискиот секотор; валутните курсеви.

Сето ова покажува, дека за успех на странскиот пазар е неопходен да се разработи соодветна ценовна политика. Следува дека треба постојано да се следи ефективноста и да се менува во зависност од околносите.

Излез на нов пазар и стекнување на пазарни позиции предизвикува привлекување внимание и интерес на потрошувачите. Оваа цел се поистоветува со начелото да се започне со пониски цени од оние на конкурентите или по цените на веќе освоените пазари. Понатаму, во процесот на освојување на опрелен пазарен удел и отпорните клиенти, фирмата може постепено да ги зголемува цените до ниво на останатите пазарни конкуренти. Исклучително важно е зголемувањето на цените да се спроведува со соодветни аргументи – на пример, со зголемување на производните расходи, со промена на квалитетните карактеристики, со инфлационите процеси итн.

По освојување на пазарните позиции следува постепено заштитување. За оваа цел можат да се користат такви маркетинг инструменти како ценовни нивоа, услови за плаќање, гаранции, сервисно опслужување, реклама итн.

Последователната анализа на пазарните сегменти има **„информативен карактер"**. Неговата суштина се состои од искористување на цените како инструмент за побарувачката и освојување на најплатежно способни сегменти. Во првата фаза се предлага продажба на производ по зголемена цена. Следната фаза, продажбите на фирмата треба да се ориентираат кон испорака на производот за пазарни сегменти со поголема еластичност на побарувачката односно зголемениот обем на продажба ги намалува цените.

Битен услов за реализирањето на таквата тактика е ефективната заштита на патентот односно невозможност конкурентите брзо да дојдат до бизнисот **know-how** и да создадат имитација на производот.

На овој начин ценовната политика во меѓународниот маркетинг се заснова на определбата за таква цена за извозно производство, коешто помага да се совладаат определени пазарни позиции, за реализирање на планираниот профит итн. За успешно реализирање на погоре посочените типични пазарни ситуации неопходен е избор и практично користење на најиздржаните маркетиншки ценовни стратегии.

На светскиот пазар се користат следните основни ценовни стратегии – стратегија **„собирање на кајмакот"**, стратегија на ниски цени, стратегија на диференцирани цени, стратегија на единствени цени, стратегија на ценовен лидер, стратегија на **„губитник лидер"**.

Стратегијата „собирање на кајмакот" предвидува почетна продажба на производот по зголемени цени, формирана од расходи плус просечнен профит за индустријата и дополнителен монополски профит. Оваа стратегија е карактеристична за нови производи, кои што се заштитени со патент. Ова е доволно распространет вид на стратегија, која осигурува брз поврат на вложени средства, но е ефективна само за производи и пазари со доволно ниска еластичност на побарувачката во однос на цената.

Оваа стратегија е особено активна во текот на фазата на развој на производот, кога се забележува извесно зголемувањето на побарувачката во однос на понудата и кога фирмата е во состојба да заземе монополска положба при производство и реализација на даден производ.

Стратегија на ниски цени (или стратегија на „пробив") предвидува иницијална продажба на стоки по намалени цени со цел да се стимулира побарувачката, да се потиснат кон-

курентските стоки и да се изгради масовен пазар. Оваа стратегија е исто така прифатлива за стоки со ниска еластичност на побарувачката. Нејзината примена во современтите меѓународни услови е значително отежнато, бидејќи е многу тешко покрај тоа да се зголемат цените и овој факт често е причина за откажување од склучување на договори. Затоа се почесто се користи модифицирана форма на оваа стратегија – стратегија на „пробив",при што ниските цени овозможуваат фирмата да се пробие на „пазарот", за да понатаму се зголемат, но се превзема се што е возможно овие цени да се одржат. При оваа положба приходите се овозможуваат на сметка на прометот. За слични активности неопходно е еластичноста на побарувачката да е релативно висока и за дадената стока да биде колку шпо е можно намалување на производствените и трговските расходи на единица производ со зголемување на нејзиното производство и реализација.

Стратегија на диференцирани цени активно се применува во трговската практика на фирмите, која определува скала за можни отстапувања и надомести од просечното ниво на цените на различните пазари, сегменти и купувачи. Стратегијата на диференцирани цени дозвола да се стимулира или да се одржуваат продажбите на одделните стоки на различните пазари. Како нејзина разновидност може да се смета стратегијата на привилигираните и стратегија на дискриминираните цени.

Стратегија на единични цени се користи, по правило, при продажба на стоките по каталози, примероци, преку каналите на поштенската трговија (пакети). Во дадениот случај е најприфатлива, погодна и помога при формирање круг редовни купувачи.

Стратегија на ценовен лидер предвидува или „притегнува" кон сопствени цени на движењето и карактерот на цените на признатиот фирма – лидер на даден пазар за одредена стока, или склучување на премолчан договор со лидерот на даден пазар, при промена на цената на фирмата лидер се менуваат и цените на своите стоки. Оваа стратегија е атрактивна за фирми, кои немаат можност или не сакаат да развијат и спроведат сопствена стратегија. Во последно време овој пристап е доволно ризичен, бидејќи премногу се потпира на иницијативата на фирмата.

Стратегија на „лидер губитник" (или стратегија за стимулирање на комплексни продажби) се состои во тоа, стоката – лидер во комплексот се продава по ниски цени, а останатите стоки, кои влекуваат во комплексот, поседуваат имот, се предлагаат по цена која вклучува монополски профит. Како резултат на ова фирмата добива целен профит. Стратегијата на „лидер губитник" доста често се применува во последната фаза од животниот циклус на производот, кога користењето на другите стратегии е тешко или воопшто невозможно.

Во зависност од различните аспекти на меѓународната економска активност, целите и задачите на фирмата, техничките и другите прични во надворешно трговските операции широко се применуваат различни видови на цени. Познато е дека цените на стоките на меѓународните пазари се ориентираат по светски цени, кои како минимум ги имаат следните три карактеристики:

Прво, светските цени отстапуваат од внатрешните. Домашните цени се засноваат на националната вредност и ги одразуваат расходите на домашните производители. Цените на светскиот пазар се базираат на интернационалната вредност, формирана од страна на водечките земји – извозници. По правило, светската цена е пониска од домашната цена и разликата може да достигне до 30%, во кое кај готовите производи е позначително, отколку кај суровините, кои се поврзани со повисокото ниво на царинските и нецаринските бариери при увоз на готови производи.

Второ, постојат мноштво светски цени т.е. постојат неколку цени за исти стоки. Оваа мноштво особено е условено од различниот квалитет, различните услови и рокови на ис-

порака, пакување итн. Затоа при конечно утврдување на цените неопходно е детално да се посочат техничките квалитативни карактеристики, потекло на стоката, условите за испорака, роковите за испорака, пакување.

Трето, брзото „стареење" на светските цени. Ова ги одразува промените на конјунктурата на стоковните пазари. Така, на некои подвижни разменски стоки цените само во текот на денот осцилираат во границите на 100% и повеќе.

Заслужува да се истакне дека, резултат од договарањето на центие во голема мера зависи од квалификациите на експертите, нивното познавање на конјуктурата на пазарот и искуството, како и од износот на попустите и бенефициите обично се определува како индивидуално.

Специфични фактори, кои го определуваат нивото на цените на странскиот пазар, се условите на плаќање и условите на испорака во меѓународните договори за купопродажба на стоките, како и специфичние одделни форми на надворешна трговија (накрсна трговија, компензација итн).

При формирање на условите на цената од суштествено значење е како тие ќе бидат евидентирани (како определена или одредена) и дали и за каков период ќе биде тешко или лесно променлива. Обично купувачот сака да договори фиксна цена а продвачот сака да ја замази можноста за корегирање на цента. При договарање на променлива цена задолжително се посочуваат причините за нејзината промена. За намалување на ризикот од промената на валутниот курс пожелно е да се користи т.н. "валутна клауза", која предвидува придржување кон валутата во договорите со друга постабилна валута или валутна кошница. Втора можност за намалување на валутниот ризик е разменско хеџирање преку валутните фјучерси или опции. Негова предност се состои во независноста од волјата на надворешниот контра агент.

Во однос на цената најчесто се наведуваат следните компоненти: прво, валута на трансакцијата; второ, вкупната вредност и единечна цена за усвоената мерна единица; трето, ценова база (цена CIF, FOB итн.); четврто, цена на пакувањето и др.

При определување на цената продавачите често предлагаат ценовни отстапувања – за големи количества, за редовни клиенти, за понизок квалитет, за несезонски купувања, готовинска исплата, плаќање од **"втора рака"**, за зголемени политички или други ризици итн. Добрите трговци претпочитаат да предлагат пониски цени преку попусти, а не да склучуваат трансакции на пониски цени, бидејќи во таква ситауција не можат да бидат обвинети за нарушување на деловната етика, продавајќи една иста стока по различна цена.

Суштествена фаза во секоја надворешно трговска трансакција, која што се разликува од домашните трансакции е франшизата. Таа е тесно поврзана со структурата на цената и со начинот на физичкото движење на стоките. Преку франшизата се уредува како да се распоредуваат расходите според движењето на стоките помеѓу продавачите и купувачите и кога и каде се преносува сопственоста на стоките од продавачот на купувачот.

Вклучување на транспортните трошоци во состав на трошоците, а следствено, и во цената на производство, економски е неопходно, како во меѓународниот маркетинг и светската трговска практика и прашањето за релативното учество на транспортните трошоци на добавувачите и купувачите има многу големо значење. При склучување на трансакциите тесно е поврзана со обезбедувањето, и со ризиците, како и со правата на сопственост.
Маркетинг службите на различните фирми, учествуваат во меѓународната трговија, доволно често се принудени да се занимаваат со сериозни проблеми, предизвикани од примената на дампинг.

Дампинг, по својата природа, е продажба на стоки на надворешниот пазар, како на-

мерно намалување на цените со цел да се елиминира конурентите и да се изгради определен надворешен пазар. Дампинг цените се утврдуваат не само на пониско ниво од цената на даденото проиводство на домашниот пазар на земјата – извозник, туку и пониско од производствената цена, а понекогаш и пониска и од трошоците на производство.

Дампингот е познат долго време како остра форма на конкурентска борба, користена за совладување на надворешниот пазар. Во трговската практика на сите индустриско развиени земји е призната неопходноста за борба против дампингот, кој што непотребно ја заострува конкуренцијата и има негативно влијание врз стоковопроизводителите на земјата – извозник.

Од друга страна, опасно е и претерано засилената антидампинг политика, бидејќи вештачки го ограничува извозот, ја подкопува стабилноста на деловните врски итн. Во таа смисла, за регулирање на антидампинг дејствата е разработена специјален антидампингов комплекс, кој по создавањето на Светската трговска организација (СТО) се користи во облик на договор за антидампинг мерки.

Во законодавството на антидампинг, дампингот се разгледува како ситација, при што извозната цена на стоката, наменета за пазарот е пониска од „нормалната вредност" на слична стока на пазарот. **„Нормална вредност"** може да се определи на неколку начини, но пред се, таа се споредува со нормалните услови на тргување, воспоставување на слична стока, одредена за продажба од страна на земјата извозник. Доколку од било која причина не постои сличен производ од страна на земјата – извозник, за изедначување се избира „претставителна цена" на пазара на трета страна. Основен критериум за дампинг е изедначување на фактичките извозни цени со извозните цени на стоките во земјата – извозник.

Н. Д. Федулова

«Российский университет дружбы народов», e-mail: fedulovanataliya86@gmail.com

ПРОГРАММА ВОСТОЧНОГО ПАРТНЕРСТВА ЕВПРОПЕЙСКОГО СОЮЗА, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ УЧАСТИЯ В НЕЙ БЕЛОРУСИ И УКРАИНЫ

В настоящее время такое уникальное региональное интеграционное объединение как Европейский Союз охватывает 27 европейских государств. В 2004 году, во время пятой волны расширения, в Европейский Союз был принят целый ряд государств, в том числе такие славянские государства, как Польша, Словакия, Словения, Чехия. В 2007 году Болгария также получила членство ЕС.

С момента своего вступления Польша активно участвует в дискуссиях о дальнейшем расширении ЕС и продолжает поддерживать идею о расширении интеграционного объединения с приходом нового президента – Бронислава Коморовского. Так, в интервью французской газете Б. Коморовский отметил, что Польша должна быть лидером европейской интеграции, способствуя именно восточному расширению [1].

Идея программы Восточного партнерства была впервые предложена министром иностранных дел Польши в 2008 году на Совете ЕС по общим вопросам и внешним связям. Предложение Польши было поддержано Швецией, а уже в следующем, 2009 году, при поддержке председательствующей Чехии, программа была официально запущена.

Восточное партнерство предполагает развитие сотрудничества с шестью государствами – бывшими республиками СССР – Украиной, Белоруссией, Молдавией, Грузией, Арменией и Азербайджаном. Это сотрудничество должно включать в себя экономический и политический аспекты.

Изначально декларировалось, что Программа не является гарантией дальнейшего вступления в ЕС, однако, очевидно, что она является своего рода подготовительным этапом. Программа включает в себя экономические, энергетические, экологические инициативы, а также их финансирование. Предполагается, что это финансирование возрастет с 450 млн евро в 2007 году 785 млн евро в 2013 году [2].

По сути, Программа Восточного партнерства не является чем-то новым, поскольку с 2003 года в рамках ЕС уже существует Европейская политика соседства, куда вышеперечисленные шесть стран уже входят. Однако Программа Восточного партнерства является в некотором смысле индикатором приоритетов внешней политики председательствующих стран и их взглядов о направлении расширения ЕС. Польша и Чехия акцентируют внимание не на Средиземноморье, как было при председательстве Франции, а на Востоке.

Не последнюю роль в утверждении данной Программы оказал российско-грузинский конфликт 2008 года и напряженные отношения между Россией и Украиной. Этот период был крайне благоприятен для начала реализации Программы, так как был поддержан практически всеми странами-членами ЕС.

Единства в Евросоюзе относительно Программы Восточного партнерства не было с самого начала. Многие европейские политики считают, что она является лишь дублированием

Европейской политики соседства, и создавать новый механизм не имеет смысла. Кроме того, многие европейские эксперты и политики подвергали сомнению возможность наладить отношения с не отвечающей европейским политическим стандартам Белоруссией [3].

В начале реализации Программы Восточного партнерства Россия крайне болезненно реагировала на вторжение ЕС в зону российского влияния. Энергетическая составляющая Программы вызывала наибольшую озабоченность у России. Это связано с тем, что ЕС стремится диверсифицировать энергетические поставки из России за счет обходных путей через Южный Кавказ. В целом многие российские эксперты негативно отзывались о данной программе, и рассматривали ее как очередное стремление создания своего рода защитного пояса от России.

Наметившееся потепление между Россией и Польшей дало новый импульс отношениям России и ЕС, и в 2010 году Польша официально предложила России участие в «группе друзей» Программы Восточного партнерства, отметив возможность участия Калининградской области в Программе.

Тем не мене, данная Программа вызывает множество дискуссий относительно ее эффективности, целесообразности и жизнеспособности.

Рассмотрим два славянских государства, участвующих в Программе Восточного партнерства – Украину и Белоруссию, государства, на участие которых в Программе Польские лидеры делали особенный акцент.

В 2008 году Украина, выстраивая свою внешнюю политику, придерживаясь прозападного курса, одним из главных приоритетов для этой страны было вступление в ЕС. Поэтому инициативна Польши была воспринята в Украине как сигнал к готовности принятия Украины в члены Европейского Союза. Однако Программа Восточного партнерства не предполагает вступление страны в Союз, а лишь направлена на развитие и улучшение отношений стран с Евросоюзом. Более того, после смены власти в Украине, ее отношение к самой идее вступления в ЕС резко изменилось.

Еще более трудным является вопрос об участии Беларуси в Программе Восточного партнерства. Связано это, в первую очередь, с нестабильностью Беларуси в ее отношениях с Западом. 2009 год был отмечен улучшением отношений Беларуси с Европейским Союзом - проходили двусторонние встречи, и многие аналитики, как западные, так и белорусские оптимистично рассматривали участие Беларуси в Программе. Однако акцент в сотрудничестве с ЕС в Беларуси делался, главным образом, на экономической составляющей сотрудничества, а не на политической. Об этом говорили и белорусские эксперты, которые указывали на необходимость участия Беларуси в Программе для получения доступа к крупным региональным инвестиционным проектам, а так же для развития выгодных для Беларуси энергетических программ. Что касается ЕС, то для него было важно вызвать Белоруссию на диалог и прорвать изоляцию от ЕС самого крупного европейского государства, игнорировать которое для политиков ЕС не выгодно.

Однако успешный старт сменился ухудшением отношений Беларуси с Европейским Союзом. Главным образом, причиной тому стала реакция Запада на последние события в Беларуси во время президентских выборов.

Сначала ЕС наложил санкции на въезд белорусских политиков в Евросоюз, а затем было решено отстранить Белоруссию от участи в Программе Восточное партнерство (февраль 2011 года).

Таким образом, Восточное партнерство ЕС с Белоруссией и Украиной наталкивается на серьезные проблемы. Это связано с тем, что эти государства переживают нестабильность своей внутренней и внешней политической ориентации развития. Если говорить об Украине,

то невозможно не учитывать внутреннюю раздробленность общества относительно вопроса о том, какое будущее должна для себя выбрать Украина – интегрироваться в ЕС или же делать акцент на развитие отношений с Россией и странами СНГ. Смена власти в Украине приводит к резкой смене политических приоритетов, что делает эту страну нестабильным партнером для Евросоюза.

Белоруссия, как и Украина, так же не может быть названа стабильным государством, вызывающим доверие ЕС.

Более того, нужно отметить и тот факт, что сам Европейский Союз переживает нелегкие времена, связанные с мировым экономическим кризисом, который, в основном, негативно сказался на недавно принятых слабых странах. ЕС необходимо, в первую очередь, сделать акцент на своих внутренних проблемах, так как дальнейшее расширении может подорвать устойчивость самого Евросоюза и привести, на наш взгляд к тяжелым экономическим и политическим последствиям.

Что касается России, то в настоящее время она стремится наладить конструктивный диалог с Европейским Союзом, отстаивая при этом свои геополитические интересы в постсоветском пространстве. Для укрепления отношений России с ЕС, последнему необходимо учитывать интересы России, не противопоставляя эти интересы своим.

Во второй половине 2011 года Польша будет председательствовать в ЕС, что означает, что у нее появится больше возможностей для продвижения программы Восточное партнерство. Однако, как было сказано выше, у данной программы слишком неоднозначное будущее, вызывающее больше скепсиса, чем оптимизма.

- Коморовский: Мы поддерживаем расширение ЕС на восток, и не должны забывать о Беларуси. 02.09.2010,
- Программа «Восточное партнерство» справка, 13.12.2010 г. РИАНОВОСТИ
- Ian Klinke, "The European Union's Strategic Non-Engagement in Belarus. Challenging the Hegemonic Notion of the EU as a Toothless Value Diffuser," Perspectives. The Central European Review of International Affairs, vol. 14: 2 (2006): 25.

А. Цуцулески
e-mail: cuculeski@gmail.com

ВЛИЈАНИЈАТА НА СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА ВРЗ МАКЕДОНИЈА И ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО КАКО ПОКРЕНУВАЧ НА ЕКОНОМСКИОТ РАСТ ЗА ИЗЛЕЗ ОД КРИЗАТА

Економската и финансиската криза започна во 2007 година во САД и реалните ефекти на прелевање на кризата во 2008 годинаn беа погодени од страна на ЕУ и Јапонија, како најголем извозник во САД, како резултат на намалената економска активност во Америка (особено малопродажбата). САД, ЕУ и Јапонија се најголемите економски сили и како такви, тие се главните корисници на производите кои доаѓаат од неразвиените земји и земјите во развој, и секако дека тоа ќе го намали БДП што се случија на овие земји имаат негативни импликации врз извозот на неразвиените земји и земјите во развој.

Од друга страна, неразвиените земји и земјите во развој (мнозинството) се кредитирани со банкарските институции во развиените земји заради поттикнување на економскиот раст и зголемената побарувачка на производи од развиените земји и на тој начин е потпомогнат растот и во земјите во развој и неразвиени земји. Горенаведените случаи особено се нагласенни во Централна и Источна Европа.

Зголеменото одвраќање од инвеститорскиот ризик и силното намалување на долговите од страна на западните банки како одговор на лошите биланси како и ограничувањето на ликвидноста, на економиите во развој им го отежна финансирањето на надворешните дефицити. Многу земји од Централна и Источна Европа, кои имаа големи дефицити на тековната сметка кои што се финансираа од страна на странски банки и странски директни инвестиции, набргу западнаа во невоља. Многу од нив се обратија до ММФ за финансиска помош: Украина, Унгарија, Србија, Латвија, Белорусија и Ерменија се договорија со Фондот околу големи пакети за подршка на нивните економии, а разговори околу програмите на Фондот се одвиваат и со други земји, вклучувајќи ги Романија, Црна Гора, Турција и Босна и Херцеговина. Неколку земји надвор од европскиот регион исто така му се обратија на Фондот за подршка. Заедничка карактеристика на овие програми е тоа што тие се комбинација на финансирање и прилагодување: макроекономските политики кои што се стремат кон намалување на надворешните дефицити до одржливи нивоа се поткрепени со финансиска подршка од страна на ММФ, најчесто и со дополнителни придонеси од страна на мултилатерални и билатерални донатори. Финансиската подршка од страна на Фондот помага околу финансирањето на кусокот што се јавува во платниот биланс, со што го олеснува и прилагодувањето, воедно, во многу случаи помошта од Фондот го поддржува и банкарскиот систем.

Првичните влијанија врз македонската економија исто така се чинеа ограничени. Македонската економија и понатаму продолжуваше брзо да расте се до летото 2008, кога во август истата година заврши нејзиниот тригодишен стендбај аранжман со ММФ, кој се третираше како аранжман за претпазливост по првичното повлекување на средства во 2005 година.меѓутоа, Македонија влезе во периодот на глобалната криза со огромен дефицит на

тековната сметка, 13 проценти од БДП во 2008 година, и голема зависност од финансирањето од странство. Како повеќето нејзини соседи, така и Македонија е погодена од светската финансиска и економска криза. Прво, глобалната криза доведе до силна контракција на глобалната трговија, што за Македонија значи намален извоз. Ова е пропратено и со намалување на цените на металите, што со голем дел учествува во нејзиниот извоз. Второ, приватните трансфери или поточно девизните средства продадени на приватните менувачници, на нето основа, исто така остро се намалија во 2008 година за повеќе од 10 проценти споредено со 2007 и најверојатно ќе останат под притисок се до опоравувањето на светската економија. Намалувањето на дознаките е глобален феномен предизвикан од забавениот развој на економиите и зголемената невработеност, што во Македонија можеби беше и влошено поради политичките и макроекономските неизвесности. Трето, по големите приливи од странски директни инвестиции во првата половина на 2008 година (4 проценти од БДП), меѓународната кредитна криза доведе до нагла контракција во втората половина од годината (2,5 проценти од БДП) и до намалени изгледи во периодот што следи. Овие настани предизвикаа притисок врз платниот биланс на Македонија, што може да се види во намалувањето на девизните резерви од 1,7 милијарди евра на крајот од септември 2008 година на 1,5 милијарди евра на крајот од годината. Намалувањето на девизните резерви продолжи и во првиот квартал од 2009 година такашто на крајот од март тие изнесуваа 1,3 милијарди евра, со побрзото намалување на извозот во споредба со увозот во почетокот на 2009 година.[1]

За да ја намали надворешната нерамнотежа, Народна Банка на Република Македонија (НБРМ) ја затегна монетарната политика. Прудентните мерки што ги објави НБРМ на 25 декември 2008г кои што вклучуваат лимити за кредитирањето на населението, по банки, како и стапки на минимална ликвидност би требало да придонесат за намалување на кредитниот раст и на растот на увозот. На 26 март 2009 НБРМ дополнително ја затегна монетарната политика преку покачувањето на клучната каматна стапка од 7 на 9 проценти. Во исто време, владата дополнително ги прошири фискалните политики на тој начин зголемувајќи го надворешниот дефицит. Само во текот на декември 2008 централната власт се соочи со дефицит во висина од 3 проценти од годишниот БДП. Истото го доведе годишниот кумулативен биланс од нивото од 2 проценти вишок на крајот од ноември до 1 процент дефицит на крајот од декември. Еден дел од трошковниот удар во декември го одразува трансферот на средства од сметките на владата на сметките на државните јавни претпријатија со што неговото влијание врз макроекономијата ќе продолжи да се одразува и во текот на првата половина од годината. Уште повеќе, на 29 декември, парламентот го усвои буџетот за 2009 година со проектиран дефицит на ниво од 2.8 проценти од БДП на тој начин одразувајќи дополнителна фискална експанзија.[1]

Фиксниот девизен режим и служеше многу добро на Македонија. Тој беше адекватно прилагоден на статусот на Македонија како мала отворена економија, особено во поглед на трговската ориентација кон евро зоната како и на делумната евроизација на финансискиот сектор. Меѓутоа, на таквиот режим му е неопходна силна поддршка како од монетарните така и од фискалните политики, особено во тешки времиња како денешниве. Фиксниот девизен режим значи дека девизниот курс не може да послужи како инструмент за пренасочување на побарувачката и трошењата кон домашно произведени наместо кон увезени добра во услови кога економијата се прилагодува на губењето на надворешни средства за финансирање. Оттаму, тој го става поголемиот акцент на обидите за цврстата политика за воздржување на севкупните трошења во економијата.

Обновата од глобалната рецесија во 2009 година е во тек, и се очекува растот на

македонската економија во 2011 година да има забрзување при што ќе достигне 3,5 отсто, а во 2012 година 4,5 отсто. Со вакви прогнози излезе ММФ , кој оптимизмот во продолжувањето на економскиот раст го гледа во последните намалувања на каматните стапки што ги направија банките, но и во обновувањето на европските трговски партнери, на цикличните отскокнувања типични за закрепнувањата на економиите, како и на целокупната здрава состојба во банкарскиот сектор. Монетарците очекуваат базичната инфлација да остана под 1 отсто, иако зголемување на храната и на енергијата ќе ја покачи инфлацијата.[2]

Дефицитот на тековната сметка падна од близу 13 проценти од БДП во 2008 година на проектираните 3,5 проценти во 2010 година. Девизните резерви се очекува да бидат некои 95 проценти од краткорочниот долг на крајот на 2010 година и да имаат нагорен тренд во 2011 година, според прогнозите на ММФ.Фискалниот дефицит се очекува да биде 2,5 отсто од БДП во 2010 година и тој процент Монетарците очекуваат да се задржи и во 2011 година, а исто толку да биде И буџетскиот дефицит.На среден рок властите планираат да го намалат фискалниот дефицит за да се зајакнат јавните финансии.Монетарците оценуваат дека банкарскиот сектор и понатаму е здрав иако кризата го зеде својот данок во форма на значајно зголемување на нефункционалните кредити и намалување на профитабилноста во текот на изминатите две години.[2]

Од ММФ очекуваат пониските извоз да му наштети на економскиот раст, но се смета на напредокот во спорот за името со Грција, што може да доведе до деблокирање на патот кон пристапување на Македонија во ЕУ и НАТО, и понатамошно зголемување на цените на металите што ги извезуваме.Од ММФ потсетуваат на средствата кои и се одобрени на Македонија во висина од 480 милиони евра со цел македонските власти да искористат дел од нив за тековни обврски, но и да се заштити фиксниот девизен курс.[2]

Претприемништвото, кое наједноставно можеме да го дефинираме како процес на основање, развивање и одржување на мали бизниси е еден од најзначајните столбови на секоја економија. Овој значаен глобален феномен креира нови претпријатија, создава нови работни места, ја намалува стапката на невработеност, го создава општествениот производ на државата, создава вредност од непроценливо значење. Од тие причини, владите на развиените држави неуморно работат на стимулирањето на процесот на самовработување и креирање на нови, мали претпријатија.[3]

Се обезбедуваат специјални кредитни линии со ултра поволни услови, се дизајнираат проекти за поддршка на старт ап бизнисите, се даваат директни стимулации, организираат тренинзи, семинари, консултации, се создаваат бизнис инкубатори.Овој тренд и оваа заинтересираност на државните власти за стимулирање на малите бизниси е веројатно најсилен токму сега - во времето на економската криза која комбинирана со процесот на намалување на обемот на корпорациите (Downsizing) остави многу вработени луѓе на улица. Некои од основачите ќе го формираат своето прво претпријатие за да ја обезбедат својата гола животна егзистенција. Можеби долго време не можеле да најдат работа, или во виорот на економската криза го загубиле своето работно место.[3]

Во услови на светска економска криза на малите и средните претпријатија се гледа како на главни покренувачи на економскиот раст. Тие се од огромна важност за македонската економија и токму нивниот развој и поддршка се еден од главните приоритети на Владата на Република Македонија. Затоа поттикнувањето на претприемачкиот дух и иновативноста значи постојано потенцирање на нивното значење и на нивните предности, посебно меѓу младата популација која е носител на нашиот иден прогрес.Подобрувањето на конкурентноста на малите и средните претпријатија подразбира подобрување на производните процеси, примена на меѓународните стандарди за квалитет и постојано надградување на потенцијалот

на човечките ресурси во претпријатијата.

Во Република Македонија, како и во голем број други пазарни економии, учеството на малите и средните претпријатија во вкупниот број претпријатија изнесува 99,8 отсто. Овој сектор учествува со 65,3 отсто во Бруто-домашниот производ и вработува 79 отсто од вкупниот број вработени во државата. Затоа во услови на економска криза се прават дополнителни напори колку што е можно повеќе да ги поддржат и помогнат малите бизниси. Имено, само 6-7% од младите луѓе се изјаснуваат дека би влегле во ризик да водат сопствен бизнис. Наспроти тоа, имаме едно загрижувачко огромно мнозинство од млади луѓе кои би прифатиле вработување во администрацијата. [4]

Токму оригиналноста, креативноста и иновативноста придонесуваат многу за успехот на еден претприемач. Ова е особено важно во услови на глобална економска криза односно,развојот на претприемништвото има голема улога во создавањето нови работни места. Малите и средни претпријатија обично се компании со мал број вработени. Заради тоа, често е можно брзо да се промени палетата на производи и производство на она што пазарот го бара во тој момент, додека кај големите гиганти, тоа не е така ниту едноставно, ниту толку брзо.

Кога сте на претприемничка идеја и кога ќе видите дека постои можност да се оствари оваа идеја, се разбира, со обезбедени средствата и тим за работа, дека секогаш може да отпочнете со ваш бизнис, и без оглед на кризата, ќе имате успех на пазарот, но доколку не е криза, ќе имаат поголем успех отколку што е во моментот. За почетници, за луѓе кои сега сакаат да отпочнат со приватен бизнис, без оглед дали тоа се невработени или се луѓе кои ги загубиле своите работни места, благодарејќи на оваа криза, државата ги потпомага преку Агенцијата за поддршка на претприемништвото.

Агенција за подршка на претприемништвото од ниту една влада досега не доби соодветна подршка. Нашите влади кон поттикнувањето на претприемништвото се однесуваа како да сме држава без невработени и како да сме држава со двоцифрена стапка на раст. Меѓутоа со најновите измени,Агенцијатата за поддршка на претприемништво средствата за работа ќе ги обезбедува директно од буџетот, кој досега се добиваа со трансфер од Владата, преку Министерството за економија.На корисиниците на кредитите им се овозможува да стартуваат свои мали бизниси во различни области како што се земјоделство, трговија, преработувачка индустрија, градежништво, услужни дејности и друго.Рокот за враќање на кредитите е три години со грејс период од една година и годишна каматна стапка од 1%.
Многу е тешко да се објасни во неколку реченици како економскиот воз да тргне по шините на успехот, но тоа што едноставно МОРА да се прави е да се следи пазарот, кои се потребите, трендовите, да се следи конкуренцијата и перманентно да се посетуваат тренинзи од областа на претприемништвото и менаџментот.

Литература:

- Томе Неновски, „Македонија и светската економска криза", (2010)
- Забелешки на ММФ подготвени за тркалезната маса организирана од страна на Европската бизнис асоцијација/Фондација Конрад Аденауер(2009)
- Modern Entrepreneur and Entrepreneurship: Theory, Process and Practice by H. S. Kumawat,(2009)
- Таки Фити: "Претприемништво",(2007)

Доц. д-р Крсте Шајноски
УГД„Гоце Делчев" – Штип, e-mail: krste.sajnoski@ugd.edu.mk

АПСТРАКТ

Проблемите во кои западна единствената валута на еврозоната поради непочитување на договорените критериуми околу дефицитното финансирање и задолжување на државите членки не се причина поради која Република Македонија треба да се откаже од ориентацијата за интегрирање во Европската унија, која вклучува и прифаќање на еврото како национална валута. Тоа е патот за натамошно рационално вклучување на македонското стопанство во меѓународната поделба на трудот, врз основа на јакнење на довербата на резидентите и на нерезидентите во денарот.

Независно од судбината на еврото останува да се интензивираат напорите во стопанството на Република Македонија за забрзување на извозно ориентиран раст, како основа за подолгорочен одржлив развој и стабилност на националната валута. Притоа, суштествено е да се сфати дека овој пат не е ниту брз ниту лесен, а најмалку само прашање на декларирање за прифаќање на обврските. Се работи за поминување низ процес на преструктурирање и јакнење на стопанството до ниво да може да се носи со конкуренцијата од земјите во еврозоната, од земјите во Европската унија и од другите земји во светот, а притоа земјата да остварува задоволителен раст на БДП и на вработувањето (исполнувајќи ги обврските од договорите за функционирање на еврозоната). Во оваа насока неопходна е брза промена на на макроекономската политика на стабилизација во земјата, а во тој контекст и на монетарната стратегија за таргетирање на девизниот курс. Промената треба да се направи истовремено. Македонија како мала земја треба да изгради јасна извозно ориентирана стратегија за развој и истата да ја поддржи со мерки и активности што се дозволени од страна на Светската трговска организација и со ослободување на девизниот курс од улогата на номинално сидро на внатрешната макроекономска стабилност.

ПАТОТ НА ДЕНАРОТ ДО ПРИФАЌАЊЕ НА ЕВРОТО

Проблемите во кои западна единствената валута на еврозоната (17 земји на Европската Унија кои го користат еврото како сопствена валута, од вкупно 27) поради непочитување на договорените критериуми околу дефицитното финансирање и задолжување на државите членки и злослутните прогнози за нејзино распаѓање на две зони (со силно и слабо евро, па дури и исфрлањето на некои земји од еврозоната и за враќање на поранешните сопствени валути, на пример, на драхмата во Грција) не се причина поради која Република Македонија треба да се откаже од ориентацијата за интегрирање во Европската унија, која вклучува и прифаќање на еврото како национална валута. Дури и најпесимистичката варијанта-напуштање на еврото и повторното враќање на старите национални валути во сите земји од еврозоната не е причина земјата да го напушти патот за натамошно рационално вклучување на стопанството во меѓународната поделба на трудот, врз основа на јакнење на довербата на резидентите и на нерезидентите во денарот. Зашто, и во таков случај, секоја земја ќе настојува да ја подобрува својата позиција во меѓународната поделба на трудот преку

јакнење на довербата во сопствената валута. Но, се разбира, во многу понеповолни услови отколку што е можно таквата цел да ја остварува како членка на поширок интегриран простор со заедничка валута и во економска интеграција каква што е Европската унија.

Предностите во стопанскиот развој на одделна земја во поширока регионална интеграција со единствена валута каква што е еврозоната се повеќекратни. До бенефитите се доаѓа со искористување на можностите за максимирање на ефикасноста во работењето на големиот пазар на Унијата, особено со земјите во еврозоната, поради единствената валута. Со работењето на огромниот пазар со единствена валута се намалуваат трансакционите трошоци за износот на прекуграничните трансакции, се зголемуваат можностите за тргување во рамките на еврозоната, се отвораат поголеми можности за инвестирање од страна на поразвиените земји во еврозоната. Со прифаќањето на еврото се намалуваат ризиците поврзани со промените во валутните курсеви. Земјите со послаби валути кои ќе го воведат еврото како сопствена валута бенефитираат со тоа што влегуваат во подрачје со пониски каматни стапки. Итн. Од аспект на долгорочниот одржлив развој од суштинско значење е определбата Европската централна банка инфлационите притисоци да ги држи на ниско ниво. Таа нема други цели, како на пример Федералните резерви во САД, кои имаа втора цел- да го одржува растот и вработеноста. Земјите членки на еврозоната можат да се надеваат дека ќе уживаат во макроекономска стабилност следена со ниско ниво на инфлаторни очекувања.

Реализирањето на предностите, меѓутоа, претпоставува стриктно исполнување на определени обврски. Притоа, не се работи за сакање или несакање. Битно е до одлуката за прифаќање на еврото земјата да биде оспособена да остварува задоволителен одржлив развој, а притоа да ги почитува Маастрихтшките критериуми. Меѓу нив четири се главни. Прво, земјата членка не може да остварува повисока стапка на инфлација од 1,5 процентни поени од просечната која ја остваруваат трите земји членки со најниска инфлација. Второ, годишниот владин дефицит во однос на БДП не смее да надмине 3%, додека бруто владиниот долг во однос на БДП не смее да надмине 60%. Трето, апликантот кој треба да се приклучи во механизмот на девизниот курс во период од две последователни години не би требало да ја девалвира сопствената валута. Четврто, долгорочната номинална каматна стапка не смее да биде поголема од два процентни поени во однос на најниската инфлација во три земји членки. Како што се гледа, поставувањето на споменативе критериуми има за цел да се одржи ценовната стабилност во еврозоната. А таква е и една од целите на макроекономската политика на Македонија, како услов за рационален економски развој.

Независно од судбината на еврото, значи, останува да се интензивираат напорите во стопанството на Република Македонија за забрзување на извозно ориентиран раст, како основа за подолгорочен одржлив развој. Оправданите очекувања дека проблемите на довербата во еврото набрзо ќе се надминат само ги подобруваат условите на патот, со јасни ориентири, земјата да ги продолжи интегративните напори за приклучување во Европската унија и за прифаќање на еврото како сопствена валута. Притоа, суштествено е да се сфати дека овој пат не е ниту брз ниту лесен, а најмалку прашање на декларирање за прифаќање на обврските (со намера да се остварат предностите што ги пружа интегрирањето и прифаќањето на единствената валута во поширокиот регионален простор. Се работи за поминување низ процес на преструктурирање и јакнење на стопанството до ниво да може да се носи со конкуренцијата од земјите во еврозоната, од земјите во Европската унија и од другите земји во светот, а притоа земјата да остварува задоволителен раст на БДП и на вработувањето (исполнувајќи ги обврските од договорите за функционирање на еврозоната. . Тоа значи дека треба да се оствари фактичка конвертибилност на денарот, а не само декларативна (како што е сега случајот и поради што економијата трпи негативни последици, запаѓајќи во замката на

ниски стапки на раст. Само во такви услови прифаќањето на еврото има економска смисла. Без оспособеност на стопанството на такво ниво земјата ќе трпи негативни последици, особено ако пазарот на трудот во еврозоната не е либерализиран како што се пазарите на трудот и капиталот.

Во овој контекст не е случајно што и за влез во Европската унија и за прифаќање на еврото како сопствена валута на земјите членки на Унијата постои обврска за исполнување на определени критериуми. Намерата не е да се кочат процесите на интеграција, туку да се избегнат проблемите кои произлегуваат од неподготвеноста на потенцијалните членки да се носат со конкуренцијата во економски интегрираниот простор. Притоа, се разбира, не се очекува да бидат решени сите проблеми. Суштествено е влезот во Унијата да се случи со ниво на девизниот курс на денарот во однос на еврото кој може да се оцени како рамнотежен[1] и доколку е на такво ниво со него може да се прифати и еврото, односно цените во земјата, според тој курс, да се претворат во евра. Влезот со преценет курс ја ослабува конкурентноста на стопанството на земјата во Унијата и врши дефлаторни притисоци, а потценетиот курс придонесува за преливање на дел од националниот доход во другите економии, иако истовремени ја подобрува конкурентноста. Потценувањето на курсот изгледа како поповолно решение иако се плаќа повисока цена за влез. Меѓутоа, ако нема напори таквата конкурентност да се одржи и унапредува, тогаш почетното потценување на вреноста на националната валута може да заврши само со споменатото преливање на доходот, а не и со искористување на конкурентските предности на пазарот на Унијата.

Имајќи ги предвид предностите и обврските од приклучувањето во еврозоната, очигледно е дека Република Македонија треба не само декларативно да се определува за интегрирање на земјата во Европската унија и за прифаќање на еврото, туку оперативно да создава услови за преструктурирање на стопанството и негово оспособување, во услови на зголемена конкуренција и стабилност, да остварува побрз раст и зголемување на вработувањето, како претпоставка за смалување на јазот во степенот на развиеност во однос на развиеноста на другите земји членки на Унијата. Во овој контекст, за што побрзо оспособување да се прифати еврото во Република Македонија треба да се напуштат илузиите дека целта може да се оствари со декларативни одлуки и да се изгради и спроведе стратегија на макроекономска стабилност и развој које ќе генерира резултати кои ќе ја приближат земјата до исполнување на критериумите за приклучување во еврозоната. Во овој контекст добро е што речиси престанаа дискусиите за едностране напуштање на денарот и преземање на еврото како национална валута. Се сфати дека дури и кога не би имало проблеми со Европската унија во врска со една таква одлука не може да се очекува дека состојбите во земјата само со таков потег ќе се подобрат. Меѓутоа, проблем е што се' уште (од крајот на 1995 година) се спроведува макроекономска политика на стабилизација која се потпира врз монетарна политика во чија основа е таргетирањето на девизниот курс на денарот како главно сидро на внатрешната макроекономска стабилност, а ефектите се контрапродуктивни. Се постигна ценовна стабилност, меѓутоа, се забави растот, се зголеми невработеноста, а притоа, се зголеми дефицитот во надворешно-трговскиот биланс и во тековната сметка на платниот биланс. Се зголеми и задолжувањето во странство. Не се оствари очекувањата дека стратегијата на таргетирањето на девизниот курс (одржување

1 "Курсот на рамнотежа мора да ги исполни следните три услови: 1) билансот на плаќање мора да остане во рамнотежа во текот на еден период меѓу пет и десет години со тоа што при крајот на тој период не покаже никакви позначајни промени во монетарните резерви, 2) оваа рамнотежа во меѓународните плаќања треба да се постигне без прибегнување кон увозни ограничувања, 3) таа рамнотежа не смее да се постигне по цена на невработеност во земјата". (Вјекослав Мајхснер:Спољна монетарна стабилност и нестабилност, скрипта за трет степен на Економски факултет, Скопје, 1966, стр.56).

на фиксен курс на денарот кон еврото) ќе ја приближи земјата кон условите за работење во еврозоната.

Ваквите резултати не се аргумент за отфрлање на политиката на макроекономска стабилизација. Тие само укажуваат дека е потребна промена на макроекономската политика на стабилизација во земјата, а во тој контекст и на монетарната стратегија за таргетирање на девизниот курс. Промената треба да се направи истовремено. Македонија како мала земја треба да изгради јасна извозно ориентирана стратегија за развој и истата да ја поддржи со мерки и активности што се дозволени од страна на Светската трговска организација и со ослободување на девизниот курс од улогата на номинално сидро на внатрешната макроекономска стабилност. За монетарната политика треба да се утврди друга стратегија со која, исто така, може да се остварува задоволителна ценовна стабилност, а притоа ќе биде во можност девизниот курс на денарот да го користи како инструмент за одржување на ценовната конкурентност и за урамнотежување на платниот биланс.

Нема потреба да се докажува дека без преструктурирање на стопанството во насока на негова понагласена извозна ориентиранот нема можности за остварување на одржлив развој и дека таквото преструктурирање не може да се оствари доколку економски е поисплатливо да се живее од увоз. За да се променат состојбите време е да се валоризираат критиките на досегашната макроекономска политика на стабилизација со фиксен курс како номинално сидро на внатрешната стабилност, која остварува стабилност но не и развој, односно остварената стабилност е на сметка на развојот. Тоа значи дека треба да дојде до поместување во позициите за стекнување на доход во полза на извозно ориентираните, а на товар на досега привилегираните (увозниците и должниците), вклучувајќи ја и државата.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Вјекослав Мајхснер: Спољна монетарна стабилност и нестабилност, скрипта за трет степен на Економски факултет Скопје, стр. 1966 година.
- Научен собир во МАНУ: Отворени предизвици на македонската економија, Скопје, 2004 година
- Стратегија за извоз на Република Македонија, МАНУ, Скопје, 1999година
- Агис Шајноски: Конвертибилен денар ?- Меѓу сонот и јавето, Центар за банкарство и финансии Скопје, 2009 година
- Зоран Ставрески: Избор на оптимална монетарна стратегија и инструменти за монетарно регулирање на Народна банка на Република Македонија, НБРМ, 2002 година

Семченко
?????

МЕСТО СЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ В ЕВРОПЕ

В настоящее время особое значение приобретает вопрос о месте славянских народов в Европе, а точнее - их месте на шкале европейской цивилизации. Несмотря на наличие многих общих черт, европейская христианская цивилизация состоит из нескольких субрегионов. Сомнений в принадлежности всех славянских народов к европейской цивилизации нет. Однако их отличает вполне определенное своеобразие, проявляющееся в особенностях национальной идентичности, ряде культурных черт, придающих им определенную «культурно-этническую» автономию. Имея в виду процессы глобализации, следует обратить особое внимание на проблемы духовного и культурного развития славян. Уже сейчас слышатся тревожные голоса в связи с агрессивным наступлением американизированной поп-культуры. Не будет ли национальная культура славян сведена до этнографического уровня? Такая угроза тем реальнее, чем меньше народ. А большинство славянских народов, особенно после распада многонациональных государств, немногочисленны.

Сотрудничество славянских народов в области культуры и науки может оказаться выгодным для всех. Все это говорит о том, что преждевременно списывать со счетов идеи «славянской взаимности», относить их к романтическому периоду развития славянских народов. Особое значение «славянская идея» имеет для восточнославянских народов. Не следует забывать, что вместе они составляют две трети всего славянского населения.

Что же представляет собой современный славянский мир, каковы перспективы его дальнейшего существования и развития, что осталось от былого понятия «славянская взаимность»? Все это - не отвлеченные философские вопросы, а жгучие проблемы сегодняшнего дня. Ответы на них далеко не просты. В рамках короткой статьи можно только наметить их контуры. Прежде всего, практически все славянские народы и их лидеры поглощены краткосрочными интересами, в первую очередь относящимися к сфере текущей политики. Часто встречаются настроения «возвращения в Европу». Вначале этот лозунг был очень популярен. Предполагалось, что славянские народы сумеют сохранить те социальные завоевания, которые были достигнуты в прошлом, и в дополнение приобретут тот жизненный уровень, который многие наблюдали во время туристических поездок на Запад.

Теперь все больше людей задают вопрос: что такое Европа и ждут ли их там? Даже для вступивших в НАТО стран путь в Европейский Союз оказался чрезвычайно сложным. Между тем экономические проблемы настойчиво стучатся в дверь. Во всех славянских странах растет безработица. Ни одна из них до сих пор не достигла уровня производства 1989 года. Сейчас очевидно как никогда раньше, что поспешный разрыв ими налаженных связей между собой обернулся проигрышем для всех.

Нельзя забывать, что культура и язык всегда развиваются в определенных общественных и политических условиях. Однако попытка охарактеризовать условия, в которых находятся те или иные народы, связана с огромным риском того, что такая характеристика будет слишком субъективной, а от того неточной или неправильной. К тому же, во многих небольших славянских странах уже укоренились правила так называемой политической корректности, не позволяющие говорить о славянских народах, как о едином культурном пространстве.

После второй мировой войны славянские народы оказались в одном политическом лагере, пусть и управляемом марксистской идеологией, которая привела всех в тупик. Освобождение от марксистской идеологии приветствовали все славянские народы. Однако за освобождение они заплатили немалую цену. Этой ценой было неучастие славянских народов в закладке фундамента единой Европы. Созданные условия они приняли как данность. Разрушились славянские федеративные государства, которые объединяли по нескольку народов. Для Чехословакии, например, разделение закончилось вполне удачно. Современные отношения между словаками и чехами намного лучше, чем это было во времена их существования в общем государстве. Обе страны развили более сильную динамику, чем это наблюдалось раньше.

Можно утвердительно заметить, что основным современным условием развития славянских народов становится Европейский Союз. Многие славянские и балканские народы уже являются его членами, другие стремятся вступить в него.

Даже на Украине и в Белоруссии, по данным социологических исследований, значительная часть общества высказывается за членство этих стран в ЕС. Только Россия не стремится вступить в него, и, прежде всего, из-за своих размеров. Вступление в ЕС внесет огромное неудобство и России, и ЕС. Россия вступит с численностью, равной половине численности всех стран, находящихся в составе ЕС, вступит со своей политикой и экономикой. Евросоюз не может до сих пор урегулировать и уровнять развитие и экономико-социальную составляющую стран, вступивших много лет назад и совсем юных, но по их мнению, развитых европейских стран. Одновременно Россия, будто заряженный электрон между славянскими народами, если вступит в Евросоюз будет одних притягивать, а других отталкивать.

Перед славянскими народами в настоящее время стоят два вызова. Первый - как правильно в условиях членства в Европейском Союзе использовать свою культурную, языковую и иного рода близость между собой, которая больше, чем близость к другим членским народам Европейского Союза. Второй - как в условиях членства в Европейском Союзе развивать отношения с Россией и позитивным способом оказывать влияние на ее отношения с ЕС. Это реальные вызовы, которые стоят перед славянскими народами, а не академические вопросы для научной конференции. Объективные исторические условия в прошлом привели к тому, что в критические моменты некоторые славянские народы нашли дорогу друг к другу, и это в итоге помогло им оказаться в победившем лагере. Другой пример - российско-польские отношения, которые традиционно являются наиболее напряженными. Но, несмотря на совокупность собственных интересов России, в прошлом Советского Союза, и Польши все же были утверждены современные польские границы.

Славянские народы в Европейском Союзе недавно - первые из них вступили в него всего пять лет назад. Пока что - это период знакомства. Необходимо понимать реальность того, что славянам приходится учитывать интересы других, особенно экономические, но и уметь пользоваться своим положением члена Союза.

Взаимное сотрудничество в рамках условий Европейского Союза развивается. Так, Словакия использует свое положение, когда значительным образом повлияла на начало переговоров между Европейским Союзом и Хорватией о ее вступлении в организацию, т.к. Хорватии не святило попасть в Евросоюз, а так и остаться «в зале ожидания».

Следующей ступенью понимания собственных интересов славянских государств в Европейском Союзе может стать развитие в его рамках отношений с Россией и способствование развитию отношений между ней и ЕС. С сожалением надо констатировать, что пока все развивается по другому сценарию. Даже наоборот, некоторые славянские государства в ЕС стараются склонить его к антирусской позиции, внося междоусобицу и

ослабляя тем самым Европейский Союз как единое целое. Это проявляется в проведении пропаганд против русского народа, русского языка, запрещение преподавания русского языка в странах Балтии, вероломный снос памятников войны и культуры. Проводятся дискуссии и заседания по этому поводу, прежде всего, потому что Союз, в принципе, является мирным проектом. Можно привести в пример тот факт, что в свое время Евросоюз помог установлению перемирия между такими странами, как Германия и Франция, считая взаимный мир базисным внутренним правилом для всех своих членов. Другие внутренние правила Европейского Союза также отличаются определенным уровнем рациональности.

Самым же иррациональным моментом на сегодня в существующем Европейском Союзе является то, что он не способен развивать конструктивные отношения с Россией.

Европейский Союз пока что не способен развить свою собственную международную политику и политику безопасности. Здесь он постоянно оказывается позади Соединенных Штатов. В политике безопасности основным инструментом вмешательства США в европейские дела является НАТО. После распада Варшавского договора и демократизации бывшего Восточного блока перестало существовать согласие в понимании интересов безопасности в Европе и в Соединенных Штатах, необходимое для реального функционирования военного альянса. Грубая манипуляция общественным мнением, которая была использована при продвижении славянских народов в НАТО, в данных обстоятельствах ничего не изменит. Решающим остается то, что Европейский Союз – это не НАТО, а НАТО – это не Европейский Союз.

Сегодня можно констатировать и то, что общественность в славянских странах-членах, да и вообще во всех странах Европейского Союза, живет в условиях медийных и других атак, направленных против России, в том числе и против ее сильной власти. Понятно, что это только усложняет конструктивное урегулирование отношений между Россией и Европейским Союзом. Бой против терроризма, однако, уменьшает этот антироссийский пыл. Известно, что Россия борется против терроризма намного успешнее, чем какое-либо другое государство.

А что касается сильной власти, то ее установление развито в каждой стране в соответствии с ее историческими традициями. Ни одно из государств не вправе брать на себя тут роль арбитра.

А.П.Малышкин

ЕДИНОЕ ЕВРОПЕЙСКОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО, КАК ФАКТОР ЕДИНЕНИЯ СЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ

На сегодняшний день, размышляя об общности России и Европы, существенное место занимают проблемы поиска идентичности. Даже в период стремления Российского государства отгородиться от европейского образца и желание подчеркнуть несовпадение идентичностей возникал вопрос о ее отношениях с Европой. Двойственная природа отношения России к Европе существовала во многих вопросах, в том числе и в вопросах образования. В то время как университеты стали своеобразной кровеносной системой европейского Возрождения, Россия стремилась сохранить автономность, замыкаясь в славяно-греко-латинской модели полуцерковного образования. Все попытки отправить дворянских юношей на обучение в Европу, предпринимаемые до Петра Великого, заканчивались провалом. И лишь царский пример и воля царя-реформатора способствовали тому, что «окно в Европу» было «прорублено» и в этой сфере. Хотя различия в образовательных стандартах России и Европы сохраняются, и по сей день, вступление России в Болонский процесс призвано повлиять на взаимоотношения следующих поколений.

Болонская декларация, с одной стороны, подводит черту под усилиями, предпринимаемыми на протяжении 50-ти лет и направленными на консолидацию европейской сферы образования, а с другой стороны служит началом энергичных действий, называемых «Болонским процессом», по строительству единого европейского образовательного пространства. Среди целей Болонского процесса можно видеть не только общие, но и институциональные. Так, главной (общей) задачей Болонского процесса является создание в Европе «самой конкурентоспособной и динамичной экономики в мире, основанной на знаниях и способной обеспечить устойчивый экономический рост, большое количество и лучшее качество рабочих мест, а также большую социальную сплоченность». Российская система высшего образования имеет целый ряд неоспоримых достоинств, доказательством которых является успешная работа за рубежом многих выпускников отечественных вузов. Отличительной чертой российского образования является фундаментальность, что остается одним из приоритетных направлений в формировании образовательной политики государства в русле интеграции России в Европейское образовательное пространство. Необходимость укрупнения вузов, их интеграция вызваны и тем обстоятельством, что в европейском и мировом образовательном пространстве сложилась тенденция, когда приоритет отдается крупным академическим образованиям, интегрированным с крупным научным учреждениям.

Стратегическая линия развития образовательного пространства Европы просматривается в следующем: соревнование образовательных систем, являющееся значимой формой борьбы за существование, будучи осознанным, превращается в конфликт, который благодаря ассимиляции призван привести к интеграции, способствующей лучшему приспособлению образовательных систем. Результатом такой логики событий является интеркультурное образовательное пространство, возникающее благодаря феномену аккультуризации.

Аккультуризация в образовательных сферах предусматривает прямой и длительный контакт образовательных систем, который изменяет их культурнообразовательные парадигмы. Подобные изменения вызывают нарушение функциональной стройности систем образования. Возникает противоречие, требующее нового баланса. Этот баланс формализуется в ином качестве образования, которое выражается в отказе от монокультурной и поликультурной модели образования и движении к интеграционной модели.

Интегративное образовательное пространство отличается такими характеристиками как открытость; динамизм; использование информационных технологий в обучении; мобильность и самостоятельность студентов; профильность и индивидуальный подход в обучении; интеграция науки и образования; стремление к объединению в единое образовательное пространство.

Новая система призвана предоставить студентам большую самостоятельность в выборе вектора своего образования, дополнительные возможности варьировать своё расписание и трудозатраты. В частности, признание российских дипломов о высшем образовании в европейских странах значительно облегчит молодым специалистам поиск работы за рубежом, повысит их конкурентоспособность на международном и российском рынках труда.

Современные европейские интегративные тенденции и сами социально-экономические изменения внутри России, приведшие к необходимости модернизации социальных институтов, и в первую очередь системы образования, напрямую связаны с экономическими процессами как в европейском, так и в российском масштабах.

Обладая огромным экономическим потенциалом, развитой социальной инфраструктурой, общностью культурно-исторических традиций, Европа существенно опережает другие регионы и в области образования. Стратегическая линия образовательного пространства Европы создается благодаря конкуренции образовательных систем, что приводит к интеграции как к наиболее универсальной и антикризисной модели. Интеграция, в частности, синтез интеграционных форм, способствует формированию единого европейского образовательного пространства. В ходе формирования такого пространства коренным образом меняется характер отношений образовательных систем в сторону открытости и взаимодействия, поскольку такие сложные системы, как континентальная образовательная система, в условиях изоляции оказывается в кризисной ситуации. Формирование единого европейского образовательного пространства выступает в современной ситуации как реальная потребность. Для дальнейшего развития высшего образования является необходимостью укрупнение вузов, их интеграция, создание университетских комплексов, консорциумов вузов для воспитания саморазвивающего человека, обладающего высоким потенциалом решения интеллектуальных и практических задач, а институциональная интеграция создает качественно новую образовательную структуру региона, в целом российского образования, на основе интеграции наиболее сильных сторон участников интеграции.

Все это позволяет говорить о том, что устанавливается не только система партнерских отношений между отдельными вузами континента, но и более сложное и многомерное образование – международная институциональная интеграция. Этим тенденциям способствуют необходимость перехода к поликультурной модели образования, открытости образования, мобильности обучающихся, конкуренции образовательных систем. Считается, что возможности международной институциональной интеграции не ограничены, хотя имеется множество различий в системах образования, однако имеются общие подходы и цели. Эти условия являются необходимыми для интеграции вообще и для

институциональной интеграции, в частности.

Глобализация и новые интеграционные процессы несут в себе определенные преимущества, связанные со сближением стран и народов. Но одновременно эти процессы противоречивы и могут привести к подавлению национальных культур, их особенностей. Интеграция должна ориентироваться на то, чтобы вновь создаваемая система не разрушала, а впитывала, модернизировала, дополняла, развивала то лучшее, что есть в каждой национальной системе высшего образования.

Интеграция рассматривается сегодня как самое значительное инновационное движение в образовании. Она значительно превосходит другие педагогические нововведения по широте экспериментального воплощения, глубине творческого замысла, продолжительности и диалектичности исторического развития.

Исследования мировой практики показывают, что спектр возможных форм и механизмов интеграции чрезвычайно широк, а ее выбор определяется конкретно-историческими особенностями страны, сложившимися в ней моделями образования и науки. Для развития европейского сознания в образовательном пространстве, что необходимо для синтеза внешних и внутренних форм интеграции, чрезвычайно важно достигнуть транснационального измерения в образовании, разработать принципы трансформации методом применения адекватной методологии образовательной деятельности в общеобразовательной и профессиональной школе, создать систему международного образования и воспитания в духе прав народов и уважения их этнических различий. Решение указанной задачи требует основанного на системном подходе учета европейского измерения и интеграции России как первого условия, вхождения ее в европейское образовательное пространство как второго условия. Очевидно, что эти два условия политического характера находятся во взаимосвязанном и взаимообусловленном положении и активируют инициации в образовании.

Вхождение в пространство Болонских соглашений при конструктивном моделировании институциональной интеграции позволяет обогатить теорию и практику российского высшего образования с сохранением его уникального опыта и лучших образовательных традиций.Москвы и Скопье: направления и возможности сотрудничества
Сегодня достаточно часто приходится слышать о необходимости учета славянского фактора при реализации различных направлений международного сотрудничества России с европейскими странами. Думается, что тема эта звучит далеко не случайно. Безусловно, все, что связано с культурой, языком, историей, является фундаментальными, базисными, определяющими факторами в политике любого государства. Но нельзя забывать, что культура и язык всегда развиваются в определенных общественных и политических условиях. В послевоенный период славянские страны находились в одном политическом и экономическом блоке и несколько десятилетий были прочно связаны друг с другом.

После начала перестройки в СССР, «бархатных» революций 1989 года в Восточной Европе, распада СССР и Югославии, мирного развода Чехии и Словакии славянские страны как некое единое целое переживают второй серьезный кризис после 1917 года. Славянский мир оказался расколотым на части.

Возможно ли сегодня в той или иной мере восстановление славянской взаимности? Для России такая задача делится на две чести: по отношению к восточным славянам и по отношению к южным и западным славянам. Мы говорим только о вторых. Здесь следует исходить из того, что славянские государства традиционного зарубежья находятся в особом регионе Европы, где многие процессы, особенности социально-экономического развития, происходили несколько по-другому, чем в остальной Европе.

Представляется, что основой для возрождения славянской взаимности может стать двустороннее внешнеэкономическое партнерство.

Россия и Македония являются старыми друзьями и верными партнерами. Отношения отличаются доверительным характером, основанным на взаимном интересе и понимании. Политический диалог можно охарактеризовать как хороший и позитивный.

По всем вопросам мировой политики наши страны активно взаимодействует. Среди приоритетных вопросов двустороннего сотрудничества - активизация торгово-экономического сотрудничества, в частности, в сфере энергетики и привлечения российских инвестиций.

По мнению экспертов всем балканским странам необходимо российское участие и присутствие на Балканах, так как ситуация остается тяжелой. Сложная обстановка в Косово, Боснии и Герцеговине, а также в других соседних странах крайне негативно влияет на Македонию.

Если ситуация на Балканах будет развиваться без контроля мирового сообщества, то возможно возникновение угрозы суверенитету и безопасности Македонии. Когда не видно конца проблемам и не ясно будущее региона, возникает ощущение безысходности, и появляются сторонники быстрого радикального разрешения проблем.

Крайне важна экономическая составляющая взаимодействия стран, которая является не только фундаментом отношений двух государств, но и играет определяющую роль в стабильности всего региона. Страны, которые остались вне рамок ЕС - Македония, Сербия и Черногория, Босния и Герцеговина, Албания, Хорватия - сегодня находятся в тяжелой экономической ситуации. В частности, после интервенции НАТО в Косово экономике Македонии был нанесен большой ущерб, потянулись длинные цепочки беженцев. Сегодня перед страной стоит ряд проблем, связанных с неразвитой экономикой и слабой социальной базой – бедность, коррупция, высокий уровень преступности, что дает почву для возникновения экстремистских и националистических настроений в обществе. Расширив экономическое присутствие в регионе, Россия может способствовать улучшению общей экономико-социальной ситуации.

Следует отметить, что за последние несколько лет произошли определенные изменения в российской политике на Балканах. В первую очередь изменился ее основополагающий принцип. Речь идет об отходе от движения в фарватере других ведущих мировых держав и международных институтов и упоре на достижении собственных геополитических и экономических целей.

Россия и Македония традиционно являются дружественными странами, которых связывает общая славянская культура, история и многолетний опыт взаимодействия в различных областях. Однако сегодня уровень делового партнерства стран не соответствует их потенциалу и не может удовлетворить обе стороны.

Конкретные формы экономического взаимодействия России и Македонии в современных условиях находятся ещё в стадии апробации, но основные контуры уже прорисовываются:

внешнеторговое сотрудничество: довольно традиционное направление, имеющее хорошо отработанный инструментарий – таможенные пошлины, таможенные режимы, кредитование и страхование экспорта, квотирование и т.п. Необходимым условием развития торговли является поиск взаимовыгодных вариантов сотрудничества.

Конечной целью этого направления является не столько возрастание удельного веса партнёров во взаимной торговле, а сколько абсолютный рост объемов внешнеторговых поставок. Параллельно с этим обычно ставится задача обеспечения сбалансированности

торговли.

инвестиционное взаимодействие: необходимость этого направления сотрудничества России с Македонией определяется тем, что оно до настоящего времени не выглядит достаточно убедительно. Это касается как вложений российских капиталов в экономику страны, так и обратных потоков. Формат взаимодействия в этой сфере мог бы быть как двух-, так многосторонним. Конкретные сферы приложения инвестиций во многом предопределены существующей структурой взаимопоставок стран.

Расширение торговли услугами: очень молодое направление, которое в силу непопределённости понятия «услуга» может охватывать самые различные сферы: туризм, транспортировка, маркетинг, логистика, строительство, связь и телекоммуникации, консалтинг, инжиниринг и т.д.

В определённой мере к данному направлению можно отнести и совместные научно-технические проекты и программы. Весьма актуальным также выглядит налаживание тесных контактов и укрепление сотрудничества между финансовыми институтами и банковскими структурами. Конечно, оказание финансовых услуг связано в первую очередь с обслуживанием внешнеторговых потоков, и потому в определённой степени зависит от их масштабов. Но нельзя забывать и другое: развитие банковской инфраструктуры в свою очередь также может выступать предпосылкой для расширения товарооборота.

Усиление регионального сотрудничества: традиционное направление, экономическая эффективность которого, впрочем, является производной от общего состояния экономического взаимодействия: проекты, реализуемые на межрегиональном уровне, являются фрагментами общей картины внешнеторговых и инвестиционных связей России со странами Восточной Европы. Тем не менее, различные формы регионального сотрудничества, будучи во многом свободными от политических наслоений и настроений федерального уровня, в наибольшей степени отражают реальные потребности российско-восточно-европейского взаимодействия на ”низовом” уровне. Естественно, это направление также нуждается в институциональном оформлении и корректировке.

5) Информационный обмен: данное направление оказывает косвенное воздействие на масштабы экономического сотрудничества стран. Помимо непосредственного обмена экономической и деловой информацией, в том числе о целевых программах, предполагает и практические меры по укреплению сотрудничества в сфере экономики между государственными учреждениями, профессиональными и деловыми союзами, палатами, региональными и местными органами, поощрение взаимных поездок и встреч частных лиц и предпринимателей на круглых столах, семинарах, симпозиумах и конференциях. Для этого следует поощрять расширение сети взаимных представительств и филиалов компаний, участие в международных ярмарках и выставках.

В целом представляется, что возможности расширения экономического взаимодействия России и Македонии, как впрочем, и других стран Восточной Европы, имеют достаточно хорошие перспективы при условии создания и поддержания на межгосударственном, межправительственном уровнях различных механизмов сотрудничества частнопредпринимательских структур.

Безусловно, стороны должны оказать необходимые меры государственной поддержки участникам сотрудничества в вопросах, касающихся таможенного обложения, других налогов и сборов при экспорте и импорте товаров и связанных с этим услуг, своевременного получения лицензий и разрешений, необходимых для исполнения конкретных контрактов.

Реализация данных направлений, конечно, связана также с тем, насколько

успешными и последовательными будут решения политиков в ряде государств Европы, насколько они смогут выполнить рекомендации Еврокомиссии. Это сложная тема. Но как раз в этой ситуации очень важны двусторонние отношения, потому что они помогают выдерживать самые разные проблемы, возникающие в мировой экономике.

Сапольковой Евгении
студентки 1 курса института сервиса и рекламы
специальности дизайн ТГУ им. Г.Р. Державина.

СЛАВЯНСКИЕ ТРАДИЦИИ В ИНТЕРЬЕРЕ

Значение собственного жилища в жизни каждого человека достаточно полно выражает пословица - «мой дом – моя крепость». Атмосфера, обстановка и энергия дома влияют на наше настроение, уверенность в себе, отношения с людьми и на наш успех в жизни, на то, как мы себя чувствуем на работе и на отдыхе. Издревле строили дома из дерева, которое считалось символом красоты, силы, достатка. Жилье было нескольких типов: двухкамерное и трехкамерное. Для двухкамерного жилья была характерна планировка типа хата - сенцы. Для трехкамерного: хата – сенцы – клеть, или хата – кухня – сенцы. Считалось, что начинать строительство необходимо на растущую луну. Когда закладывался фундамент, в центре двора, обычно, сажали дерево. Древние славяне верили, что дуб привлечет в будущее жилище силу и удачу, сосна поможет с деньгами и выздоровлением, вишня и клен - одарят любовью и материальным благополучием, орех принесет здоровье, а кедр – долголетие.

Порог – это основа дома. Еще в языческие времена, порог стали считать местом обитания родовых духов. Наверное, отсюда пошла традиция, не разговаривать на пороге, чтобы зря не беспокоить духов. Защитить свой дом от негативной энергии, а также привлечь счастье в дом, можно и с помощью подковы или христианского креста. Их вешали на входной двери. В старину такие обереги очень ценились. Согласно славянским верованиям, разные предметы в доме имели свое значение. Огонь почитался и как символ жизни и удачи, и как непредсказуемая разрушительная стихия. Печь, источник огня, а значит —пищи и тепла для семьи, была одним из важнейших предметов в доме. Печи являлись настоящим произведением искусства, прекрасно вписываясь в интерьер. Ее часто украшали изразцами и обязательно содержали в чистоте, как и всю избу. Печь-каменка в изразцах – поистине захватывающее зрелище, шедевр ручной работы.

Центральное место дома- «красный угол»,располагался обычно напротив двери. Здесь размещали главные семейные ценности- иконы. Их ставили на специальные полочки покрытые расписными полотенцами. Вышитыми салфетками украшали все комнаты в доме, так как это считалось символом жизни. Под иконами часто ставили обеденный стол, за которым собиралась вся семья. Хозяин дома, сидящий во главе стола олицетворял надежность, опору и благополучие.

Вообще все пространство было четко поделено по своему значению и функциям: хозяйственная часть отгораживалась от обеденной занавеской либо крупными предметами обстановки: кроватью, шкафом, столом. Место для сна тоже старались закрыть от посторонних глаз. Для наших прабабушек самым посещаемым местом в доме была комната с печью. Здесь собираются всей семьей, готовят обеды, беседуют, встречают гостей, ругаются, мирятся. По старым поверьям, здесь живет домовой – дух, охраняющий всех обитателей дома. Так, для своего благосостояния, на стенах кухни можно развесить различные обереги. Например, декоративные ключики – это символ богатства, развешенные по стенам ложки, обеспечат сытную и беззаботную жизнь, сушеные головки подсолнуха, а также кукурузные по-

чатки, охраняют детей.

Весь интерьер избы был целостным, общий стиль задавал тон помещению. По нему можно было понять: богат человек или беден, какой склад его характера, чистоплотна ли хозяйка. Известно, что славяне высоко ценили народный промысел и его продукты. Поэтому в их домах можно было заметить оленьи рога на стенах и шкуру убитого медведя под ногами на полу. Наши предки богато украшали свои дома кружевом и вышивкой. Первое упоминание о кружевах датируется еще 1252 годом. Кружевами ручной работы могут быть украшены все предметы текстиля — от скатерти до штор. Особенно ценилось плетение с использованием золотых и серебряных нитей, а также украшение его жемчугом, янтарем, другими драгоценными и полудрагоценными камнями. Кроме того, встречаются различные мотивы: растения, фигуры людей, животных и птиц. Излюбленным приемом славян было использование красной нити в плетении кружев и вышивании. Красный считался цветом солнца и радости, поэтому ему приписывалась магическая способность привносить в жилище тепло, свет и гармонию. Но, пожалуй, самая важная черта дома в славянских традициях — это атмосфера уюта, благополучия и порядка, основанных на традициях почитания предков и семьи. Основным элементом этого стиля является сочетание неподвижной мебели — лавок, полатей, разнообразных поставец, и подвижной — столов, скамеек, кресел.

Интерес к славянской мифологии сейчас огромен. Обращение к фольклорным традициям раскрывает истоки нашего мировоззрения, придает неповторимый колорит досугу, дает ощущение защиты, украшает дом трогательными штучками, полными тайн и смысла. Дизайнеры считают, что при грамотной организации деталей в пространстве славянский стиль возможно воспроизвести и в городской квартире. А для того, чтобы внести лепту в возрождение былых традиций, достаточно будет использовать отдельные предметы, стилизованные под старину. Для этих целей лучше всего подходит дерево. Его используют в облицовке стен, изготовлении мебели со вставками из мозаики, росписью по дереву, инкрустацией. А так же светильники, в дизайне которых также присутствуют деревянные и кованые элементы, стулья, табуреты, лавки, скамьи, обшитые тканью, мехом, возможно нанесение росписи – витражи, декоративные предметы из керамики, лепнина, роспись по стенам, печки, камины. Конечно же, в условиях современной квартиры старинная печь будет выглядеть не совсем уместно, но можно стилизовать под неё какой либо предмет интерьера.

Чтобы пропитать жилище духом старины, дизайнеры используют различные антикварные вещи. Например, можно поставить в комнате деревянный расписной сундук, резные деревенские буфеты или бабушкину прялку. Также можно поэкспериментировать и придать интерьеру весьма интересный вид, установив в комнате подобие колыбели, которая была значимой частью обихода в древности. Большая роль в славянском доме была отдана домашней утвари. Глиняная посуда, деревянные ложки и тарелки могут служить как украшением кухни, так и по своему прямому назначению. Неизменно прекрасно будут смотреться на любой полке изделия из бересты или лозы — корзины и туеса, «утицы» и «птицы счастья».

В настоящее время славянский стиль преумножает интерес к себе. Особенно много ярких примеров можно привести, говоря о дизайне интерьера. Рассматривая тот или иной интерьер, мы не редко можем заметить преобладание орнамента, росписи, резьбы. Сочетание современных материалов со старинной техникой дает ощущение единения с природой. Стоит подчеркнуть, что в декоре в основном используются растительные элементы, которые помогают человеку почувствовать себя комфортно. Я считаю, что необходимо помнить свою историю, уважать культуру своего народа и возрождать былые традиции. Наши предки знали, как сделать свою жизнь уютной и комфортной. Если мы будем

придерживаться простейших правил, прислушиваться к древним корням, то сможем создать уют и тепло в своем доме.

Список используемой литературы:

- Капица Ф. С. Славянские традиционные верования, праздники и ритуалы: Справочник. 2-е изд. — М.: Флинта-Наука, 2001.
- Семёнова М. В. Быт и верования древних славян. — СПб.: Азбука-классика, 2001.
- Сёмина В. С., Бочарова Е. В. Религия и мифология в культуре древних славян. Курс лекций. — Тамбов: Изд-во ТГУ, 2002.
- Сборник научных трудов молодых исследователей института сервиса и рекламы. Выпуск 1— Тамбов: Изд-во ТГУ, 2010

Лещенко Владимир

ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИИ И МАКЕДОНИИ: ВЕКТОР РАЗВИТИЯ

Международное экономическое сотрудничество – объективный процесс развития многообразных экономических и научно-технических связей между отдельными странами, группами стран в условиях глобализации, регионализации и интеграции. По мере углубления стратегического взаимодоверия между Россией и Македонией отмечается непрерывное расширение сфер двустороннего торгово-экономического сотрудничества. Необходимо отметить, что уровень торгово-экономических отношений России и Македонии, их объем и структура не соответствуют потенциальным возможностям экономик двух стран.

Для преодоления объективных трудностей ведется активный диалог на высшем уровне по укреплению договорно-правовой базы двустороннего сотрудничества. В ходе этих контактов была выработана идеология развития двусторонних экономических отношений на взаимовыгодных условия.

Были подготовлены к подписанию соглашения: о военном и военно-техническом сотрудничестве, сотрудничестве в области карантина и защиты растений, сотрудничестве в области ветеринарии, сотрудничестве в области сельского хозяйства и пищевой промышленности. Ведется работа по согласованию других межправительственных соглашений: взаимной помощи в области борьбы с незаконными финансовыми операциями; о социальном, пенсионном и медстраховании; по валютному и экспортному контролю; таможенному контролю и оперативному обмену информацией.

Македония – потребитель российских энергоносителей. Их доля в общем объеме сотрудничества будет наращиваться. Ее территория может стать ключевой для транзита углеводородного топлива в соседние страны.

Энергоносители остаются основными статьями российского экспорта в Македонию. В результате ожидаемого в 2011 г. оживления македонской экономики объем российского экспорта будет и дальше повышаться.

Товарооборот между Республикой Македония и РФ за 2009 г. имел тенденцию к снижению. Он составил 75,7 млн.долл. или 62,4% от уровня 2008 г. (121,4 млн.долл.). Сальдо торгового баланса продолжало оставаться положительным. Оно сложилось в 52,9 млн.долл. (за 2007г. – положительное в 101,7 млн.долл.).

Снижение показателей товарооборота за 2009г. на 37,6% и российского экспорта на 47,3 млн.долл. объясняется резким сокращением поставок нефти из-за реконструкции НПЗ «Окта» (г.Скопье).

Импорт России в 2009г. составил 11,4 млн.долл. и по сравнению с 2008г. (9,8 млн. долл.) повысился на 16,3%.

В 2009 г. Россия продолжает оставаться одним из ведущих партнеров Македонии, занимая 7 место по экспорту и 9 по товарообороту (по итогам за 9 мес.). По результатам за год эти показатели изменятся к лучшему.

Положительным фактором можно назвать тенденцию на освоение российского рынка местными производителями и на повышение македонского экспорта в РФ. Если

импорт России в 2008 г. составил 7,5 млн.долл., то в 2009 г. он уже повысился до 9,8 млн. долл. За 2009 г. сумма импорта достигла 15,9 млн.долл.

В российском экспорте в 2009г. превалировали нефть и нефтепродукты – 91,9 млн. долл., природный газ – 9,1 млн.долл., товары химпрома – 4,1 млн.долл., продукция, классифицированная по типу материала – 2,7 млн.долл., продукты питания – 2,5 млн.долл., машины и транспортные средства – 2,1 млн.долл.

В импорте первенствовали ремни безопасности для ОАО «Автоваз» – 7 млн.долл., медпрепараты и лекарственные растения – 5,2 млн.долл., продукция, классифицированная по типу материала – 2 млн.долл., напитки и табак – 1,4 млн.долл.

Доля России в общем объеме внешней торговли Македонии в 2006-2009 гг. составляла от 5,4 до 7,2% (3-5 места). Доля РФ в македонском импорте была за этот период выше – от 9,3 до 12,1% (1-3 места).

В последнее время явно выражена стагнация экспорта Македонии в Россию с тенденцией его спада и увеличение пассивного сальдо, которое с увеличением поставок нефти, нефтепродуктов, газа, машин и оборудования увеличивается. Правительство Македонии обеспокоено постоянно увеличивающимся дисбалансом торгово-экономических связей.

Основная причина сложившегося положения является неудовлетворительная структура двухсторонней торговли с преобладанием в российском экспорте энергоносителей, а также недостаточная конкурентоспособность некоторых македонских товаров.

Македония стремится, восстановить утерянные позиции, реализовать на российском рынке свою экспортную продукцию, включая вино, табак и табачные изделия, овощи, фрукты, свежемороженные и консервированные продукты, готовую промышленную продукцию. Руководство страны пока не может сказать финансовую поддержку экспортерам.

Одним из направлений выхода из сложившейся ситуации было подписание Меморандума о либерализации взаимной торговли, реализация которого призвана привести к устранению препятствий, сдерживающих рост товарооборота. Этот документ должен создать условия для подписания российско-македонского Соглашения о свободной торговле. Македонская сторона настаивает на достижении такого соглашения. Предоставленный Россией преференциальный режим в торговле с Македонией не смог обеспечить желаемого паритета во взаимной торговле. Альтернативой соглашению о свободной торговле между двумя странами на определенный период можно рассматривать встречные товарные поставки.

Анализ экспортной программы Македонии свидетельствует о наличии целой гаммы продукции и услуг, которая могла бы быть шире представлена на российских потребительских рынках и в сфере услуг. Это хорошо зарекомендовавшие себя в России строительные услуги, товары химической промышленности, лекарства, вино, табак, одежда, обувь, кожгалантерея, продукты питания, мрамор, алюминиевые профили и конструкции.

Важными направлениями увеличения македонского экспорта и развития экономического сотрудничества признаны создание совместных предприятий как на территории России, так и на предприятиях Македонии, восстановление кооперационного сотрудничества в автомобильной и военной промышленности, развитие региональных торгово-экономических связей.

В данных странах зарегистрировано около 40 совместных предпринимательских структур. Производительной деятельностью занимаются более десятка фирм. Совместное российско-македонское предприятие «Сипо» наладило в г.Винтай Саратовской обл. выпуск ремней безопасности для ОАО «Автоваз». СП ЗАО «Адинг-С», осуществляет производство и

сбыт химических материалов в строительстве (г.Скопье). ООО «Индустрия», производящее аналогичную продукцию, осуществляет свою деятельность в г.Саратов. Акционерное товарищество BWC (г.Охрид) совместно с фирмой ГАЗ наладили поставку на македонский рынок продукцию Горьковского автозавода. Скопская «Мида» стала поставщиком автомашин типа «Лада» и «Нива» в Македонию.

Перспективными представляются инвестиции в развитие таких продовольственных программ как свежемороженные продукты, консервное производство, детское питание с последующим вывозом продукции в соответствующие российские регионы.

Фактором, сдерживающим экономическое взаимодействие является отсутствие финансово-банковской инфраструктуры торговли. Условием платежа остается наличный расчет, часто с предоплатой. Для слабых в финансовом отношении македонских экспортно-ориентированных предприятий такая форма расчета затруднительна.

Македонский ТЭК питается российским сырьем: нефть, газ. В перспективе сюда поступит и российская электроэнергия. Планом развития двусторонних экономических отношений предусматривается переход от простых поставок топливного сырья к совместной его переработке и участию России в распределении конечной готовой продукции. Имеется ввидусоздание инфраструктуры, сооружений энергетических объектов и последующая их совместная эксплуатация.

РАС «ЕЭС России» и ОАО «Газпром» получили предложение участвовать в строительстве парогазовой установки (ЛГУ) в г.Скопье. Стоимость проекта – до 150 млн. долл. РАС ЕЭС сможет участвовать на тендерной основе в строительстве ГЭС «Матка-2», а ОАО «Ленинградский металлический завод» – в производстве турбин для этой ГЭС (30 млн. долл.). В период до 2012 г. начнутся работы по строительству высоковольтной ЛЭП (400 кв.) г.Штип (Македония)-Красная Могила (Болгария). Их стоимость оценивается в 40 млн. долл. Проект ГЭС «Бошков Мост», реализация которого началась в 2010г. путем передачи в концессию, взят российскими профильными организациями.

«Лукойл» имеет хорошие перспективы как прямо, так и опосредованно выйти на местный рынок углеводородного топлива. Россияне имеют 23% акций «Хелленик Петролеум». 33% пакет акций даст право НК «Лукойл» участвовать в принятии решений, касающихся экономической политики греческой фирмы, включая ценообразование.

В заключении необходимо отметить, что современное экономическое сотрудничество Российской Федерации и Республики Македония не отвечает в полной мере имеющимся возможностям. Вот почему сегодня на повестке дня стоят такие вопросы, как активизация инвестиционного сотрудничества, создание совместных предприятий, и, конечно, дальнейший общий подъем экономики стран, совершенствование их технологического уровня, способного обеспечить производство высококонкурентоспособной продукции.

Кристина Митревска
ПВУ. Меѓународен Славјански Институт Г.Р Державин-Битола Економија и организација на претприемништво-Менаџмент на организација, E-mail: kristinamitrevska@yahoo.com

ЕКОНОМСКАТА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА КАКО ВИЗИЈА ЗА СВЕТ БЕЗ ГРАНИЦИ И СЛАВЈАНСКИТЕ СТРАНИ

Глобализацијата е термин кој се користи за да ги опише промените во општествата и светската економија како резултат на драматично зголемената трговија и културна размена. Под поимот "економска глобализација" се подразбира слободна трговија и растечки односи помеѓу членовите на една индустрија во различни делови на светот со кореспондирачка ерозија на националниот суверенитет во економската сфера.

Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) ја дефинира глобализацијата како растечка економска меѓузависност на држави ширум светот преку зголемен број и начини на прекугранична трансакција на стоки и служби, послободен интернационален економски проток и побрза и поширока дифузија на технологијата. Глобализацијата е продолжување на економските релации помеѓу различните земји до точка на создавање на заедничка економија во која секоја национална економија е зависна од останатите. Нема само – доволна земја : секоја има потреба за размена на производите со другите земји. Порастот на интегрираната светска економија не е неопходно негативен процес сам по себе, затоа што потенцијално во себе се содржи основата за меѓународно планирање на економијата на хармоничен начин. Во економски систем основа на социјална правда и колкетивна сопственост на средствата за производство (фабриките, технологијата, капиталот), таа ке биде досега невиден чекор напред за човештвото. Но, капиталистичкиот систем е базиран на приватната сопственост на средставата за производство и во потрагата по најголеми профити за секој индивидуален капиталист. Со тоа се оневозможува напредокот и се создава ситуација каде ситното малцинство постанува масивно богато додека на мнозинството луѓе на планетата им паѓаат животните стандарди.

Историја на глобализацијата

За историјата на глобализација различни групи на луѓе имаат различни погледи. Глобализацијата започнала да се развива во периодот на златниот стандард и либерализација во 19 век и често се нарекува "Прва ера на глобализација". Со развојот на индустријализацијата се развивала и глобализацијата .Најпрво се појавила во неколку земји во периодот од 1850 и 1880 година." Првата ера на глобализацијата" се смета дека се распаднала во повеќе стадиуми започнувајќи во периодот на Првата светска војна, а колабирала целосно со кризата на златниот стандард од доцните 20-ти и раните 30-ти години. Глобализацијата во ерата по Втората светска војна е управувана од многу рунди на преговори за светската трговија, примарно под правилата на Општиот договор за трговија и тарифи, која доведе до серија на договори за отстранување на рестрикциите на "слободната трговија". Најважна рунда на преговори е Уругвајската која доведе до формирањето на Светската трговска организација

(СТО) со цел да посредува при евентуални интернационални спорови. Други билатерални трговски спогодби се договорот од Мастрихт и Северно Американската спогодба за слободна трговија кои се потпишани со цел да се намалат цариниte и бариерите во трговијата.

Позитивна и негативна страна на глобализација

Слободниот проток на стоки и капитал доведува до поголем избор за потрошувачите, повисоки животни стандарди и развој на економиите.Зголемениот обем на информации како и нивната размена доведува до поголемо разбирање на туѓите култури и се развива мултикултурно глобално општество. Мултикултурното општество овозможува добри надворешни односи на една држава со друга, се разменуваат мислења и се склучуваат договори за мегусебна соработка. Одредени држави покрај државниот капитал кој го поседуваат тие дозволуваат на странски инвеститори да учествуваат во економијата на нивната држава до одреден процент со тоа што ја развиваат индустијализацијата, поголем економски раст а со самото тоа и развој на економската глобализација.

Придобивките од економската глобализација најмногу придонесоа за намалување на сиромаштијата во јужноазиските земји ,настана голем раст на економијата базиран на извозот.И многу други земји во светот ги искористија овие придобивки со тоа што ја зајакнаа нивната економија, а тука како пример може да се земе Ирска која е најглобализирана земја во светот и единствена која ја "преживеа луњата".

Меѓутоа покрај придобивките кои ги создава глобализацијата има и негативна страна со тоа што се развива за сметка на неразвиените земји. Како последица на експанзијата на глобализацискиот тренд учевството на најсиромашните земји во светскиот доход е намалено од 2,3 % на 1,4% според истражувања направени во универзитетот "Колумбија". Негативната страна на глобализацијата се чувствува дури и во развиените земји каде што доведува до несигурност на работните места.

Глобализацијата во славјанските земји

Економската глобализација која е доста актуелна и присутна ширум светот допре и до Славјанските земји. Со паѓањето на Источниот блок и влегувањето во процесот на пазарна економија голем број од славјанските земји предизвикани од процесот на транзиција станаа членки на Европската унија, а со тоа настана и развој на голем број Мултинационални компании кои влегуваат во славјанските земји како директни странски инвестиции и поседувањето на човечки ресурси од ефтина работна сила и научниот потенцијал кој го поседуваат овие земји доведе до состојба на глобализација во 21 век на славјанските земји во светот на економскиот глобален бум од феноменот глобализација "глобални проблеми на современоста" кои имаат космичка карактеристика, политичка и доктрина на држави и политички сили во условите на третата индустриска револуција.

Културната трговска размена меѓу славјанските страни во процесот на глобализацијата зазема пристојно место во Европската, Азиската и пошироко во светската цивилизација. Големите трансакциони компании играат водечка улога во пазарната либерална економија во процесот на "глобализација". Голем е бројот на руски инвестиции во повеќе славјански земји како на пример Македонија, Бугарија и Централна Европа. Големите нафтени руски компании се клучен фактор во светскиот пазар на нафтената индустрија како и снабдувањето со природен гас на голем број на држави во Европа преку големите гигантски гасоводни доводи од Исток кон Запад. Руската Федерација е со високо развиена економија која игра

водечка сила во процесот на глобализација, фактор, членка на групата земји Г20. Република Македонија во моментите на големата економска криза која го зафати целиот свет својата излезност од таа криза во трговско – економските односи кон Руската федерација во однос на извозно-увозната политика на земјоделските производи. Руската федерација како наш потенцијален партнер за купување на нашите земјоделски производи како најголем природен ресурс кој го поседува Република Македонија, а со тоа би станале значаен фактор во процесот на глобализацијата и надминување на економската криза во која се наоѓа Република Македонија. Исто така за Република Македонија од големо значење е споведување на гасификација од Руската Федерација во Македонија односно коридорот Исток-Запад, така што ќе се постигни позитивен ефект во однос на поевтина енергетска потрошувачка и поголем развој на стопанството. Руско-Македонските односи се од големо значење и во областа за развојот на туризмот со што би се овозможило зголемување на авионскиот сообраќај со пониски авионски билети, поголем маркетинг на нашите природни богатства а самото тоа ќе доведе до поголем пораст на економијата.

Моите размислувања водат кон поголема взаемна соработка меѓу славјанските земји поради фактот што нашата култура и традиција е многу блиска и заедничка, како и блискоста на јазичниот феномен се едни од условите кои ни овозможуваат за мегусебна соработка во процесот на глобализација.

Од глобализацијата нетреба да се плашиме, бидејќи станува збор за објективен процес што не е ничиј заговор најдобро е глобализацијата да биде проучена, а лекциите да бидат научени. Конечно глобализацијата е светски процес, но со јасно зададена задача каде што добрите ученици секогаш и сами уредно ја изработуваат домашната задача. А на нас ни останува успешно да се консолидираме во светскиот поредок наречен "Глобално село".

Користена литература:

- М-р Јагода Митревска, 2008 "Национална економија"- Универзитетска скрипта на МСИ, Св Николе.
- М-р Никола Груевски, 2007 "Кон излезот", Кочани
- www.Google.com/globalizacija (15.04.2008)

Ирена Блажевска
ПВУ- Меѓународен Славјански Институт, Г.Р. Державин, Р.Македонија;
Економија и организација на претприемништво – Менаџмент на организација ;
e-mail : irena_bl@live.com

ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И НЕЈЗИНИТЕ ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Глобализација е термин кој се користи за да ги опише промените во општествата и светската економија како резултат на драматично зголемената трговија и културна размена. Во специфично економски контекст се однесува речиси исклучиво на ефектите на трговската либерализација односно слободната трговија.
„Глобализацијата" може да значи:

• Формирање на едно глобално село — поблизок контакт помеѓу различните делови на светот со растечки можности за лична размена, меѓусебно разбирање и пријателство помеѓу „светските граѓани" и креирање на глобална цивилизација. Светската банка ја дефинира глобализацијата како „слобода на индивидуите и компаниите да иницираат доброволни економски трансакции со државјани на други држави".

• Економска глобализација — слободна трговија и растечки односи помеѓу членовите на една индустрија во различни делови на светот (глобализација на индустријата) со кореспондирачка ерозија на националниот суверенитет во економската сфера. Меѓународниот Монетарен Фонд (ММФ) ја дефинира глобализацијата како „растечка економска меѓузависност на држави ширум светот преку зголемен број и начини на прекугранична транскација на стоки и служби, послободен интернационален економски проток и побрза и поширока дифузија на технологијата" - (од ММФ, Поглед на светската економија, мај 1997).

• Негативните ефекти на т.н. „за профит" мултинационални корпорации — употребата на супстанцијални, легални и финансиски средства за да се заобиколат локалните закони и стандарди со цел да се контролира трудот и услугите на нееднакво развиените региони меѓу себе.

• Ширењето на капитализмот од развиените земји до земјите во развој. Глобализацијата дели голем број на карактеристики со интернационализацијата и се користи без никаква разлика во контекстот, меѓутоа некои преферираат да го користат зборот глобализација со цел да ја нагласат ерозијата на националната држава или националните граници. Глобализмот пак, доколку го сведеме само на економски аспект, е во контраст со економскиот национализам и протекционизмот. Поврзан е со капитализмот и неолиберализмот.

Историја на глобализацијата

Во најчеста употреба, како во економијата така и во политичката економија е историјата на растечка трговија помеѓу нациите втемелена врз основните институции кои им дозволуваат на индивидуите и на компаниите во различни држави да разменуваат стоки со минимални пречки. Поимот „либерализација" стана збор кој ја означува комбинацијата на ка-

питалистичката економска теорија и отстранувањето на трговските бариери. Ова доведе до зголемена специјализација на нациите за извезување на стоки, и притисоци да се отстранат протективните царински давачки и други трговски бариери. Периодот на златниот стандард и либерализацијата во 19 век често се нарекува „Прва ера на глобализацијата. Глобализацијата се повеќе се идентификува со број на трендови, од кој најголемиот број се развиле по Втората светска војна. Овие трендови вклучуваат поголемо меѓународно движење на стоки, пари, информации и луѓе и развојот на технологијата, организациите, легалните системи и на инфраструктурите потребни за сето тоа движење: (Постоењето на некои од овие трендови е дискутабилно)

- Пораст на интернационалната трговија со поголемо темпо отколку порастот на светската економија.
- Пораст во интернационалниот проток на капитал вклучувајќи и странски директни инвестиции.
- Поголем прекуграничен проток на податоци, преку користење на технологии како Интернет, комуникациски сателити и телефони.
- Притисокот на многу правни лица за Меѓународен кривичен суд и меѓународни движења за правда.
- Поголема културна размена, на пример преку извозот на филмови од Холивуд (САД) и Боливуд (Индија).
- Некои сметаат дека и тероризмот потпаднал под влијание на глобализација. Терористички напади се забележани низ целиот свет.
- Ширење на мултикултурализам и подобар пристап до културна разновидност, додека од друга страна се намалува културната разновидност преку асимилација, хибридизација, американизација, и вестернизација на културите.
- Ерозија на националниот суверенитет и националните граници преку меѓународни спогодби кои доведуваат до формирање на разни организации (ОПЕК, СТО).
- Пораст на меѓународниот туризам и патување.
- Поголема имиграција, вклучувајќи и илегална имиграција.
- Развој на глобална телекомуникациска инфраструктура.
- Развој на глобални финансиски системи.
- Пораст на делот од светската економија под контрола на мултинационалните корпорации.
- Зголемена улога на меѓународните организации како СТО, СОИИ, ММФ кои се баваат со меѓународни трансакции.
- Пораст во бројот на меѓународни стандарди кои се глобално прифатени: на пример - авторски права.

Бариерите на интернационалната трговија се значително намалени по Втората светска војна преку спогодби како глобалниот договор за трговија и тарифи. Еве некои посебни иницијативи како резултат на потпишаниот Општ Договор за Трговија и Царини (ГАТТ) и на СТО, за кои ГАТТ е основа:

- **Промоција на слободната трговија:**

° На стоки: редукција или елиминација на царини конструкција на слободни трговски зони без или со сосема мали тарифи на давачки.

° На капитал: редукција или елиминација на контрола на капитал.

° Редукција, елиминација или хармонизација на грантови за локални бизниси.

- **Рестрикции на интелектуалната сопственост:**

° Интернационална хармонизација на законите за интелектуалната сопственост (со повеќе рестрикции).

° Супранационално признавање на рестрикции на интелектуалната сопственост (на пример, патентирани производи од Кина би биле признаени во САД).

Глобализација-Дали во 21 век се постапува фер кон човештвото?

Анализирајќи ја состојбата со сиромаштијата во светот, без сомнение може да се заклучи дека таа претставува еден од најсериозните проблеми со кои се соочува човештвото. Ако некои политички фактори постојано го потенцираат 21 век како време во кое владеат законите, се почитуваат човековите права, се остварува глобален прогрес и слични останати декламации, тогаш следниве факти на кои што сакам да укажам потполно ги демистифицираат овие изјави и укажуваат на фактот дека насоката во која светот се движи не е воопшто хумана, правична, слободна. Еве некои од фактите и статистиките:

- Половина од жителите во светот (околу 3 милијарди) живеат со помалку од 2 долари дневно.
- БНП (Бруто Националниот Производ) на најсиромашните 48 земји во светот (четвртина од сите земји) е помал од богатството на тројцата најбогати луѓе во светот.
- Приближно 1 милијарда луѓе влегоа во 21 век без способност да читаат и да си го напишат сопственото име.
- Помалку од 1% од средствата што се трошат на вооружување се потребни за да секое дете на планетата добие образование во училиште.
- 51% од најбогатите 100 светски организации се КОРПОРАЦИИ.
- Најбогатата индустриска земја во светот има најдлабок јаз помеѓу богатите и сиромашните.
- Анализата на долгорочниот тренд ја покажува разликата помеѓу најбогатите и најсиромашните и тоа во сооднос: 3:1 (1820 г.), 11:1 (1913 г.), 35:1 (1950 г.), 44:1 (1973 г.), 72:1 (1992 г.).
- Глобалните потрошувачки „приоритети" во 1998 беа:
- Основно образование за секое дете во светот – 6 милијарди $
- Козметика во САД – 8 милијарди $
- Вода и санитарни услови за секој во светот – 9 милилјарди $
- Сладолед во Европа – 11 милијарди $
- Здравствено - гинеколошка грижа за сите жени во светот – 12 милијарди $

- Парфеми во САД и Европа – 12 милијарди $
- Основна здравствена грижа и храна за секој во светот – 13 милијарди$
- Храна за домашни миленичиња во САД и Европа – 17 милијарди $
- Цигари во Европа – 50 милијарди $
- Алкохолни пијалаци во Европа – 105 милијарди $
- Наркотични супстанции во светот – 400 милијарди $
- Воена потрошувачка во светот – 780 милијарди $

Читајќи ги овие податоци мора да се потсетиме дека тоа не се само бројки и статистики. Тоа се човечки животи за кои секој мора да се подзамисли и да бара одговорност и активност, најпрвин во сопствените постапки а потоа и во постапките на оние кои што се директни причинители на оваа катастрофа на човештвото.

Користена литература

1. М-р Митревска,Ј., Национална економија ;
2.www.wikipedia.org/globalizacija

Маријан Гаврилов
студент на 4-та година Менаџмент на организација,
"Меѓународен славјански институт", e-mail: marijangavrilov@yahoo.com

МЕНАЏМЕНТОТ НА УРЕДУВАЊЕТО И КОРИСТЕЊЕТО НА ЗЕМЈОДЕЛСКОТО ЗЕМЈИШТЕ, СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ИПАРД ПРОГРАМАТА

Веќе повеќе од 50 години Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) е камен темелник на политиката на Европската унија (ЕУ) што се однесува за земјоделството и руралниот развој. Предложена од Европската комисија во 1960 година, таа е насочена да има цел да обезбеди ускладена рамка да се обезбеди соодветна понуда, да се зголеми продуктивноста и да се осигура дека и потрошувачите и производителите добиваат еднаков дел на пазарот.

Со текот на времето, приоритетите во земјоделството се промениле, така да како за пример проблемите за грижата за добробит на животните како и заштитата на животната средина, станале поистакнати.

Со промената во директна помош на земјоделците на почетокот на 90те, земјоделската политика зазема друга димензија во 2003 година, со што со оваа година се обележува почетокот на фазата на реформи и трансформација на ЗЗП. Во 2007 година проблемот е насочен на прашањето и проблемот на цените: генералната инфлација порасна низ континентот, а со тоа порасна и проблемот за храна.

Република Македонија и земјоделската политика

Ефективна и добро спроведена земјоделска политика и стратегија во Република Македонија е многу важна, не само заради тоа што земјоделството игра значајна улога во економијата на Република Македонија – придонесувајќи во БДП, извозот, вработеноста и заздравување на руралниот сектор – туку и заради значењето на земјоделството за запознавање со барањата за пристап на Република Македонија во ЕУ. Преземањето на правилна земјоделска политика, регулации и институции е многу значајно за обезбедување напредок за влез на Република Македонија во ЕУ, но и за екологијата.

Како и останатите држави од регионот, зголемувањето на трговската либерализација ја обврзува Република Македонија да го трансформира земјоделскиот сектор. Како што производителите и преработувачите стануваат покомпетентни, тие ќе се среќаваат со одредени предизвици и проблеми, како на домашниот, така и на странскиот пазар.

Р. Македонија влезе во нова фаза во евроинтеграциските процеси до стекнувањето статус на земја кандидат за полноправно членство во Европската Унија, со што доби право и можност да ги користи претпристапните фондови на ЕУ за поддршка во исполнувањето на критериумите за членството. Инструментот за претпристапна помош е финансиски инструмент, кој во финансиската перспектива 2007 – 2013 година треба да ги замени претходно достапните ИСПА, САПАРД и ФАРЕ, како и финансискиот инструмент КАРДС. Инструментот за претпристапна помош (ИПА) се состои од 5 компоненти:

(1) Институционална надградба;

(2) Прекугранична соработка;

(3) Регионален развој;

(4) Развој на човечки ресурси;

(5) Рурален развој.

Претпристапната помош за рурален развој (ИПАРД), има специфична долгорочна цел во насока на подготвување на македонскиот земјоделско – прехрамбен сектор кон исполнување на барањата на aquis communitaire, како и ефикасно спроведување на програмите и искористување на фондовите од ЕУ. Во моментов, македонскиот земјоделски и рурален сектор се соочува со значајни предизвици во однос на можностите за квалитетно земјоделско производство.

Покрај воспоставувањето на соодветен институционален механизам и административни капацитети, неопходна почетна фаза за добивање на средствата од ИПАРД е фазата на програмирање, што подразбира изработка на програмата ИПАРД, со која ќе се специфицираат областите на интервенција, приоритетните мерки што ќе бидат поддржани со фондовите на ИПАРД, како и целите што треба да се постигнат со нивното користење.

Програмата ИПАРД мора да:

- Биде подготвена од назначените национални власти;
- Со одлука да биде одобрена од Европската комисија;
- Да го покрива целиот временски период за програмирање.

Имајќи предвид дека крајната цел на програмата ИПАРД е да го подготви земјоделскиот сектор за пристапувањето во ЕУ, надградбата на фармите и на претпријатијата за храна до степен кој ќе ги задоволи стандардите на ЕУ за животна средина, хигиена и безбедност на храната и за благосостојбата на животните е од особено значење. Поддршката за постигнување на овие цели треба да биде главно насочена и концентрирана на секторите на млечната и месната индустрија, секторот за безбедно отстранување и преработка на животински отпад и рибниот сектор. Во тие сектори мора да се спроведе подлабока анализа.

Покрај тоа, инвестициите треба главно да се насочени кон малите и средните претпријатија и треба да се фокусирани на најслабите алки од синџирот на производство, преработка и маркетинг.

Остварувањето на мерките и целите предвидени во повеќегодишниот плански документ е во насока на приближување кон генералните цели за развој на земјоделскиот сектор и за формулирање на земјоделската политика, зацртани во Националната стратегија за интеграција на Р.Македонија во ЕУ:

- Зајакнување на способноста на македонското земјоделство да конкурира на интегрираните регионални пазари на ЕУ и Југоисточна Европа;
- Зголемување на ефикасноста на земјоделското производство, преработката и маркетингот;
- Изградба на соодветни, ефективни јавни и приватни институции за поддршка на развојот на земјоделството;
- Зголемување на приходите од земјоделството;
- Обезбедување на пристап на потрошувачите до безбедна и здрава храна;
- Оптимално искористување на ограничените ресурси на земја, шума и вода на еколошки одржлив начин

- Изградба на одржливи рурални заедници преку постојан рурален развој.

Примената на овој принцип придонесува и за изградба на нова перцепција од страна на граѓаните за државната администрација во однос на кредибилитет и доверба. Партнерските односи меѓу државата и граѓаните се клучна компонента и неопходен услов за постигнување на поголем развој.

Примената на принципот на партнерство самата по себе претставува и механизам за подигнување на апсорпциискиот капацитет на земјата. Апсорпцијата на средствата од програмата ИПАРД нема да биде можна без мобилизирање на напорите на широк круг на локални и регионални партнери за формулирање и предлагање на поголем број квалитетни проекти. Силното партнерство со приватниот сектор отвара врата и за приватно кофинансирање, кое ќе обезбеди дополнителни средства за кофинансирање на локалните и регионалните проекти, со што ќе се зголеми севкупниот национален капацитет за кофинансирање, а ќе се ослободат и средствата на национално ниво за други проекти.
Искуствата од поранешните земји кандидати покажуваат дека онаму каде што не се извршени консултации со локалните партнери, многу се намалени шансите за успешна апликација на проектите.

Придобивките од искористувањето на фондовите ИПАРД за Р.Македонија се многубројни, но сепак можат да се издвојат пет најзначајни сегменти кои можат многу да ги променат состојбите во Р.Македонија, а тоа се:

- Подобрување на стандардот на земјоделците;
- Подобрување на пазарната конкурентност и ефикасност;
- Зголемување на вработувањето во руралните области;
- Подобрување на ветеринарните стандарди;
- Зголемена заштита на животната средина.

Од досега изнесеното може да се заклучи дека поголемата европска јавност смета дека земјоделството и руралниот развој заземаат клучна улога во заедниците. Голем број од нив сметаат дека Заедничката земјоделска политика е многу важна за иднината на Европа и за развојот на државите.

Секоја земја која претендира да стане полноправна членка на Европската Унија, мора да се придржува кон правилата на Заедничката земјоделска политика односно мора своето законодавство да го прилагоди на acquis communautaire.

Голем дел од Заедничката земјоделска политика вклучува елементи на субвенционирање на производството и преработувачките дејности.

Република Македонија, како земја кандидат за полноправно членство во Европската Унија е во фаза на прилагодување на законодавството според acquis communautaire. Со цел да го постигне тоа, Р. Македонија како земја кандидат има право да ги користи фондовите ИПАРД, доколку ги исполни критериумите кои што се доделени од Европската Комисија за право на користење на овие фондови.

Со искористувањето на овие фондови, Р. Македонија ќе може да добие огромни придобивки, со што би уследило и полноправно членство во ЕУ.
Користена литература:

Common Agriculture Policy, Chris Levy, Directorate-General Agriculture and
Rural Development and coordinated by Directorate-General Communication, 2008

2. Macedonia Agriculture and EU Accession, World Bank, 2006
3. Успешно искористување на фондовите ИПАРД, Македонски центар за меѓународна соработка, Скопје 2007
4. http://ipardpa.gov.mk/
5. http://www.mes.org.mk

Кристина Димковска
студент на Факулетот за економија и организација на претприемништвото, IV година, ПВУ, Меѓународен Славјански Институт, Г.Р. Державин, Свети Николе

ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ЕКОНОМСКАТА ДИПЛОМАТИЈА ПОМЕЃУ Р. МАКЕДОНИЈА И РУСИЈА

Вовед

По самостојувањето, Р. Македонија создаде институционални и други претпоставки за реална и ефективна економска дипломатија. Промотивните и преговарачките активности имаат јасно таргетирани субјекти и цели: земји или региони во нив, стопански гранки, компании, бизнис-заедници или нивни лидери, медиуми. Македонија има цел да привлече директни инвестиции во реалниот, финансискиот и секторот на информатичка технологија бидејќи мошне позитивно влијаат кон подобрување на крвната слика на македонската економија. Офанзивната стратегија на македонската економска дипломатија реално се соочува со големи предизвици и пречки поради рецесијата на некои од водечките економии. Економската дипломатија е многу сложена дејност поради многубројноста на актерите и нивните различни интереси, конкурентските односи меѓу компаниите, меѓу стопанските гранки и внатре во нив. Разбирлива е ориентацијата кон соработка бидејќи доаѓа до внес на претприемачки дух, ефикасни корпоративни стандарди на менаџирање и нови знаења. Меѓутоа, потенцијалите на моќните економии, каква што е руската, но и на некои други брзо растечки економии се повеќе укажуваат кон нови значајни инвеститори во Македонија. Останува да се види како Владата во вкупната стратегија на економска дипломатија во идните години ќе ги дефинира приоритетите во привлекувањето на странски инвестиции од земјите чии компании веќе влегуваат во нашата економија, односно како структурно и регионално ќе го дефинира поттикнувањето на инвестиции од економии со кои во минатото Македонија имала многу развиена соработка.

1. ЕКОНОМСКИТЕ ОДНОСИ ПОМЕЃУ Р. МАКЕОДНИЈА И РУСИЈА

Дипломатските односи помеѓу Р. Македонија и Русија опстојуваат веќе 15 години и се оценуваат како добри и пријателски, но сепак потребни се дополнителни зајакнувања на економски план. Руската Федерација ја призна Република Македонија под уставното име на 4 август 1992 година, а дипломатските односи меѓу двете земји на ниво на амбасади беа воспоставени на 31 јануари 1994 година.

Според шефот на македонската дипломатија, Антонио Милошевски смета дека во иднина ќе се вложуваат уште повеќе напори за зацврстување на билатералните, економските и културните односи.

Рускиот екс амбасадор Солоцински нагласи дека меѓу Македонија и Русија е воспоставен и се одржува на високо ниво, динамичен и политички дијалог, кој континуирано се унапредува со трговско - економските односи и се шират културните и хуманитарните врски.

Во рамки на изминатите петнаесет години потпишани се повеќе од 40 билатерални спогодби кои создадале почетна основа за натамошно хармонично зголемување на соработката помеѓу овие две земји.

Духовната блискост на двата народа и културната сличност, придонесува за надградување на традиционално добрите односи меѓу Македонија и Русија.

Еден од клучните предизвици на економската дипломатија помеѓу дветте земји е дали македонската Влада планира да продолжи со соработката со „Гаспром" и кога компанијата ќе го изгради гасоводниот систем во Македонија . Поаѓајќи од утврдениот проект на Владата за гасификација на Македонија, од интересот е соработката со ГАСПРОМ, како една од водечките компании. Владата на Р.Македонија очекува да биде потпишан Договорот за клириншкиот долг, според кој се реафирмира подготвеноста за затворање на клириншкиот долг со Руската Федерација, преку проектот за гасификација.

Втор клучен предизвик претставува проширување на трговско-економската соработка меѓу Русија и Македонија.

За оваа цел потребно е организирање на информативни претставувања и бизнис форуми, заради првично информирање и воспоставување на контакт меѓу стопанствениците од двете држави, односно поагресивно информирање на бизнис заедницата за можностите кои ги нудат македонскиот и рускиот пазар. Во таа насока, покрај фокусираноста на московскиот пазар, потребни се поголем број регионални преставувања низ територијата на Руската Федерација, каде на стопанствениците од двете држави ќе им се озвозможи меѓусебен контакт. Како успешни примери во економската дипломатија се наведува доаѓањето на ЛУКОИЛ во Македонија со што се подобри стандардот во опслужувањето на клиентите, европски, еколошки стандарди во квалитетот на горивата, конкурентите почнаа да ги реконструираат своите објекти.

Трет клучен предизвик е надминување на учеството на посредници во досегашната македонско-руска трговска соработка заради користење на повластен царински режим како и дооформување на правна рамка која би овозможила либерализиран трговски режим меѓу двете земји. Ова е во согласност со Меморандумот за либерализација на трговијата и со овој Протокол се очекува Руската Федерација едностарно да обезбеди услови за повластен преференцијален третман на увозот на определени македонски производи (текстил, вино, вино-материјал, конзервна индустрија и раноградинарски производи). На овој начин се очекува зголемување на обемот на трговската соработка, но и намалување на постоечкиот дефицит на македонската страна кој е континуирано присутен.

Како **четврт предизвик** се наведува предлогот на претседателот на Руската федерација за иницијативата за договор за европска безбедност чија суштина е создавање на единствен неделив евроатлански простор, со што би се ставило крај на наследството од студената војна од минатиот век.

Како **пети предизвик** е континуирано учествуво на Самитот во Санкт Петербург. Република Македонија е заинтересирана за градење на динамични економски односи со Руската Федерација, особено во енергетскиот сектор, сообраќајот, градежништвото и туризмот.

Како шестти предизвик се наведува продлабочување на деловната соработка помеѓу руските и македонските стопанстевеници, продлабочување на деловните релации, подобрување на вкупните деловни релации и подобрување на вкупните економски односи, преку средби и собири во кои се продлабочуваат вкупните економски односи меѓу Македонија и Русија. Ваквите собири се особено значајни за размена на искуства во досегашната меѓусебна соработка на фирмите, за изнаоѓање нови форми на бизнис поврзувања и за

поголема информираност за актуелните стопански трендови во билатералните односи.

Заклучок

Во денешно време, политиката и на Русија и на Македонија е политика на прагматичност: градење на соработка со сите земји со кои има заеднички економски интерес, поволен амбиент за бизнис, стабилност и мир во глобални рамки. Како резултат на досегашните исклучително позитивни меѓусебни односи, овие две земји имаат добра соработка на политичко, научно и на културно поле. Сепак, мора да се забележи дека економската соработка не се одвива во посакуваниот обем и динамика, односно постои огромен нереализиран економски потенцијал, кој е на располагање на компаниите од двете земји. Иако трговските односи и размената континуирано се подобруваат и Русија денес е наш четврти најголем трговски партнер, постои можност и потреба за интензивирање на размената и соработката меѓу бизнисмените од двете земји, како и за влез на нови директни инвестиции.

Руската економија се развива со забрзана динамика и рускиот пазар нуди извонредни можности за настап на македонски фирми и поголем пласман на македонски производи. Владата на Р.Македонија треба да ја даде неопходната поддршка, а преку Стопанската комора, ја има клучната улога за логистиката, организирање на настапите, истапот до информации за потенцијалите на руските региони и секако за контактите.

Реформите на Владата на Р.Македонија треба да бидат насочени кон подобрување на бизнис климата и олеснување и сигурноста на инвестициите, со цел да биде препознаена од руските инвеститори, кои, по примерот на земјите од регионот, ќе донесат дел од својот капитал во Македонија.

Неколку реномирани руски компании и инвеститори: рудниците Саса, интензивираните инвестиции во бензински станици на Лукоил, изградбата на двонаменска комбинирана гасна електрана ТЕТО и др., даваат значаен придонес во македонската економија. Соработката помеѓу Мешовитата македонско – руска Комисија за економско трговска и научно техничка соработка, во која свој претставник има и Комората, поблиску ќе се дефинира правците на соработка во сите сегменти од економијата, особено во енергетиката, градежништвото, агробизнисот, индустријата, туризмот.

Проширувањето на гасоводниот систем низ целата територија на Македонија и користењето на природниот гас е наш стратешки приоритет и од тие причини, реализацијата на утврдените проекти за гасификација со руски компании несомнено ќе доведе до воспоставување на нова форма на долгорочна динамична економска соработка со Руската Федерација.

Евгения Колодина

МОСКВЫ И СКОПЬЕ: НАПРАВЛЕНИЯ И ВОЗМОЖНОСТИ СОТРУДНИЧЕСТВА

Сегодня достаточно часто приходится слышать о необходимости учета славянского фактора при реализации различных направлений международного сотрудничества России с европейскими странами. Думается, что тема эта звучит далеко не случайно. Безусловно, все, что связано с культурой, языком, историей, является фундаментальными, базисными, определяющими факторами в политике любого государства. Но нельзя забывать, что культура и язык всегда развиваются в определенных общественных и политических условиях. В послевоенный период славянские страны находились в одном политическом и экономическом блоке и несколько десятилетий были прочно связаны друг с другом.

После начала перестройки в СССР, «бархатных» революций 1989 года в Восточной Европе, распада СССР и Югославии, мирного развода Чехии и Словакии славянские страны как некое единое целое переживают второй серьезный кризис после 1917 года. Славянский мир оказался расколотым на части.

Возможно ли сегодня в той или иной мере восстановление славянской взаимности? Для России такая задача делится на две чести: по отношению к восточным славянам и по отношению к южным и западным славянам. Мы говорим только о вторых. Здесь следует исходить из того, что славянские государства традиционного зарубежья находятся в особом регионе Европы, где многие процессы, особенности социально-экономического развития, происходили несколько по-другому, чем в остальной Европе.

Представляется, что основой для возрождения славянской взаимности может стать двустороннее внешнеэкономическое партнерство.

Россия и Македония являются старыми друзьями и верными партнерами. Отношения отличаются доверительным характером, основанным на взаимном интересе и понимании. Политический диалог можно охарактеризовать как хороший и позитивный.

По всем вопросам мировой политики наши страны активно взаимодействует. Среди приоритетных вопросов двустороннего сотрудничества - активизация торгово-экономического сотрудничества, в частности, в сфере энергетики и привлечения российских инвестиций.

По мнению экспертов всем балканским странам необходимо российское участие и присутствие на Балканах, так как ситуация остается тяжелой. Сложная обстановка в Косово, Боснии и Герцеговине, а также в других соседних странах крайне негативно влияет на Македонию.

Если ситуация на Балканах будет развиваться без контроля мирового сообщества, то возможно возникновение угрозы суверенитету и безопасности Македонии. Когда не видно конца проблемам и не ясно будущее региона, возникает ощущение безысходности, и появляются сторонники быстрого радикального разрешения проблем.

Крайне важна экономическая составляющая взаимодействия стран, которая является не только фундаментом отношений двух государств, но и играет определяющую роль в стабильности всего региона. Страны, которые остались вне рамок ЕС - Македония, Сербия и Черногория, Босния и Герцеговина, Албания, Хорватия - сегодня находятся в тяжелой экономической ситуации. В частности, после интервенции НАТО в Косово экономике Македонии был нанесен большой ущерб, потянулись длинные цепочки беженцев. Сегодня перед страной стоит ряд проблем, связанных с неразвитой экономикой и слабой социальной базой – бедность, коррупция, высокий уровень преступности, что дает почву для

возникновения экстремистских и националистических настроений в обществе. Расширив экономическое присутствие в регионе, Россия может способствовать улучшению общей экономико-социальной ситуации.

Следует отметить, что за последние несколько лет произошли определенные изменения в российской политике на Балканах. В первую очередь изменился ее основополагающий принцип. Речь идет об отходе от движения в фарватере других ведущих мировых держав и международных институтов и упоре на достижении собственных геополитических и экономических целей.

Россия и Македония традиционно являются дружественными странами, которых связывает общая славянская культура, история и многолетний опыт взаимодействия в различных областях. Однако сегодня уровень делового партнерства стран не соответствует их потенциалу и не может удовлетворить обе стороны.

Конкретные формы экономического взаимодействия России и Македонии в современных условиях находятся ещё в стадии апробации, но основные контуры уже прорисовываются:

1) внешнеторговое сотрудничество: довольно традиционное направление, имеющее хорошо отработанный инструментарий – таможенные пошлины, таможенные режимы, кредитование и страхование экспорта, квотирование и т.п. Необходимым условием развития торговли является поиск взаимовыгодных вариантов сотрудничества.

Конечной целью этого направления является не столько возрастание удельного веса партнёров во взаимной торговле, а сколько абсолютный рост объемов внешнеторговых поставок. Параллельно с этим обычно ставится задача обеспечения сбалансированности торговли.

2) инвестиционное взаимодействие: необходимость этого направления сотрудничества России с Македонией определяется тем, что оно до настоящего времени не выглядит достаточно убедительно. Это касается как вложений российских капиталов в экономику страны, так и обратных потоков. Формат взаимодействия в этой сфере мог бы быть как двух-, так многосторонним. Конкретные сферы приложения инвестиций во многом предопределены существующей структурой взаимопоставок стран.

3) Расширение торговли услугами: очень молодое направление, которое в силу непопределённости понятия «услуга» может охватывать самые различные сферы: туризм, транспортировка, маркетинг, логистика, строительство, связь и телекоммуникации, консалтинг, инжиниринг и т.д.

В определённой мере к данному направлению можно отнести и совместные научно-технические проекты и программы. Весьма актуальным также выглядит налаживание тесных контактов и укрепление сотрудничества между финансовыми институтами и банковскими структурами. Конечно, оказание финансовых услуг связано в первую очередь с обслуживанием внешнеторговых потоков, и потому в определённой степени зависит от их масштабов. Но нельзя забывать и другое: развитие банковской инфраструктуры в свою очередь также может выступать предпосылкой для расширения товарооборота.

4) Усиление регионального сотрудничества: традиционное направление, экономическая эффективность которого, впрочем, является производной от общего состояния экономического взаимодействия: проекты, реализуемые на межрегиональном уровне, являются фрагментами общей картины внешнеторговых и инвестиционных связей России со странами Восточной Европы. Тем не менее, различные формы регионального сотрудничества, будучи во многом свободными от политических наслоений и настроений федерального уровня, в наибольшей степени отражают реальные потребности российско-восточно-европейского взаимодействия на "низовом" уровне. Естественно, это направление также нуждается в институциональном оформлении и корректировке.

5) Информационный обмен: данное направление оказывает косвенное воздействие на масштабы экономического сотрудничества стран. Помимо непосредственного обмена экономической и деловой информацией, в том числе о целевых программах, предполагает и практические меры по укреплению сотрудничества в сфере экономики между

государственными учреждениями, профессиональными и деловыми союзами, палатами, региональными и местными органами, поощрение взаимных поездок и встреч частных лиц и предпринимателей на круглых столах, семинарах, симпозиумах и конференциях. Для этого следует поощрять расширение сети взаимных представительств и филиалов компаний, участие в международных ярмарках и выставках.

В целом представляется, что возможности расширения экономического взаимодействия России и Македонии, как впрочем, и других стран Восточной Европы, имеют достаточно хорошие перспективы при условии создания и поддержания на межгосударственном, межправительственном уровнях различных механизмов сотрудничества частнопредпринимательских структур.

Безусловно, стороны должны оказать необходимые меры государственной поддержки участникам сотрудничества в вопросах, касающихся таможенного обложения, других налогов и сборов при экспорте и импорте товаров и связанных с этим услуг, своевременного получения лицензий и разрешений, необходимых для исполнения конкретных контрактов.

Реализация данных направлений, конечно, связана также с тем, насколько успешными и последовательными будут решения политиков в ряде государств Европы, насколько они смогут выполнить рекомендации Еврокомиссии. Это сложная тема. Но как раз в этой ситуации очень важны двусторонние отношения, потому что они помогают выдерживать самые разные проблемы, возникающие в мировой экономике.

Ванѓа Нако Радевска

СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА И НЕЈЗИНАТА РЕФЛЕКСИЈА ВО СЕМЕЈСТВАТА СО ДЕЦА-ЛИЧНОСТИ СО ПРЕЧКИ ВО ПСИХИЧКИОТ ПРИРОДЕН РАЗВОЈ ВО СЛАВЈАНСКИТЕ ЗЕМЈИ

Мото-Економска криза над Мајчината Љубов.
Силна е Мајчината Љубов.силата ја води напред,по трње сади рози.
Рози со мајчин мирис. Мирис кој решава секаков проблем.

Цел-Да го кажам виденото.
Почувствуваното го видов.го видов и кај многу личности ,со Мајчина Љубов.
Го видов и сакам да го кажам.кажаното да го слушне секој и секаде.

Цели и задачи:-Кажаното да го запишам,за допишување.
Откако се слушна,се прошири на четирите страни на светот,посакав да го запишам.
На запишаното -иднината нека допишува.

ВОВЕД

Почитувани читатели - во студенските клупи. Кога ја проучувавме општествено Економско-финансиската криза ,со нејзините карактеристики т.е. особености,кризата која ја преживувале моитепредходници, разочарувачки, емотивно се соживував сонив.Не само што се соживував туку често си помислував.

Како издржувале тие луге?

Каква ли природна сила ги водела напред?

Која ли моќ имаат во создавањето?

Тешка беше теоријата т.е учење од запишано.А, денес истото го преживувам.Го носам на плеки.Ги чувствувам особеностите на економско-финансиската криза која го разорува светот.од една национална економија навлегува во друга,така да не се поштедени ниту Славјанските земји.

Ова криза делува на сите општествени структури како што се: Семејството. Фамилијата,средината, Националната економија-т.е држава.па и целло општество.

Јас ќе дадам еден примерок ,како Економско-финансиската криза делува на семејствата кои имаат член ,односно дете-личност со пречки во природниот психички развој.

Како ова светска Економско-финансиската криза прераснува во психолошка криза.

Затоа е поразорна од предходната општествено- економско-финансиската криза.

Откако ќе го проучите допишете.

Согледувајки ја општествено- економско-финансиско-психолошката криза која денес се развива.Своите особености ги шири низ сите национални економии ,неправејќи разлика на нивниот предходен развој,а, и на денешното ниво на достигнување,споредбено ќе констатираме дека е по раздорна од предходната 1929-1933година.

На денешната општествено- економско-финансиско-психолошката криза

Многу повеке и се развиени психолошките особености.Особености кои јас ги ставам во група на негативни.Бидејќи развојот на тие особености не е благовремено спречен.Тие се развија до тоа ниво што дозволија да се развие најнегативната особеност-АГРЕСИЈА,,.

Од моето повекегодишно истражување ќе дадам еден краток опис,како општествено-економско-финансиско-психолошката криза

Дејствува на најниската, основната, клеточна, општествена стуктура - СЕМЕЈСТВОТО,,. Поконкретно СЕМЕЈСТВО,,кое има член-дете,личност ,со пречки во психичкиот,природен развој.

Разорувачкото дејствие на општествено-економско-финансиско-психолошката криза навлегува :тивко,полека , со големи ефекти.

Губејќи ја работата ,од која се егзистира,Таткото,како основен столб во семејството ,е многу психолошки погоден.Кај него се појавува една негативна сила .Сила која мора да ја експонира некаде.Не гледа никаков излез од невиновно нанесена општествено- економско-финансиско-психолошка криза.Тој почнува негативната енегрија да ја експонира дома.

Прва на удар е сопатничката т. е Мајката на детето - личност со пречки во психичкиот,природен развој .Значи увезена од надвор, општествено- економско-финансиско-психолошката криза.

Првично во семејството настанува финансиска криза.Редовни приходи нема,а расходите се исти,како предходен период.Но со раснењето на природната возраст на детето-личност со пречки во психички,природен развој ,потребите т.е. расходите се зголемуваат а неговата зависност од родителите е иста .

Неподмирувајќи ги најнеопходните расходи финансиската криза предизвикува појава на психолошка криза.

Таткото како основен столбоносач на семејството почнува својот револт да го свесно експонира во семејството.Првично над мајката на детето-личност со пречки во психичкиот природен развој,која секогаш најмногу го заштитува послабото дете.Ги поднесува омалов ажувањата,навредите,дискриминацијата,дури и физичките напади .Психичката криза се развива со своите карактеристики.

Љубовта помегу животните сопатници постепено се разидува.

Таткото најчесто се поврзува со децата кои се со нармален природен развој.Детето со пречките во природниот развој постепено го отугуваза да еден ден го напушти.мајката останува сама со него.Настанува психилошки немеир во семејството како за сето тоа да е ,детето-личност со пречки во психичкиот природен развој ,виновно.За се е виновно т.е неговата природна немоќ.Мајката не криејќи ја Мајчината Љобов застанува од негова страна,сака да каже дека вината е на друго место а не вон его.Психилишката криза се шири. Може да дојде до распагање на СЕМЕЈСТВОТО .Има случаи каде Мајката е напуштена ,оставена на милост и немилост на забот од општествено- економско-финансиско-психолошката криза Се срекаваат разни психолошки дејствија во различити случаи.

За сите овие, од страна нанесени кризни општествено- економско-финансиско-психолошки односи ,детето-личност со пречки во психички,природен развој :согледува,чувствува,создава свои мисловни операции и манифестации. Манифестациите ги експонира на различит начин и према различити личности.Личности кои се членови на СЕМЕЈСТВОТО.Најчесто према личности кои го дискриминираат,навредуваат,напагаат дури и напуштаат.

И најголемата вистина е подобра од најслатката заблуда.

Агресијата е дело на ЦНС како и сите други особености.и кај оваа особеност има манифестации и човекот т.е. Д-Л изведува мисловни операции.

Пример: Седи детето на маса ,брои пари,една по една ги става во пластична тегла. Влегува таткои ,по краток период од молкот ,детето станува од место,се поврте во круг го погледна таткои и со сила се нафрли на него.го следев случајот,Најпрвин да го опишам Д.

Поцрвенета во лице,ококори очи,јазикот го плази мегу забите,диши длабоко,сорацете свиткани како за потскок,подсвиткани прсти и напага право на глава.

Ако ја фати косата ја корне и расфрлува,а ако има нешто на главата (капа или марама) ја фака со двете раце ,ја кине,ја распарчува,фрла на земја и гази,пуштајќи крикови.

Откако ке ги гази,ке ги исфрли во корпа за губре,ја покрива,затвара врата,става раце

во џеб.како знак на победа се врака назат,седнува,продолжува со броење.

Меѓувремено мрмори,врти глава,Извесен период се смирува и потоа објаснува како го победила непријателот и го исфрлила надвор.

Со присутните се однесува сосема нормално.

Со разговор со други мајки,ниедна не прифати да го каже.А во разговор ,сите добро го познаваат.

Опишуваат како ги напагаат најблиските.Родител,сестра,брат,една мајка опишуваше како следела во напад на сестра.се прашувала немаше причини а гледај.дали може да убие во тој случај.не удира,само за коса фака .На глава напага,го пушта јазикот мегу забите и ако касне,за рака или нога,месото може да го раскине.

Чудно како од една страна да ја заштитува од нешто а од друга гледам напад/

"Да во случајот Детето гледа змија која е на главата на Личноста.Се нафрла со цела сила во нејзин облик, во одбрана.

Ја гледа на глава и кинејки ја косата,капата,марамата ,ја раскинува змијата.Ако оди кон раката значи змијата оди надолу и каде она ја гледа таму напага.

Напага се додека не ја уништи,кога е сигурна дека ја уништила се смирува и седнува.

Љубовта која ја чувствува према блиските и манифестира нивна одбрана.А никој не сака блискиот да биде нападнат.

Јас овој случај го нарекувам " Змиски напад ". Може ќе биде тема на обработка на следбениците .

Во овој случај не може да се заштитиме со медикаменти зашто и и под нивно дејство го прави само поради силата,нападот е послаб.

Во случај , треба да се заштити главата.Со раце или во моментот што има во близина да се стави на глава.За да го земе и да го уништи.

Ако силно се спротоставиш нападот ке биде посилен.

Гледајки дека и нејзе ја напага а не заминува.

Ако гледа дека заминува тогаш оди по неа и со нозете тапка и ја брка.затвара врата изговарајки ај- ај, по нивно бегај.

Да те нема.

Значи детето сака да го заштити таткото од нападпт од надворешните влијанија.

ЗАКЛУЧОК

Од краткиот исказ може да донесеме аклучок.Светската економска криза рефлектира на сите страни на светот. Така да мена да ги заштити ниту Славјанските земји.Не само што ја напага економијата директно во националните економии туку индирекно ги напага нивните структурални нивоа.Како што се: семејството,фамилијата,средината,заедницата па и целото општество.Економската криза прминува во психолошка. Со тоа нејзините особености се развиваат со уште поголем интензитет.Со тој развој се зголемуваат негативностите помегу човештвото.Сепак може да се превземаат мерки за да се намали интензитетот на дејствување.

Да се намали степенот на развојот на нејзините особености.

Првично ќе треба да се превземат мерки во самата национална економија за да се заштити стопанството ,економијата,со нови релации на соработка.

Внатре во државата треба да се согледат мегучовековите односи на структуралните нивоа.

Да се види рефлексијата,да се уочи пред популацијата.Подигне морално-етичкото заштитно размислување.

Да не се бара кривица во природната немоќ.Чувството на хуманоста помегу лугето да се развие на високо ниво.Не правејки разлика помегу:пол,боја ,етност,место на жвиеење,поседување на материјално богаство да тргнеме дека сите сме луге.Подеднакво го сакаме животот,самокритички да помогнеме на секого кога му е потребна помош за да кога

ни треба ни биде помогнато.

Хаотичноста да ја замениме со концентрација, која со средени мисли прифатиме секакви напади.

Најдеме излезни патишта кои се пред нас.

Проф. Д-р Стојан Пржовски
ПВУ Меѓународен Славјански Институт, "Г.Р. ДЕРЖАВИН" - Свети Николе - Битола,ФАКУЛТЕТ ЗА ПСИХОЛОГИЈА

ПРИДОНЕСОТ НА ВЕДАНТИСТИЧКАТА ФИЛОСОФИЈА ВО ИЗГРАДУВАЊЕТО НА УНИВЕРЗАЛНАТА ЕТИКА – ИСТОК – ЗАПАД

Во последниве два века Запад прави напори да ги зголеми спознанијата за универзалната човечка историја, култура и философија. Денес дури главната насоченост на етичките истражувања и на етичкото образование во светот претставува универзалната етика како израз на богатството на духовните и моралните настојувања и вредности на човечкиот род низ историјата и на сите простори на Земјата.

Во тие рамки спаѓа и запознавањето со философската димензија на јогата, како и со целата индиска и друга источна философија. Таквата програма настојува да ја разбие темнината на непознавањето на идеите од Исток[1] . Потребно ни е познавањето на богатството и на реалноста на источниот, специјално на индискиот дух, зашто таа исклучително богата мисла може да не поттикне на поадекватна согледба на значењето на философските и етички истражувања и за нов приод кон етичката практика вреднување и нормирање. Индиската етика е „негација на моќта и на господарењето над луѓето". Нејзини идеали се „смиреност, љубов, братство" и како таква таа нé подучува за сериозноста на човековото поведение и за нужноста на благонаклонетост на негоивот однос кон другите луѓе[2].

Без запознавањето со философските и етичките димензии на јогата, нашите сознанија за неа ќе бидат само делумни, сознајно нецелосни и вредносно непотполни. Во современиот свет, јогата е прифатен и широко распространет метод за вежбање и подобрување на здравјето, кој дава корисни резултати. Но, јогата е целосен систем на живеење и мислење, таа е начин на однос кон светот и животот, форма на философирање, вид на етика, исклучително духовно и морално водење на егзистенцијата. Во јогата дејствената страна е многу блиска до нејзината интелектуална димензија, во неа идеите и акцијата се непосредно поврзани – тоа е, впрочем, карактеристика на сета источна мисла. На Исток философирањето служи за формулирање на животни определби, кај кои дејствувањето и мислењето се едно и неразделно, служат за една цел, не се разбиени како што е тоа често случај во западната егзистенција, каде што мислењето и активноста се две разделени страни на човечкото постоење. Во јогата физичкото, психичкото и моралното се едно. Јогата е суштествено единство на мислата и активизмот. Јогата, всушност, е една значајна философија и етика, едно од најзначајните форми на индиската мудрост.

Во целото богатство на индиската мисла, јогата спаѓа во браманистичките (ведантските) философии, таа е еден од шесте големи системи на браманистичката мисла, кои се астика, со значење „оние кои веруваат" (а не „оние кои отфрлуваат", какви што се системите настика на червака, на џаинизмот и на будизмот). Станува збор за оние мисловни ориентации кои ја прифаќаат непогрешливоста на Ведите како свети списи и кастинската социјална организација, поточно духовната надареност на браманите како нивни толкувачи. Во овие шест поврзани типови на мислења, покрај Јога, спаѓаат и системите Њаја, Ваишешика,

1. V. Halbfas, "Isključenje Indije iz istorije filozofije", Kulture Istoka, br. 29, str. 28-29.
2. Види Vuko Pavićević, "Etički system budizma I njegov etički značaj", Filozofija, Beograd, 1970, бр. 1, стр. 68.

Самкја, Пурва – миманса и Веданта[1] .

Сите шест системи на браманистичката (хинду, ведантска) философија се поврзани во една духовна целост. Тие не се дисциплини во класична смисла во западната философија, но се философски целини по себе, кои вклучуваат методолошки приод, разработка на духовните содржини, етички консеквенции и препораки – а сите заедно спаѓаат во еден ист или сличен духовен свет, кого го градат непротивставено, туку заеднички придонесувајќи кон неговата поцелосна градба, како различни моќи сосредоточени кон една цел. При тоа секоја од овие шест даршани има свој покарактеристичен пристап и позиција на погледи, кои нејзе и обезбедуваат посебност и и даваат смисла на заокружен поглед на светот. Секоја даршана може по себе да ги исполни задачите на философското мислење на нејзините поклоници, но заради единствената насоченост на овие шест философски системи тие сочинуваат и една целост – која може со еден термин да се означи како браманистичка (ведантска) философија. Така, даршаната Њаја предимно настапува расправајќи за методот, Ваишешика истражувајќи ја материјалната структура на светот, Пурва – миманса дава слика на магискиот пристап кон светот, Веданта целина на согледбата врз основа на овие браманистички погледи, Самкја претставува систем на набројување и истражување на комплексната низа егзистентни фактори, а Јога е вештина на самоспознанието како практична етика[2] .

Њаја и Вашешика

Во системот Њаја (Nyâya, што значи „метод", „правила", „аргумент", „логичка постапка") основно дело е „ Њаја – сутра" од Гаутама. Њаја е логика, начин на водење на умот кон заклучокот. Иако и во овој систем крајната цел е достигнување на нирвана, која би требало да се оствари со јасно и доследно размислување, така што и овој систем доследно философски завршува со етички цели и насочување, овде сепак е позначајно изложувањето на принципите на аргументирањето, на вештината на расправањето и набројувањето на грешките во мислењето. Во Њаја, на знаењето и на мислата се гледа како на прагматично орудие на луѓето за да дојдат до успешна акција. Затоа за најголема заслуга на Гаутама се смета тоа што создал таков органон за истражување и богат философски речник.

И тука мисловната активност служи за разрешување на животните, односно етичките прашања. Целта е страдањето, раѓањето, дејноста (опседнатоста со професијата), по грешките и заблудите постапно да почнат да се доукинуваат – и тоа според обратниот редослед од набројаниот, што сето води кон ослободување, односно кон разрешување на неавтентичноста на егзистенцијата („битие – во – светот", апаварга) [3].

Системот Ваишешика (Vaišesika, во значење „спецификација", „разлачување", „категоризирање"), со основното дело „Ваишешика – сутра" од Канада (II век пред н.е), е разработка на атомистичката теорија во хинду философијата. Името на системот доаѓа од терминот ваишеша („особеност"). Според Канада, светот е исполнет со многубројни нешта. Тие се комбинација од атоми и имаат своја карактериска. Формите се менуваат, но атомите остануваат неуништиви. Постојат само атомите и празнината. Атомите се движат со помош на безличната сила или закон аришта („невидлив"), со кој на светот му се дава единство и ред.

1. Овие системи целосно ги прикажува Саверпали Радакришна во III дел од својата Историја на индиската филозофија (цит. дело, стр. 19 и н.): за нив види и кај Чедомил Вељачиќ во неговото дело Филозофиите на источните народи (knj. I: Indijska filozofija i odbrani tekstovi, Zagreb 1958, str. 184 и н.), кај Рада Ивековиќ, во нејзиниот Преглед на индиската филозофија (Загреб, 1981, стр. 320-440), кај М. Хиријана, во неговите Основи на индиската филозофија (Загреб, 1980, стр. 186 и н.), кај италијанскиот филозоф Џузепе Тучи во неговата Историја на индиската филозофија (Белград, 1982, стр. 90 и н.) и кај американскиот филозоф и културолог Вил Дурант во неговата позната книга Источни цивилизации (Белград, 1995, стр. 534 и н.). На македонски јазик ваков преглед има во книгата на Џон Колер Ориентални филозофии (Скопје, Зумпрес, 1996, стр. 45-81).

2. Во нашиот текст „Спознанието на светот, логиката и етиката во Ведантската философија", Годишен зборник, Педагошки факултет „Гоце Делчев", Штип, 2001 год., 1, стр. 73-84, подетално се разгледани философските, логичките и етичките аспекти на ведантската мисла.

3. Види Č. Veljačić – R. Veković, Indijska i iranska etika, Sarajevo, 1980, str. 298.

Смислата на етичкиот ангажман согледан од позициите на оваа даршана е искажан во овој коментар од Канада: „Кога не би постоел однос на последица и причина (во целосно реалистичка смисла), тогаш не би имало ни склоности ниту не склоности кон дејствување, а без (творечки) настроености светот би бил инертен. Зашто, дејност не може да има без сознание дека таа е средство да го постигнеме она што го посакуваме".

Миманса и Веданта

Во даршаната Пурва – миманса (Pûrva – mîmânsâ) главно дело е „Миманса – сутра" од Ѓаимини. Овој систем е најмалку познат и најневлијателен помеѓу шесте браманистички философии. По стандардниот редослед доаѓа по системот на Јога. Во оригиналната перспектива имајќи доста елементи на магија и мистицизам, Миманса е помалку философија отколку религија; таа даршана е реакција против безбожните доктрини на философите – велат, како Канада – кои, иако го признаваат авторитетот на Ведите, се смета дека не го застапуваат во целосна предаденост. Според Ѓаимини, човечкиот ум е премногу слаб инструмент за да ги решава проблемите на метафизиката и на теологијата. Разумот е блудница која ја задоволува секоја желба и затоа не ни ја дава вистината ниту вистинската наука, туку една сопствена рационализирана сензуланост и горделивост. Затоа за овој мислител патот до мудроста и спокојството не води низ празните лавиринти на логиката, туку преку скромното прифаќање на традицијата. Пурва-мимансата претставува систематски разработена теорија за ритуалните должности и метод за проучување на светите текстови Веди со целосна предаденост кон нив. Оваа даршана дала значаен придонес во развојот на индиската мисла и етика.

Во своите коментари кон оваа даршана, прочуениот индиски философ Шанкара со префинета анализа укажува на етичката димензија на човечкото дејствување, кое не може да биде само спознание на Бога, туку и извршување на должноста (дарма), како разлика помеѓу трајниот објект на спознанието каков што е Брахман и конкретноста на човековото дело.

Терминот Веданта (Vedânta, „завршеток на Ведите") најнапред претставувал друго име за Упанишадите, односно ги означувал нив, а денес се користи за да се именува оној философски систем кој ја дава логичката структура и поддршка на основната доктрина на Упанишадите – дека Бог (Брахман) и човечката душа (атман) се едно. Основниот текст за оваа даршана е „Брахма – сутра", 555 афоризми изразени со мнемотехнички стил, дело што му се припишува на Бадарајана, кого го идентифицираат со Вјаса, митскиот автор на најпознатиот индиски еп „Махабхарата". Највалидни коментари на Ведантите има направено еден од најголемите индиски философи Шанкара (Shankara, 788-820), кој на хидуизмот повторно му го обезбеди местото на најзначајна мисловна тенденција во Индија. Шанкара го прифаќа неприкосновениот авторитет на Ведите како божествено откровение и за нив бара докази во искуството и во разумот. Но, тој не верува за тоа е доволен разумот, во чија сила и улога луѓето имаат премногу доверба. Исто како и Ѓаимини, и тој покажува дека разумот може да најде аргумент за секој став, дури и за спротивните. Резултат на тоа е скептицизам кој ја слабее силата на карактерот и ги поктопува вредностите на животот. Според Шанкара, нам не ни е потребна логика, туку согледба, способност веднаш да го сфатиме и разлачиме суштественото од релевантното, вечното од привременото, целото од делот. Затоа философијата значи подготвеност да се набљудува, распрашува и мисли заради разбирање, а не заради некои илузорни (замислени) нешта, заради богатство или моќ. Таа претставува повлекување на духот од сите возбуди, предубедувања и плодови на акција. Исто така, философот треба да се здобие со способност за самовоздржување, трпение и смиреност, тој мора да научи да живее над физичките искушенија и материјалните грижи. Конечно, во неговата душа мора да гори желбата кон мокша (ослободување од незнаењето, „крајно ослободување"), кон крајот на секоја свест за некое посебно Јаство, кон блажено впивање во Брахман, кој, полн со разбирање е базичен елемент на бесконечното единство. Со еден збор, не е потребна толку логика на разумот, колку прочистување и продлабочување на дисциплината на душата. Така во Веданта етиката станува логика на егзистенцијата.

Еве како изгледаат неколку морални совети дадени во системот на Веданта. Овие препораки се искажани од коментаторот Рамануѓа (1017-1137): „на човекот му е вродена склоноста кон љубов, зашто Бог и самиот е конкретна љубов.

Напуштењето на (морално сомнителни) дела, а исто така и на дела кои потекнуваат од (заинтересираната) желба, се нарекува откажување, кое е суштествен белег на оној кој се стреми кон верско усовршување.

Треба да се негуваат добродетелите на трајна смиреност, преданост, задоволство, толеранција и прибраност.

Ученоста е добра, но и таа треба да биде напуштена на некој степен од духовниот развиток и да се усвои становиште на дете – тој став е лишен од надуеност (таштина) и дрскост.

Самоконтрола (обузданост) на зборувањето е исто така знаење, како и побожноста на онаа личност која заради таквиот белег се нарекува муни (стивнат мудрец)".

Самкја и Јога

Системот Самкја (Sâmkhya, терминот најверојатно е земен од истоимениот збор, кој значи „број", „сметање", „набројување") го основал мудрецот Капила (VI век пред н.е.), за кого се смета дека е постар од Буда. Неговите погледи, каде што за прв пат е изложено учењето за целосна независност и слобода на човечкиот ум, за неговата доверба во своите сопствени сили, многумина го сметаат за најзначаен индиски философски систем. Главно дело на оваа даршана е „Самјка – карика" од Ишвара – Кришна од III век на н.е. Капила започнува со констатацијата дека крајната цел на човекот е целосно престанување на болката. Но, страдањата не можат да се избегнат само со физички средства. Името на овој систем произлегува од набројувањето на 25 реалности (tatva, „такво"), кои, според Капила, го сочинуваат светот – почнувајќи од првата материја (пракрити), која, како „принцип на природата", низ своите творечки и еволуциони сили (гуни) ја произведува интелигенцијата, од која произлегуваат пет внатрешни сетила, на кои им соодветствуваат пет надворешни органи на сетилата, па пет органи на дејствувањето и пет груби елементи на надворешниот свет (етер, воздух итн.). Крајната 25-та ваква реалност е свеста (пуруша), односно „личност", универзалниот психички принцип, кој и дава здив на душата, ја оживува пракрити и ги разбудува и поттикнува нејзините сили на дејствување. Оваа дуалистичка даршана (во исто време и материјалистичка и идеалистичка) претставува главен индиски еманационистички систем. Според Самкја, страдањата се резултат на фактот што индивидуалното Јас и умот се поврзани со материјата, зафатени од силите на еволуцијата. Од страдањето може да се избега со помош на философијата и етиката, како разбирање дека сите болки и тагата, сите разменувања и неспокојства се маја (maya), илузија, небитна еманација на животот и времето. Човековата заробеност потекнува од незабележувањето на разликата меѓу Јас што страда и Свеста, која е имуна, меѓу разбранетата површина и мирната и неизменета основа. Успесите и поразите го вознемируваат човека само додека не разбере дека тие доаѓаат од Свеста; просветлениот на нив ќе гледа како непристрасен набљудувач. Душата треба да ја спознае својата независност од нештата и веднаш ќе стане слободна, а со самиот акт на разбирање ќе избега од болката и реинкарнацијата.

Самкја е посветена на разрешувањето на „јазлите во срцето", на надминувањето на ограничувањето од животот и од недоволното сознание, коишто го демнат секој кој е незаинтересиран за мислата и за моралот. Трите велики изреки, кои помагаат во катарактичката етика на „патот на прочистувањето" (вишудимарга), гласат:

- Тат твам аси („Тоа си ти"), како основно индиско укажување за битноста на другиот за моето постоење и самоспознание;
- Ахам брахмасми („Јас сум апсолут - Брахман"), како основна индиска порака за единството на индивидуата и светската целина;
- Ајам атма брахма („Оваа душа – атман е Брахман"), како основен став за единството

на духовниот свет на сите појави.

Даршаната Самкја, покрај Ведантата, е најраширен и највлијателен философски систем на Индија. И во погледите на Буда, односно во неговото учење на нирвана е видливо влијанието од Капила. Но, најголемо влијание од Самкја е извршено врз даршаната Јога, која се смета за практичен развиток на самата Самкја, односно се мисли дека е изградена врз нејзината теорија и, во изразот, се користи со нејзините зборови[1].

Даршаната Јога е четврта по редоследот во оваа низа хиндуистички мисловни системи[2]. Нејзино најзначајно дело е „Јога – сутра" од Патанџали. Јогата е слична со Самкја според светогледот. Двете разлики меѓу нив некои ги гледаат во тоа што во Јогата е воведен поимот за Бог, кој управува со телеологијата (и минува низ различни стадиуми – од првичната рамнодушна присутност тој станал активен помагач во спасението). Исто така, во системот Јога ослободувањето не произлегува само од спознавањето, туку и од целоста на активноста и од личната дисциплина, со кој човекот се ослободува од минатото и од последиците на стремежите[3]. Значи, претпоставките на Јогата се попрактични, поактивистички од оние на Самкја. Јогата ги воспитува луѓето со практично настојување, со вежбање да дојдат до состојба на целосно и конечно смирување на сите ментални модуси и функции. За ова постојат три патишта: очистување, соединување и интелекција, а секој е исполнет со етичка смисла и функција.

Според даршаната Јога, во умот има пет стадиуми, кои се менуваат – вистинско сознание; грешно или измамливо сознание (како кога за школката се мисли дека е сребро); вообразување (препишување реални вредности на непостојани нешта); сон; помнење. Со вежбање треба да се исклучат овие модуси на умот и со тоа да се отстрани опкружувањето (клеша) што нив ги потхранува и не́ одвлекува од вистинскиот пат, како што се незнаењето, егоизмот, страста, омразата, приврзаноста кон животот. Значи, треба да се спроведе постапно празнење, при што за оваа етичка цел е неопходна подготовка во форма на морална дисциплина, аскетизам, воздржување од нанесување зло на кое било живо суштество, почитување на вистината, воздржување од крадење или од помислата од тоа да се стори, откажување од се што не е нужно за одржување на животот, чистота на духот и на телото, рамнодушност кон се што ќе се случи, испосништво, проучување на светите книги и преданост кон Бога.

Етиката на јогата се гради врз етичките дела на личноста. Двата први моменти во осмостраната (астанг) практика на јогата – кои се нарекуваат јама и нијама – се два модуса на етичката јогиска самодејност, свртена кон обврските спрема другите и кон моралното самовоспитување и самоконтрола на личноста на јогинот (yogi). По нив следуваат останатите форми на јогиската практика: положби (позиции, ставови) на телото кои се погодни за медитација (асани), контрола на дишењето (пранајама), што ќе не води кон едноставна согледба на нештата (пратјахара). Бараното празнење на умот го остваруваат три битни моменти: напорот умот да се сосредочи врз еден предмет или идеја (дарана), непрекинатата умна насоченост (џјана) и апсолутната концентрација (самади), во која што се загубува секое чувство на подвоеност меѓу субјектот и објектот на перцепцијата и се реализира смислата и етичката цел на јогата.

На тој начин се постигнува кулминација, свест за суштествена заемна различност на метапсихичкото Јас и на емпирското Јас и се остварува врвната состојба на асанпраџната или на ниродасамади, каде што се запираат сите ментални функции, но останува функцијата на егзистенцијата и на свеста за неа и за највисоките животни цели[4].

1. Вакво удвојување имаме и кај останатите даршани. Даршаната на Њаја и даршаната Ваишешика денес се споени во еден мисловен систем, во кој првата е логичка, а втората негово онтолошко учење. Постарата школа Пурва – миманса најчесто се нарекува само Миманса, а за подоцнежната Утар – миманса се користи името Веданта, при што првата во оваа духовна симбиоза претставува изложување на ритуалите, а втората образложување на рационалниот дух на хиндуизмот.

2. Редоследот на шесте браманистички системи е ваков: Њаја, Ваишешика, Самкја, Јога, Миманса и Веданта.

3. Ђ. Тучи, Istorija indijske filozofije, op. cit., str. 100.

4. Види Ђ. Тучи, op. cit., str. 101.

Така во индиската философија шесте даршани сочинуваат еден комплексен идеен систем: Њаја е учење за принципите на логичкото мислење кои претставуваат основа за правилно разбирање на светот. Ваишешика претставува метафизичко учење за атомската структура на светот; нејзина цел е остварување на највисокото добро по пат на сознание на стварноста, односно преку анализа на материјалната супстаниција и на нејзините квалитети. Самкја е учење за духот и материјата, која, спротивно од примерот на Ваишешика, каде што атомите и нивните квалитети се земаат како неменливи, овдека е подложена на непрекинати промени. Јога е учење за преобразбата на духот која може да се постигне со сопствен напор и примена на разни методи, со цел да се оствари метафизичко ослободување од незнаењето и од страстите, како и соединување со Брахман. Миманса, потпирајќи се врз принципот на каузалитетот, на ведските ритуали им припишува позитивно дејствување, особено со употреба на светите зборови (мантри); со познавањето на Ведите и со обреди се постигнува ослободување од надмоќноста на боговите. Веданта, како заклучен систем на Ведите, ги прикажува можноста и патиштата на ослободувањето на индивидуалната душа низ перспективата на идеалистичката философска визија.

Низ сите шест даршани провејува духот и содржината на индиската етика.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Джудит, Енодия, Источно тяло – западен ум. Психологияа и система на чакрите като път към Аза, София, Гутуранов, 1998.
- Енциклоиедичен речник на източната мъроst. Будизъм – Индуизъм – Даосизъм – Дзен. (Превод од немски). София, Гуторанов, 1996, 624 стр.
- Сатсварупа даса Госвами, Очерци за ведическата литература. София, Бхактиве-данта бук тръст, 1994, 158 стр.
- Halbafas, Vilhelm, "Isklučenje Indije iz istorije filozofije", Kulture Istoka, Gornji Milanovac, br. 29, 1991, str. 28-31.
- Hiriyanna, M., Osnove indijske filozofije. Zagreb, Naprijed, 1980, 371 str.
- Iveković, Rada, Pregled indijske filozofije. Zagreb, Filozofska misao, 1982, 152 str.
- Колер, Џон, Ориентални филозофии. Скопје, Зумпрес, 1996, 272 стр.
- Meditacija Istoka i Zapada. (Priredio Dušan Pajin) Gornji Milanovac, Dečje novine, 1990, 120 str.
- Mistika Istoka i Zapada. (Priredili Dušan Pajin I Mirko Gaspari) Gornji Milanovac, Dečje novine, 1989, 137 str.
- Pajin, Dušan, Filozofija Upanišada. Beograd, Nolit, 1980, 215 str.
- Пржовски, Д-р Стојан, „Сознанието на светот, логиката и етиката во Ведантската филозофија", Годишен зборник, Педагошки факултет „Гоце Делчев", Штип, год. 1, 2001, стр. 73-84.
- Темков, Д-р Кирил, „Етика на културата", „Даскал Камче", Кавадарци, 2009, стр. 239.
- Tuči, Đuzepe, Istorija indijske filozofija. Beograd, Nolit, 1982, 450 str.
- Veljačić, Čedomil, Ethos spoznaje u evropskoj i u indijskoj filosofiji. Beograd, BIGZ, 1982, 113 str.

Milena Filipova
Southwest university "N. Rilski", Blagoevgrad

MANAGER'S QUALITIES AND TYPES OF MANAGERS IN THE COMPANY

Abstract. The major goal of this paper is to study the basic qualities a manager of a company should have. The attention is focused on the human, intellectual, technical, conceptual, humanitarian, basic qualities, as well as on the qualities of practical and emotional intelligence. The basic types of managers are studied depending on the different combination of required and possessed qualities, as well as the basic types of managers depending of the various phases of life cycle of the company. The major research methods used in the paper are the method of analysis and the method of comparison. The major outcome to be achieved is the clear differentiation of the qualities managers of different management levels within a company should have in order to secure the achievement of the goals set and the efficient management of the company.

Key words: manager, manager's qualities, company, types of managers.

The manager plays a decisive part in the management process. Hence, the qualities he has are of significance. „The manager has two basic functions. First, to coordinate the actions of his subordinates motivating them with a view to improving the quality of work they perform, and, second, to maintain the flexibility of the organization he/she manages"[1]. In scientific literature there are various stand points with regard to the qualities a manager should have[2]. Some authors study human, intellectual and technical qualities[3]. A great part of the work in the management decision making process is done by the managers with the help of other people. Therefore they are required to possess certain human qualities. "The human qualities show the manager's capacity to manage and his/her skills for team work, communication with and understanding of the others"[4]. The intellectual qualities are determined by the manager's ability to see "the overall picture", the complexity of the whole organization and the way its separate parts are linked. The technical qualities are important for all the stages of management decision making process, and critical for the stage of implementation of the management decision.

Another popular classification of the manager's qualities is technical, humanitarian, conceptual and basic qualities[5]. The technical qualities are related to the knowledge of production technology and its technical capacities. The humanitarian group of qualities covers the whole range of relations between the manager and his/her subordinates. The conceptual qualities are related to the manager's skill to predict, to understand and bind the different elements and phenomena guided by the corporate strategy. They require a breadth of view, a capability to sift out the insignificant issues and to focus on the general, major problems. The basic group of qualities is related to the manager's skill to talk, to figure out the situations, to skillfully distribute his/her time, to be ethic,

1. Stankova, M., Travel Agency Management, University Publishers with "Neofit Rilski" SWU, Blagoevgrad, 2004, p.66
2. The issue of the manager's qualities is thoroughly studied by a number of authors, among them Donnelly J., J. Gibson, J. Ivancevich, Fundamentals of Management, S., 1997, Paleshutski K. Management of medium and large companies, 1999, Georgiev R., Business solutions: Methodology and Practice, S., 2005,
3. Donnelly J., J. Gibson, J. Ivancevich, Fundamentals of Management, Publ. Open Society, S., 1997, p. 38-40
4. Donnelly J., J. Gibson, J. Ivancevich, Fundamentals of Management, S., 1997, p.38
5. Paleshutski K. Management of medium and large companies, 1999, p.305-306

etc.

There are many authors who recognize the necessity of the quality of practical intelligence. This is a quality acquired from experience. It comprises of the skills to motivate and reward people so that they work better, the skill to work in harmony with people and to identify one's own goals with those of the company, to avoid unrealistic plans, to act in compliance with the actual situation. The managers possessing such a quality have a correct notion of their capabilities and avoid the directive style of management. A great attention has been recently paid to the quality of emotional intelligence often measured with the factor of emotional intelligence[1]. Emotional intelligence is described as the ability or skill to apprehend, assess and manage one's own emotions, or those of another individual or of a group of people. These capabilities can be grouped in four directions:

- Self-realization – the abilities to realize one's own emotions, advantages and disadvantages;
- Self-management – the management of one's own behavior;
- Social realization – realization of other people's emotions and behavior (why do they behave in a certain manner);
- Management of relations – the ability to obtain results from other people and to attain the goals set.

Figure 1. Managers' major qualities

HIGHER MANAGEMENT	MEDIUM LEVEL MANAGEMENT	BASIC MANAGEMENT
intelectual	intelectual	inte ectual
human	human	human
technical	technical	technical

Source: Donnelly J., J. Gibson, J. Ivancevich, Fundamentals of Management, Publ. Open Society, S., 1997, p. 39

The combinations of manager's qualities vary depending on their hierarchical level within the organization. Figure 1 shows the relative importance of the three types of manager's qualities – human, intellectual and technical depending on the manager's hierarchical level within the organization. As it can be seen the human qualities are of critical importance at the low hierarchical levels within the organization. The technical qualities are the most critical qualities for the management decision taking at the middle levels of hierarchy within the organization. The intellectual qualities are the most important ones for the higher management. This is so as it is the higher management that takes the strategic decisions influencing the entire organization.

Depending on the combination of the required and possessed manager's qualities four types of managers are formed[2]:

- **Innovatory and analytical.** He/she is an energetic person, an innovator and good organizer, susceptible to the new information, full of ideas, able to make quick decisions and to secure good integration.
- **Innovatory and intuitive.** An energetic person, an innovator, making quick decisions without sufficient consideration of resources, aiming at doing the job him/herself, intolerable for others' mistakes, authoritarian, pressing his/her views.
- **Conservative and analytical.** Striving for perfection, not taking risks, theoretically

1. For further details refer to Goleman D., Emotional Intelligence, S., 2006
2. Paleshutski K. Management of medium and large companies, 1999, p.307

consistent, exigent, and reluctant in decision making.

- **Conservative and intuitive.** With a devotion to traditional methods, inflexible, follower of the past experience, lacking clear goals, fond of punishments and requiring obedience.

It is important to note that each of the stated groups of qualities a manager should have is found in different proportions in every manager depending on the activity performed and on his/her hierarchical level within the organization. An adequate management should respond to the various phases and management situations of the company life cycle, and therefore the manager's personality is of certain significance. The collective management body should take that in consideration in regard to the appointments for the higher manager's positions. Mistakes to that regard are strategic. In accordance with the life cycle four major types of managers are recognized (the fifth phase of „decline" or stagnation of the company, i.e. crisis threatening its existence is a state of emergency. At that state the general increase of dynamics is a compulsory condition)[1].

Pioneer manager. These types of managers are pioneers of vigorous energy, full of ideas, action-oriented, with an eager and unrestful spirit. They cannot be stopped by difficulties and are fully devoted to their undertakings. They are egocentric, strong persons, individualists with non-traditional views. Fully obsessed by a particular idea or intention they ignore everything else not having a direct relation to their goal or leave it to their employees. Their efficiency goes beyond the normal limits, but due to their one-sidedness they are not always able to derive the maximum benefit. Their merit is in the fact that they lay the foundations for the further successful business of the company.

Figure 2. Phases in the development of the company and the corresponding types of managers

PIONEER MANAGER	OPERATIVE TYPE OF MANAGER
birth phase	growth phase
strategic manager	coordinator - manager
growth detencion phase	maturity phase

high risk level low

Source: Zahariev E., Corporate Management, V. Tarnovo, 1999, p. 410

Operative type of managers. The typical managers of that type are the prosperous managers of the sixth and seventh decades of the past century. They are making progress in the same efficient and authoritative manner, but there are very well organized and purposeful. The only things they are lacking are the innovations and the insight for future. The end of the age of the operative managers at the beginning of the new century revealed the innovative deficit.

Strategist-manager. His/her age began at the end of the 1970s. Prosperous graduates from elite universities, with a vigorous creative spirit, willing to take risks and possessing vision, they took the baton. They are responsible, accustomed to success persons of sober mind. They are flexible, with a vision for future. In contrast to the pioneer and operative managers they are not so much preoccupied with their work; they develop strategic business centers (profit centers) within company and grant them large freedom for decision making. The strongly decentralized management stimulates growth. But the centrifugal forces of the individual sectors impede the unified management of the company.

1. For the basic types of managers in accordance with the life cycle of the company, refer to Zahariev E., Corporate management, V. Tarnovo, 1999, p.409- 411

Coordinator-manager. He/she is a manager advantaging the establishment of a good social and psychological climate in the company. He/she aims at putting the people in the focus of attention and at aiding to the non-conflict work within the team. Everything is very well organized, a large set of instruments is developed for the complex coverage of the problems. The liberal elements of management are combined with strict measures. The coordinator-manager focuses his/her attention on the achievement of harmony within the internal organization in order to achieve the goals of the company. His/her advantages concern the motivation and coordination of employees. But his/her activities tend to become bureaucratic. His/her creativity, readiness to make decisions, courage to take risks are not well developed. And a moment comes in which the company should be given a new impulse, otherwise it will come to stagnation.

Based on the things exposed here we come to the conclusion that each of the qualities studied is important for the effective management of the company. Each of the indicated groups of qualities a manager should have presents in various proportions in every manager. The prevalence of one group of qualities or other is predetermined by the manager's nature of activity and hierarchical level within the organization. The different phases change irregularly within the life cycle of the company. The requirements to the respective managers are established in different ways, but the ability to manage the changes has become a generally valid necessity. In the circumstances of exceptionally dynamic environment the flexibility and adaptive skills are the decisive factors of success. And the more successfully the company manages the changes the better chances it will have to avoid the crisis situations.

Bibliography

1. Georgiev R., Business solutions: Methodology and practice, S., 2005

2. Goleman D., Emotional Intelligence, S., 2006

3. Donnelly J., J. Gibson, J. Ivancevich, Fundamentals of Management, S., 1997

4. Zahariev E., Corporate Management, V. Tarnovo, 1999

5. Paleshutski K. Management of medium and large companies, 1999

6. Stankova, M., Travel Agency Management, University Publishers with "Neofit Rilski" SWU, Blagoevgrad, 2004

7. Filipova M., Management Decisions, Blagoevgrad, 2008